FARKLI BİR YERDEN BAKMAK

HALİL İBRAHİM GENÇ

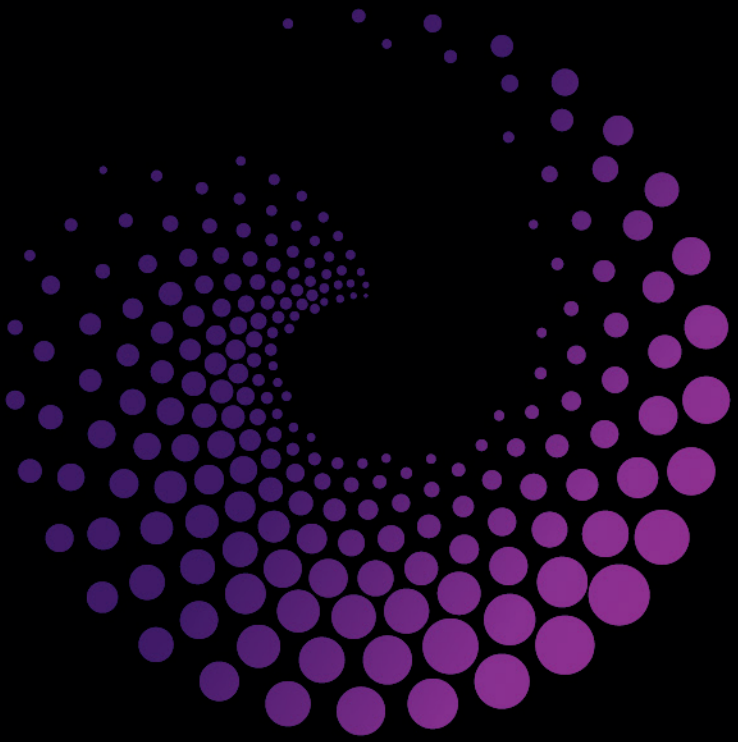

FARKLI BİR YERDEN BAKMAK

Halil İbrahim Genç

ISBN:
978-605-80614-8-4

17.05.2020

www.istanbultevhidokulu.org

iletişim: iletişim@istanbultevhidokulu.org

www.facebook.com/Sonsuzdan-Uzanan-El-577429662314345
youtube-Halil İbrahim Genç
www.youtube.com/channel/UCdj3PDs-02T5aUEKGxvWmgQ

Kapak Tasarımı:
Murat Şirin

Baskı:
İMAK OFSET
Esenyurt / İstanbul
Tel: 444 62 18
Sertifika No: 45523

Farklı Bir Yerden Bakmak

Önsöz

Bu kitap, Nur Göğü Seması kitap serisinin üçüncü kitabında bulunan 'Farklı Bir Yerden Bakmak' bölümünün yeniden ele alınarak zenginleştirilmesidir. Aynı kitabın bir sonraki bölümünden de ek alınmış olarak kitabın felsefi olan yönünün öne çıkarılması anlamında dikkate alınmıştır. Felsefi yaklaşımı nedeni ile Nur Göğü Seması kitap serisinden farklı gibi görülse de barındırdığı içeriğin devamı -açımlanması- niteliğinde okunması yerinde olur.

Bu çalışma, Nur Göğü Seması kitap serisinin sanatsal kurgusu içinde yer edindiği içindir ki aslına sadık kalmak ile beraber felsefi yönünü görünür kılma çabasıdır. Sanatsal kurguya dair anlatılar dikkate alınmadan sadece felsefi olan içeriği ile okunması önemsenmelidir. Nur Göğü Seması kitap serisindeki sanatsal kurgu içinde tasavvufi ve felsefi olan anlatıya bağlı olarak değerlendirilmesi yerinde olur. Nur Göğü Seması kitapları ayrıca Hakikatin İzinde Öncesi ve Sonrası kitaplarının dahilinde okunması da hangi perspektiften hareket ile metafizik bir görüşte bulunulduğunu anlamak adına önemlidir. Teorik anlamda metafizik varlık görüşü ve bu görüşün varlıkta, varoluşta ve pratikte karşılıklarının usa, tahkike, deneyime bağlı olarak gösterilme çabası ayrıca hakikat, ahlak, hukuk çerçevesinde bir gelecek ideali sunulması insanlık tini -mirası- adına önemlidir.

Felsefe, kavramsal görü edinmek ve bu doğrultuda da kritikte bulunmanın ilmi ise bu anlamda tarihsel ilerleyişinde yürümek ve düşünce dünyasına katkıda bulunanlar ile yüzleşmek, hesaplaşmak da kaçınılmazdır. Felsefenin eleştirel doğası gereği ilerlemesi dikkate alındığında, yeni bir şey söylemek eleştirel olmayı gerekli kılar. Bu anlamda önermelerden daha çok tespitlere dayalı olarak gerçek olana göre değerlendirmede bulunmak gerektiğine dikkat etmek yerinde olur. Her tespiti yapılanın mantıksal, ampirik (görgül, deneysel) ve pragmatik (yararcı/ faydacı, sonuç alınan) düzeyde tahkiki yapılabilir olması sebebiyle bizleri gerçeğe yakin kılacağını da ayrıca belirtmek isterim.

Gerçek bilinçte imgeler ve kavramlar ile görünür kılınır. Gerçeğe bağlı her biliş, değer yargısal olarak gerçekleşirken de bilinenin hakkını vermek anlamını taşımaktadır. Bilme nesnesinin bilinmesine dair hakkı verilecek ise felsefe yapmak kaçınılmazdır.

Bilme değer yargısal gerçekleştiğinde, bilmeye dair olanın değerini de açık etmek bilme ile söz konusu olur. Hak olanı hakkı ile bilecek, hakkı gereği ile değerinde görünür kılacak isek bu, kavramsal görü ile olanaklıdır. Bu anlamda kavramsal görü ile gerçeği görünür kılma ilmi olarak felsefeye ihtiyaç vardır. Çoklu gerçeklik içinde varoluş olanaklı ise nesnel bağıntılı oluşa bağlı olarak çoklu anlamlılığı, anlam zenginliği olarak eleştirel tutum içinde bulacak isek felsefe gereklidir.

Vahiy bilgisi, hakikati bilmeye ve hakikate göre nasıl yaşanması gerektiğinin bilgisini vermeye yönelik olarak kesinlik taşır. Böyle olsa da vahiy bilgisi, bilmeye dair olarak gerektiği kadarın verilmesidir. Bilmeye dair olarak yeterlilik edinilecek ise vahiy bilgisinin esasları belirli kılmasına bağlı olarak felsefe ile kavramsal görüde bulunmak ve bilimsel olarak sonuç alınanlara göre bir dünya görüşünde bulunmaya da ihtiyaç vardır.

Bilmeye dair esasları yitirmeden bilim ve felsefe yapmak, bilmeye dair yeterlilik bulma çabasında bulunmaktır… Bilim gerçekliği nesnel olgusal anlamda açık etme, felsefe de kavramlar ile gerçekliği görünür kılma çabası iken bilim ile felsefe, sadece bir bilme çabası değil, gerçeği değerinde görünür kılmak anlamında da yapılması gerekendir.

Rahmet olması dileğiyle…

****

Farklı Bir Yerden Bakmak

Her yeni gün, ölümden hayata yeniden kucak açmaktı. Varoluşunu yeniden hissetmek, her nefeste varlık değerini yeniden bulmaktı. Serendamda, kâinatta bir hiç olmadığını, var olduğunu bir daha bulmaktı. Önemli olan varoluşunu yaşadıklarıyla hissetmekti. Değişen dünyalarda hiç durmayacak gibi koşarcasına seyir ederken bazen insana, varoluşa dair yaşadıklarını, olgusal tarih belirimi ile yakından görmek için yavaşlamak, olan bitene hikmeti ile tanık olmak da gerekliydi.

Bu hâl üzeri olmasa da sabahın erken saatinde uyanmanın verdiği uyuşuklukta kalkma çabasında da değildi. Yeni bir güne başlamanın yaşam sevinci ile gözlerini açmıştı. Yolculuk her hâlükârda devam ediyordu. Kendisini neler beklemekteydi? Bilmiyordu ama merak ile bekliyordu. Bir çocuğun heyecanı ile Efendiye koştu, namaz kılındı. Rahmet meydanında derin düşünceye dalındı.

Efendi, “kendiliğe dışsal nice âlemler seyredilir. Önemli olan ise kendiliğe dönüşe sebep verecek ve gelişimini devam ettirerek içinde bulunmaktır. Melekler içinde melekleşmek, cinler içinde cinleşmek uyum sağlamanın doğası gereğidir. İnsanlık içinde insanlaşmak da ahlakın kendi gibi kılma doğası gereği bulduğumuzdur. Bunun içindir ki bir melek değil de “içinizden bir nebi gönderdik” ayeti bir anlamda da kendi gibi olan ile aynalaşırken ideal olana yükselmenin olanaklı olduğunu işaret eder. İnsanlık âleminde tarihsel gelişimi ile insana tanık olmak, nerede olunduğunu ve nerede olduğunu bulmuş olarak tarih bilinci edinmiş olmak önemlidir. Yeni katkıları ile de insanlık âlemine katılmak ve miras varlığı olmak ile yeniden kendini bulmak için insana yeniden dönmek gerekir. Mustafa, bakalım insanlığa dair nelere tanık olacaksın? Allah hayır üzeridir, bazen de akışa bırakmak gerek” dedi. Bu sözler ile Mustafa, derin dalınç içinde nur göğünde açılan eflatun renkli nurdan bir kapıdan görülen dünyanın içine girdi.

Hafif sarımsı aydınlık bir dünyadaydı. Nur göğünde seyrettiği ise iki filozofun ayakta, hararetli bir biçimde tartıştığıydı. Gönül gözü ile

bakınca kim oldukları da ayan oldu. Platon, babacan tavrı ile nasihat verircesine öğrencisi Aristoteles'e bir şeyler söylemekte, Aristoteles ise çokbilmiş bir eda ile olmasa da bildiğini okuyan birisiymiş gibi bakınmakta… Sıra kendine geldiğinde ise zaten böyle olması gerekmez mi tavrı ile laf yetiştirmekteydi. Tartışmayı yakından dinlerken etrafına bakındı. Biraz uzakta duran Parmenides, Heraklitos ile değişmeyen birin -kalıcılık- ve her an değişen oluşun -geçicilik- güreşini tutmaktaydı.

Süreksizlik ve sürekli olan, değişim ve değişmeyen karşıtlıklarında doğa felsefesi yapanlar, katmanlı ve girift gerçeklikte var olanlara içkin olan ve kendiliğe dışsal etkinlik içinde bulunacak olan Tanrı varlığından habersizdiler. Katmanlı, girift çoklu gerçeklik içinde değişmeyen, sürekli olan, görüngülere şahsı ile içkin, hareket belirimi ile aşkınsal ve kapsayıcı olması ile muhit ve vahit olan hakiki varlık Tanrı idi… Her an değişen etkinlik içinde süreksizliği, daim yaratımın biçimi olarak ussal kılan da O idi. Yaratım etkinliği içinde hem nur olması nesnelliğinde hem de şahıs olmanın aynılığında, kendinde karşıtlığı barındırmadan töz olan da O idi. Bu durumda yarattıklarına içkin/bir, yarattıklarına eylem etkinliği ile aşkınsal olan ve karşıtı olmayan ötekisi olarak farklı duran da O idi. Yaratımın, ortak varoluşun, yakinlik bulmanın vb. gereği olan aynı değil ama ayrı da değil oluşun içinde karşıtı olmayan yarattıkları ile sonuçta Tanrı olarak kendisini karakter ve kimlik belirimlerinde bulan da O idi. İman eden ruhlara Tanrı kimliği ile kendisini görünür kılan da O idi.

Süreksizliğe/ geçiciliğe rağmen -kalıcı- var olan olmaktan öte, süreksizliği var olanların varoluşunun gereği kılan da O idi. Hakiki varlık olarak değişmeyen, sürekli olan ve var olanların varoluşun olanağı olarak süreksizliği var kılmış iken değişken tavır belirimleri ile her an etkinlik içinde bulunması gereken de O idi. Sürekli, bitimsiz olan için süreksizlik bir karşıtlık değil, kendi olanaklarını açımlamasının, var kıldıklarının varoluşunu olanaklı kılmasının bir gereğiydi. Böylesi çoklu ve girift gerçeklik içinde sadece değişim, süreksizlik, oluş veya

değişmez, sürekli ve varlık oluşa özdeşlikte indirgenmeyecek kadar nesnel bağıntılı oluşta bilinmesi, bulunması gereken de O idi.

Böyle olsa da Heraklitos felsefe meydanını biraz daha doldurmuş baskın gelmiş bir biçimde yana çekilirken Thales ile yan yana sıralanmış doğa filozofları ile birlikteydiler. Biraz uzaklarında duran, şüpheden beslenen sofistlere, beslenmeleri için kendi elleri ile yardım etmekteydiler. Farklı tözler söz konusu ise kesin bilgi var mıydı? Sofistler kesin bilgi edinilebileceğini ret ede dursun… İtibarsızlaştırdıkları ve inandırmaya çalıştıkları ile sözün gücünü ilk keşfedenlerdendi. Bu dahi kesin bir bilgi edinmek değil miydi? Yalnızca pragmatik sonuçları olan bilgi onlar için doğruydu. Bilgiye dair ucu açık bir dairenin merkezinde olan insandı. Onlar için her şeyin ölçütü insandı.

Şurası gerçek ki felsefe meydanı onlar ile sallanıyordu. Kendi içinde kırılmalar yaşarken çatallanmış yollara ayrılmaktaydı. Bu yolların ucu ileriye doğru uzanmaktaydı. Onların buluştuğu yolun önünde ise büyük usta Sokrates oturmaktaydı. Kesin bilgiye ulaşılabilir mi? Ölçü insan ise insandan kesin bilgi doğurulabilir mi? Yoluna fener olan sorular, sanki akla dokunan diyalektik bir asa olmuş, çelişenler ile, çelişkiler içinde doğruya kapı aralamıştı. Kesin bilgiye vardığı tartışılır ama nasıl yaşanması gerektiğinin ahlaki cevabını, canı ile ödemişti. Bilginin öznel izafi olduğunu yani kişiden kişiye göreceli olarak değiştiğini göstermeye çalışan sofistlere inat nesnel izafiyetin olduğunu yani kişilere göre değişmeyen bağıntılı oluşta ortak ve köklü gerçeklerin de olduğunun ilk kapısını, ahlakın asası ile aralamaktan habersiz, cansız oturmaktaydı. Ahlak asası olmuş sıkıca tutmakta, hiç ölmemiş gibi bakmaktaydı.

Böylesi bir miras içinde iki usta, varlık ve varoluş üzerine konuşmak yerine varlığı, var olanları ne ile bilebileceklerini tartışıyorlardı. Kesin bilgi mümkün müydü? Raffaello'nun Atina Okulu eserindeki çalışmasındaki gibi Platon, bir an sağ elini yukarı kaldırırken işaret parmağı ile yukarıyı işaret ederek "idealları görmezden gelemezsin" dedi. Aristoteles ise "efendim, görmezden gelmemekteyim. Uzaklarda değil, içerik olduklarını kastetmekteyim. İdealar ile değil, kategoriler ile

usta, değişmezleriyle biçimsel bilinecek bir dünyada yaşamaktayız. Sadece bunu söylemekteyim" demekteydi. Anlaşılan o ki binlerce senelik çınarların gölgesi altında bir tarih yazılırken duyusal algıya dayalı bilme üzerine yapılan teorik tartışmaları hiç bitmeyecek gibi görülmekteydi. Varoluşu önceleyen özler ve özlerin dışsal veya içerik olarak olup olmadığı üzerine tartışma tarih içinde devam etmekteydi.

İstenç, potansiyelin gerçekleşme erkine bürünmesi ile -ilk evresinde böylesi- görünüş bulurdu. Duyular âlemi ile ilişkide idealar öznelde istence döndüklerinde, kendi için güzel, iyi, doğru olana yönelen özne için bilmek ampirik olarak başlardı. Bu anlamda varlığın ne, nasıl ve ne için olduğu bilgisi değil de duyusal anlamda var olduğu bilgisi ile var olana yönelim, bilgibilimsel (epistemik) anlamda istencin biçimlenmesine de nedendi. Böylece istenç, bilgibilimsel olmanın her durumunda seçimlere bağlı olarak biçimlenmiş olması gerçeğinde, bilgibilimsel olmanın bir gereği de olarak öznellikte yerini almaktaydı. Gelişim süreci içinde dil ve ussal biliş biçimlerinde gerçekleşmeye devam ederdi.

Belki Aristoteles'in unuttuğu; idealların, Platon'un dediği gibi asıllar evreninde olması ve onlar ile bilmenin gerçekleşmesi değil de onlar ile bilme yönelimin gerçekleşmesiydi. Böyle olsa da idealar, ussal ilke belirimleri ile usun vicdan formasyonu kazanmasına da sebep vermekteydi. Us, vicdan formasyonunda öznelliğe dair edim ve eylemlerin kritik edilmesinde ise idealar, bilme yönelimi sağlamak ile beraber ahlak biçimsel olarak öznelliği, değer yargısal belirimde değer biçme düzeyinde niteledikleri ile bilmeye neden olmaktaydı. Kendilik/ ruh, öznesi oldukları gerçekleştirdikleri üzerinden -anlam ve değer nitelemelerinde karakter ve kimlik belirimli yüklem aldıkları ile vücud bulur iken- ahlak biçimsel olarak görünüş bulandı. Özne, idealar ile değer yüklendiği ve değer biçildiği ilişkilerinde, gerçekleştirdiklerinde öznellikte vücud kazanırken yine idealar ile ahlak biçimsel olarak bilinendi. Bu anlamda Platon, ahlak biçimsel olarak biliş, idealar ile gerçekleşir deseydi daha doğru olurdu.

Yaratım, yaratım nesnesinin anlam ve değer içeriğine göre hikmet içermesi anlamında hakiki varlık -öz kendilik- olması anlamında Tanrı'nın yorumlama erki -irade- belirimiydi. Her yaratım nesnesi yorum biçimsel yargı olması anlamında gerçekleşir iken yaratıcı özne kendisini de görünür kılmanın -yorum biçimsel- olanağını yaratımda bulmaktaydı. Yaratım sadece yaratım nesnesinin değil, yaratıcı öznenin de kendisini yorumlama biçimi/ belirimiydi. Bir erk belirimi olarak kendiliği olanakları dahilinde yeniden keşfetme olanağıydı. Yaratım sonucunda kendisini de karakter ve kimlik belirimlerinde yorumlamış olarak görünüşe taşımak, yaratıcı özne olmanın kaçınılmazıydı. Yaratım nesnelerine aşkınsal yorum biçimsel olarak ahlak biçimsel olması anlamında kendini görünür kılmak da kaçınılmazdı. Bu anlamda idealar, değer yargısal olarak yaratımın ve varoluşun yorumlanış biçimleri olmaları anlamında kaçınılmazı olarak bulunandı. Varlık olmaya dair olanak belirimleri ile görünür olmak, yorum içermiş olarak vücud bulmak anlamını da taşımaktaydı.

Yaratım sonucunda varoluş, anlam ve değer içeriğinde temsile dair -kıvam belirimli- biçimsel oluşa haiz iken ahlak biçimsel biçim olarak var olmak anlamını taşımaktaydı. Bunun ile beraber var olanın tümeline bağlı olarak kendi olma durumu, doğru olmayı içermesi anlamını taşımaktaydı… Tümeline bağlı olarak kendi için olması da kendi için iyi olmayı içermesi anlamını taşımaktaydı. Bütüne dair varoluşa katkısı ile de güzel oluşu içermekteydi. Öznelliğe dair ise kendi için iyi olanın kendi için doğru olanı varoluş çabası içinde araması ve gerçekleştirmesi, kendi için güzel olana göre varoluşu, ideal olan ile idealinde güzel kılma çabası olarak ahlak biçimseldi. Yani iyi-doğu-güzel, -yaratımda- varlığı varlık kılan en temel metafizik varoluşsal belirimlerdi. Öznellikte ise metafizik değer biçimsel yargılardı.

Öznellik söz konusu ise var olanın tümeline bağlı olarak doğru olması, kendi için iyi ve yerinde ve gerekli oluşuna bağlı olarak bütüne dair katkısı ve aldığı pay ölçüsünde güzel olması, kendi varlığını en temelde ahlak biçimsel bulması ve ahlak biçimsel anlamda kabullenmesi adına da önemlidir. İyi-doğru-güzel ile kendilik değer biçimsel olarak

karakterize edildiği duruma göre ahlak biçimsel olarak kabul edilir. Nefsi emmareye bağlı kendiliğe dair olumsuz eleştirel olmaya dair kanaatsiz olma durumları veya vicdana bağlı olarak kendiliği olumlu eleştirel olmaya dair durumlar da dahi kendilik, ahlak biçimsel olarak bulunur. Ayrıca, kibir ve kendini beğenmiş olmak ile de kendilik, aşırı düzeyde kabullenilmesinde ahlak biçimsel bulunur/ bulunabilir. Yani, varoluş ahlak biçimsel bulunur iken ahlak biçimsel olarak da anlamlı kılınmaktaydı.

Hakiki varlık anlamında kendilik, kendiliğin evrensel belirimleri ve varoluşsal düzeyde gerçekleşme erki gösterir iken ahlak, varlık ve varoluş arasında olan biteni değerlendirebilmenin ilmi olanağıydı. Varlık olmak, ahlak biçimsel düzeyde görünür olmak anlamını da taşımaktaydı.

Varlığın ahlak biçimsel olması ve varoluşun ahlak biçimsel bulunması açılarından bakıldığında, var olanın ahlak biçimsel düzeyde varoluşunu kaçınılmaz olarak bulduğu görülür. Bu anlamda her bilme durumunda, ahlak biçimsel biçim olarak var olan bilinmekteydi ve varoluşsal anlamda da değer biçimsel olarak anlamlı kılınmaktaydı. Bunun ile beraber anlamın, bilginin öznelde idealar ile değer niteliğinde bilişsel olması da ahlak biçimsel belirimde bilmenin gerçekleştiği anlamını taşımaktaydı.

Bilmek, ahlak biçimsel biçimde var olanı, ahlak biçimsel olarak bilmek anlamını da taşımaktaydı. Bu anlamda ahlak, bilgibilimin de konusu olmaktaydı. Anlam bulmak ahlak biçimsel olana tanık olmaya eyler iken anlamlı kılmak da değer yargısal olarak karakterize edilenin ahlak biçimsel kılmak anlamını taşımaktaydı. Anlaşılan o ki Aristoteles ne olunduğuna dair bilgibilim yapar iken her bilme ve anlamlı kılma durumunun ahlak biçimsel gerçekleştiğinden habersiz olarak üstadı olan Platon'dan uzak durmaktaydı.

Başlangıçta idealar ile bilme yönelimindeyizdir. Varoluşsal süreçte ise idealar ile öznelliği değer yargısal olarak biliriz. Değer biçmiş olarak da nitelemekte iken öznelliğin ahlak biçimsel bir durum olarak varoluş

bulmak olduğuna tanık olmaktayızdır. Ayrıca yaratıma dair varoluş bulan her olgu, şey ve olay ahlak biçimsel biçim -belirim- olarak varken ve her biliş durumu değer yargısal olarak gerçekleşir iken bilmek, ahlak biçimsel biliş olmaktan öte değildir. Bu, Platona bir eleştiri olmaktan daha çok katkıdır. Salt bilme iddiasında bulunanlara ise eleştiri olarak anlaşılması gerekir.

Böyle olmasına rağmen Platon ve Aristoteles, bilmeyi temellendirmeye çalışırken -tümele dair belirimlerde- bilme ile sabitlenen ve dil ile ardışık/ artzamanlı nesnel zamansal oluştan ve organik akıştan koparılan bir dünyaya açılan pencerenin önünde durmaktaydı. Oluş içinde olgular da değişir iken gelişmekte olunması ise metafizik bir olgu olarak eksik durmaktaydı. Olgunun tarihsel gelişimi ile değişen dünyalara, hızlı değişen dünyalarda tanık olmak daha ilerideydi.

Platon idealar evrenindeki idealar ile yani tümellerle bilmenin gerçekleştiğini söyler iken varlığı bilmeyi metafizik kılar. Aristoteles de varlığın ne olduğuna dair -analojiyi de içeren- formel mantık (özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü ihtimalin olmaması ilkesi ile düşünme biçimi) ve kategoriler ile bilmenin gerçekleştiğini belirtir iken her bilme durumunda sabitlenen metafizik olgusallığa tanık kılar. Her bilme durumunda bilme ile belirli ve sabit kılınan metafizik bir dünyaya bakmaya eyler. Bu anlamda her ikisi de bilmek ile metafizik kılınan bir dünyaya bakıldığını görünür kılmışlardı.

Dil, öznel ve de nesnel tümeller ile biçimlenirken ayrıca temsil niteliği ile öznel iken metafizik görü sahibi olmaya eylemekteydi… Öznesinin, nesnelliğe aşkın, nesnesini öteleyen şahıs olması, yönelimsel olarak amaç varlığı olması ile beraber anlam ve değer varlığı olması sebebiyle de metafizik varoluşa sahip olması doğrultusunda, metafizik bir dünyaya bakmaya da eylemekteydi. Tümeline dair salt bilmek ile varlık, metafizik bilinen olmak ile beraber, belirimleri ile belirli kılınmış olarak nesnel zamansal -bitimli- oluşa aşkın öznel zamansal oluşta zamansız kılınmış olarak bitimsiz bilinendi.

Anlamın öznelde, en genel öznel idealar (iyi, doğru, güzel) ile yönelimde bulunulması doğrultusunda irade, duygu, amaç belirimlerine göre değere dönmesi ise hem özneyi hem de öznenin bilmeye çalıştığı içindeki dünyayı -bilinç alanında- metafizik kılmaktaydı. Böylesi metafizik oluşta bilme nesnesi dahi salt bilgi nesnesi olmaktan öte, -idealar irade beliriminde bilmeye eyler iken- değer belirimi ile ahlak biçimsel biçim (form) olması niteliğinde öznellikte karşılık bulmaktaydı. Zaten her yaratım nesnesi amaca/ ereğe bağlı anlam, değer yüklemeleri ve tümel/ tanrısal olanlara dair nitelikleri ile ahlak biçimsel biçim (form) olarak varlık bulmaktaydı. Ahlak, değer biçimsel olarak görünüş bulur iken değer biçmenin de ilmi olarak belirmekteydi. Bu durumda tümel anlamına bağlı olarak bilmek, bilme nesnesini salt bilmek olmaktan öte, değer biçimsel olarak ahlak biçimsel bilmek, değer biçmek anlamını da taşır iken metafizikti… Metafizik bir dünyaya bakmaya da eylemekteydi. Sonuçta ise yaratım bilgisi olduğunda ve sonuç alamaya, ürün vermeye dayalı işlevsel kılındığında metafizik bir dünya olarak yaratılmış gerçeklik içinde var olmaya da eylemekteydi.

Bu anlamda öznellikten bahsedilmekte ise metafizik oluştan kaçış yoktu. Anlam hem içsel hem de içselleştirilmiş değer olması anlamında özneler arası ortak değere döndüğünde ise kültür ve değerlerin genele yaygın yapısal kılındığı, ilkelerin işletildiği medeniyet düzeyinde tinsel/ öznel anlamda yaratılmış gerçeklik içinde metafizik oluş, sürekli kılınmaktaydı. İnsanı bilmeye eyleyen merak, şüphe, korku, kaygı, tekbenci yönelimler vb. öznel nedenler ve temel ihtiyaçlar, koşul ve şartlar vb. olarak beliren nesnel nedenler ayrıca özneler arası anlam ve değer belirimlerine göre görünür olan diyalektik ilişki ise hem yeniden bilmeye hem de yeni bildikleri ile yeniden üretmeye sebep verir iken değişken metafizik oluşa neden olmaktaydı.

Değişken metafizik oluşta, tarih varlığı olmak kaçınılmazdı. Bu anlamda varlık olma niteliğine haiz her varlığı, ne olduğuna dair bilmek ile metafizik yapmak sabit bir dünya görüşünde dünyayı sadece ne olduğuna dair bulmak anlamını taşır iken tarih varlığı olmaktan uzak

olarak metafizik yapmak anlamını da taşımaktaydı. Özne oluşun tarihi, metafizik olmanın tarihi olarak görünüş bulmaktaydı.

Varlığın nasıl varlık olduğuna dair hem geçmişine yönelik nedenselliği hem de harekete dair varoluşsal belirimi ile bilmeye çalışmak ise bir sonraki metafizik evre olarak nesnel anlamda mekanik, öznel anlamda ise tarihsel bir dünyaya tanık kılmak ile ilgiliydi. Nasıl olunduğuna dair ise ampirik yaklaşım ile metafizik yapmak kaçınılmazdı.

Sibernetik ussal oluşa bağlı nedenlerin nesnel anlamda belirli kılındığı bir dünyaya bakılmakta ise varlığın ne için olduğuna dair metafizik yapmak kaçınılmazdı. Bu anlamda özne kendi için kendi iken amaçsal oluşuna bağlı olarak kendi için de kılabilendi. Kendi için kıldıkları ile tarih varlığı oluşuna da kapı aralayandı. Böyle olsa da ne için olunduğuna dair edinilen her bilgi ile metafizik yapmanın yeni bir evresinde bulunulmakta idi. Böylesi ussal metafizik yaklaşımda nesnel bağıntılı organik bir dünyaya bakılmaktaydı. Özü ile bağıntılı oluşunda organik olan bir dünya içinde/ zemininde, yaratılmış gerçeklik olması anlamında kültür ve medeniyet bağlamında organik dünyalar kuran bir özne için, varoluşsal anlamda metafizik olmaktan kaçış yoktur.

Sonuçta öznelden/ öznellikten bahsedilmekte ise bilmek ile her durumunda anlam ve değer varlığı olarak metafizik oluşunu koruyan ve metafizik bir dünyaya bakan olmaktan bahsedilmiş olunurdu. Bilgi, sadece salt bilgi (nesnesinin bilgisi) olarak kalmakta değil, sonuçları itibarı ile anlam ve değer belirimlerinde metafizik bilme ile sonuçlanan gerçeğinde bilgi niteliğinde görünüş bulmaktaydı.

Platon ve Aristoteles nasıl sorusunu, varlığı ne ile biliriz -yani öznelde nasıl bilebiliriz- yaklaşımı ile dolaylı olarak sormuş olsalar da bilmenin konusu olanın ne olduğuna dair yaklaşımları ile teorik olmaktan öte değillerdi. Yöntemsel anlamda nasıl sorusunu kullanmaktan ve bu anlamda mantık geliştirmekten de uzaklardı. Platon, Sokrates diyalogları ile diyalektik yöntemde bilmenin konusu olanın ne olduğuna dair ucu açık bir bilme ediminde bulunmaktaydı. Aristoteles

ise bilmenin konusu olanı ne ile bilineceğinden ve ne olduğunun kesinliğinden yana bilme yaklaşımında bulunmaktaydı.

Aristoteles için, ne için olunduğu ise ereksel anlamda bütünde edinilen yerindeliğe göre anlam kazanmaktaydı. Her varlık kendi başına kendine yeten değil iken bütün içinde anlam kazanmaktaydı. Bu anlamda ne kadar haklı olsa da anlamın, bilginin değer belirimi ile tarih varlığı kılmaya eyler iken varoluşu, metafizik ve tarihsel anlamda değişken kıldığından yana uzaktı. Yeterlilik arayışı, tarih varlığı olmaya eylemekteydi. Doğada veya doğa nesnelerinde değil de Tanrı'da, tanrısal olan tümellerde yeterli olmayı bulmak ise sonuçta/ erekte bulunması gerekendi.

Aristoteles için Tanrı, salt form olarak erek neden olsa da Vahit, Muhit, Batın, Zahir, Alim vb. belirimlerden, aynı değil, ayrı da değil oluşun gerçeğinden uzaktı. Yaratılanın Tanrı'ya rağbeti, Tanrı'nın yarattığına rağbeti sonuçta tanrısal olanların gerçekleşmesinde yeterliliğin bulunmasını olanaklı kılmaktaydı. Din dahi -nüzul etme ile- Tanrı'nın yarattıklarına uzanması olarak yarattıklarının kendisi ile yeterliği bulması adına önemliydi. Bu anlamda Tanrı özgünlüğün, yeterli oluşun öz kendilik ile bulunacağı özgürlüğün adresiydi.

Tanrı, uzakta, ötelerde olarak yeterliliğin kendisinde arandığı değil, Vahit (yarattıklarına içkin olan bir) ve her an daim yaratan olduğu içindir ki kendisi ile var olunmakta iken her yaratılanın özünden hareket ile ilk nedeni olarak varoluş yeterliliğini kendisi ile bulduğu ve erek neden olarak da yeterliliğin kendisinde bulunmasının sürekli kılındığı idi. Yaratılanın yeterlilik arayışında potansiyelini açımlar iken potansiyelinin gelişimi, zenginleşmesi anlamında kendine yeterli olmayı da bulacağı tek adresti.

Tanrı ile var olan her varlık kendi olmak anlamında kendine yeterli iken temsile ve doğaya dair yeterli olduğu belirimi ile bütünde yerindeliğini bulmaktaydı. Bütündeki koşullar karşısında varoluş çabası ise kendine yeterli oluşu sürekli kılma çabası olarak görünüş bulmaktaydı. İnsanın yeterlilik arayışı dahi varoluş çabası olarak kendine yeterli olma

arayışıydı. Bu anlamda tarih, doğayı kendine varoluş nesnesi kılar iken doğada yeterlilik arayışında bulunma çabası sonucunda görünüş bulmaktaydı.

Böyle olsa da doğada nedenlere bağlı olarak bulunan yeterlilik -gereklilik anlamında- kısmi olup, tam anlamı ile idealde yeterlilik yani kayyum olmayı bulmak, Tanrı ereğinde olanaklıydı. Tarih olgusal olarak doğada sürekli bir varoluş çabasında bulunmak ve sonuçta ölüm, -doğa varoluşa gereklilik anlamında zemin olsa da- doğanın idealde yeterli olmadığının göstergesiydi. İnsanın tümellere dair gerçekleştirdikleri ile nesnelerine aşkın kendinde kendine yeterli oluşu mutmain olmakta bulması, tanrısal olanların yeterlilik arayışındaki önemini gösterir iken Tanrı ile yeterli oluşun bulunması gerektiği gerçeğini taşımaktaydı. Kadim bilgelik tarihi de Tanrı'ya yakin gelmek ile Tanrı ereğinde yeterli oluşu bulma çabasında olanlar ve sonuçta bulanlar ile doluydu. İnsan dahi yeterli oluşu birbiri ile bulmaktayken, öznel tümelleri (subuti sıfatlar zemininde ilişkilerinde ilahi isim/ karakter/ kimlik belirimleri) gerçekleştiriyor olmakla yeterliliği aslında Tanrı ile bulmaktaydı.

Tanrı, evrensel olan subiti sıfatların (hayat, ilim, irade…) ve temel karakter belirimi olan ilahi isimlerin sahibiydi. Bu durumda da hem evrensellerin hem de evrenseller ile ahlak biçimsel varoluşun kaynağıydı. Tanrı ile fıtri anlamda yeterli olmak her varlığın kaçınılmazıydı… Tanrı'ya tekâmül eder iken Tanrı ereğinde yeterliliği bulmak ise aranması gerekendi. Her durumda da ereksel oluşa bağlı olarak ahlak biçimsel varoluş kaçınılmazdı. Tanrı'ya inanmadan ahlak biçimsel varoluş olanaklıydı ama Tanrı olmadan ahlak biçimsel varoluş olanaklı değildi. Yaratıma, özneler arası ilişkiye, anlam ve değer varlığı olarak ahlak biçimsel varoluş söz konusu olan ise varoluşun metafizik oluşundan kaçış da yoktu.

Fıtri anlamda yani varoluşsal olarak ahlak, kendi olma durumu iken ilişkilerde olması gereken olanak olması belirimi ile kendi olma durumunun korunması, sürekli kılınmasının gereği olarak tesis edilmesi gerekendi. Tanrı'nın kendi olma durumu yani ahlak biçimsel olarak varoluş -fıtri- durumu (subuti sıfatlar ve ilahi isimleri vb. öznel

nitelikleri) ise kendisi ile var olanların kendi olma durumlarını da kendi ile belirli kılar. Ahlak, ereğe bağlı kendileştirme yaratım biçimi olduğunda fıtri -varoluşsal- anlamda Tanrı gibi olmak kaçınılmazdır. Ereğe bağlı olarak kendine yeterliliğin bulunması söz konusu ise fıtrata dair olan kendi olma durumunun öznel düzeyde ahlak biçimsel olarak ilişkilerde de rahmeti, adaleti, gerçeği vb. ilkeleri önceleyen olarak Tanrı gibi olması da olması gerekendir.

Kendilik zamansız oluşta bulunur iken zamana dair görünüş bulmak, ahlak biçimsel olmak ile ilgilidir. Öznelliğin zamanda görünüş bulması, ahlak biçimsel olarak zamansızlar ile zamana inmek, zamansal oluşta görünmek ile olanaklıdır. Özne, karakter belirimleri ile kendi olma durumunda tikel belirimler üzerinden ahlak biçimsel olarak görünüş bulur.

En genel anlamda ahlak, tinselliğin ontolojisi olarak kendi olma durumunun ne olduğu, nasıl olduğu, ne için olduğu ve ne için kılındığı ile ilgili olan bilim olarak ele alınması gerekendir. Sadece ilişkilerde olması gerekene indirgenmemesi gerekendir.

Katmanlı çoklu gerçeklikten bakıldığında ise nesnel bağıntılı oluş içinde çoklu anlamlılık, formel -düz- mantık yaklaşımı ile edinilecek olan değildi. Aristoteles doğrusal, yalınkat bir dünyaya bakar iken katmanlı çoklu gerçeklikten, çoklu ve çağrışımsal anlam taşımanın gerçeğinden de uzaktı. Tanrı varlığının varoluşsal düzeyde belirimi olan ve tarih varlığı olarak görünüş bulan insanı, hakiki anlamda anlamlı kılacak olmaktan da uzaktı. Nesnelliğe dair ne olunduğu ile ilgili olarak bilmeyi önceler iken zaten olması gereken açıdan bakmaktaydı. Ancak ne olduğuna dair belirli bir dünyaya baktırır iken nasıl olunduğuna dair uzaktı. Ne için olduğuna dair de sığ ve eksik yaklaşımda bulunduğu bir dünyaya bakmaya eylemekteydi.

*

Biraz ileride Hipokrat onlara doğru yürümekteydi. Bırakın ne ile bileceğinizi de nasıl bileceğime yardım edin diye, hastasına çare arayan bir hekimin çırpınışı ile seslenmekteydi.

Tıp, nedeninde hastalığı konu edinse de hastalığa çare anlamında tedaviyi konu edinmekteydi. Ereğe bağlı bütünlüğün korunması ise asıl konusu idi. Bu anlamda hastalığın ne olduğu, tanısı için gerekli olsa da nasıl olduğu esas konu edinilmesi gerekendi… Tedavisinin ne olduğu ile ilgili yaklaşımda ise tedavinin nasıl olması gerektiği ile ilgiliydi.

Bilgibilimsel olmak tıp adına düşünüldüğünde; gözlem, deneyim, nesnesini deneylemek ve bütünlüğü bozulana, bütünlüğünü koruyabilmesinin çözümünü bulmak, ölçülü olmayı da açık etmekteydi. Bu anlamda bilgibilimsel olarak yöntem, varlığı bilmeye dair yönelim olması anlamında, varoluşsal şartların zorlaması sebebiyle kaçınılmazdı. Hipokrat, teorik olmaktan daha çok ampirik oluşun bilmeye dair yöntem kılınmasını açık etmesi anlamında önemliydi.

*

Bunlar olurken de sadece salt bilmek değil de bilmenin öznelde içselleştirilmiş değer olduğunda ahlak biçimsel etkilerini görmek adına Kinikler, Epikürcüler, Stoacılar vb. önem taşımaktaydı. Felsefi anlamda bilginin yaşamsal/ varoluşsal anlamda yaşamı nasıl yapısal kıldığını görmek adına önemliydiler. Bilginin değer biçimsel olması düzeyinde yaşamsal anlamda eyler oluşu ile bakıldığında felsefe, düşünsel anlamda sadece bir bilme etkinliği değil, yaşam biçimi olarak da bulunandı.

Özet olarak belirtmek gerekir ise Helenistik çağda bilgi-erdem-mutluluk özdeşliğine karşı bilgi-eylem-erdem-mutluluk çizgisini izleyen, bilgi ve ahlak uzlaşısında felsefe yapan okullar vardı. Bunların en bilindik olanları Kinikler, Epikürcüler, Stoacılar idi.

Kinikler, basitliği/ sadeliği tercih eder iken ortak değer olarak mevcut olan abartılmış değerler içinde biçimlenen düzene ve otoriteye itiraz edenlerdi. Özgürlük ve mutluluk ideali adına her türlü toplumsal

değere bağımlılıktan kurtulmaya çalışan nihilist bir tutum içinde bulunanlardı. Onlar için bilgi ve ahlaki ilkeler sadece salt bilme nesneleri değil, yaşamın etkinliği içinde somut olarak gösterilmesi gerekendi. İnsan aşırı gereksinimlerden kurtulmak ile kendine yeterliği sadelikte bulmalı ve böylece özgürlüğün, mutlu olmanın yolunu açmış olarak erdemli oluşu, bilgiyi nasıl yaşanması gerektiğinin aracı kılmakta bulmalıydı. Bu anlamda aşırı ortak değerler içinde yaşayan toplum, erdemli olmaktan uzaktı.

Bu kanaatler ile Kiniklere bakıldığında, insanın kendi doğasına, sade bir yaşam içinde dönmesini önceledikleri görülür. Yaratılmış gerçeklik olarak kültür ve medeniyet varlığı olan insanın, tinsel/ öznel düzeyde değer kıldıkları ile toplumsal yaşamı edinir iken yaratıcı özne olarak yarattıkları içinde ilişkilerinde nasıl olması gerektiğinden uzak oldukları görülür. Bilmeyi, sadece yaşamsal bir idealde sabit kılmak ise bilmek ile düşünce etkinliği içinde yaratıcı olma erkini de bulan öznenin, yaratıcı tinsel doğasını anlamaktan uzak kılmaktaydı.

Epikürcüler, atomcu olmaya dayalı düşünceleri ile ontolojik anlamda materyalistiler. Öğrenmeye dair ise duyuları referans aldıklarında, duyu kriterine göre tanık olunan dünya, olduğu gibiydi. Duyular ile edinilen bilgi ise doğru veya yanlış olması olasılığına karşı, akıl ile kritiği yapılması gerekendi. Bilginin doğru veya yanlış olması olasılığına karşı zihin, şüphecilik ile bilginin her olasılığına açık olmalıydı. Bu anlamda Epikürcüler için doğanın duyusal kesinliği ve akıl, bilgiyi doğrulamanın adresiydi.

Varoluşsal anlamda mutluluk gaye ise akıl mutlu olmanın gereklerini bulmanın aracıydı. Korkuların aşıldığı, acı ve ıstırabın olmadığı bir yaşam ise iyi bir yaşamdı. Hazlar, ideal kılınması gerekenler değilse de yaşanmaları sonucunda bedensel sağaltım ile doygunluğa neden olduklarında ruhsal dinginliği edinmenin aracıydılar. Sonuçta acı çekmemek için ise anlık hazlar ve beklentilerden vazgeçmek de mutlu olmanın bir gereği olarak temkinli/ tedbirli bir hazcılığı görünür kılmaktaydı. Bu anlamda önemli olan ise hazcılıkta, ilkesine bağlı olarak ölçülü olmanın gözetilmesiydi.

İnsan ilişkilerinde aranması gereken ise dostluktu… İnsan birbiri için olan dostları ile mutluluğu öncelemeliydi. Bu anlamlarda hareket ile bakıldığında Epikürcüler, dünyanın idealde nasıl yaşanması gerektiğini gösterme etkinliğindeydiler.

Ölümü bitimli oluşta bulmaları, Tanrı tanımaz ve ahret idrakinden yoksun sadece dünyaya indirgenmiş bir varoluş görüşünde ise insanı sığ bir yaşama mahkûm kılmaktan öte değillerdi. Ölümsüzlük, Tanrı ideali ve ahirete göre yani gerçekleştirdiklerinin/ yaşadıklarının sonuçları olacağına göre yaşamak ise insanın sınırsız bir olanak içinde, yine kendi için olarak kendine sınır vurması gereğinde ahlak biçimsel olarak özgürce yaşamasının gereğiydi.

Stoacılar için ise mantık bağlamında akılcı olmak yanlış ve doğruyu ayırmak ve böylece erdemli olmanın yolunu bulmak için gerekli olan idi. Panteist ve ussal yapısal buldukları bir doğa görüşü ile özdeş indirgemeci olmakla beraber kaderci bir yaklaşımda bulunmaktaydılar. İnsan doğaya dair verili olanı ve başına gelenleri seçemese de verili olanı nasıl yaşaması gerektiğinin ayrıca başına gelenleri nasıl karşılaması gerektiğinin seçimlerinde bulunabilirdi. Bu anlamda dünya menfaatini değil de doğayı olduğu gibi yaşamayı ayrıca aynı doğadan olunduğu içindir ki insanlık tümelinde dünya vatandaşı olmayı öncelemekteydiler.

Her insanın, aynı doğaya bağlı olarak bulduğu verili olanlardan yana eşit olduğu kanısında, köleliğe de karşıydılar. Doğada verili olana karşı gelmeden, doğaya uygun kılmayandan yana insandan verili gelene itiraz etmek, doğaya uygun yaşamanın gereğiydi. Stoacılar için varoluşsal anlamda yaşam, varlığa katılımı öncelemekte iken buldukları idi.

Stoacılar için de insanın en temel amacı mutluluktu. Mutlu olmak için ise doğaya uygun yaşamak olması gerekendi. Doğada verili olanı kabullenmek/ kabul etmek, hazlara, acılara, korkulara mahkûm olmadan yaşamak, öncelenmesi gerekendi.

Bu üç görüşün, birçok ortak noktası ve farklı yönleri olsa da en temel ortak özellikleri mutluluktu. Mutluluk ideali söz konusu olan ise pratik -ampirik- ussal oluşta pragmatik ussal oluşun ahlak biçimsel olmakta yakalanması kaçınılmazdı. Ereğe bağlı olarak nesnelerini belirli kılmak ile değer biçimsel olarak sibernetik ussal oluşu da bilmeyerek yapısal kılmak da kaçınılmazdı. Bu anlamda ideal kılınana göre ahlak biçimsel olmaktan kaçılmayacağını görünür kılmaları önemliydi.

Ancak, insanın varoluşsal anlamda katmanlı olan çoklu gerçeklik içinde sadece mutluluk idealine amaçsal anlamda bağlı kılınması ne kadar doğruydu? İnsan sadece mutluluk idealinde kendisini bulması gereken miydi? Tanrı idealinde sınırsız olma olanağı içinde kendini gerçekleştirmek ve ötekiler ile ilişkilerde özgünce kendini bulmak da gerekli değil miydi?

İnsan acziyetleri/ yetersizlikleri sebebiyle toplum varlığıyken, kendini gerçekleştirme çabası içinde acılar ve ıstıraplara gebe iken mutlu olma olanağını sürekli bir biçimde yakalayabilir miydi? Ayrıca nefsi emmaresi sebebiyle zalim ve güvenilmez iken mutlu olma idealinde mutluluğa erişmekten öte, selameti (güven ortamı ve öngörülebilir bir geleceği) tesis etme çabasını öncelemesi gerekendi. Bu anlamda, selametten uzak her mutluluk, sonuçta acılara gebe günü yaşamaktan öte değildi.

Demek istediğim ise mutluluğun bireysel olması anlamında tekbenci -bencil- oluşu besler olması gerçeği karşısında toplumsal düzeyde selametin öncelenmesi, mutlu olmak için olmasa da öngörülebilir bir geleceğe bakar iken kısmen de olsa huzurlu olmayı yakalayabilmek için önemliydi. Huzur ise aidiyet ve sorumluluk için de sahiplenilen değerlerin birbirine güvenmek ve hukuk ile güvence altına alındığı selamette edinilebilecek olandı.

Bu anlamda özellikle Stoacı düşünce, toplumsal anlamda sorumluluk bilincini de öncelemiş iken Kinik ve Epikürcü düşünceden daha ileriydi. Epikürcüler, dostluğu önemsese de bu bireysel bir yaklaşım olmaktan öte değildi. Dostların Epüküryen evlerde ortak yaşam edinmesi ise

genel anlamda toplumsal yaşamdan uzak, sadece belli bir gruba has ortak bir yaşam kurmaktan öte değildi.

Stoacılar, doğaya dair panteist olarak özdeş indirgemeci olmalarına rağmen nelerden sorumlu olunmadığı ve nelerden sorumlu olunması gerektiğinden yana ahlak biçimsel bir tutumda varoluşu bulmaktaydılar. Yaşanan olayları nasıl karşılanması gerektiğine dair kişisel gelişimi öncelemeleri de dikkate değerdi. Köleliğe karşı olmaları, dünya vatandaşı olmaları vb. görüşleri ile eşitlik idealinde özgürlüğü salık vermeleri anlamında önemsenmesi gerekenlerdi. Küresel ölçekte bir düşünceye sahip olmaları önemliydi.

Bu üç görüş biçimine dikkat edilir ise bilgi edinim ile beraber bilginin öznelde değer yargısal olması ve sonuçta ise değer yargısal olanın inanç belirimli olarak öznesini ahlak biçimsel olmaya eylemesinin kaçınılmaz olduğuna tanık olunur. Bu anlamda anlam ve değer varlığı olan bilgi öznesinin inanç belirimli varoluştan, ahlak biçimsel oluştan kaçamayacağını, tarihsel anlamda görmek adına yaşama/ varoluşa dair bu görüşlere de tanık olmak gerekirdi.

Yaşamsal anlamda ideal kılınan her ne ise ona göre ahlak biçimsel olarak yaşamak kaçınılmazdı. Erek kılınmış ideal olanın değer yargısal olarak yaşamı yaşam biçimsel kılması durumu ile bakıldığında ise her şey ereğe göre anlamlı kılınmış olarak nesnel kılınır iken hangi değerde nitelenmekteyseler temsil içerikli olarak bulunmaktaydılar. Böylece yaşam, temsil kılınmışlar ile değer yargısal olarak biçimsel kılınır iken ereğe bağlı etkinlikte dinsel anlamda yaşanmış olmaktaydı. Her din olgusu da ereğe bağlı oluş içinde değer belirimli yaşanır iken ahlak biçimsel olmak zorundaydı.

Bu anlamlarda felsefe, sözün değere döndüğünde yaratıcı gücünü de açık etmiş olur iken din olgusunu ideolojik yaklaşımı ile görünür kılmaktaydı. Ancak bu dinsel durum Tanrı'nın dini değil de Tanrı'nın hakikatinden uzak, insanın kurguladığı bir din olmaktan öte değildi. Böyle olsa da sözün içselleştirilmiş değer kılındığında yaratıcı gücünü bilmeyerek dahi olsa açık etmiş olmaları adına önemliydiler. Bu

anlamda bilgi ve ahlak biçimsel yaşam arasında bağ kurmaları, ussal yaklaşımları sebebiyle düşünce alanında yerlerini almışlardı.

*

Biraz ötede, hemen arkalarında Plotinos vakur bir eda ile yürümekteyken yanlarına geldi. O bilmeyi unutmuş bir ruhun, yeniden bilebilmesinin, uyanmasının derdindeydi. Çokluğu bilmek değil de 'Bir-i' bilmenin, açıklayabilmenin derdindeydi. Varoluşun başlangıcı ve zemini olan varlıkla ilgilenmekteydi.

Plotinos için Tanrı ilk nedendi ve kendisinden ilk sudur eden yani türettiği, taşma ile görünüş bulan akıldı. Evrensel ruh ve ruhlar sonrasında var olandı. Madde ise en aşağı varlık mertebesiydi. Bu mertebelere göre bilgi de mertebelere göre değer kılınmış olması ile edinilmesi gerekendi. En değerli bilgi, Tanrı'nın yani 'Bir-in' bilgisiydi. En aşağı olan ve Tanrı'dan uzak, karanlık olarak nitelenen maddenin bilgisi ise en değersiz bilgiydi.

Plotinos'un sudur görüşü, düşünce tarihi adına ilk olması anlamında önemli olduğu kadar, takipçileri adına da önemliydi. Artık dünyaya sudur görüşü ile de bakanlar olacaktı.

Plotinos'un birçok düşünürün düşünceleri arasında uzlaşı sağlaması ve yeniden yorumlaması önemliydi. Felsefi anlamda uzlaşı, varlıksal anlamda ortak ilkelerde düşünsel anlamda buluşulması anlamını taşımaktaydı. Yeniden yorumlamak ise özgün düşünce biçimini görünür kılmak adına önemliydi. Uzlaşı ise disipline etmek anlamında düşüncenin yapısal kılınması için gerekli olan bir belirimdi. Yeniden yorumlamak ise kriter alınana göre yeniden kritik etmek adına felsefi tutumu korumak için olması gerekendi.

Plotinos'un 'bir' demek ile kast ettiği Tanrı, düşünceden, iradeden, hareketten vb. sıfatlardan uzak, her şeye aşkın ama kendisine içkin olunan kapsayıcı olandı. 'Bir', basit yani yalın olarak sadece kendisi olması gereken ve ilk neden olandı. Bu anlamda kendinden sudur eden akıl, irade vb. yüklemler dahi olsa kendisi bunlardan öteydi. Her şey

‘Bir’den çıkmış olsa da ‘Bir’ değildi. Plotinos bu anlamda düşünmeyi, irade etmeyi vb. tanrısal yüklemleri “Bir’den” soyutlar iken düşüncenin kendini gerçekleştirme olanağı ve yaratım erki olarak da iradeye haiz olduğundan habersiz, var olmayı sadece kendinden çoğalmak, türemek anlamında sudura bağlı kılar iken kendi içinde anlamsızlaşan bir çizgide düşünmekteydi. Elbette şahıs varlık olarak Tanrı’nın isimden, sıfattan aşkın hakiki varlık yönü vardı ama bu sıfatlarını ve kimlik belirimlerini yüklem almadığı anlamını taşımamaktaydı. Hareketsiz, düşünmeyen ve irade etmeyen bir Tanrı, Tanrı olmaktan da uzaktı. Bu durumda kendisinden de sudur olanaklı olmazdı.

Düşünmek, kendini gerçekleştirmek ve yaratma erki olarak irade, Tanrı’nın kendiliğine/ öz benliğe yüklem olarak aldığı en temel sıfatlarıydı. Böyle olsa da biricik olmasına da engel değildi. Bu sıfatlar, insan ve diğer var olanlardaki gibi düşük hızlarda yavaş gerçekleşmekte değildi. Varlıksal anlamda eksik ve aciz oluşun tamamlanması olanağı olarak da bulunan değil, varoluşsal anlamda kendini gerçekleştirme olanağı olarak bulunandı. Üstelik, Tanrı’nın olanakları bağlamında yüklemleri, eksik veya aciz olduğu anlamını taşımaktan öte, biricik olmaları ile beraber mükemmel varlık olduğunun belirimiydiler. Bu sıfatları ile de yarattıklarıyla, aynı olmadan ayrı da olmadan birlik içinde bulunabilendi.

Kur’an’da “O her an bir şe’n dedir” denilirken de amaca, iradeye bağlı olarak hareket sahibi Tanrı anlamı kılınmakta değil miydi? Tanrı’ya Faili Mutlak denilirken de Tanrı, hareket ve kudret sahibi olması ile nitelenmekte değil miydi? Plotinos için ‘Bir’, her türlü nitelenmeden yana aşkın olduğu içindir ki her niteleme onu sınırlandırmış olmak anlamını taşımaktaydı. Bu anlamda her niteleme ‘Bir’in basit olduğu ilkesi ile çelişirdi. Zaten ‘Bir’i basit ilke ile ifade etmek dahi bir niteleme olmaktan öte değil miydi? Aslında ise varoluşsal olanakları olarak belirenler ile ‘Bir’i, dilde nitelendikleri ile sınırsız olduğunun belirimine tanık olma olanağı edinilmiş olunurdu. Bu anlamda sıfat ve esma düzeyinde kimlik belirimleri ile Tanrı’yı, daha doğru ve iyi anlama olanağı edinmekteydik.

Tanrı nedenselliğin ilk kaynağı iken kendisinden sonra neden aranmayacağı, nedenselliğin bittiği/ tükendiği noktaydı. Bu anlamda İbni Sina'nın da dediği gibi varoluşun gerçekleşmesi adına olması gereken zorunlu varlıktı. Yani Vacib-el Vücud idi. Nedeni sadece kendi olan ve varlığına dair sıfatları zemininden hareket ile varoluşa dair tanrısal olan evrenseller (subuti sıfatlar ve esma) de kendisine ait sıfatlardı. Sonuçta hem varoluşun nedeni hem de ereği olması anlamında var olanların, sibernetik ussal kılınmış kendilik dünyasında neden ve erek belirimine göre görünüşe gelmesinin kaynağıydı. Basitlikte değil, çeşitlendiği olanakları ile kendini gerçekleştir iken aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğinde var ettikleri ile kendini katmanlı ve çoklu gerçeklik sahibi olarak görünüşe taşıyandı. Dil ise bilgisini edinmenin, bilgisini edinmek ile bilmek, tanımakla görünüşe gelmesinin aracı olarak zaten olması gerekendi.

Dil, her ne kadar göstergeleri ile varlıksal veya varoluşsal olanın öznelde karşılıklarının nitelenmesi olsa da nesnesinin bilgisinin anlam ve değer belirimleri ile öznelde uyandırılması içeriğini de taşır. Bu anlamda nesnesinin bilgisi ile özneldeki bilgisinin aynı olması nedeni ile ussal anlamda buluşmaya, nesnesine tanık olmaya nedendir. Bu durumda 'Bir', varlıksal sıfat (zati sıfat) ve varoluşsal olanaklarının ayrıca karakter yüklemlerinin dilde kimlik belirimi olarak bilinmesi ile de bilinebilir ve tanık olunabilir olandı. Varoluşsal olanaklar yani subuti sıfatlar (hayat, ilim, irade…), kaynağı yine kendisi olmak kaydı ile değişmez olan varoluşsal yüklemlerdi. Her varlık istidadı kadarı ile varoluşunu Tanrı varlığından bulur iken subuti sıfatları da varoluşunun olanağı olarak bulmaktaydı. Yani var olanların ortak varoluşsal belirimleri olarak tek, biricik olanlar iken hem Tanrı ile var olunduğunun delili hem de Tanrı'yı bilmenin olanaklarıydı. Bu, karakter ve kimlik belirimi olan ilahi isimler (esmayı hüsna) için de böyleydi. Bu anlamda Tanrı çoklu gerçeklik belirimleri ile bilinebilecek olandı.

Plotinos için 'Bir', aşkın ve içkin anlamda öte ama her şey ile aynı olması da söz konusu olandı. 'Bir', aşkın ve içkin anlamda öte iken kendisinden sudur edenler, parçalanma ve ayrışma ile var olmakta değil, "birden bir

çıkar" önermesi ile 'Bir'den başkası da değildi. Bu anlamda çokluk, 'Bir'in çoğalmasından başka bir şey olamazdı. 'Bir', var olanların ilkesi olduğu için her şey değil ama aynılık anlamında her şeydi.

Çokluk yaratılan değil, sudur edendi. Tanrı'dan, yaratmadan sadece sudur eden şeyler, bilinçsizce ve amaçsızca kendinden çıkarılan şeyler olması anlamını taşır ki bu anlamda Plotinos'un, Kur'an çizgisinde beliren İslam anlayışındaki Tanrı'dan uzak olduğu görülür. Farabi ve İbni Sina ise sudur görüşünden etkilenmek ile beraber yeniden yorumladıkları kesindir. Böyle olsa da Plotinos'un yanlış vargıları doğrultusunda yer yer ifadelerde bulundukları da görülmekteydi.

İslam düşüncesine, Kur'an çizgisinde bakılması gerekir ki bu anlamda Tanrı'yı, Tanrı ile -sözü üzeri- anlamak olanaklı olsun. "Hikmet üzeri halk ettik" ayeti ile bakıldığında "halk etmek" sudur görüşündeki amaçsızca olması anlamında bilinçsizce olan değildir. Ayete dikkat edildiğinde "halk etmek", hikmet üzeri yani sonuçta açık olacak gerçekliğin amaçsal oluşu gereğinde gerçekliği, biçimsel olmanın içeriği olarak belli bir kıvamda var olmalarında bulan var olanları, ortaya çıkarmak anlamını taşır. Yaratımı yaratım yapan Tanrı'da sudur, sadece kendinden bir taşma olmasından öte, amaçsal oluşa bağlı olarak varoluşun olanaklı kılınmasıdır. Sudur, bir taşma olmaktan daha çok Tanrı'nın olanakları dahilinde kendini gerçekleştirme coşkunluğunda bulunmasıdır. Olanakları subuti sıfatları olarak bulan ve yaratım sonucunda ise yarattıkları üzerinden ve yarattıkları ile ilişkisinde beliren karakter belirimlerini ise sonuçta kimlik belirimi olarak bulandır.

Ayrıca "her şeyi bir kader (ölçü) üzeri halk ettik" derken dahi "kader" beliriminde var edilmiş olmak, ölçülü oluşun yani ussal olmanın ve ussal olmaya bağlı olarak da amaçsal olmanın gereği içinde ortaya çıkan her ne ise yaratılmış olduğu anlamını taşır. Bu anlamda halk etmek, ussal ve amaca bağlı hikmet üzeri var kılmak anlamında yaratmak anlamını taşır. Bu durumda yaratmak, ussal ve amaçsal olmak anlamında var olmak, bir eksiklik olmaktan öte, kendiliğini tam anlamda gerçekleştirme olanakları olarak kusursuz olunduğu anlamını

taşır. Zaten öznelliğin doğası gereği kendini gerçekleştirme erkine bürünmek; iradeye, düşünceye, amaçsal oluşa sahip olarak varoluş bulmak anlamında öznenin kaçınılmazıdır.

Anlaşılan o ki Plotinos'un "Bir'i", özne olmaktan yana yitik bir Tanrı olmaktan öte değildir. Negatif, bilinemez Tanrı görüşü ile sudurun nasıl gerçekleştiğinden yana eksik ve yanlış yargılarda bulunmuştur.

Tanrı için sudur, bir coşkunluk olarak kendini gerçekleştirme erkine -iradesine- bürünerek, varlıksal anlamda kendisinde bulunan olanakları, varoluşsal anlamda açık etmesiydi. Bu da kendini gerçekleştirme erkinde varoluşsal etkinlik içinde beliren olanaklarının yüklem edinmiş olması ile sonuçlanmaktaydı. Bu anlamda Tanrı sadece varlık nedeni kendi olan değil varoluşsal olanakları ile de nedeni sadece kendi olandır.

Yaratılmış olanlar ise Tanrı düşüncesinin yaratıcı etkinlik olması sebebi ile aynı değil ayrı da değil oluşun gereğinde görünüş bulmaktaydı. Nuru ile sınırsız olan varlık alanının her yerinde aynılığını koruyan bir varlık için, aynılığından farklı olarak aynı olmayan yarattığını görünür kılması ayrıca yarattığının varoluş nedeni ve kapsayıcı varlık olması sebebi ile yarattığından ayrı da olmamak, yaratım söz konusu ise kaçınılmaz olarak bulduğu olur. Aynı değil ama ayrı da değil oluş bu anlamda, yaratımın en temel ilkesi olarak zorunlu belirimidir.

Sonuçta ise Tanrı, bilinemez olmaktan öte, her türlü tanrısal olan yüklem belirimi ile de bilinecek olandı. Yüklem belirimleri ile kendisine ermek veya kendisini bulmak söz konusu olduğunda, varlıksal mahiyeti ile de bilinmesi olanaklı olandı. Bundan olsa gerek ki "bilinmeyi istedim" diye buyurmaktaydı.

Plotinos için Tanrı'dan her ne sudur etmiş ise Tanrı'nın türevi olarak kendisi idi. "Birden bir çıkar" varsayımı ile bakıldığında çokluk 'Bir'den öte değildi. 'Bir' çoktu ama nitelemeden uzak, çoktan da öte idi. Tanrı hem öte/ değil anlamında her türlü nitelemeden aşkın tutulandı hem de çoklukla, evren ile aynı oluşta bulunandı. Yani 'Bir', her şey değildi

ama çokluk, yüklemsiz 'Bir' olması anlamında 'Bir'di. 'Bir', basit oluşu ile bilinemeyecek ama aşk ile kendisine yönelimin sonucunda, vecd ile ayrımsız buluşmada bulunacak olandı. Yani çoklukta sudur edene -taşana- ulaşma olanağı, bireysel anlamda yine bir taşma biçimi olan vecd ile olanaklıydı.

Vecdin, İslam tasavvuf anlayışında dahi zikrullaha ermek anlamında bir karşılığı vardı. Ayrıca vecdin, ayrımsız birliğin deneyimlendiği fenafillah mertebesinde karşılığı olsa da Tanrı, sadece vecd ile erilecek olması doğrultusunda bulunacak olan değildi… Kendisine dair belirimleri ile ussal anlamda bilinecek olandı. Sıfat ve esma olanakları ile de varların var olma olanağı olması üzerinden Rabb beliriminde bulunur iken yaşamsal anlamda deneyimlenecek olandı. Her deneyim ise, bilmenin olanağıydı.

Elbette nitelenmeyen bilinecek değildi ama varlık olmak anlamında var olmak, öz nitelikler ile olanaklı idi. Bu anlamda hakiki varlık anlamında Tanrı dahi bilinemeyecek olan değil, tam aksine şahıs, nur, yaratıcı özne, yüklem aldığı subiti sıfatları ve karakter ve kimlik belirimleri ile bilinmesi olanaklı olandı. Bu tanrısal belirimler üzeri de yaşamsal anlamda yaratıcı etkinlikte, ayrımsız birlik durumunda da kendisine ermek olanaklıydı. Tanrı sadece vecd halinde değil, varlıksal birlik sebebiyle her türlü yaratıcı etkinlikte yaşamsal olarak deneyimlenendi. Deneyimlenmesi, şuuruna da erme olanağıydı. Böyle olsa da her erme durumu, tümelde tanrısal belirimleri ile Tanrı olma özelliğini koruyan Tanrı ile kıyaslandığında, bir belirimi ile Tanrı'yı deneyimlemekten öte değildi. Ayrıca öznel anlamda tekil belirimli tikel düzeyde tanrısal olanların varoluşsal düzeyde bulunması, varların var olma olanağı olarak bulduğu idi. Bu anlamda her var olma durumu, tanrısal olanlar ile var olma olanağı edinilmesinden öte değildi. Yaratılmış olanlar için bu durumun idrakinde olmak veya idrakinde olmamak söz konusu olandı.

'Bir'den başlamış olası nedeni ile parçalanmaya ve ayrışmaya olanak tanımadan sudur ile varoluşun nasıl başladığını anlamlı kılması anlamında sudurcu yaklaşım, doğru yerden başlamış olsa da yanlış

vargılar ile kendi içinde tutarsız olan ironik bir varsayımdan, teorik yaklaşım olmaktan öte durmaz. Plotinos'tan sonra takipçilerini de tutarsız anlamında ironik kılan bir varlık görüşü olarak Yeniplatonculuk, felsefe tarihinde yerini almıştır.

Tanrı ve var olanlar arasında varoluşun nasıl olduğuna dair formel mantık uzantısında 'değil/ öte ve aynı' görüşü, karşıtlık belirimi içinde -bilmeyerek dahi olsa- diyalektik bir uzlaşı arama çabasıdır. Formel mantık uzantısında, farklı olanları ussal anlamda özdeş kılma çabası, hem ussal yaklaşımdaki yönteme dair eksiklik hem de varoluşsal karşılığı olmadığı içindir ki tutarsız bir yaklaşım olmaktan öte durmaz. Varlıksal ironi de denilebilecek, 'değil/ öte ama aynı' görüşü, tutarsız bir yaklaşım olarak düşünce alanını uzunca bir süre meşgul edecekti. Plotinos ile sudur görüşündeki Tanrı hem Yahudi ve Hristiyan monizminin hem Stoacı panteist Tanrı anlayışının, Platon'nun idealları çizgisinde vb. sudur görüşü içinde yeniden yorumlanarak uzlaştırılmasından öte değildi.

Plotinos, ussal ve iradeye bağlı olarak aynı değil ayrı da değil oluş içinde sudurun gerçekleştiğinden habersizdi. Elbette Tanrı, nur olması ile töz olması anlamında var olanların varoluşunun kaynağı olan idi. Ancak, Tanrı düşünce, us, irade, kudret vb. sahibi olarak aynı değil, ayrı da değil oluşta var etmekteydi. 'Değil/ öte ama aynı' görüşü ise gerçekten uzak, yanlış olması anlamında olumsuz bir ironiydi. Katmanlı varoluş içinde yüklem aldıkları ile kendisini görünüşe taşıyan Tanrı, mutlak anlamda yüklemsiz ve nitelenemeyen olarak var olması olanaklı olmayandı.

Elbette hakiki varlık anlamında kendilik/ öz benlik, yüklemsiz sadece kendi olandı. Kendi olması anlamında nesnel yönü ile nur, öznel yönü ile de şahıs olma niteliğinde bulunmaktaydı. Bu anlamda yüklemsiz öz niteliğinde, kendi olma durumunda nitelik sahibi olandı. Böylesi durumda, bilinmesi de olanaklı olandı. Kendini gerçekleştirme erkini gösterdiği anda ise irade, düşünce vb. yüklemleri olan olanak belirimleriyle varoluşunu, yine kendi ile bulandı. Bu anlamda olanakları olarak görünüş bulan yüklemleri hem kendisi değil hem de kendisidir

vargısında bulunmaktan öte, kendisinden ayrı olmadan öz kendiliği ile de aynı olmadan etkinlik belirimleri olarak edindikleriydi. Yaratım ile beraber ayrıca yarattıkları ile ilişkilerinde edindiği karakter ve kimlik belirimleri de aynı değil ayrı da değil olmanın gerçeğinde edindiği varoluş belirimleriydi. Yarattıkları ise Tanrı ile varlıksal anlamda bir (aynı anlamında değil, içkin olan gerçeklik anlamında bir) olan ama varoluşsal anlamda da yaratılmış olmalarının gerçeğinde aynı da olmayan olarak katmanlı gerçeklik içinde birlikte varoluşu olanaklı bulmaktaydı.

*

Plotinos'tan etkilenmiş ve hemen yanında duran Farabi, felsefenin kavramsal bakışta görü vermesi ile Tanrı'yı ve olan biteni anlama derdine düşmüştü. Us uğrağıydı, ussal olarak felsefe ve din arasında bağıntı kurmaktaydı. Ona uğramış ve yürümeye devam eden, Avrupa orta çağına etkisi ile tanınan İbni Sina ise varlığın başlangıcını, olması zorunlu mutlak varlık olan Tanrı'da bulmuş, Plotinos'u ayak izlerinin yanına kendi ayak izlerini bırakmaktaydı.

Biraz ilerde onların açtığı yolu takip eden Muhiddin Arabi de geliyordu. Onların varlık görüşünün üzerine katmanlı varoluşun resmini çizmekteydi. İnsanlığın yolculuğunu bir hikâye gibi anlatmaktan alıp, herkesin ortak gerçeği olanlar ile dile getirmenin derdini, elinde tuttuğu Fusûsu'l Hikem ile gösterircesine haykırıyordu. Muhiddin Arabi'nin diğer sudurculardan farkı, Tanrı ile var olanlar arasında esmayı ilahi ile varoluşsal anlamda birlik bulmasıydı. Böyle olsa da Muhiddin Arabi'de Tanrı ile var ettikleri, varlık ve varoluş farklılıklara rağmen aynılıkta kaybolmuştu. Özdeş indirgemeci tutum ile usun teorik uykusunda, Tanrı'yı hakkı ile anlatmaktan uzaktı.

Birbiri ardınca gelen Sudurcular, özellikle Vücutçular, sağ gözleri ile net ancak sol gözleri bulanık görmekteydi. Tanrı ve var olanları aynı kıldıkları özdeş indirgemeci yaklaşımdan bakar iken aynı değil ayrı da değil oluş içinde, bir ve farklı oluşun korunarak varoluşun ortak gerçeklikte gerçekleştiğinden habersizlerdi. Varlık, aynı değil ayrı da

değil oluşta, bir ve farklı oluş içinde, değişimlere rağmen değişmeyen, sürekli olandı. Tanrı, böylesi bilinmesi ve evrensel/ tanrısal/ zamansız olan varoluş belirimleri ile yaşanırken anlaşılması gerekendi. İzafi indirgemeci bakışımda yani katmanlı, girift çoklu gerçeklikte, aynı değil ayrı da değil oluş içinde, bir ve farklı oluşta, kişilere göre değişken göreceli olmaktan daha çok, varlığına dair varoluş belirimleri ile nesnel bağıntılı oluş içinde bilinmesi gerekendi. Bunun içindir ki sıfatları ve isimleri önemliydi.

Bir olan ile farklı oluş içinde aynı olunmadığı içindir ki varoluş, Allah ile kul ikiliğinde karakter ve kimlik kazanma ilişkisinde gerçekleşmekteydi. Varoluş ortak gerçeklikti… Görünüşe gelmek, yarattığı ile ilişkide kendisini karakter ve kimlik belirimlerinde tinsel oluşta yaratmak, varlık olmanın değil, varoluşun gereği olarak bulunandı. Tevhid dahi kul ile Allah ikiliğinde vahit olan Allah'a sıfat ve isimlerinde, farklı oluşta tanık olmak ve bir oluşta O'nu hak etmiş olarak yaşamaya çalışmanın ilmi değil miydi?

Anlaşılan o ki sudur görüşü, töz olarak neden başlandığı (kozmogoni) sorusunun cevabını vermekteydi. Modern çağlarda bilimin öncülüğünde öngörülen büyük patlama görüşü de nesnel olgusal yaklaşımı dışında Sudurcu çizgiden pek de farklı durmakta değildi. Sudurcular, kozmogoniye dair görüşleri ile dikkate değerdi. Ancak nasıl olmakta (kozmoloji) sorusunun cevabı içinde kaybolmaktaydı. Sudur, ilahiyat çizgisinde bilmeyerek olsa da nasıl sorusunu soranların yoluydu. Zaten sudur, kavram olarak neden ve nasıl gerçekleşti sorularını içermekteydi. Sudurcular, nasıl erişilir ve nasıl yaşantılanması gerektiğini de sorgulamışlardır. Ne için olunduğuna dair de vahiy bilgisine başvurulması gerektiğinin yolunu açmışlardı. Hemen ileride buluşup, Tanrı'dan gelmek ve Ona geri dönmek arasında bir daire çizmeye çalışsalar da eğrilen çizgiler ile beraber dairenin son ucuna bir türlü yetişemiyorlardı.

Vahiy bilgisi ile bilme işini görülen o ki onlardan biraz uzakta Gazali de üstlenmişti. Bilgi ve mantık gerekliydi ama bilginin doğruluğu ve edinme yöntemi kesinlik taşımalıydı. Şüpheli bakışlarını, kalbine inen

nur ile aştığını söylerken, vahyin düşüncede ilham ile devam ettiğini bilmeyerek olsa da dile getirmişti. İman ve akli alanı farklı oluş belirimleri ile ayrıştırır iken din bilgisi ile dünya bilgisini farklı disiplinler olarak görünüşe taşımıştı. Yaptığı belki o zamanlar için gerekliydi ama sonuç verilere göre bilmek söz konusu ise Kur'an'ın iman alanı da öznelliğe dair tahkike açık sonuç veriler ile biçim kazanmış ussal oluşa sahipti. Bundan habersiz olduğu içindir ki anakronik yargıda bulunmamak, ahlaki olarak olması gerekendi.

Ardı sıra gelen kelamcılar ile Tanrı'nın ne olduğuna ne olmadığına cevap vermeye çalışırlar iken sudurcuların özdeş indirgemeci yaklaşımları haricinde sudurculardan fazla da uzakta durdukları söylenemezdi. Onlar için de varoluşun ilk nedeni ve dayanağı Tanrı idi. Tanrı'nın nasıl Tanrı olduğunu sormaktan uzak, ne olduğuna bakarlar iken ne sorusu ile nedenlerin içinde gezinilen ama donuk bir dünyanın kapısını araladıkları hiç akıllarına gelmemişti. Varoluşa dair, ayet yorumlarının dışında söyleyecekleri fazla bir şey de yoktu. Fıkıh ve kelam belli bir çizgiden sonra belirli kılınmış bir dünyaya bakmaktan öteye geçememişti. Kelamcılar nedensellik çizgisinde formel uslamlamalar ile Tanrı'yı bilmeyi öncelemekte iken O'nu anlayabilmekten uzaktılar. Tanrı'nın ne olduğuna dair zati, subiti, isim belirimli düşünmelerinde, 'aynı değil ayrı da değil' oluşun gerçeğini sadece tenzihin ilkesi olarak ele alırken Tanrı'da sabitledikleri bir metafizik ile eksik bakmaktaydılar.

Bu ilke -aynı değil, ayrı da değil ilkesi- bir ve farklı oluş gerçeği içinde; yaratımda varoluşa taşımanın, bütün içinde görünüşe taşımanın, ilişkilerde karakter ve kimlik belirimlerinde varoluş bulmanın gereğiydi… Tenzih gereği ile de Tanrı'nın varlık mahiyetinin, şeylerin sınırlı varoluşu ile bilinemeyeceği, tenzihin gerçeğinden bakmanın ilkesiydi. Ayrıca ayrı değil, bir oluşun gerçeğinden hareket ile yakin elde edilebilineceğinin gerçeğini de taşımaktaydı. Bir oluşun aynı olmak anlamına gelmediğini de anlamlı kılmaktaydı. Bunlar ile beraber sibernetik bir uslamlama olarak biçim ve içerik gerçeğinde varoluşun olanaklı olduğunun ifade ediliş biçimiydi. Çoklu gerçeklik içinde nesnel

bağıntılı oluşta varoluşun olanaklı olduğunu da anlamlı kılmaktaydı. Böylesi düşünmeden uzak, aşkın yani nesnelliğe öte anlamında değil, nesnelliğe içkin ve dışsal olarak kapsayıcı olan Tanrı fikri ile bakmaktaydılar. Oluş içinde olup bitmekte olan her şey ise Tanrı varlığına bir delil olması bakımında ayet olarak üzerine düşünülmesi gerekendi. Allah'ın selamı üzerlerine olsun!

Gazali, Farabi, İbni Sina ve diğerleri ile aynı çizgide ama sanki yan bir kulvardaymış gibi duran ve uzaklarda bulunan, loş ışık altında İncil'in içine akan, kendini geri çektiğinde ise felsefe gözlüğü ile İncil'i okumaya, anlamaya ve yorumlamaya çalışan birisi görülmekte. Görülen Aziz Augustinus'tu. Okuma masasından kalktığında ise kendi etrafında dönercesine düşünmekte, çözümsüz kaldığı yerde, neredeyse saçlarını yolmaktaydı. Bir ileri bir geri hareket ederken de loş ışık hep kendisini takip etmekteydi. Doğrusu ve hatası kendisine dursun, felsefenin kavramsal görü düzeyinde her alanda kullanılabileceğini ilk resmedenlerdendi.

*

Galileo "ne olduğunu değil, nasıl olduğunu bilmek istiyorum" derken, Sudurcuların bilmeyerek, oluşa dair nasıl sorusuna cevap arayışları ile açtıkları yolun doğaya ait mecrasında kafa yormaktaydı. Topallayarak da olsa yürümeye devam etmekteydi.

Kesin bilgi adına güvenilmez bulduğu duyuları geriye atan, usu, düşünmeyi baş tacı yapan Descartes, çıkmaz bir sokağın önünde çıkmazın duvarlarını kırmakta, kendine yol arayan, yol açan biri olarak görülmekteydi. Bunu yaparken de düşünceyi, zihni varoluşa öncelediği için usun ilahlaştırıldığı bir dünyanın kapısını aralarken, kendisine itiraz edenlerin seslerini duymamaktaydı.

Descartes için önemli olan doğru bilginin nasıl edinilmesi gerektiği idi. Bu anlamda doğru referanstan hareket ile düşünmek ve bilmek öncelenmesi gerekendi. Kendi düşüncesi dışında doğruluğunu kanıtlayamayacağı bilginin gerçekliğinden yana şüpheleri vardı.

Descartes için şüphe, sorgulamak ve analiz ile doğru bilgi edinmenin yöntem belirimiydi. Duyular aldatıcı olabilirdi. Bu neden ile ussal anlamda düşünmek, doğru olanı bulmanın gereğiydi.

Düşünce, kendiliğini/ öz benliğini bulduğu şüphe etmeyeceği gerçeklikti. Bu anlamda şüphe etmediği gerçeklikten hareket ile şüpheciliği aşabilecek bir nokta bulmuş olması ile şüphe ettiklerini sorgulama olanağını bulmaktaydı. Düşünce karşılığı olan şeyin var olması gerekti. Bu anlamda da 'olmayan şeyi düşünemem' vargısı ile düşünceye dair olanın, var olduğu vargısı ile düşünme etkinliği başlamalıydı. Descartes için inanç dahi şüphe edilmesi gerekendi. Ancak, Descartes için Tanrı, kendisinden emin olunan iyi olarak düşüncesinin bir ürünü olmaktan öte, düşüncesine Tanrı idesini bırakmış olması ile kendisini bildiği ve kendisini aldatmayacak olan ikincil emin olduğuydu. Var olanlarına arka planında mutlak olarak bulunması gereken Tanrı idi. Böyle olsa da şüphecilik söz konusu olduğu içindir ki 'Tanrı'ya inanıyorum ama olup olmadığından yana bilgi sahibi değilim' demek zorunda kalmıştı. Anlaşılan o ki Descartes için Tanrı, varoluştan emin olmanın psikolojik olan öncül argümanıydı.

Düşüncenin, düşüncede karşılığı olanların ve arka planda mutlak olanın var olduğundan yana şüphe etmemek ile bilim yapmayı olanaklı bulmaktaydı. Bilim ise fiziğin matematik ile buluşması modelinde yapılması gerekendi.

Descartes varlığı sorgulayan değil, bilginin gerçekliğini sorgulayandı. Bu anlamda bilgiyi şüphe ile sorunsal kılar iken doğru bilgiyi nasıl edinmek gerektiği üzerine düşünendi. Onun için ussal anlamda düşünce, fizik ve matematik doğru bilgiye ulaşmanın modeliydi. Böyle olsa da mekanik doğa görüşü ve ayrıştırıcı yaklaşımlı düalist görüşleri ile hakikati aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğinde hakkı ile anlamaktan uzaktı. Bilimsel yönteminde bilgi, kendiliğe dışsal bilgi nesnesini bilmeye yönelik iken öznelliği bilmeye dair de değildi.

Ayrıca Kartezyen felsefesi, analize bağlı tümevarımcı usçuluk olması anlamında mekanik ve belirli bir dünyaya bakmaya eyler iken katmanlı

olan çoklu gerçeklikten uzak, doğrusal ve yalınkat yaklaşım ile bir dünyaya bakmaya eylemekteydi. Bilgibilimsel bir yaklaşım olup, ayrıştırıcı anlamda düalist yapısal ussal oluş içinde tam anlamı ile varlıkbilim yapma olanağından da uzaktı. Mekanik bir doğaya bakılır iken analize bağlı tümevarımcı olma yaklaşımında, birliğin ve farklı oluşun -özdeşlik ve karşıtlık içinde olmaktan daha çok- geneli anlamlı kılan aynı değil ayrı da değil oluş içinde gerçekleştiğinden de uzaktı. Bu anlamda ayrıştırıcı/ öteleyici anlamda düalitenin, özdeşlik kurgusu içinde aşılması değil de nesnel bağıntılı oluş içinde aynı değil ayrı da değil gerçeğinde aşılması gerektiğinden de habersizdi.

Nur ve nurdan var olunduğu içindir ki var olanların organik birliği içinde aynı değil ayrı da değil gerçeğinde varoluş olanaklıydı. Bu anlamda doğa dahi organik nesnel bağıntılı oluş içinde yaşamsal olarak bulunandı. Zihin dahi bedene dair olanlar ve nur düzeyinde varoluşunu koruyan kendiliğin/ ruhun aynı değil ama aynı tözden hareket ile ayrı da değil oluşu içinde, bütünlükte buluştuğu düşünsel alandı. Bu düşünsel alandan hareket ile öz kendiliğin/ benliğin bulunduğu dünya içinde etkinlikte olanaklarını yüklem olarak kazanması ve sonuçta bulunduğu dünyayı bildikçe tanıması söz konusuydu. Bu gerçekleşirken de Tanrı, nur olması özelliği ile zihin ile aynı değil ama ayrı da değil gerçeğinde düşünsel etkinlikte iken anlam bulmanın da kaynağı idi.

Bu durum Berkeley'in, Tanrı'ya ait tümel düşüncede varoluş bulunduğu önermesi sonucunda Tanrı'dan bilginin edinildiği vargısından farklı gibi durmasa da Berkeley'de, duyuya dair algıda ne algı nesnenin ne de algılayan öznesinin rolü olmadığı içindir ki Tanrı'nın kendi düşüncesinde algıyı oluşturması, algısal anlamda bilgi edinmeyi olanaklı kılar. Bu anlamda algıya bağlı ampirik her bilgi edinimi Tanrı'dan bilgi edinimidir. Ayrıca, Berkeley'de mevcut anlamında şeylerin varlığı somut anlamda kabul görmez, düşünceler olmaları anlamında da yadsınır. Ayrıca varların tözü olduğu da kabul görmez. Çünkü şeyler, soyut birer düşünce ürünü olarak vardır. Dünyada ruhlar ve düşünceye dair olarak söz vardır. 'Varlık olmak, algılanmış olmaktır.' Tümelde Tanrı'nın algılamasına, bilmesine bağlı olarak var olmak

bulunur. Tikel anlamda her algı ile de varlık, algılanmış olması ile bulunandır. Bu anlamda şeylerin varlığına dair gelişim bulan bilim de şeylerin doğasını bilmeye dair olanaklı kılınmaz iken şeyler de sadece bir düşünce olmaları sebebiyle algıda var olduklarına dair bilmenin konusu olurlar.

Berkeley için şeyler, öznenin algı ve düşüncesinden, özneden bağımsız varsa dahi Tanrı düşüncesi olarak Tanrı'da var olmaları olanaklıydı. Bu durumda, şeylerin tözü yoktur der iken Tanrı'nın, düşünceleri olması sebebiyle şeylerin de tözü olduğu gerçeği ile var oldukları gerçeğinden de uzak, kendi ile çelişir.

Kendisinden sonra gelen Hume ise tözü dahi kabul etmez. Ampirik olarak karşılığı bulunamayacak her ne ise varlıksal anlamda kabul edilir değildir. Algıya dair olarak Berkeley'den farklı, Tanrı varlığını sorunsal kılar. Düşüncede kavramsal olarak bulunsa dahi deneyimlenmeyecek olanın varlığı şüpheliydi. Bu, Descartes'in usçuluğundan da ayrıldığı en belirgin durumdu. Çünkü Descartes için Tanrı ideası/ kavramı dahi Tanrı'nın varlığının ispatıydı. Düşünülen her şeyin var olması anlayışı, usa öncül kıldığı bir önermeydi. Ayrıca Descartes'ten farklı olarak zihni, düşünceyi kesin bilginin dayanağı olarak görmek yerine, deneyciliği ve bilimi öncelemekteydi. Hume için zihin veya düşünce, Descartes'ten farklı olarak karmaşık doğaları gereği doğru bilgiyi edinmekten yana şüpheliydi. Bu anlamda Descartes'in güvenilir bulmadığı duyular, Hume için daha güvenilir idi. Ampirik oluşa bağlı olarak bir şeyin nasıl olduğuna dair sorgulanması ise bilimin işi idi.

Böyle olsa da Tanrı, özgürlük, ruh, iyi, doğru vb. kavramlar öznel olup nesnellikte karşılığı olmaktan daha çok öznellikte karşılığı aranması gerekenlerdi. Özellikle Tanrı söz konusu ise nesnel olgusal anlamda değil de öznel edimsel etkinlikte aranması gerekendi. Töz anlamında nur olması ile hem nesnel hem de özne olması anlamında şahıs varlık olarak sonuçta bulunması, ampirik olarak tanık olunması olanaklı olandı. Kadim bilgelik tarihi olan velilik tarihi de bunun kanıtıydı.

Berkeley için ise sonuçta dünya, Tanrı'nın düşünsel anlamda sözü olarak insanlara uzanmasıydı. Ayrıca Berkeley'de Tanrı, öteki olarak bilgi edinilen iken aynı değil ayrı da değil oluşundan uzak, bilgi veren olmakta bulunmaktaydı. Berkeley'den farklı olarak demek istediğim ise bilgi öznelde, nesnel bağıntılı oluş içinde nesnesinin bilgisi olarak bulunuyor olsa da nurun oluşturduğu biliş durumu olması sebebi ile hep Tanrı'dan edinilmekte olandı. Zaten aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğinde bilme nesnelerinin varlığı yadsınmaz… Tanrı ile var oldukları kabul edilmiş olarak bilmenin olanaklı olduğu vurgulanmış olunur.

Algı ise olanın gerçek kılınmış olmasına dair algı nesnesi kılınması ile algı öznesinin, aynı değil ayrı da değil oluş içinde buluşmasıdır. Var olmanın, algı ilişkisinde onanmasıdır. Var olanın da var olduğunun delilidir. Deneyimsel dünya, talim edilen dünya olarak var olduğu gerçekliği ile bulunandır. İradi, duyusal, sezgisel, duygusal, ussal, ampirik veya pragmatik vb. her talim edilenin kendine dair bir gerçekliği vardır. Bu, yaratılmış gerçeklik dahi olsa varoluşun gereği olarak böyledir.

Elbette var olanlar, Tanrı'nın düşünsel etkinliği içinde var kılmış oldukları olarak vardırlar. Ancak bu, sadece zihinsel anlamda ussal karşılıkları olduğu için veya duyusal düzeyde algı ile var oldukları anlamını taşımaz. Var olanlar duyusal algı ile düşünsel etkinlikte öznelde yeniden bulunurlar iken nesnel olmalarının bilgisi; ussal anlamda ne, ampirik düzeyde nasıl ayrıca bütünde ve sonuçta pragmatik karşılıklarına bağlı olarak ne için olduklarına dair olarak edinilir iken özneldeki bilgisi ile örtüşmekte ise olgusal anlamda bulunmalarının ilk öncülü duyusal algı olduğu içindir. Bu öncül ile yaratılmış gerçeklik içinde gerçek olana doğru ussal, ampirik ve pragmatik sonuç veriler ile tanık olma olanağı edinilir.

Her yaratım nesnesi tözünü Tanrı'da bulur iken var kılınmış olunması ile gerçeğini elbette Tanrı'da bulur. Soyut düşünce ürünü olmaktan öte, anlam ve değer içeriğinde biçimsel oluşunu bulur iken öznel ve nesnel oluşa haiz bilinmesi gerekendir. Ayrıca bilgisi edinildikçe de

dünyayı bilmek, Tanrı'yı bilmek değilse de Tanrı'ya doğru ilerlemenin ve Tanrı'yı işlerinde anlayabilmenin olanağı olarak bulunması gerekendi.

Bireysel anlamda öznelcilikte, maddenin düşünce ürünü olduğu ussal görülse de çoklu özne gerçekliğinde ve bireyin ölüme rağmen kalanlar için dünyanın olduğu gibi algılanıyor olması söz konusu ise Tanrı'nın düşünsel etkinliği içinde Tanrı'dan yana varoluşsal anlamda her pay alanın var olduğu inkâr edilmez bir gerçeklik olarak bulunur. Elbette madde boyutunda ve yasa zemininde varoluş olanaklı iken Tanrı'nın düşünsel etkinliği sonucunda var olmaktadır. Böyle olması, maddenin olmadığı değil, Tanrı ile maddenin var olduğu anlamını taşır. Maddenin tözü, Tanrı'nın kendi olduğu öz olmasından öte değildir. Ancak bu, yaratımdaki aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğinde maddenin, Tanrı olduğu anlamını taşımaz.

Maddeyi, varlığı ret etmeyen ve doğru bilgi ile bilmeye çalışan Descartes için şüphecilik, 'düşünüyorum öyle ise varım" ifadesinin işaret ettiği anlamda düşünsel etkinlik içinde varoluşun onanması ile zaten aşılmıştır. Hume için bu, kabul edilebilir olmasa da Descartes için şüpheli olan artık bilginin kendisidir. Şüphe edilmeyecek bilgi ile bilmenin olanaklı kılınması idealde aranandır.

Bilginin şüphecilik ile sorunsal kılınması Descartes'ten önce de vardı ama o, Gazali gibi şüphe etmeyeceği bilginin peşindeydi. Bu anlamda şüphe edeceği veya şüpheli bir kaynaktan edindiği her türlü bilgiyi düşünce eleğinden geçirmek, sonuç olarak bulduğu idi. Felsefesinin temel çizgisi bilgibilimsel olup, şüphecilik öznel ve teorik bir yaklaşım olmaktan öte değildi. Varlığın ne olduğuna dair ussal, nasıl olduğuna dair ampirik ve ne için olduğuna dair pragmatik sonuçlar elde edildiğinde bilgi, doğruluğu tahkik edilebilecek ve sonuçta da yöntemsel olarak aynı sonuçta bulunması anlamında gerçekliği verecek olandı.

Elbette ki bilgi, öznelde edinilendi ve özneldi ama nesnel karşılıklarına bağlı olarak da gerçeklik algısı oluşturur iken görü sahibi kılandı. Bu

anlamda doğruluğunu kanıtlamaya dair usa ihtiyaç olduğu kadar, ampirik ve pragmatik sonuç verilere de ulaşmak olması gerekendi. Ayrıca, düalite anlayışında Tanrı öznesi ile insan öznesi arasında ayrıştırmaya gidildiğinde, Tanrı bilgisinden de uzak, sadece doğayı bilmeye yönelik veya doğayı düşünen özneye yönelik bilme ve bilmenin kaynağına dair sorgulamalar içinde bulunulur. Sonuçta ise Kant gibi öznellikte kurgulanan bilgi vargısı ile bilgi nesnesinin kendinde şey oluşunu bilemeyiz ve Tanrı'yı da bilemeyiz, sadece inanırız vargısına ulaşılabilir/ ulaşılır.

Descartes, dinsel anlamda inanca dair olanlar ile felsefenin kuşatılmış olduğu skolastik düşünce biçimini, bilgiyi şüpheli kılması ile modern felsefeye kapı aralaması adına önemliydi. Felsefe tarihi içinde genel kabul olarak bu anlamda önemli olduğu vurgulanır. Bilgi şüpheli kılındığında, dinsel anlamda inanca dair olan bilgiler ile doğanın bilinemeyeceği görünüş bulur. Ancak, İslam felsefesinin uzantısı olması anlamında antik Yunan felsefesi doğrultusunda yapılan skolastik felsefi yaklaşım, bilgibilimsel veya yöntembilimsel olarak Descartes ile sorunsal kılınmış olsa da yorumbilimsel olarak olan biteni anlama çabası olması anlamında önemlidir. Yani Descartes ile bilgibilimsel anlamda skolastik felsefi yaklaşım sorunsal kılınır iken yorumbilimsel olması adına felsefi değeri olduğu unutulmamalıdır. Elbette skolastik felsefi yaklaşımda gerçek dışı olan dogmalar ile felsefe eğreti durur. Ancak bu durum yorumbilim adına skolastik felsefi yaklaşımın daha az değerli olduğu anlamını taşımaz. Kartezyen felsefi yaklaşım ve uzantılarında ayrıca ampirik ussal yaklaşımda katı ussalcılık, bilgibilimsel doğrultuda yöntembilimsel olmak ile korunur iken yorumbilimsel olmak hep ıskalanmıştır.

Yorumbilimsel olmak, bilgibilimsel olarak edinilen her ne ise öznellikte oluşan karşılıkları ile yeniden değerlendirilmesi anlamında varoluşsal olarak öznenin gerçekliğine ayna tutmak adına önemlidir. Öznenin gerçeğinden bahsetmekte isek sadece bilgibilimsel anlamda yöntembilimsel olmak ile bilmek değil, yorumbilimsel olarak da olan biteni anlamaya çalışmak da felsefenin işidir. Bu anlamda gerçeklik,

yöntembilimsel olarak biçimlenen bilgibilimsel tutum ile bilinmesi, bilgisi edinilmesi gerekendir. Ancak, yorumbilimsel olarak nesnel bağıntılı oluş içinde hem kritiği yapılması gereken hem de bilgibilimsel anlamda kriter alınması ile olan bitenin kritiğinin yapılmasının gereği olarak bilgisi edinilmesi gerekendir.

Bu durumda felsefeyi, salt bilme edimi olarak sadece bilgibilim olmaya indirgeme çabası eksik bir yaklaşımdır. Sonuçta ise sadece bilinen ama değer yargısal olarak anlamaktan yoksun bir dünyaya bakışıma eyler. Bilimsel gelişim öncelenir iken gelişen Batı düşünce tarihine bakıldığında sonuç itibarı ile hep bilginin edinildiği ve kullanılabilir kılındığı bir dünya görmüş oluruz. Dünyayı, varoluşu anlamaktan yana da yetersiz oldukları şu anki tarih itibarı ile gün gibi ortadır.

*

Berkeley'den önce gelen Locke için insan, boş bir levha (tabula rasa) gibi gelmiş olup doğuştan gelen bilgisi yoktur. Bilginin biricik kaynağı deneyimdir. Deneyim ise düşünsel deneyim ve algıya dayalı duyusal deneyim olarak ikiye ayrılır. Düşüncede tasarım olarak beliren ideler aracılığı ile bilme gerçekleşir. Bilgi ideler ile nesnelerinin uygunluğunda bulunması gerekendir. Locke için düşünce, duyumun gerekli malzemeleri vermesi ile başlar.

Locke için insan, bilginin nesnesini bilse de bilginin tözüne dair ne olduğunu bilemez. İdelerin (tasarımların) uygun olup olmadığını bilmekteyiz ama bilincin dışında şeylere uygunluğunu bilmemekteyiz. Bu anlamda Kant'tan daha önce dolayımlı olarak 'kendinde şeyi bilemeyiz' demesi önemlidir.

Locke için bilgi, öznelde idelerin tasarımı ile açık olan, kurulandır. Bu ifade Aristoteles'in "her şeyin kendisine yüklendiği ama kendisinin hiçbir şeye yüklenemediği töz" anlayışı ile örtüşür. Nesneye dair olanlar birincil bilgi, bilgi nesnesinin töz değilse de büyüklük, küçüklük vb. ölçülebilir olan ne olduğuna dair bilgilerdir. Nesneye dair öznelde kurulan renk, koku vb. bilgiler ise ikincil bilgi olarak ele alınır.

Locke'un, insanın doğuştan boş bir levha gibi yalın, bilgisiz olması ve deneyimsel olarak öznel olması anlamında dilde tasarımsal bir dünyaya tanık olunduğunu genel anlamda ifade etmesi, bilginin özgürleştirici özelliğini vurgulamak adına önemlidir. Bu görüş ile sonuçta, bilgi ve bellek ediniminde özneliğin, belleğe indirgemesi vargısına ulaşılması olağandır. Bellek edinmek, öz kendiliğin/ benliğin bulunduğu dünya içinde kendi tinini üretmesinin ve üç zamanlı bilinçli oluşun yani senkronik/ eşzamanlı olarak bütünlük bulmanın da gereğidir. Bellek edinimi ile beraber bulunulan dünyaya ait olarak yaratılmış gerçekliğe çekiliyor olmak ile varoluş, bellek zemininden hareket ile aidiyet bulma olanağında olanaklı kılınır. Ancak, öz benlik/ kendilik sadece belleğe özdeş indirgemeci olarak indirgenemez. Ayrıca belirtmek gerekir ki insan veya tanrısal/ evrensel olması anlamında ustan pay almış bütün canlılar için bilmek, duyular aracılığı ile algıda başlasa da en temelde, bilmeye yönelik donanım bilgisi ile varlık kazanmış olmaları sebebiyle bilmeye açık olma olanağı içinde gerçekleşir.

Locke, bilmeye dair olanağın olduğunu vurgular. Ancak bilmeye dair olanak da tasarım içermesi anlamında bilgi yükü ile var olunduğunu gösterir. Bu anlamda canlılara bakıldığında, donanımlarına bağlı olarak bilmeye yönelik bilgi ile geldikleri görülür. Bununla da kalmaz, her canlının üzerinde Rabbi anlamında galip karakter belirimi ile okumalarda bulunması da kaçınılmazdır. Bu durumda bilginin, öznel anlamda deneyimsel olandan hareket ile edinilmesine ek olarak hem bilmeye yönelik donanım bilgisi hem de öznelliği dair galip karakter belirimine bağlı olarak okumalarda bulunması ile ampirik oluşta özgün olarak varlık deryasında yerini alır.

Elbette öznelliğe bağlı olarak deneyimsel ve dilde tasarımsal tanık olunan bir dünya içinde bulunulmaktadır. Düşünceleri ise öznelliğe dışsal bilme nesneleri ile uygun olup olmadıkları üzeri, doğru olup olmadıklarına dair sorgularız. Galip karakter belirimine bağlı olarak yönelimleri belirli kılan bilgi yüküne haiz olunduğu da kesindir. Böylesi yönelimleri belirli kılan bilgiye haiz olmakla da kalmayıp öznel deneyimin düşünsel etkinliği içinde de yorumbilimsel anlamda

tasarımsal olan düşünce etkinliğinde bakılan bir dünya içinde var olunur.

Demek istediğim ise fıtrata dair hem donanım bilgisi hem de donanım bilgisine içkin yönelim bilgisine haiz olarak var olunduğudur. Ayrıca yönelim bilgisine haiz olarak da yorumlama erkine sahip olunduğudur.

Bu duruma ilk bakışta Berkeley'in de dediği gibi "özne nesneye damgasını vurur" anlamında bakılabilir. Ancak, nesnellik özne ile açık olur demek daha doğru olur. Çünkü öznelliğe bağlı deneyimsel (duyusal algı ve düşünsel etkinlikte bulunan) olan her ne ise nesnel karşılığı da bulunan olarak öznellikte karşılığı oluşturulandır. Bu anlamda öznellikte, öznelliğe bağlı tasarımsal olmaktan daha çok nesnelliğe bağlı tasarımsal olmak söz konusu olandır. Bu ifade Locke'un düşünsel çizgisine yakındır. Ancak Locke için, dış duyuma bağlı olarak bilme nesnesinin birincil olan bilme bilgileri nesnesine ait olup, ikincil olan renk, soğuk, sıcak, ses vb. bilme belirimleri öznellikte kurulur. Ayrıca nesnenin tözü bilinemez olarak yerinde durur. Genel anlamda kast etmek istediğim ise Locke'un ikincil bilme belirimleri olarak kabul ettiği bilme durumlarının sadece öznellikte tasarlanmadıkları nesnel karşılıklarının da olduğudur.

Bu ifadeye ilk itiraz, öznellikte duyusal algı düzeyinde bulunanlara ortak gerçeklik olarak tanık olunmuş olunsa dahi öznelerin gerçekte aynı şeye tanık olup olmadıklarının bilinemeyeceği yönden gelir/ gelebilir. Ortak deneyimlerin bilmeye dair ortak refleksler ve ortak psikolojik belirtiler göstermesi, ortak algı gerçeğini görünür kılar. Ayrıca Locke'un, deneyim de diyebileceğimiz deneyselliği öznel açıdan, duyusal algı düzeyinde gözleme ve düşünsel etkinliğe indirgemesinden farklı olarak nesnel düzeyde deney, gözlem ve ölçüm paradigması ile yapılabilir olduğunu da unutmamak gerekir. Bu anlamda nesnel olması anlamında tanık olunan şeyin kendinde hem ses hem renk hem de ısı belirimli vb. olarak var olduğuna tanık olunabilir.

Nurun frekans belirimli olarak renk ve ses içerdiği belki günüm biliminin dahi yabancısı olduğu bir durumdur. Ancak nur yani enerji

doğası gereği hareketli iken renk, ses ve ısı belirimli olarak bulunur. Bu anlamda Locke'un, şeylerin bilinebilir olduğu ama tözünün bilinemez olduğu görüşünden farklı olarak nesnel anlamda deney-gözlem-ölçüm ile hem tözün artık bilinebilir olduğu hem de tözün nasıl bir doğası olduğuna dair yeni bilgilerin edinilmesi ile şeylerin nesnel anlamda nasıl olduğuna dair daha net bilgiler edinileceği bir dünyaya doğru gidilmektedir.

Nurun doğası gereği spinsel frekans hareket biçiminde ısı, ses ve renk belirimli olması, kendisi ile var olan her ne ise ısı, renk ve ses içerikli olarak var olduğunun anlamını da taşır. Bir nesnenin varlığını kapsayıcı tözü olan nurun, doğası gereği renk, ısı ve ses belirimli varlık bulması, bu belirimlerin duyusal algı ile öznellikte tasarlanmasından daha çok nesnel olarak da bunlara haiz olduğu anlamını taşır. Renk, ısı veya ses körlüğü gibi durumlar ise renk, ısı ve sesin nesnellikte olmadığı anlamına gelmez… Öznellikte, nur ile yeniden kurulurlar iken hangi durumlar ve parametreler karşısında farklı olarak algılandıkları söz konusu olur/ olandır. Ayrıca düşüncenin iç ses (iç nutuk) düzeyinde gerçekleşmesinden de anlamak gerekir ki nurun ses biçimsel olarak kelim özelliği vardır. Zaten Tanrı konuşuyor demekte isek nurun konuşmayı yüklem olarak aldığından da bahsetmiş olmaktayız.

Öznelde deneyim, nurun doğası gereği kendi içinde emme ve emilme özelliği barındırması sonucunda gerçekleşir. Deneyimin deneyimlenmesi nurun böylesi doğası gereği ile olanaklıdır. Nura, kuantum düzeyinde dolanıklık ilkesi ile dahi bakıldığında, varoluşsal anlamda bilginin kopyalanarak deneyimsel kılındığı gerçeği ile karşılaşılır. Biyolojik anlamda ise ayna nöronları ile, duyusal tanık olunanların bilgisel belirimlerinin kopyalandığı da düşünüldüğünde, bilgiye dair gerçekliğin tanık olma düzeyinde gerçekleştiği görülür.

Nesnel olanın nur ile var olması ve öznelde de yine nur ile kurulması, bilme nesnesinin tasarlanmış olması anlamından daha çok kopyalanmış olması anlamını taşır. Yani nesnel olan öznelde yeniden kurulur iken var olmasının bilgisine bağlı olarak karşılıkları oluşturulur.

Böylece bilgi nesnesine her dönüş, nesnelliğe dair bilgisinin öznelde bulunması ile kendisine tanık olmak anlamında gerçekleşir.

Öznellikte bedene dair parametreler içinde, nesnelliğe olduğu gibi tanık olmadığımız duyusal yitiklikler, beyindeki algısal bozukluklar veya renge dair algıyı belirli kılan biyolojik nedenler, bir daha söylemek gerekir ise nesnel olanın -her anlamda- kendi bilgisine ulaşamayacağımız anlamını taşımaz. Renk, ses, ısı, koku vb. dahi nesnel karşılıkları olduğu içindir ki öznellikte yeniden kuruluyor olarak bulunur. Öznellikte kuruluyor olanın, nesnellikte karşılığı olmadığını söylemek, töz ve tözün doğasının bilgisini bilmiyor olmak anlamını taşır.

Dil bağlamında bilginin öznelde kuruluyor olması dahi nesnel olanın bilgisinin öznelde bilgisi ile aynı olması gerçeğinde bulunduğunda, bilmek hep tanık olmak anlamını taşır. Sorun ise doğru bilginin nasıl edinilmesi gerektiği sorunudur. Bu anlamda öznellik söz konusu ise duyulara tam anlamı ile güvenmek, varın var olduğuna dair bilgisini vermesi anlamında önemlidir. Ancak, nesnesinin bilgisini tam anlamı ile edinmekten yana duyulara güvenmek eksik bir yaklaşım olur. Bunun için olsa gerek ki şeyin ne olduğuna dair kategorik yaklaşım ve nesnel düzeyde ampirik olmak anlamında bilimsel tutum önemlidir. Ayrıca ampirik bilimsel tutum sonucunda edinilen bilgi verilerinin kesinliği, pragmatik anlamda yeniden üretilebilmesi olanağı ve genele yaygın karşılıklarının oluşturulabilmesi de bilginin doğruluğunun sağlamasını yapmak anlamında önemlidir. Böylece bilgi nesnesine sadece öznel deneyimsel olarak değil, nesnel ampirik ve pragmatik sonuç verileri doğrultusunda var olduğuna ayrıca ne olduğuna ve nasıl var olduğuna dair kesin bilgi sahibi olarak tanık olunabilir.

Locke' tan farklı olarak şunu da belirtmek gerekir ki bilgi, sadece öznel düzeyde ampirik olmaları anlamında duyusal ve düşünsel olarak edinilmez. Hem bunlar bilgi edinme kaynakları değil, bilgi edinme araçlarıdır. Nesnel düzeyde ampirik oluş da bir bilgi edinme yönetimi olarak araç olmaktan öte değildir. Bilginin asıl kaynağı ise nurdur. Nurunun nesnelliğe ve öznelliğe dair her yaratım durumunda anlam ve

değer belirimli olarak öznellikte beliren dilde bilgiyi yaratması, olanaklı kılması da göstermektedir ki dil dahi nesnel bilgisi olanın öznellikte bilgisinin bulunmasının aracı olmaktan öte değildir.

Nur, bilgi edinmenin tözsel anlamda olanaklı olduğunun gerçekliğini içerir. Bu anlamda öznellikte, nurun emme ve emilme etkinliği sonucunda gerçekleşen her deneyim durumunda sezgi olanaklı kılınır iken sezgi, her biliş etkinliğine (duyusal algıya, her türlü düşünsel faaliyete, nesnel ampirik veya pragmatik yaklaşımlara) eşlik eder.

Her bilme, bilme nesnesini bilmekten öte olmadığı içindir ki sezgi, bilme nesnesine dair her biliş durumunda bilmenin olanaklı olmasının gereği olarak bulunur. Böyle olmak ile beraber bilmeye dair olarak sadece duyusal algı zemininden hareket ile bilgi edinildiğini söylemek eksik ve eksik olduğu içindir ki yanlış tutumda bulunmaya neden olur. Bilginin kaynağı, tözü de olması anlamında nur iken sadece dış dünyanın nesnelliğine bağlı olarak öznellikte duyusal ve düşünsel anlamda bilgiyi edinmekte değil, nurdan beslenirken yani Tanrı'nın ikram ettiği ilhamlar ile de bilgilenmek olanaklıdır. Yaratıcı etkinlik olarak sanatta da bu duruma açıkça tanık olunabilir. Ayrıca kadim bilgelik tarihi olması anlamında nebi ve velilerin, varoluşa dair ortak ifadelerde ilham yani keşif bilgileri paylaşması da buna delildir. Teolojik ifade ile belirtmek ister isek Kur'an'da "katımızdan ilim verdik…", "arıya vahiy ettik", "bildiklerinizle amel ediniz, bilmediklerinizi öğreticiyiz" vb. ifadeleri, öz kaynaktan itibaren bilginin edinildiğinin ayetleridir. "…Düşündüğünde anlam vereni benim" hadisi kutsisi ile de bakıldığında bilgi, Tanrı'ya ait olarak tanrısaldır ve yine kendisinden edinilmiş olarak bulunmaktadır. Nesnellik ise Tanrı'dan doğru biçimde bilgi edinmenin hem gereği hem de araçlarını bize verir.

İlham hem nesnelliğe hem öznelliğe hem de Tanrı'nın varlık bilgisi edinmeye araç Tanrı'dan bilgi edinmektir. Her doğru fikir -ide- zaten düşünsel etkinlik içinde nurdan bilgilenmektir. Yanlışa dair her sanı ise bilgi olmaktan öte yine nur ile edinilmiş olsa da yorumlama gücünün ürünü olarak bulunur. Her yorum ise doğru bilginin kritik alınması ile bağlam kurma ve kritikte bulunulması doğrultusunda referansına göre

tutarlı oluşun korunması sonucunda, gerçekliğe bağlı olduğu ölçüde doğruluğunu korur. Bu anlamda bilgi, nesnesine bağlı edinmek anlamını taşısa da tanrısal olması nedeni ile özneldir ve öznellikte nurdan alınmış olarak edinilendir.

Anlaşılan o ki Locke'un hem ilmi ledünden hem de bilginin asıl kaynağından nasıl edinildiğine dair haberi yoktur. Ayrıca tözü bilinmez kılar iken kendisinden sonra gelecek Kant ile aynı çizgide durmaktadır. Ruh ise öz kendilik/ benlik olarak aslı olan nura bağlı oluşunda üzerinde galip olan Rabbi sıfatı ile varoluşuna dair bilgi sahibidir. Bedenlenişinde ise yeni geldiği dünyaya, devire ait olarak bilince dair olması sebebiyle bellek anlamında boş bir levha yani yeni bir sayfa edinmiş olması önemlidir. Bu, kendini yeni devirde/ dünyada tinsel anlamda yeniden üretebilmesi ve yeni devirin/ dünyanın yaratılmış gerçekliğine uyum sağlaması için gereklidir. Ancak, böyle olsa da her insan, ruhuna dair geçmiş deneyimler ve anne karnındayken dahi edilgen olmasına bağlı olarak deneyimledikleri ile dünyaya gelir iken tam anlamı ile boş bir bilinçle gelmez. Bu anlamda kendini gerçekleştirme olanağı olarak kıvam belirimli bedeni, donanım olarak bilgi yükü olması anlamında zihni yönelimli kılar iken bulunulan dünyanın gereklerine göre ruhu, bilinçli olmaya evirir.

Beden, donanım bilgisi olması ile zaten mutlak anlamda boş bir levha olarak gelmeyi olanaklı kılmaz. Yeni dünyanın bilgisini edinmek anlamında bellek ise boş olması ile yeni dünyanın yaratılmış gerçekliğine çekilmenin gereği olarak bulunur. Böyle olsa da geçmişe dair yaşananlar, anne karnında bilişsel etkinliğin içinde bulunmak vb. nedenlerden dolayı dahi olsa tam anlamı ile boş bir bellek ile gelinmez.

Ruhun/ kendiliğin bedene dair bulunduğu dünya içinde edindiği bellek, varlıksal anlamda gerçekliği olan değil, varlıksal olanın varoluşsal anlamda ilişkileri ve gerçekleştirdikleri ile kendisini değer belirimlerinde bulması, tanıması ayrıca aidiyet duygusunda 'Ben-im' diyerek değerde özdeş kıldıkları ile onaması adına önemlidir. Bu anlamda bellek, yaratılmış gerçeklik içinde aidiyet duygusu ile

varoluşun, bulunulan dünya içinde olanaklı kılınmasının bir gereği olarak olması gerekendir.

Yaratılmış dünya içinde bedene dair edinilen her bellek, öz kendilik anlamında ruh değil, ilişki ve gerçekleştirilenlere bağlı olarak öz kendilik olmanın durumuna anlam ve değer düzeyinde kopyalananlar ile kendiliğin, deneyimledikleri/ yaşadıkları ile bulunmasının olanağıdır. Deneyimlenenlere dair her edinim ise öz kendiliğin kendisi ile aynı değil, anlam ve değer beliriminde yüklem olarak edinmiş olunması sebebiyle de ayrı da değil olması gerçeğinde edinilen yüklem olmaktan öte durmaz. Unutkanlık dahi deneyim birikiminin kendiliğe/ ruha özdeş olmadığı gerçeğini taşır. Unutmaya dair olarak belleğe yitik kalındığında dahi öz kendilik yerinde durur. Bellek ediniminde, gerçekleştirilenlere bağlı olarak bulunan karakter bilgisinin kimlik bilgisi ile aynılığının, kendilik/ ruh ile özdeş (aynı) olmasa da özdeş kılınmış olarak bulunması ise kendiliğin yaratılmış gerçeklik içinde anlam ve değer yükleminde en yüksek formasyonda görünüşe taşınması için olması gerekendir. Bellek, deneyim birikimi olarak kendiliğe özdeş değil de özdeş kılınanlar -anlam ve değer edinilenler- ile yaratılmış gerçeklikte kendiliğin gerçekleştirilmesi olanağıdır.

Her bellek edinimi, deneyim birikimi olarak yaratılmış bir dünya edinmek anlamını taşır. Ayrıca yaratılmış gerçeklik olarak kurulan bir dünya içinde anlam ve değer edinimi ile edinilir.

Bu anlamda önemli olan ise varlıksal zeminden hareket ile varoluşsal karşılığı olması kaydı ile karakter ve kimlik edinimidir. Bu durumda varoluş, kimlikte değer biçilmiş olarak karakter bilgisinin kimlik bilgisi ile aynı olması gerçeğinde kimlikte aynılığın sahiplenmesi ve aidiyetin edinilmesi ile kendini gerçekleştirme olanağı olarak bulunur. Ancak, kimlik edinmekte dahi öz kendilik ile kimlik, aynı değil ayrı da değil gerçeğinde bulunulur. Yaratılmış gerçeklik anlamında gerçekleşmiş olmasına bağlı olarak karakterin varoluşsal karşılığı var ise kimlik, sahiplenilmesi ile aidiyet anlamında gerçekliği olandır. Bellek ise deneyimsel birikim alanı olarak aidiyeti besler iken süreksizliğe

rağmen, kimlikte varoluş sabitesinin yakalanması ile kendiliğin aşkın olarak gerçekleştirilmesinin, varoluşsal olanağı olarak bulunur.

Kimlik ile kendiliğe değer biçilmiş olarak ahlak biçimsel olunması ile görünüş bulunur iken öz kendilik ile kimlik belirimi, aynı değil ayrı da değil gerçeğinde vücuda gelme yani gerçekleşme olanağı olarak bulunur. Bellek ise bu gerçekleşme olanağının sürekli kılınmasının gerçeği olarak edinilmiş olandır. Bedene dair olarak yaratılmış dünya içinde yaratılmış dünya olarak edinilen bellek, ruh/ kendilik değil, kendiliğin gerçekleşme olanaklarının deneyim birikimi olarak kendiliğe ait kılınanlar ile varoluşun, bulunulan dünya içinde ve yeniden üretilenler/ yaratılanlar ile bulunması için gerekli olandır… Kendiliğin/ ruhun, deneyim birikimi ile zenginleşen bir dünyada anlam ve değer bulmuş olarak varoluşunu, gerçekleştirdikleri ve ilişkilerinde bulmasının olanağıdır.

Her ruh ise bulunduğu dünyada bedene dair bellek edinmekten farklı olarak hem kendine has karakter özellikleri ile yaratılmış gerçekliği olan salt bellek yetisine haizdir hem de yaratılmış dünyalar içinde deneyimlediklerinin bilgisini, yaratılmış bir dünya birikimi olarak kendinde tutma kabiliyeti ile de belleği, varoluşsal melekesi olarak kendinde bulur. Ayrıca kuantum dolanıklık içinde evrensel bellekte birikim olarak ne kadar deneyim var ise hepsine açık olma olanağına haizdir. Yeter ki bulunduğu dünya içinde bedene dair edindiği karakter, deneyim birikimi ve kimliğe dair bellek ile kişilik beliriminde kendini, bulunduğu dünyanın yaratılmış gerçekliği ile sınırlamış kılmasın.

Bedene dair bellek yani öz kendiliğe özdeş değil ama öz kendiliğe öznel düzeyde özdeş kılınan deneyim birikiminin, değişimi söz konusu olur ise öz kendilik yeni bir varoluş beliriminde karakter ve kimlik edinimde kendini bulur. Yaratılmış dünya içinde yaratılmış bir dünya olarak bellekte, deneyim birikimleri arasında karakter geçişleri (sanatçı, anne, baba, eğitmen, asker vb.) var ise hem kimlik sabitesi üzerinden hem de her bir karakter belirimini hakkı gereği ile kendi alanında yaşamak, kişilik sağlığının korunması adına önemlidir. Asıl önemli olan ise öz kendilik olan ruhun, kendini bulunduğu dünya ile

sınırlı kılmadan, sınırsız olana açık olan yönünü keşfetmesi ile geniş bir olanağa haiz olduğunu da fark etmesi ile olanağını geliştirmesi ve artırabilmesidir. Böylece sınırsız/ evrensel olan tanrısal deneyim birikimi alanında kendini gerçekleştirmek ile kalmayıp… Kendisini, tanrısal olanı içermesi ile bulacağı daha üst bir gerçeklikte bulması olanağını da edinmiş olur.

Öz kendilik, deneyimler (kendiliğin gerçekleşmesi ve ilişkilerde edinilenler), bellek, bilgi, sonuçta karakter ve kimlik beliriminde varoluştan bahsetmekte isek gerçeği bilmeye yönelik olarak bilgi edinmek önemlidir. Gerçeğe bağlı olarak deneyimlediklerimizi kritik etmek ile de varoluşu hangi aidiyetlerde anlam ve değer edinimde bulunması gerektiğine de dikkat etmek gerekir. Gerçeğe dair olarak bildiklerimizin ampirik ve pragmatik sonuçları ile de kendiliği sınırlamak değil, sınırsız olana açık kılmak önemlidir.

Bilmek en doğal özelliğimiz ise neyi bilip bilmeyeceğimizi ayrıştırmaktan daha çok, bilmeye dair olanı nasıl bilebileceğimizin olanaklarını edinme çabasında bulunmak da önemlidir. İman edenler isek “Oku” emri ile hep bilme yöneliminde gerçekliğe açık varoluşta bulunmakta isek sezgisel, duyusal ve dil ile beraber ussal düşünsel etkinliği içinde hep öğrenmekte bulunuruz. Ayrıca öğrendiklerini hem öznel hem de nesnel karşılıklarına göre deneyimlemek ile de talim etmekte isek gerçekliği, ampirik veya pragmatik sonuçlarına göre tahkik etmekteyken de bulmaktayız. Ussal olarak da mantık biçimlerine (formel, spekülatif, diyalektik, sibernetik vb.) göre, olanın hangi gerçeklik düzeyinde çoklu gerçekliğe haiz olduğuna tanık olarak bilme olanağını da edinmiş oluruz. Ne olunduğu, nasıl olunduğu ve ne için olunduğuna dair her bilme durumunda ise var olanı, varoluşu en genel anlamda bilmiş olarak buluruz.

Locke, Berkeley, Hume gibi İngiliz görgücülüğe/ algıcılığa bağlı ampirik yaklaşımcıların Alman aydınlanmasını/ idealizmini derinden etkiledikleri kesindir. Eksikleri ve yanlışları ile bu düşünce akımını kritik etmek, düşünce çizgilerine bağlı olarak sonralarında gelişen düşünce akımlarını da anlayabilmek için önemlidir. Ancak, Alman idealist

düşüncesi, düşünsel anlamda usçu olmak ile kurgul olması çizgisinde gelişir iken İngiliz görgücülüğünden/ duyuculuğundan ayrılır.

Ampiristler, duyuların dışında bir dünya olmadığının yargısı ile baka dursun… Usçular, duyuların dışında değilse de duyuların ötesinde farklı bir dünya olduğunu gösterme çabasındaydılar. Gerçeğin, duyuların ötesinde olduğunu tanıtlama çabasındaydılar. Katmanlı ve çoklu gerçeklik içinde özellikle ampiristlerin yalınkat doğrusal düşünceleri, usçulara kıyasen basit kalmaktaydı. Ampiristler, bilgibilimsel olmayı önceledikleri felsefi yaklaşımları ile, usçuların varlıkbilimsel olmayı önceledikleri felsefi yaklaşımlarından öte durmaktaydılar. Descartes dahi bilgibilimsel şüpheci yaklaşım ile varlıksal anlamda şüphe etmediği bir zemin arayışında olarak usçuluğun ana çizgisini görünür kılmıştı.

Genel anlamda ampiristler için algıya dair olan nesneldi/ olgusaldı. Usçular için ise usa dair olan gerçekti yani nesneldi/ olgusaldı. Duyular ile edinilen bilgi, bulunulan ortamın bilgisini vermekteydi. Usa dair bulunan her ne ise nesnel/ olgusal olması sebebiyle hem nesnel anlamda bilimsel düzeyde ampirik hem de pragmatik sonuçlarının bulunması ile de olgusal olduğuna tanık olmak gerekliydi.

Ampiristler; gerçekliği yani bilgiye dair olanı, duyu algısal zeminden hareket ile edinilebileceği kanısındaydılar. Bilmeyi bir referansa göre belirli kılmaya başladıklarında ise ussal anlamda düşünceyi yapısal kılmış olarak usçu olmaktan öte değillerdi. Belli bir referansa göre düşünce yapısal kılındığında yöntem biçimsel olarak usçu olmak kaçınılmazdı.

Usçular ise gerçekliği, mantıksal yöntem ve bağlamlarında görünüşe taşınılabileceği kanısındaydılar. Aslında ise varlığa ve varoluşa dair ilkesel anlamda her ne var ise duyu algısal olmasa da etkinlik beliriminde deneyimsel olarak bulunması ve ussal olarak bilinmesi gerekendi. Algıya konu olmayan ama öznel ilkeler anlamında birçok gerçeklik, yaşamsal anlamda deneyimlenen olarak kavramlaştırılması ile görünüşe taşınmaktaydı. Bu anlamda ussal anlamda ilkesel olan

dahi etkinlik belirimi ile duyu algısal düzeyde tanık olunabilecek gerçekliği olandı.

Duyusal algı, bilmenin, kavramlaştırmanın başlangıç aşaması olsa da ussal düzeyde mantık yöntemleri ve mantıksal yani ilkesine veya olgusuna bağlı olarak bağlam kurmalara da ihtiyaç vardı. Öznel ampiristler -özellikle Hume ve düşünce çizgisinde bulunanlar- için duyu ve duyuya bağlı düşünce deneyimine konu olmayanın, gerçekliğinden şüphe etmek kaçınılmazdı. Usçular için ise ussal olarak tanıtlanması yapılmış olan gerçekti.

Bilgibilimsel oluşta sonuçta olması gereken ise ussal anlamda tanıtlaması yapılmış olanı bilmekti… Bilinenin varlıksal veya varoluşsal düzeyde nesnel ampirik çözümlenmesinde kanıtlanmasını yapmaktı… Sonuç almaya dayalı olarak pragmatik yani kullanabilir karşılıklarının bulunması ve yeniden oluşturulması ile de net anlamda gerçekliğine dair kesinliği bulmaktı. Tarihsel olarak da nasıl gerçekleştiğine dair tespitlerde bulunmak da önemliydi. Geleceğe dair olarak da olgusal olanın evrenselliğini koruması ise gerçekliğini varoluşsal belirimlerinde görmek adına önemliydi. Bu anlamda tespiti yapılmış gerçek olan ile kritik yapmakta isek yorumbilimsel olarak değer biçmekte ve anlamlı kılmakta iken olan biteni gerçeklik perspektifinde değer biçimsel olarak bulmak söz konusu olmaktadır. Anlam ve değer varlığı olan insanın yorum yapabilme gücünü bu anlamda yapısal kılması, daha gerçekçi olarak olan biteni, varoluşu anlamlı bulmasının gereğidir.

*

İşte usçulardan olan ve kültürel olan dogmaya asi, gerçeğe tutunma çabasında elini uzatmış Spinoza… Descartes'in hemen ilerisinde onun erek sonuç olarak bulduğu Tanrı'dan hareket ile felsefesinin başlangıç noktasını belirli kılmıştı. Descartes gibi düalist olmaktan daha çok özdeş indirgemeci yaklaşım ile düaliteyi aşma çabasında bulunduğu görülmekteydi.

Spinoza Tanrı'yı, Descartes gibi erek neden olarak bulmak değil de fail neden olması üzerinden kozmogoni düzleminde nedenselci ussal oluşu ile felsefi görüşünü biçimlendirmekteydi. 'Tanrı her şeydir' derken yaratan-yaratılan, doğa-Tanrı vb. ikicilikli farklılıklar arasındaki ayrımı kaldırma çabasındaydı. Böylesi bakıldığında Sudurcular gibi panteizm çizgisinde görülse de varoluşun, şahıs varlık olarak hem töz olması hem de var ettiklerinin öznesi olması ile yaratıma kendisini nesne edinişiyle nasıl gerçekleştiği ile ilgili değildi. Böylesi varlıktan taşma biçiminde nasıl olduğu ile ilgili değil, varlığın ve varoluşun ne olduğu ile ilgiliydi. Onda varlık ve varoluş Tanrı'nın varlığında sabitlenmişti. Aşkın Tanrı görüşünden farklı olarak da kendisine içkin olunan ve kapsayıcı olan Tanrı görüşünden bakmaktaydı. Anlaşılan o ki materyalist metafizik yaparken şüphecilikten uzak kesin bilmenin yolunu aramaktaydı. Nedeni sadece kendi ve kendinde olan Tanrı idi. Tanrı'nın kendi tözünden var kıldığı nesnelerin özü ve ideleri Tanrı'daydı. Sonuç olarak Tanrı onun için doğaydı.

Nedenselliğin önsel değil de sibernetik ussal oluşta amaç, erek ve sonuçtan hareketle belirli kılınan nedenlerin nesnel kılınması ile görünüş bulduğundan habersizdi. Mutlak fail önsel olduğu kadar erek belirimi ile sonuçtan hareketle istenç ve ussal oluşta fail olma özelliğine sahipti. Böyle bilseydi Tanrı'ya dair görüşleri değişmez miydi? Amaç varlığı olduğu içindir ki Tanrı istenç ve duygulardan yoksun da değildi.

Sibernetik ussal oluş içinde amaca, ereğe, sonuca bağlı belirli kılınmış bir dünyada nedeni sadece önsel fail olarak aramak eksikti. Elbette sibernetik ussal oluşta, kendinden yaratımın ve kendinde var kılmış olmanın sonucu olarak katmanlı varoluş içinde Tanrı'ya içkin oluş kaçınılmazdı ve Tanrı'nın da yarattıklarına içkinliği töz olması nedeni ile tartışılmazdı. Böyle olsa da sibernetik ussal oluşta amaca, ereğe, sonuca göre nedenler belirli kılınırken nesnel oluş içinde olmak kaçınılmazdı. Bu durumda içkin oluş söz konusu olsa da nesnel oluşun gerçeğinde bir ve farklı oluşa bağlı olarak aynı değil ayrı da değil oluş içinde varoluş olanaklıydı. Önsel olan fail nedenden bakarken bunu görmesi beklenemezdi.

Özdeş indirgemeci yalınkat yaklaşımıyla, izafi indirgemeci oluştan yani bir ve farklı oluştan uzak eksik bakmaktaydı. Aynı kılmaya çalışmanın hatasına düşmüş, bir ve farklı oluş içinde varoluşun gerçekleştiğinden uzaktı. Bir demek aynı olmak anlamını taşımazdı.

Doğada olanları Tanrı'ya yükseltmiş iken sibernetik oluş içinde tanrısal/ evrensel olanlar ile Tanrı'ya dönmenin bir ve farklı oluş içinde gerçekleştiği görülebilir miydi? İlk -önsel neden- ve son -ereksel neden- Tanrı olsa da ilk ve son arası oluş içinde varoluş olanaklıydı. Sibernetik düşünmek ile bu durum yapısal anlamda aydınlatılabilirdi. Varlık ve varoluş arasındaki bağ ussal olarak böylesi anlamlı kılınabilirdi.

Böyle olsa da farklı alanların ikicilikte belirimli olan ayrışmış durumlarını özdeş indirgemeci yaklaşımı ile mutlak ilke içinde eritmesi ilk dikkati çekendi. Böylesi durumda Hegel'i, onun ile anlamak daha kolaydı. Aralarındaki en belirgin fark ise Hegel, kurgul yöntemindeki kavramlaştırma dizgesinde diyalektik oluş içinde mutlak töze doğru ussal açılımları olan hareketli metafizik bir dünyaya bakar iken Spinoza'nın mutlak töz önermesi ile sabit kıldığı metafizik bir dünyaya bakmasıydı. Doğa ve Tanrı, sonlu ve sonsuz, yaratan ve yaratılan böylesi görüş içinde aynı kılınmış olarak onun metafizik anlayışında yerlerini alıyordu.

Matematik ve mantıksal çıkarımları ile mutlak ilkeden hareket ile şüphe edilmeyecek bilgiyi, gerçekliği hedeflemekte olduğu kesindi. Bilmeyi hangi referanstan başlayarak edinmek gerektiğini işaret etmesi sebebiyle önemliydi. Her şeyden önce kendisi de dahil olmak üzere hiç fark edilmeyen gerçeği, hikmetten aldığı pay olan kavramın görü vermeye dair olan gücüydü. O 'her olumlama bir olumsuzlamadır' önermesi ile 'Tanrı her şeydir' savı ile bakar iken doğaya Tanrı olarak bakıldığında doğa, artık doğa değil Tanrı idi. Bu durum, Muhiddin Arabi'de görülse de Arabi geleneğinde öznel metafizik yapılarak Tanrı öznesi öne çıkartılsa da bu kadar net değildi.

Muhiddin Arabi Tanrı'yı nesnelerine indirgerken Tanrı ile âlemleri aynı kılmaktaydı. Spinoza ise nesnelerini Tanrı'ya yükseltmiş olarak doğa ile

Tanrı'yı aynılaştırmaktaydı. Farklı yönden yaklaşımları ile özdeş indirgemeci olmaktaydılar. Zaten Tanrı itikatları birbirinden çok farklıydı.

Spinoza yalınkat olan ve materyalist çizgide beliren metafizik bakışı ile belirli bir dünyaya doğrusal bakarken, katmanlı ve girift nesnel bağıntılı (izafi) oluştan, varoluşun bir ve farklı oluş içinde gerçekleştiğinden habersizdi. Kavramın değiştirici ve manipüle edici gücü ile hem batıla, yanlış olana hem de gerçeğe, doğru olana makas gibi yön verdiğine de tanık kılmış olması ile görüşlerindeki eksik ve yanlışlara rağmen selam verilmesi gerekendi.

Bilgi özneldi; nesnesini, nesnel izafi oluşta bağıntıları ile bilmek ve öznel izafi oluşta göreceli yorumlamaya, iki uçlu olarak açıktı. Açık yönlü olmaya olanaklıydı. Bu, sonuçta bilginin öznelde anlamın eril gücü sebebiyle inanılan olması ile farklı veya karşıt olarak birbirini olumsuzlamaya, eleştirmeye de kapı aralamaktaydı. Felsefe, eleştirel doğası gereği bilginin böylesi bağıntılı oluşlarda görü sahibi kılarken yorumlanmasında hikmetini/ gerçeğini bulmaktaydı. Tespitler değil de önermeler ile başlayan her görüşte, bilginin iki uçlu çatallanması daha eleştirel oluşta felsefeyi de sorunsal kılmaktaydı. Sorunsal olan ile ilgili olan felsefenin sorunsallığı da burada saklı idi. Böylece bu sorunsal oluş içinde tarih olgusal olarak gelişim göstermekteydi.

Dilin öznelde inandırma gücü, anlamın eril, dirimsel, biricik ve bütünlüklü görüş vermesi sebebiyleydi. Şeytan ise anlamın inandırma gücünü yalan ve olumsuz anlamda yapısökümde bulunduğu vesvese ile açık etmişti.

*

Spinoza'nın biraz ilerisinde, usçulara inat ampirist, nedenselliğe ışık tutma çabasında olan Hume görülmekteydi. Hume, nesnenin kendinde tözü ve tinsel oluşa dair her türlü tözü yadsımıştı. Locke, maddi ve tinsel tözü kabul eder ama bilinemez yargısında bulunmuştu. Berkeley, maddi tözü yadsır iken ruhsal tözü kabul etmekteydi. Hume ise radikal

bir yaklaşım ile duyu nesnesi olmadığı gerekçesiyle tözü tamamen yadsımıştı.

Töz, elbette içkin olan cevher anlamında var olana önsel olandı ama duyu nesneleri ile tanık olunamayandı. Duyular ile tanık olunmaması sebebiyle olmadığı yargısı ise ussal anlamda sığ bir yaklaşım olmaktan öte değildi. Var olanların özden dayanaksız olarak var olduklarından bahsetmiş olmak, herhangi bir cismin, öz niteliği olan maddesel yapısının dışında var olduğunu iddia etmekten öte değildi. Töz ise duyusal anlamda tanık olmak ile görülecek olmaktan öte var olanların varoluş nedeni olarak ussal anlamda sonuçta tanık olunması gerekendi. Çünkü töz, cevher olması anlamında var olanlara öz olması ile içkindi… Var olanların var olmasının sonucunda öz, töz olması belirimi ile ussal anlamda tanık olunması gerekendi. Yani varoluştan bahsetmekte isek özün sonuçta töz olarak beliriminden bahsetmiş olmaktayız.

Bu anlamda töze, duyusal ampirik olmak ile belki tanık olunmayabilir ama nesnel ampirik olmak ile sonuçta tanık olunması gereken olarak bulunur. Ayrıca bilimsel veriler sonucunda pragmatik olarak varoluşsal karşılıklarının edinilmesi ile de var olduğundan yana kesin bilgi edinilebilir. Bu anlamda enerjinin yani nurun kendisinin günümüz bilimi ile töz olması anlamında keşfi ve pragmatik sonuçlar elde edilmesi ile dahi bakıldığında Hume'un yanlış yargısı ile sadece öznel deneyimsel olmak ile nicelin dünyasına usu hapsettiğine tanık oluruz.

Tinsel anlamda töz yani ruh ise öz benlik/ kendiliktir… Algıda görünün, duygusal ve düşünsel etkinliğin susturulması ile olumsuzlaması yapılamayan hakiki varlık olarak bulunduğunda, tanık olunabilecek olandır. Ayrıca tinsel töz, değişen duyusal algıya bağlı olarak değişen değil, değişen algılar, izlenimler ve fikirlerin düşünsel etkinliği içinde varlıksal anlamda değişmez oluşunu koruyandır… Anlam ve değerden yana yüklem aldıkları ile ahlak biçimsel olarak tutum ve davranışlarda kendini de görünüşe taşıyandır. Benlik ise değişen algıların, izlenimlerin, fikirlerin toplamı olmak ile beraber her an değişen olmaktan öte hem öz benlik anlamında değişmeyen hem de öznellikte

anlam ve değer yüklemlerinden yana gerçekleşen değişken öznellik içinde, karakter ve kimlik belirimi edinilmesi ile değişime rağmen değişmezliğin sabitelerinin yakalanması içinde bilinçli oluşta bulunandır.

Anlaşılan o ki Hume, ampirist olarak nicelin, nesnel olgusal olanın dünyasına o kadar saplanmıştı ki nesnel ampirik ve öznel düzeyde ampirik ussal olarak öz nitelik olması ile sonuçta tanık olunabilecek tözden habersizdi. Zaten varoluştan bahsedilmekte ise tözün yüklemler alarak kendisini nesnellik üzerinden, niceliğe aşkınsal olarak görünüşe taşımasından bahsetmiş olmaktan öte durmayız. Her nicel belirim, tözün niteliksel oluşundan pay almış olarak tözün kendisi olmasa da tözün görünüşe gelmesinin bir yüklemi olarak ilinekti. Ayrı değil aynı da değil gerçeğinde nitelik sahibi olan, nicel belirimlere indirgenemezdi. Bitimli olanlar içinde bitimsiz olan, değişime rağmen niteliksel sıfatlarını koruyan ve nedenini yüklem aldıklarında değil, sadece kendinde bulan töz idi.

Töz hem nesnel hem de öznel anlamda kendinde özdeşlikte bulunan, kendisinde karşıtlığı ve başkalığı barındırmayan nurdan/ Tanrı'dan başkası da değildi. Ruhlar yani kendilikler dahi Tanrı'nın töz oluşundan aldıkları pay kadarı ile tanrısal olan ile Tanrı'ya tanık olma olanağına da haizdiler. Yani tümeller; zamansızlar, evrenseller olan tanrısal belirimlerdir… Bu belirimler ile Tanrı'ya etkinliğinde tanık olma olanağı vardır. Tanrı'ya tanıklık, -her an gerçekleşen daim- yaratıcı etkinliği üzerinden olanaklıdır. Teolojik olarak da söyler isek duanın kabulü, ibadetlerden yana sonuçlar alınması, ayetlerinin yaşamsal karşılıklarının olması vb. de göstermektedir ki Tanrı deneyimsel anlamda tanık olunabilecek olandır. Bu anlamda Tanrı, sadece ussal olarak sadece ilk neden olması ile kabul edilen değil, erek neden olarak da deneyimlenmesi olanaklı olandır. Demek istediğim ise Tanrı, neden Tanrı olması anlamında Hume'un 'kurgulanmış olandır' yargısından farklı olarak erek neden olarak da şahıs/ özne olması nedeni ile deneyimlenmesi olanaklı olandır. Kadim bilgelik tarihi ve hakikate duyarlı her canın Tanrı'yı bu anlamda deneyimlemesi olanaklıydı. Bu

anlamda Tanrı, deneyim konusu olmaması yargısından ve önsel anlamda neden olması bağlamında nedenselliğin kurgusu içinde bir çıkarım olan kurgu olmaktan öte, deneyimin konusu olarak olgusal gerçekliği olandı.

Hume, algının gerçekliğine bağlı olarak formel dünyayı önceler iken deneyime bağlı edinilen kavramlaştırma, isimler ile olgusal durum ve fikri bağıntılar ile bakılan bir dünyaya bakmaktaydı. Duyumun ve izlenimin/ gözlemin deneyimi, sonuçta dilde karşılık gören fikirler/ ide ile düşünsel anlamda dış dünyanın gerçeğini vermekteydi. Duyum ile algılanan her ne ise zihinde yani düşünsel etkinlikte izlenimler/ gözlemler ile deneyimde karşılığı olması gereken fikirler/ düşünceler edinmeye nedendi. Bu anlamda her fikir, izlenimlerin ya kopyalanışı ya da yorumlanışından öte olamazdı. Olgusal durumlar ve fikir bağıntılarına bağlı edinilen -bilgibilimsel anlamda- her yargı, izlenimlerin sonucunda edinilmekteydi.

Deneyimin dışında bilgi edinmek olanaklı değildi. Bu anlamda Locke gibi eksik ve sığ anlamda baksa da ilham ile gelen bilginin dahi deneyimsel karşılığının olması gerektiği içindir ki bilgi ve deneyime dair yaklaşımı ile doğru idi. Her ilham ile keşfe dair bulunan bilgi dahi varlıksal veya varoluşsal karşılığı olması gerekendi.

Bilgi deneyim ile olanaklıydı ve dış dünya ise algılanması ile izlenimler sonucunda edinilen bilgisine dair gerçekliği ile bulunandı. Bu anlamda, deneyime konu olmayan her ne ise olduğundan yana şüpheci bir yaklaşım ile algı ve izlenim -gözlem- deneyimine indirgediği bilgi edinmeyi koşullar iken bir anlamda da pozitivist bir yaklaşımdan hareket ile bakınmaktaydı.

İnsan anlağının bilmeye dair sınırlı olduğunu göstermesi anlamında söyledikleri önemliydi. Böyle olsa da bilmek, sadece algı ve izlenimler doğrultusunda edinilen yargısal oluşa indirgenemezdi. Doğru bilgi edinmek adına ussal anlamda mantıksal yöntemlere de ihtiyaç olduğu kesindi. Hume dahi olgusal durumlardan hareket ile bilgibilimsel anlamda bilginin edinilmesi biçimini koşullar iken usun formel mantık

yapısallığında mantıkçı olmaktan da öte değildi. Ayrıca, töze bağlı bilginin edinildiği gerçeğinden de uzaktı. Kaldı ki ilhama dayalı keşfi bilgi edinimi onun için söz konusu dahi değildi. Nicelin dünyasından hareket ile izlenimler sonucunda bilgiyi sadece algı ve izlenim deneyimine indirgemek, sığ bir dünyaya bakmaktan öte değildi.

Elbette bilmek, sinirbilim ile de ilgili idi. Bilginin bilinçte işlevsel iken bellek düzeyinde işlemsel olması, bilme olanağını görünür kılmaktaydı. Bilgi, süreksizlik içinde işlevsel, işlemsel olması ve değer, duygu belirimleri ile kodlanmasına göre hem bir sonuç belirim olarak bulunması hem de öznel sonuçları ve nesnel etkileri, karşılıkları olması ile görünüş bulandı.

Dış dünya iç dünyada temsil edildiği ölçüde, temsil belirimleri ile bilinendi. Böyle olsa da bilmek, sinirsel ilişki ve bağıntılar üzerinden gerçekleşse de töze bağlı olarak gerçekleşmekteydi. Nurun nesnel fiziksel anlamda etkilerinin öznel deneyimler olarak bilgi belirimli yaşanması, nurun öznel niteliğe haiz olarak deneyimleri belirli kılmasından öte değildi.

Ayrıca sadece duyusal algıya bağlı olarak nesnelliğe tanık olmak anlamında bilmek değil de bilme nesnesi olan mevcudu duygudaş olarak yaşar iken yaşanılan duygusunda kendisini bulmuş olarak onu sezgisel anlayışta bilmek de olanaklıydı. Bilme nesnesini böylesi bilmek, duyusal anlamda dışsal ve ussal belirimleri ile tanık olarak bilmekten öte, mahiyetini/ kendi olma durumunu yaşamsal anlamda deneyimler iken bilmek anlamını taşımaktaydı. Bu, duyular ile sığ bir dünyaya bakmaktan ileri, organik şuursal olan daha derin bir dünyaya bakmayı da olanaklı kılmaktaydı. Bu dahi ampirik olup bilmenin, bilinçte bilginin işlemsel ve işlevsel olması sonucunda deneysel açılıma haiz olarak gerçekleştiği gerçeğini taşımaktaydı.

Anlaşılan o ki ampiristler, bilgibilimsel tutumlarında her ne kadar haklı olsalar da Hume çizgisinde bulunan ampiristler -duyumcular- insanı sınırlı bilmekten yana sığ bir dünyaya hapsetmişlerdi. Çoklu gerçeklikten bakıldığında, elbette her bilgi ile sınırlı biliş durumunda

bulunulmaktaydı ama ussal, nesnel ampirik ve pragmatik bilme yöntemlerinin geliştirilmesi ile sadece sınırlı olanı bilmek değil, sınırsız olanı da bilmek olanaklıydı. Hume'un gözden kaçırdığı, bilmeyi sadece nicelin dünyasının, olgusal durumların deneyimine hapsetmiş iken algı ve izlenim deneyimleri ile bilmekten yana sınırlı kıldığı bir dünyaya bakmaya eylemesiydi. Usta mantığın yapısal kılınması ve sorunsal olanlar karşısında yeni mantık biçimlerinin olgusuna bağlı olarak bulunması, ayrıca nesnel deneysel yöntem ve pragmatik sonuçlar elde edilmesi ile tözsel anlamda sınırsız olanın da bilinmesi ve ondan sonuçlar alınması olanaklıydı. Mantıksal çıkarımlar sonucunda sonuç veri olarak bulunanın öznel veya nesnel düzeyde ampirik ve pragmatik sonuçlarının gösterilmesi ile doğru bilgiye mantığı öncelemek ile de varılabilirdi. Kaldı ki modern bilim, teorik yaklaşımların gerçekte karşılıklarının olup olmadığına göre kuramlar edinme doğrultusunda yöntembilimsel olmaktadır.

Ayrıca geneller anlamında tümeller ortak gerçeklerdir ve ortak gerçekler olarak deneyimlenmesi, nesnel veya öznel belirim olmaları doğrultusunda olanaklı olandır. Kaldı ki ortak gerçekler olmadan sadece duyu görüngülerine tanık oluruz. En temel anlamda dil dahi tümel belirimli olup tümeller ile düşünceyi yapısal yani ussal kılmaktan öte değildir. Tümellerden yoksun, ussal anlamda düşünmek olanaklı olmadığı gibi usta anlam, duyguda değer karşılıklarının oluşması ile eylemlerde görünüş bulan ve ortak varoluşta gereklilikler olarak tesis edilmek zorunda kalınan adalet, özgürlük, merhamet, cömertlik, iyilik, doğruluk vb. öznel tümeller de diyebileceğimiz ilkelerin dahi hem yaratılış bireysel hem de özneler arası ilişkide deneyimsel oldukları kesindir. Ayrıca kurumsal düzeyde de tesis edilmek zorunda kalınanlardır.

Tümellerin, öznelde gerçekleşme erkinde irade belirimli olarak görülmeleri ve duygu karşılığı ile beraber değer olarak belirmeleri sonucunda ahlak biçimsel olarak eyler olmaları söz konusudur. Bu anlamda ahlak, sadece pragmatik seçimlere veya tutkuların terbiye edilmesine indirgenmeyecek kadar katmanlı ve çoklu olan gerçekliğe

haizdir. Hem öznelliğin doğası gereği fıtrata yerleşik olarak bulunması gereken hem bilgibilimsel olarak anlam ve değer edinimi sonucunda amaç varlığı olmaya da bağlı olarak edinilen hem de özneler arası ilişkide tesis edilmesi gereken olarak bilinmesi gerekendir. Anlaşılan o ki İngiliz ampiristleri bilgibilim yolunda bilginin iradeye bağlı nasıl edinildiği, öznelde içselleştirilmiş değer olarak nasıl ahlak biçimsel kıldığından yana eksik bakmaktaydılar.

Yani hem bireysel hem de özneler arası ilişkide karşılığı olan öznel tümeller dahi ampirik karşılığı bulunan ve bunun ile beraber pragmatik sonuçları da olması ile gerçekliği olanlardır. Algısal anlamda görülmeseler de ussal anlamda gerçekliği kabul edilmek zorunda kalınanlardır. Bu durumda dahi ortak varoluşta amaçsal oluşa bağlı olarak ereksel nedenler anlamında bulunan ilkelerin gerçekliğini, öznelde ve özneler arası ilişkide bulmak ile varoluşa dair özne olmanın hakikati, daha kolay anlamlı kılınır/ kılınabilir. Ustan uzak sadece duyum nesnelerine indirgenmiş bir dünya, özne olmanın hakikatinden uzak, varoluşun kıyısında yaşanan sığ bir dünya olmaktan öte durmaz.

Olay ve olguların gerçekleşme nedenlerinin olduğunu, aynı koşullar altında aynı nedenlerin aynı sonuçları verir iken belirli bir dünyaya baktıran anlamında nedensellik, tarihsel bir dönüm noktasındaydı. Hume nedensellik ilişkisi diye gördüğümüzü, mekânda bir arada olanların, ardışık oluş içinde gerçekleşen birlikteliğini ussal alışkanlık - izlenimlerden çıkarımlar- olarak algıladığımız anlamında tanımladı.

Bu, ussal anlamda ilk bakışta doğru gibi görünse de eksik bir yaklaşım olmaktan öte değildir. Nedensellik, düşünsel oluşa bağlı olarak sonuç belirimli düşünmenin sonucu olmaktan öte durmaz. Bu durumda izlenimler doğrultusunda sonuç belirimlere göre sonuçlar çıkarmak dahi düşünceyi ussal anlamda sibernetik işlevsel kılar. Yani en temel mantıksal çıkarım biçimi, sibernetik ussal olarak yargılarda bulunmaktır. Nedensellik demek, sibernetik ussal oluşa bağlı olarak sonuç belirimlere göre nedenlerin öngörülmesiydi. Yani ön bir nedenden hareket ile sonuç çıkarmak değil, sonuç nedenden hareket ile önsel nedenlerin nesnelliğine tanık olmak anlamını taşımaktaydı. Bu

da sonuç ilkeden hareket ile ussal anlamda hem bilim yapabilme hem de ilim edinmenin olanağıdır.

Düşünsel anlamda nedensellik, sadece izlenimlerden sonuç çıkarmaya indirgendiğinde ise dış dünyada nedenselliğin olup olmadığından yana da eksik kalır. Hume göre olguların durumları ve fikir bağıntılarında bilgi edinmek söz konusu olan ise bilimsel tutum bu anlamda kısmen olanaklıdır. Böyle olsa da sadece zihinsel alışkanlıklar, izlenimler doğrultusunda nedenselliği anlamlı kılmak, eksik bir yaklaşım olarak yerinde durur. Hume, neden-sonuç ilişkisinden yana eksik yaklaşım ile ardışık durumların olduğunu söyleye dursun… Sibernetik uslamlamadan habersizdi. Amaç ve ereğe bağlı olarak varoluş eşikleri olan yasalar ve varoluşun olması gerekeni olan ilkelere göre nedenlerin belirli kılındığı bir dünyada ardışık belirimler, nesnel gerçekliğin ve sonuçta açık olacak hikmetin görünüş bulması içindi. Bu anlamda nedensellik, sonuç belirime göre nesnel -olgusal- olanların belirli kılınmasıdır.

Nedensellik formel mantığın gözlüğü ile insan anlağı öncelenerek okunduğunda Hume haklı gibi dursa da sibernetik uslamlamada nedensellik, sonucu belirli kılan önsel bir neden olmaktan daha çok amacın, ereğin, sonucun nedenleri belirli kılması anlamında anlaşılması gerekendi. Ampirik uslamlamada da zaten sonuç veriye göre gözlemlenen ve ön izlenimleri ile kavramlaştırılan bir dünyaya tanık olunmaktaydı. Elbette her kavramın sonuçta varlıksal veya varoluşsal karşılıkları olmalıydı. Hume ise nedensellik kavramının ampirik düzeyde karşılığının olmadığı savındaydı. Sibernetik bakıldığında ise nedensellik, önsel kılınanlar ile bir düşünme biçimi olmaktan daha çok sonuç belirimlere göre zorunluluk, gereklilik ve yerindelik belirimlerine göre nedenlerin nesnel düzeyde belirli kılındığı bir dünyaya baktıran kavramdı.

İnsan dahi üç zamanlı ampirik oluşunda sibernetik düşünme yapısallığında amaç, erek, sonuç belirimlerine göre varoluşsal belirimi ile nedenselliği yaşamsal düzeyde bulmakta değil miydi? Salt nesnel bir dünyaya bakıldığında, Hume'un çıkarımları doğru gibi görünse de

sibernetik uslamlama biçiminde nedensellik, olay ve olgularda gizil duran hikmetin, sonuçta açık olan gerçeklik olarak bulunmasının gereğiydi.

Nedensellik bu çerçevede tanıtlandığında, ne için olunduğunun ilmi olarak da görünüş bulmaktaydı. Amaca, ereğe, sonuca göre nedenlerin belirli kılındığı bir dünyada nedenler, nesnel kılınmış olarak değer biçimsel oluşta ne için olduklarının ve ne için olunduğunun anlamını da taşımaktaydı. Duyusal ampirik oluşta tabi ki buna tanık olmak beklenemezdi ama ampirik oluşun öznesi olanın, sonuç belirimlere göre nedenleri belirli kıldığı sibernetik yapısal düşünce biçiminde nedensellik zaten düşüncenin doğası gereği olandı. Ampirik ve pragmatik karşılıkları olması ile de hem öznelde hem de doğada tanık olunabilecek olandı.

Öznelde sibernetik ussal oluşa bağlı olarak sonuçlardan hareket ile nedenleri belirli kılmak, nesnel kılmak anlamında bilgi edinmenin olanağıydı. Doğada ise varoluş eşiklerine bağlı olarak ardışık devam eden her var olma durumu da doğadaki süreksizliğe rağmen varoluşun, sibernetik ussal oluşu içererek olanaklı olduğunu görünür kılmaktaydı. Yani doğada nedensellik dahi varoluş eşiklerinden -yasalarda hareket ile- bakıldığında, sibernetik ussal oluşa bağlı olarak yaratımın olanaklı kılındığının bir belirimiydi. Varoluş durumu anlamında her yaratım ise bilgi donanımında görünüşe gelmekten öte değildi. Bu anlamda sonuç ilke belirimli her deneyimi/ talimi yapılanın/ yapılabilir olanın, düşüncenin konusu olarak bilgisini edinmek de olanaklı kılınmıştı.

Olgusal olanın bitişik ve olay belirimli olanın ardışık olması ile bilmenin konusu olmasında ise rastgele olunduğunu içeren bir bakışımda, nihilizme kapı aralamak kaçınılmazdır… Bilgibilimden hareket ile ahlakın temellendirilmesi ise bu durumda olanaklı bulunmaz. Düşünsel etkinlikte elde kalan ise duygulara bağlı ampirik ve seçim belirimli olarak da pragmatik oluş sebebiyle ahlak sahibi olunması gerektiği olur. Yani nasıl olunması gerektiği olarak ahlak, bilmenin konusu olur. Ahlak biçimsel olarak nasıl olunması gerektiği önemli olsa da ahlakın ne olduğu, nasıl olduğu ve sonuç ilke itibarı ile ne için olması

gerektiğine tam anlamı ile cevap verilemez. Bu durumda Hume'un ahlak anlayışı, eksik, yetersiz olmaktan öte durmaz.

*

Hume öznel ampirizmin aletleri ve düzenekleri ile oynayadursun… Kendisinden etkilenen Kant; nedenselliği, bilmenin önsel bir belirteci olarak kategorilerde usa yerleşik buldu. Bu, deneyci görüşe usa dair bir eleştiri olmak ile beraber sibernetik düşünme biçiminden uzak, formel mantığı bunun ile temellendirme çabasından öte değildi. Düşüncenin idealar zemininde ampirik oluşa bağlı olarak üç zamanlı bilinçli oluşta sibernetik doğası gereği kategorilerin işlevsel olduğundan habersizdi. Ancak mekanik bir dünya görüşüne karşı öznel olanın dünyasına kapı aralaması önemliydi.

Nedenselliği, ussal alışkanlık izlenimine indirgeyen Hume'dan, nedenselliği bilmenin önsel izleği olan ussal ön kabuller olarak belirtmesi ile biraz daha ileride durmaktaydı. Sibernetik bir dünyada nedenselliğin; amaca, ereğe, sonuca bağlı olarak belirli kılınan nedenlerin nesnel kılınması ile gerçekleşen bir olgu olduğuna, her ikisi de yalınkat doğrusal düşünceleri ile uzaktı.

Böyle olsa da Kant'ın, nesnelliğin öz bilinçte kurgulandığını açımlaması önemliydi. İçinde bulunulan dünyayı algılamaktan yana dışsal olandan daha çok öznelliği önsel kılması da önemliydi. Önsel nedenler ile kurgulanan bir dünyaya bakılmaktaydı. Fichte'nin bu çizgide 'ben' olmayı anlamlı kılması da anlaşılabilir bir durumdu. İlk bakışta bu, doğru bir yargı olsa da kendiliğe dışsal duran nesnelliği anlamlı kılmaktan uzaktı. Bu durumda kendiliğe dışsal duran dünya, kendinde şey olarak ifade edilmekteydi.

Aslında ise sibernetik ussal oluş içinde her şey nasıl olduklarına dair olarak nesnel oluşunu bulur iken sonuç/ erek/ amaç belirimine göre ne için oldukları da belirli kılınmış olmaktaydı. Ne olduklarına dair ise zaten kategoriler ile bilinmekteydiler. Nasıl olduklarına dair ampirik ussal oluş önemliydi. Ne için oluklarına dair ise ilke ve yasa belirimli

sibernetik ussal oluş ve pragmatik yaklaşım, şeylerin dünyasını genele dair olarak bilmek için önemliydi. Ayrıca katmanlı gerçeklik içinde içkin, içinde ve dışsal oluşa bağlı olarak varlıksal zeminde varoluşun nasıl olduğunu anlamlı kılmak önemliydi. Bu anlamda katmanlı ve çoklu gerçeklik içinde varoluştan ayrıca sibernetik ussal düşünceden uzak her ussal yaklaşım, şeylerin gerçekliklerinden yana eksik veya yanılgıda bakmaktan öte değildi.

Ayrıca biçim ve içerik belirimli her var olan sibernetik ussal oluş içinde var iken sonuç/ erek/ amaç belirimine göre temsile dair varoluşta yerini almaktaydı. Bu anlamda şeyleri bilmek sadece salt ussal olarak ne olduklarına dair bilmek değil, temsili oldukları gerçeklik içinde bilmek anlamını da taşımaktaydı. Temsile dair varoluş, şeylerin ne için olduklarına -kendinde şey olmalarına- dair bilinmelerini de bir anlamda olanaklı kılmaktaydı. Bunun ile beraber şeylerin ne olduğu, nasıl olduğu ve ne için olduğuna dair gerçeklikleri genel anlamda bilindiğinde, kendinde şey olmalarına dair bilinmez olan her ne ise bilinebilir olandı. Bu dahi bilmenin öznel olması sebebiyle öznellikte olanaklı olsa da kendinde şey denilen her ne ise bilinemeyecek olan değildi. Gerçekliğe dair her biliş durumunda, bilmenin nesnesi ne ise kendinde şey olmasına tanık olunmaktaydı.

Zaten kategoriler, her ne kadar bilince içkin bilmeye önsel nedenler olsa da kendiliğe dışsal her bilme nesnesinden yana ampirik ve pragmatik sonuçlar elde edilmesi de göstermekteydi ki varlığa veya varoluşa dair her ne varsa değişmez yanları ile kategorilere içkin belirimlere haizdi. Bu anlamda dış dünya veya bilme nesnesi, bilinçte kurgulanmış olarak bilinmiş olmaktan öte, gerçekliğine, çoklu gerçekliği içinde kategorik olması yönü ile de tanık olunandı. Yani bilmek sadece öznellikte önsel bilme nedenleri ile kurgulanan, sentetik olmaktan daha çok, var olana kategorik belirim yönü ile ne olduğuna dair tanık olmaktı. Bu anlamda bilmek, var olanın ne olduğuna dair bilen özne ile, bilinen bilme nesnesinin buluşmasıydı.

Zaten ussal anlamda dil gereği ile biliş olanaklı iken dilin temsile dayalı anlam ve değer aktarımı, edinimi erkinde bilmek, bilinen ile bir

aynalaşma içinde tanık olma düzeyinde buluşmaktı. Bilme nesnesine yönelik her ampirik veya genele yaygın olarak pragmatik sonuçlar elde edilmesi de bilme nesnesinin ne olduğuna dair bir gerçekliğinin olduğunun göstergesiydi. İnsan düşünsel etkinliği içinde şeylerin gerçekliğine dair ne var ise açık etme olanağına sahip olan idi. Bu anlamda doğru ussal yaklaşımlar ile şeylerin ne, nasıl ve ne için olduğuna dair her biliş durumunda onların gerçekliğini açık etmiş olarak onlara tanık olmak söz konusu olandı. Şeylerin kendinde gerçeklikleri her hâlükârda doğru ussal yaklaşımlar ile bilinebilecek olandı.

Çünkü her bilme durumu, öznel olmak ile beraber varlıkta ve varoluşta karşılığı olması gerekendi. Nesnel tümeller duyu duyumsal olmaları anlamında, öznel olan tümeler ise pratiğe dair etkinlik içinde deneyimsel olarak bilinmeye olanaklıydılar. Kavramsal olarak da bilmeyi olanaklı kılmaktaydılar. Bilgi öznelde aşkınsal olsa da gerçekliğe dair olanı yansıtan olarak olana veya olan bitene tanık kılmaktaydı. Her kavramlaştırmaya dair bulunması/ olanaklı olması anlamında bilgi, kurgul olarak bulunuyor gibi görünse de olanın veya olan bitenin gerçeğine tanık kılmaktaydı. Her kavramlaştırmada, görüngü düzeyinde koşullu olanın veya tümel anlamda koşulsuz olanın bilgisinin edinilmesi ile görünür kılınması söz konusu olandı. Biçime dair koşullu olanın, koşulsuz olan tümeli içerik anlamında kıvam beliriminde taşıması da söz konusu olmakta ise bilgi, her gerçekleşme durumunda çoklu anlam taşıyan nesnesine, bir belirimi ile tanık olmaktı. Gerçeğe dair her bilme durumunda ise bilmek, sonuçta zihinsel kurgu olmaya aşkınsal, varlıkta veya varoluşta karşılığı olana dilin temsil erki ile tanık olmak anlamını taşımaktaydı.

Bu anlamda nedensellik bağlamında nesnellik, kurgulanan olmaktan öte, bilgi ile gerçekleşen bir buluşmaydı. Ancak, dil bağlamında usta nesnellik, bilmenin başlangıç aşamasında kurgusaldı. Böyle olsa da dilde kurgusal temsil niteliği taşıyan kavram ve imgeler ile bilmek, öz kendiliğin düşünsel etkinliğinde bir buluşma olanağı içinde gerçekleşmekteydi.

Dil ile bilinç nesnesi olan her ne ise ilk bakışta öz benliğin aynılığını koruması sebebiyle aynılıkta bulunuyor gibi görünür. Ancak, dilin anlam içeriğinde anlamın eril doğası gereği ile görüverir iken öznelde yüklem alınmış olarak içerilmiş değer olarak bulunması ve göstergeleri ile de nesnel oluşunda aynı olmayışı koruması bağlamında spekülatif olması söz konusu olduğunda bilme gerçekleşir iken öz bilinçte aynılıkta bulunmadan gerçekleştiği görülür. Yani her bilme durumu dilin spekülatif (yansıtmalı, aynalaşmalı) doğası gereği ile aynı değil ayrı da değil oluş içinde bilme nesnesi ile, -düşünsel etkinlikte- buluşmak anlamında gerçekleşir.

Her yargının öznelde değer belirimli görünüş bulması da söz konusu olduğu içindir ki bilgi, öznelde değer yargısal olması sebebiyle inanç belirimli olarak görünüş bulur. Bu anlamda bilgi ve bilgi nesnesinin aynılığı yargısı, öz bilincin aynılığını koruyor olması sebebiyle olmaktan öte, bilginin nesnesinin öyle olduğuna dair, değer biçimsel olan bilgisi ile inanılıyor olması sebebiyle söz konusu olandır. Zaten öznelde bilgi, nesnesinin aynısı değil ama nesnesinin bilgisi ile aynı olması nedeni ile, özneyi görü sahibi kılar. Bilgi öznelde değer yargısal olması anlamında inanç belirimi olduğunda, nesnesinin bilgisinden şüphe etmeden, nesnesinin bilgisi ile aynı oluşunu koruması doğrultusunda aynılık görüsünü sürekli kılar.

Kendiliğe dışsal duran her bilme nesnesinin bilgisi edinildiğinde, bilgisi ile aynılıkta görüde bakışımda bulunmak, bilginin hem nesnesinin bilgisinin aynısı olması ile görü sahibi kılması hem de öznelde inanç belirimi olması nedeni ile gerçekleşir. Bilgi öznelde eril olarak değer yargısal olması ile inanç nesnesi olduğunda, öznelde nesnesine aşkınsal, aşkın durmasına ve aynı değil ayrı da değil gerçekliğini taşımasına rağmen nesnesinin öyle olduğu yargısı ile aynılıkta bakışım sahibi kılar. Bu anlamda bilgi nesnesi, kendinde şey olarak bilinemeyecek olan değil, her bilme durumunda bilinmiş olarak kendisi ile aynı değil ayrı da değil oluşta buluşulandır.

Öz kendilik/ benlik ise zaten kendinde tam ve eril oluşu ile bulunandır. Bitimli zamansal oluşa aşkın, değişmez oluşu ile bilinçli oluşta aşkınsal

yani bitimsiz zamansal oluşa haizdir. Bilgi nesnesi ile aynı olmadığı gibi töz gereği ile aynı olmadan birlik içinde bulunur. Bilgisi ile nesnesini aynı bulmak… Bir daha söylemek gerekir ise bilginin/ anlamın eril doğası gereği görü sahibi kılması ve öznelde değer yargısal olur iken inanç nesnesi de olması sebebiyledir. Bu anlamda inanç, hem bilgi nesnesini, taşıdığı içerik anlamında bilgisinin aynısı olarak bulmaya nedendir hem de bilen özneyi bilgi nesnesinden öteler iken aynı olunmadığı gerçeğini de aşikâr eder. Bilgiye dair her bilinçli olma durumu ise inancı bilinçli olmanın nesnesi kılar. Bilgiyi de inancın nesnesi kılar. Bilgi nesnesi söz konusu olduğunda ise her biliş durumunda aslında, bilgi nesnesinin hep kendinde şey oluşunu bilmiş oluruz.

Bu anlamda bilgi, nesnesi ile aynı değil ama anlam yükü ile ayrı da değil olmasının gereğinde, nesnesinin bilgisi ile aynı olması gerçeğinde, nesnesi ile bilen öznenin buluşma olanağı olarak gerçekleşir. Bir daha söylemek gerekir ise bilgi, nesnesi ile aynı değil ama nesnesinin bilgisi ile aynı olması özelliğinde görü sahibi kılar. Bu bağlamda bilginin öznelde inanç belirimli olarak bulunması gerçeğinde ise bilgi, nesnesi ile aynı değil ama anlam içeriği ile ayrı da değil oluşun gerçeği sonucunda, nesnesinin bilgisi olması doğrultusunda öznelde inanç olması anlamında nesnesini aynı bulmaya nedendir. Bu durumdan bilgi ile nesnesinin aynı olduğu değil, nesnesini, bilgisi üzerinden bilgisinin aynısı olduğunun gerçeği ile buluruz. Bu da gerçekliğe dair bilgi ile bilginin nesnesine, kendinde şey oluşunun belirimleri ile tanık olmak anlamını taşır.

Bilgiye inanç; öznelde bilgi, bilgi nesnesinin bilgisi ile aynı oluşta görü sahibi kılar iken bilgi ve nesnesini aynı bulmanın gerçeğinde inancı, aynı bilmenin de nesnesi kılar. Şahıs olan özne ise değişmez kendilik/ benlik oluşunda her biliş durumunda bilinçli olmayı bulmuş olarak varoluşunu, varoluşuna inancı nesne kılarak bilinçli oluşta bulur.

Bilmeye dair bu açılımdan uzak Kant, Hume'dan etkilenişi ile, bilmenin hangi sınırlarda gerçekleşeceğinin derdine düşmüştü. Aristoteles'e yakın gibi görünse de bilmenin hangi mecrada devam etmesi ve nerede

durulması gerektiğinin kurgusunu oluşturmakta, doktrinini vermekteydi. Bilinemez dedikleri ve bilinebilir olanlar arasına -dogma belirimli- çizgi çekerken de ussal olan ile imana dair olan arasında Gazali gibi ayrışıma gitmişti. Gazali, dini gerekçeler sebebi ile Kant ise Hume'dan etkilenmesinin izleği sonucunda böylesi bir sonuca varmıştı. Bundan olsa gerek ki imanın da deneyimsel ussal ve kadim bilgelik tarihi ile ussal olduğuna tanık olmaktan uzak, bir yanı ile karanlıkta bir yanı ile loş ışık altında, Platon ile Aristoteles'in konuşmasına katılma çabasındaydı. 'İnsan zihninde dilde üretilen Tanrı, ruhun ölümsüzlüğü, kendinde şey, vb. varlıksal karşılığının olup olmadığını deneyleyemeyeceğimiz' dediği her ne varsa onlar ile felsefesini dogmalara hapsetmişti.

Bilmek, varlıksal veya varoluşsal olması anlamında her ne var ise ona tanık olmaya nedendi. Bu anlamda Tanrı neden bilinemezdi ki? Kur'an'da deneyimlenebilecek, varlığının olup olmadığından yana tahkiki yapılacak Tanrı'dan, Tanrı'nın bizzat kendisi bahsetmekte değil miydi? Kur'an dili sonuçlara göre ifade biçimi olan bir dil yapısallığına sahip iken her sonuç, deneyime bağlı tahkiki yapılabilir olan değil miydi? Bu bağlamda Kur'an bir meydan okumada olarak üzerine düşünülmesi gereken değil miydi?

Kendilik olan ruh da neden bilinemeyecekti ki? Ölümsüzlük, ölüm sebebiyle deneyimlenemeyecek olan değil, ölüm sebebiyle bizzat deneyimlenecek olandı. Dünyaya bir değil birçok defa gelmek ve gitmek bilim tarafından ispat edilseydi Kant ne diyecekti? Zaten ruh denilen öz kendilik/benlikti. Öz benlik ise bedene içkin bir oluş içinde hiç değişmeden durur iken ölümsüz olduğunun gerçeğini taşımaktaydı.

Öznel ilkeler (iyi, doğru, özgürlük, adalet vb.); anlam, duygu, irade, eylemde gerçekleşme, kültürde yerleşik ve medeniyette kurumsal düzeyde işletilebilir ampirik oluşa sahip iken zihnin bir ürünü olmaktan daha çok ussal bir gereklilik olmaları ile beraber ilke gereği gerçekleşirlerken, varoluşsal karşılıklarının olması ile tanık olunanlardı. Varlıksal ve varoluşsal olarak karşılığı olanın kavramlaştırılması, onu görünür kılarak yaşanılan dünyayı hikmeti ile anlamlı kılmak değil

miydi? İlkelerin ussal nedensellik ile ilgili olduklarından yana haklıydı ama varoluşsal karşılıkları ile hem yapısal olana istenç, duygu, anlam, değer ve inanç belirimleri ile yerleşik olduklarına hem de varoluşsal ilke olarak da ereksel olan gereklilikler olduğundan yana sibernetik düşünmekten uzak, eksik bakmaktaydı.

Nedensellik bir önsel neden olmaktan daha çok, sibernetik olgusal oluştan bakıldığında, varoluş eşikleri olan yasalar ve gereklilik olan içerik belirimli ilkeler ile varoluşun belirli kılınmış olduğunun farkına gelmekti. Bu anlamda Tanrı dahi ispat edilemeyecek olan değil, ereksel oluşu ile kendisine evrilmiş olunan gelişim, tekâmül içinde kendisine dönülendi. İlkelerin olgularında yerleşik olarak tarihsel gelişim, tekâmül içinde bulunması dahi bunun bir kanıtı idi. Varoluşa içerik olarak yerleşik olan ilkelerin (kendinde şeylerin) tarih olgusal olarak ilişkilerde gerçekleşirken görünüş bulmasında ise kendisine evrilmiş olunan Tanrı, -ikicilikte olan inancın nesnesi değil- yaşamın öznesi olarak kendisinden alınan istidat ölçüsünde gerçekleşen ikili birlik içinde var olunurken zaten hep yaşanandı.

Kendinde şey dediği ise kategoriler düzleminde öz bilinçte kurulan nesnellik karşısında kendiliğe dışsal duran nesnenin mahiyetiydi. Biçime içkin ve belirimleri ile kapsayıcı olan mahiyetin kendisi iken bilinemez değildi. Her olgu içeriğine bağlı olarak gerçekleşmesinde içeriğini de dışlaştırıcı değil miydi? Gizilde duranın gerçekleşme erkine bürünmesi ile gerçekleştiğinde görünmesi zaten olmakta değil miydi? Mahiyet anlamında ilkelerin olgularında yerleşik olarak tarihsel gelişim içinde bulunması da kendinde şeyi bilmenin bir açılımı değil miydi? İçerik nesnel ise deney, gözlem ve ölçüme bağlı olarak geliştirilen alet ve yöntemler ile tanık olunan değil miydi? Gerçekleşme erkinde bulunmayanların ise bütüne katkıları, bütün içindeki rolleri ve karakteristik varoluş belirimlerine göre içerik belirimleri ile görünüş bulmaları söz konusu iken kendinde şey oluşları ile bilinmemesi mümkün müydü? Sezgisel biliş duyarlılığında, var olanların kendiliklerini, özlerine dair mahiyetlerini bilmek, hemhâl oluşta keşfi olarak da olanaklı değil miydi?

Kadim bilgelik tarihi böylesi deneyimler ile doluyken, Tanrı tanık olunan iken, ölümü tadabilen ölümsüz ruhlar/ kendilikler iken Kant usun soğuk dünyasına insanı hapsetmişti. Bunlara rağmen kendinde şeyin bilinmemesi diye bir dogma felsefede kabul edilebilir miydi? Varlıksal ve varoluşsal bilgi karşılığı olan veya olmayanlar arasında bilinir veya bilinemez demek ne kadar doğruydu?

Zaten her bilme durumu, bilme nesnesinin katmanlı gerçekliği içinde çoklu anlam taşıması belirimlerinde, kendinde şey oluşun belirimleri olması ile kendisini/ nesnesi bilmek anlamını taşımakta değil miydi? Bu anlamda bilginin, spekülatif doğası gereği ile bilme nesnesinin kendinde şey oluşuna hep ayna tutulmakta olarak tanık kılması söz konusu olandı. Bilgi, öznelde inanç belirimli olması sebebiyle de öznelde bilgi nesnesi ile aynılıkta bulunan değil, nesnelde bilgi nesnesinin içerdiği bilgisinin karşılığı olarak bilgisi ile aynı olduğu gerçeğini vermekteydi. Bu anlamda bilgi -bir nevi-, nesnel gerçekliğin öznel gerçeklikte, olgusal anlamda gerçekliğine -kendinde şey oluşunun belirimlerine- dair sağlamasının da yapılmasıydı.

Elbette her teorik görüş, bilginin öznel göreceli, nesnel bağıntılı oluş durumlarına göre karşıt belirimli referanslar ile olumlanabilir veya olumsuzlanabilirdi ama gerçek, evrensel doğru olarak ampirik ve pragmatik düzeyde tarihsel olgu olarak gelişimde hep sonuç verendi ve sonuç verenler ile düşünce yürüyüşü devam etmekteydi. Batıl olan ise kullanılabilir olsa da hep sonuçsuz bırakandı. Ampirik ve evrensel düzeyde pragmatik olarak sonuç alınamayacak olandı. Hakikat ise olumsuzlaması yapılabilir olanları bilmek gibi değil, olumsuzlaması yapılabilir olanların olumsuzlamanın yapılması sonucunda olumsuzlaması yapılamayacak olanda aranması gerekendi. Olumsuzlaması yapılamayacak olan ise kendiliğin kendisiydi. Kendilik, kendisine benzemeyen şeyler ile bilinecek değil, kendisi ile bilinecek olandı. Olumsuzlaması yapılamayacak olan iken bir şeye benzer değil sadece kendisine benzeyen, biçimsiz biçim oluşunda bulunması gerekendi.

Duygu, düşünce, istence dair olanlar susturulduğunda en yalın hali ile iki gözden bakan kendilik görülecekti. Bu durumda görülecek olan bakan, şuurlu, kendinde diri, bütünlüğü oluşu ile şahıs olmanın gerçeğiydi. İşte! Bir şey oluşa benzemeyen sadece kendine benzeyen ortak gerçeklik kendiliğin kendisiydi. İnsan ruhu, yani kendilik, altısında veya sekseninde ne ise yaşlanmadan bulunandı. Ölümsüzlüğüne delil nesnel ve ussal bitimli zaman içinde tüketilemez olduğuydu. Hakikat böylesi kendilikte bulunduğunda Tanrı'yı da bilmeye olanak verirdi. Sınırlı kendiliği ile insan, Sınırsız kendilik alanında sadece kendine benzer oluş içinde bulunan Tanrı'dan aldığı kendilik payı kadar Tanrı'yı yaşarken Tanrı'yı kendi gibi bulabilir/ bilebilirdi. Tanrı bilinemeyecek olan değil, kadim bilgelik tarihi ile de anlaşılması gerekir ki kendisi ile bilinebilecek olandı.

Batıl olan sonuçta gerçek karşısında galip oluşunu yitirir ve sadece tarihin sayfalarında kalır. Tarih gerçek olanın sonuç verilerine göre biçimlenirken ve insanlık batıl olan üzerinden görünüşe gelen gerçek olan ile ilerler iken yanlışlar, doğrunun azığı olmaktan öteye geçemezlerdi.

Ahlak felsefesi yapılacak ise zihinde önsel belirteçler olan ilkelere, üst yapı kurumu olarak ihtiyaç duyulsa da sibernetik düşünmeye de ihtiyaç vardır. Sibernetik uslamlama ile bakılan bir dünyada amaca, ereğe, sonuca bağlı olarak nedenlerin belirli kılınması ile nesnel olmaları sonucunda görünüş bulan her şey, ne için olduklarını da bulmaktadır… Sonuca göre değer belirimli olarak varlıkta yerini almaktadır.

Sonuç, erek, amaç belirimine göre nesnel olanın değer belirimli olarak varoluşa katılımı gerçekleştiğinde ise varoluşun ortak gerçeklik olması sebebiyle varoluşa değer olarak katılanın sonuç, amaç, erek belirimine göre varoluş hakkının değer olarak gözetilmesi ahlaklı olmayı gerekli kılar. Bu durum hukukun da ilk belirimi olarak ilişkilerin, nesnel kılınan ve varoluşları gereği değer olarak belirenlerin varoluşta yer aldıkları değere göre ahlak belirimli olarak biçimlenmesine nedendir. Sibernetik ussal oluşta sonuç, erek, amaç nedene göre değer olarak varoluş bulunur iken karşılıklı oluş içinde varlık haklarının gözetilmesi de söz

konusu olduğunda hukuk, hakların gözetilmesi anlamında ikili ilişkide ahlak biçimsel olarak tesis edilmiş olunur. İnsanın nefsi emmaresi sebebiyle karanlık tarafı olduğu ve tarih olgusal olarak da zalim ve güvenilmez yönü düşünüldüğünde hukuk varoluşun sürekliliği ve ilişkilerin sürdürebilirliği için gerekli ilke olarak tesis edilmek zorunda kalınandır. Sibernetik düşünceyi genele yaygın olarak yapısal kılar iken ahlak biçimsel yaşamanın gereği olarak da insanlık tininde yerini alır.

Sibernetik düşünme biçimi sadece bir bilme yöntemi değil hem öznellikte düşüncenin, bilinçli oluşun doğası gereği yapısaldır hem özneler arası ilişkide bir ve farklı oluşta varoluşun nasıl olanaklı olduğunu görünür kılar hem de kendisi ile değer teorinin anlaşılır kılınması ile ahlak, hukuk felsefesini yapmaya kapı aralar. Hukuk felsefesi zemininde ise siyaset, sosyoloji, ekonomi vb. alanları daha doğru olarak anlayabilmek ve yapısal kılınmasının yolunu bulmaya da araçtır. Tanrısal alan olarak doğa dahi sibernetik oluşta nedenlerin belirli kılınması ile varoluş eşikleri olan yasa ve ilkeleri içerik beliriminde yapısal oluşunda gereklilik olarak barındırması ile daha kolay anlaşılabilir. Bu, Tanrı'nın dahi sibernetik ussal oluşta yaratımda bulunduğu, zorunluluk, gereklilik ve yerindelik belirimlerinde hikmet üzeri iş gördüğünü anlamak için de önemlidir.

Üç zamanlı bilinçli özne olmak, amaca-ereğe-sonuçlara göre varoluşsal nedenleri belirliyor olmak, sonuçta ise anlam ve değer varlığı olmak ve bu doğrultuda tutum ve davranış belirimli karakter görünüşlü kimlik ediniminde ahlak biçimsel olarak varoluşunu bulmak kaçınılmazdır. Sibernetik ussal özne oluştan bahsedilmekte ise amaç, erek ve sonuç bağıntısında kendiliğin, üç zamanlı bilinçli oluşta anlam ve değer bağıntısında gerçekleştirilmesinden de bahsedilmekte ise dolaylı olarak ahlak biçimsel varoluştan bahsedilmiş olunur.

Ahlak, fıtri düzeyde varoluşsal olarak vûcudi yani yapısal olanda ilke gereği yerleşik bulunandır ayrıca ilişkilerde değer yargısal oluş belirimi ile de itibari yani olanak ve gereklilik olması düzeyinde tesis edilmek zorunda kalınandır. Bu durum doğada ve insan ilişkilerinde net olarak tanık olunacak bir tespittir. İstenç ilk beliriminde potansiyelin

gerçekleşme erkine bürünmesi olarak görünüş bulur iken ahlakın yapısal oluşta istenç belirimlerinde öznel bir dinamik olarak bulunduğunu gösterir. Özneler arası ilişkilerde ise varoluş değer olarak bulunur iken ahlak, tesis edilmesi gerekendir.

Yaratımdan bahsedilmekte ise amaca, sonuca, ereğe bağlı her yaratım, anlam ve içerik belirimli olarak varlık kazanırken ahlaki oluşu, yapısal oluşunda zaten bulmaktadır. Yaratıcı özne için ise yaratılana verilen emek; amaca, sonuca, ereğe bağlı olarak anlam ve içerik verilmesi sebebiyle değer biçimsel olarak kendilik alanına katılması; emek verilenin sorumluluğunun üstlenilmesi, yaratılan ile yaratıcı arasında ahlaki olmayı gerekli kılar. Amaca, ereğe, sonucuna bağlı olarak ne için olduğu belirli kılınan ve ne için olduğuna bağlı olarak değer oluşunda görünüş bulana değer biçimsel yaklaşımda bulunmak ile ahlak biçimsel oluşta varoluş kaçınılmaz olarak bulunur.

Özneler arası ilişkilerde ise ortak varoluşun gereği olan hak ve had belirimli gelişen değer biçimsel her tutum ve davranış ahlak biçimsel olarak görünüş bulur. Özneler arası ilişkilerde yasa merkezli olarak ahlak, belirli kılınırken de ilişkilerde yapısal kılınır. Yasaya bağlı olarak ilişkilerin değer biçimsel anlamda düzenlenmesi, denetlenmesi, yönetilmesi ise ahlak biçimsel olarak varoluşu belirli kılar. İlişkilerin sürdürebilir olması için bu gerekli iken ilişkilerin sürekli kılınması için bir üst ideal anlamında üst kimlikte buluşulması dahi ahlak biçimsel varoluşu olanaklı kılar. Bu anlamda kültür dahi ahlak biçimsel bir olgu olarak ilişkilerde varoluşun sürdürebilir bir olanağı olarak edinilmiş olur.

Yasa, meşru değer olarak içselleştirildiğinde ise iyi ve kötü ahlak biçimsel iki olgu olarak ilişkilerde gerçekleştirilene göre belirir. Önemli olan ise iyi veya kötünün ampirik ve pragmatik sonuçlardan hareket ile değerlendirildiğinde, herkes için iyi olanın sonuçta vicdanlarda meşru olması hem bireysel hem de toplumsal düzeyde bütünlüğü koruyucu olması ile tesis edilmesi gerektiğidir… İyi olan ile tanrısal/ evrensel olanları hakkı ile yaşar iken kendiliğin, nesnelliğe indirgenmeden nesnelliğe aşkın metafizik ahlak biçimsel oluşta bulunmasıdır. Kötü

olan ise iyi olanın, gerçekte olması gerekenin görünüş bulmasının, genele yaygın tesis edilmesinin aracıdır. Anlam ve değer varlığı olan özne için gerçekleştirdikleri üzerinden ahlak biçimsel anlamda kendi olmak -varoluş- kaçınılmazdır. Bu anlamda, kötü olan ile idealar (doğru, iyi, güzel) değerlendirildiğinde kötü olan, gerçekleştirdiklerinin öznesi olanın kendi olma olanağının seçiminde bulunabilmesi olanağı olarak olması gerekendir.

Yaratılmış olması düzeyinde her karakter, kendiliğe yapısal bulunur iken kendilik ahlak biçimsel olarak bulunur. Karakter, ahlakın öznellikte yapısal kılınmasıdır. Özde olanın görünüşe gelmesi anlamında ahlak fenomenolojinin konusudur. Bu anlamda öznelliğin betimlenişi olarak yorum biçimsel düzeyde görünüşe gelmesi olması anlamında dikkate değerdir.

Hakların gaspı ve hadlerin çiğnenmesi sorununda da ahlak biçimsel olmak, olumsuz olan kötü ahlak beliriminde görülür. Kötü ahlak, nesnelliğe indirgenmiş kendiliği hem asıldan/ Tanrı'dan yana şuurda örtük kılan hem bütünden koparıcı ve zarar verici olarak olumsuz olan hem kullanabilir olsa da sonuçsuz bırakan hem de ereksel anlamda kendiliği hakkı gereği ile yaşamaktan uzak tutandır. İlkeye bağlı rahmet tavrında olarak ilişkilerde hak-had belirimlerinin gözetilmesi ve hakkaniyet ilkesi gereği ötekinin öncelemiş olduğu tutum ve davranışlarda bulunmak ile de güzel ahlak -erdem- hak edilmiş olarak bulunur. Özellikle hakkaniyet ilkesi eşitliğe eyler. Tümelleri duygusunda bulur iken ötekine uzanmaya, tümeline bağlı olarak eşit olunduğunun gerçeği ile -erdemlerde- buluşmaya eyler.

Koşullanmalar karşısında seçimlerde bulunma durumu ise ahlakın sadece bir yönüdür. Özgürce seçimler ve eylemler, bireysel ahlak biçimini önceler iken ahlakın ötekisi ile itibari düzeyde nasıl tesis edilmesi gerektiğinden yana eksik durur. Bu anlamda elbette ilkeli oluşta herkesi bağlayıcı olan ortak değer edinimi içinde ortak ussal oluşta ödev idrakinde bilinçli olmak ile ahlak edinimi kaçınılmazdır. Bireysel anlamda özgür iradeye bağlı olarak herkesi bağlayıcı olan ilkesel oluşta seçim ve eylemlerde bulunmak, ödev bilinci ile

düşünüldüğünde, bireyin varoluşunun, eylem ve seçimlerinin sorumluluğunu almış olmak anlamını taşıması adına önemli olsa da ahlakı, genel anlamda koşulsuz -varoluşsal- hak belirimi olarak fıtrata yerleşik bulmaktan uzaktır. Ayrıca ahlakın fıtri olarak ben olmaya içkin yerleşik olduğu da düşünüldüğünde ahlakı anlamlı kılmaktan yana da yetersizdir.

Zaten bilginin öznelde değer yargısal olarak inanç belirimi olması, inancı varoluşun nesnesi kılar iken bilginin böylesi formasyonda ahlak biçimsel olmaya eylemesi de söz konusu iken sadece özgür iradeye indirgenmiş olarak ahlakın anlamlı kılınmaya çalışılması yetersizdir. Böyle olsa da ilkesel oluşun bağlayıcı olması ve ödev bilinci, ahlakı herkes için kılmaktan yana başlangıçtır. Hukuksal düzeyde de ahlakı genele yaygın kılmanın da başlangıç aşamasıdır. İlkenin herkes için bağlayıcı olması ise hukuk ile olanaklıdır. Hukuk ise ahlakı, sonuç belirimlerine göre herkes için bağlayıcı kılar iken öngörülü bir gelecek adına özgürlüğü, sonuç belirimli erek olarak ahlak biçimsel ilke anlamında tesis etmenin olanağı olarak bulunur.

Öznelde hem idealların gerçekleşme erkinde istenç belirimli olarak bulunmalarına bağlı edinilen hem de değer yargısal belirimi ile görünüş bulan her biliş durumu, değer biçimsel olduğu içindir ki ahlak biçimseldir. Ahlak biçimsel olmaya da eyler. Öz kendilik/ benlik kendinde tam ve biricik iken her bilme durumunda bilinçli olmayı bulur iken nesnelerinin çokluğu karşısında bilinçli olmayı, bilinçli olma durumlarındaki farklılıklara rağmen bilinçli olmadaki bütünlüğünü korumayı, fıtratına içkin ahlak biçimsel oluşta bulduğu karakter ve gerçekleştirdiklerine bağlı edindiği kimlik edinimlerinde olanaklı bulur. Toplumsal düzeyde ise aynı olmak değil, farklılıklara rağmen bütünlüğün korunması ise hukuk çatısı altında ahlakı koşulsuz herkes için olması gerektiği doğrultuda tesis etmenin gereğidir.

Buna rağmen nefsi emmare ve insanın tekbenci olan doğası sebebi ile ahlaki anlamda nasıl olunması gerektiği yönde tam anlamı ile başarı elde edilecek diye bir kaide de yoktur. Ödev ahlakına toplumsal uyum adına ihtiyaç olsa da ödev ahlakının genele yaygın koşullanması

sonucunda insanın ahlakçılık anlamında tek tipleştirilmesi de kaçınılmazdır. Ahlakın öznelliğe yerleşik olmasına bağlı olarak herkeste farklı tipolojik belirimlerde görünüş bulması söz konusu olduğunda sadece bir veya birkaç ilke ile ahlakın açımlanması da ahlaki anlamda nasıl olunması gerektiğinden yana yetersizdir. Hukuk çatısı altında, hak edişlere bağlı olarak hukukun tesis edilmesi doğrultusunda farklılıklara rağmen buluşmak ise herkes için koşulsuz olmak kaydı ile ahlakı genele yaygın kılma çabası olarak bulunur.

Anlaşılan o ki Kant için, ussal olmayı içerenin ahlak varlığına dönüşmesi ve ahlakın koşulsuz olarak herkes için nasıl olması gerektiği çabası, ahlaka içkin varoluşu olanaklı bulan her varın zaten ahlak biçimsel var olması sebebiyle eksik ve ahlakı anlamlı kılmaktan yana yetersizdi. Ahlak varlığına dönüşmek değil, ahlak varlığı olarak varoluş olanaklıydı. Bu durumda varoluşsal olarak ve bilginin öznelde ahlak biçimsel düzeyde eyler oluşu düşünüldüğünde, ahlaki anlamda nasıl olunması gerektiği sorusunu sormak gerekirdi.

Fıtri anlamda hak kılınmış ahlaki belirimlerin hak edildiği ölçüde haklarının tesis edilmesi sonucunda hak edilmiş olarak yaşanması ise özgürlük idesine bağlı olarak ahlakın nasıl olması gerektiğinin ilk belirimidir. Bu anlamda özgürlük, karakter ve kimlik ediniminde ahlak biçimsel ilke olarak bütünlüğün korunmasının gereği olarak bulunur. Toplumsal yaşamda da ortak menfaatler ve meşru hak talepleri, ortak faydacılıkta ve herkesi bağlayıcı olan sonuçlarına bağlı olarak ahlak biçimsel düzeyde tesis edilmesi ile, ortak varoluşta özgürce yaşayabilmeyi olanaklı kılar/ kılmalıdır.

İyi, doğru ve güzele dair ne var ise ahlak biçimsel olan özgürlük idealinde kendiliğini gerçekleştirebilmenin, birbirini rahmet anlamında tamamlayabilmenin ve süreksizliğe rağmen ilişkilerde bütünlüğü koruyabilmenin olanağı olarak bulunur. En temel ilkeler olması anlamında idealar, hem fıtrata yerleşik öznel irade belirimleri hem bilgibilimin psikolojik temeli hem de ahlak biçimsel düzeyde varoluşun da olanakları olarak fıtrata yerleşik bulunur. Bunun ile de kalmaz ilke

belirimli olmaları ile, adalet ve özgürlük ilkelerini de öznelde ahlak biçimsel kılarlar.

En genel anlamda adalet, doğruluğu içerir ve doğru olan ile görünüş bulur. En genel anlamda özgürlük ise iyi olandır ve iyi olan ile gerçekleşmesi gerekendir. Böyle olsa da doğru olan ile özgürlüğün sürekli kılınması, iyi olan ile de adaletin gözetilmesi gerekir. Özgürlük ve adalet bu anlamda, iyi ve doğru olana dair yapılanlar ile kendiliğin ahlak biçimsel olarak ilişkilerde, ideal düzeyde nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğinin de ilke belirimleridir. Güzellik ise özgürlük ve adalet ilkesinde iyi ve doğru olanı gerçekleştirenin, varoluşsal ahlak belirimi olarak görünüş bulur. Yani güzellik sadece görüngüye dair bir belirim değil, ahlak biçimsel olması ile kriter olan, öznelliğe dair bir formdur.

Nefsi emmareye rağmen iyi ve doğru olanın yapılması ile kendini gerçekleştirebilme cesaretinde özgürlüğü bulan için adalet, iyi ve doğru oldukları ile ötekinin varoluş haklarını da gözetmiş olmasında, ilişkilerinde ahlak biçimsel olarak bulduğu olur. Kendini gerçekleştirme özgürlüğü, ilişkilerde adaletli olmayı gerekli kılar. Güzellik ise ahlak biçimsel olarak en idealde iyi ve doğru oluşun hakiki anlamda gerçekleştirilmesi sonucunda edinilendir. Güzellik bu anlamda her ne kadar bireysel oluşta biriciklikte bulunsa da iyi ve doğru oluş etkinliği içinde herkes için olanı yapar iken görünüş bulur.

İyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkine dair ne varsa, değer yargısal olmaları ile değer biçme durumları olarak ahlak biçimsel belirimleri ile yaşanandır. Koşullandıran durumlar karşısında ilkeli oluşta tutarlılığın gözetilmesi ve edimlerin, eylemlerin, gerçekleştirilenlerin ne için yapıldığı, gerekçeli oluşta anlam ve değer kazanır. Bu neden ile her türlü eylem, edim ve gerçekleştirmelerde niyetin, gerçekleştirileni değer kıldığı ve ahlak biçimsel oluşa sebep verdiği de gözden kaçırılmaması gerekendir. Koşullanmalar karşısında varoluşsal değer belirimlerine yani ilkelere göre usun vicdan formasyonunda uslamlamada bulunulur iken istenç, seçim belirimli olarak güzel ahlakta kendiliğin gerçekleştirilmesi erkini de taşır.

Güzel ahlak, nesnelerini haz ve arzu belirimli olarak tatmanın değil, kendiliğini iyi ve doğru olana dair ilke belirimli edimlerde tatmanın, kendiliğinden yana mutmain olmanın gereğidir. Böylesi ahlak biçimsel olarak varoluş bulan özne için, değer buldukları ile ilişkilerinde hak ve had belirimli olarak itibari, gereklilik olması düzeyinde ahlak biçimsel yaşamak kaçınılmazdır. İtibari düzeyde ahlak, varoluşsal bir gerekliliktir. Bir ide olmak ile beraber pratikte gereklilik olarak hem öznelde hem de ilişkilerde tesis edilmesi gerekendir. Hukuk dahi ahlak biçimsel yargısal oluşu ile ahlakın genele yaygın tesis edilmesinin bir aracıdır.

Güzel ahlak, usun idealar ile işlevsel oluşunda vicdan formasyonunda belirmesi ile edinilendir. Varoluşun ortak gerçeklik olması sebebiyle sürekli olması ve ilişkilerin sürdürebilir olması gereği ile de olması gerekendir. Nesneleri ile bilinçli olmak değil, öznelliğin bilincini edinmenin gereği olarak vicdan, değer yargısal olarak öznelliğe değer biçen ussal belirim olması ile de ahlakı koşullayan melekedir. Vicdan, ahlak ile değer biçimsel olarak görünüşe gelmenin, vücud bulmanın gereğidir. Ahlak bir ide olmaktan ileri, değer belirimli olarak varoluşu bulmanın gereğidir. Varoluşun güzel ahlak ile değer kazanması ise ampirik olarak insan ilişkilerinde dahi gözlemlenebilir olandı.

Hakikati bilmek ise bilmekle kalmayıp, hakikate göre yaşamın nasıl olması gerektiğinin uslamlaması ile idealize edildiğinde ahlak kaçınılmaz olarak bulunan olur. Her ideoloji de kendi hakikat anlayışına göre idealize edilirken, ahlak biçimsel olarak tesis edilmek zorunda kalınır. İdeolojilerin toplumsal oluşta kültürel ve medeniyet düzeyinde yerleşik olması referansından kritik ile bakıldığında da bu duruma tanık olunabilir.

Hakikat idealize edilirken önemli olan ise ahlakta -tek tipleştirmeye sebep- şekilciliğin öncelenmesi değil, hakikatin zamansal oluş içinde ilkesel açılım belirimlerine göre ahlakı, hakikate göre yeniden tesis edebilmektir. Ayrıca herkes fıtri ahlakına bağlı olarak hakikati ortak gerçeklik olarak bulmak ile özgün bir biçimde yaşama olanağı bulmalıdır. Hakikat tek tip kılıcı değil, ortak ahlaki normlar çatısı altında

özgünce kendiliğin gerçekleştirilmesini önceler. Çünkü herkeste hakikat, kendiliğin gerçekleştirilmesine bağlı olarak aynı olmamanın gerçeği sonucunda özgünce ve özgürce görünüş bulması gerekendir. Bu anlamda ahlak, toplumsal yaşamda bir kendileştirme olanağı olarak bulunmuş olsa da ortak normlarda değer edinimi ile hakikati özgünce ve ilişkilerde özgürce yaşamanın olanağı olarak tesis edilmesi gerekendir.

Hakikatin kendilik olmasından, öznel oluşundan bahsetmekte isek değişen devirlerde hakikati, hakkı gereği ile görünüşüne sebep olacak karakter ve kimlik ahlak belirimlerinde yaşamak, her devirde ihtiyaç olandır. Nebi Muhammed Mustafa "Allah'ın sıfatları ile sıfatlanın, ahlakı ile ahlaklanın" derken bu evrensel duruma dikkat çekmiştir. Fıtrat gereği ahlakın yerleşik olduğundan bahsetmekte isek tanrısal olan ilke belirimli ahlak biçimsel yüklemleri nefsi emmareye göre değil de en ideal biçiminde Tanrı'ya göre yaşamak insan olmanın gereğidir.

Bu bağlamda özgürlük ise hakikat belirimli sonuç, erek belirime göre kendi kaderini yaşama olanağını sadece kendinde bulmak, tanrısal olanı hakkı gereği ile yaşamak ile mutlak olanda bulunacak olandır. Özgürlük, insanda bir ide olmak ile beraber süreç belirimli var olan öznenin varoluş sürecinde kendine kattıkları ile kendisini, ereğe bağlı ilkeli oluşta gölgeler altında kalmadan özgünce gerçekleştirmesinde bulduğuydu. Sonuçta kendisini vicdana ve ceza yaptırımlı hukuki sonuçlara mahkûm kılmamanın gereklerinde yaşamak ile erek belirimli ilke oluşunda sürekli kılınması gerekendi. Özgürlük, öteki ile kendini tamamlar iken de hak ve had belirimli olarak ilkeye, gerçeğe bağlı meşru alanlar içinde hakkı gereği hakkaniyet ilkesinde ortak varoluşun gereği olarak yaşamaktı. Nefsi emarenin tekbenci olan kötülüğe dair emredici doğasına inat, hak olanı hakkınca iyiye, doğruya, güzele, adalete, şefkate vb. ilkelere dair ne varsa olması gerekeni yaşama cesaretini göstermekti.

İnsan iç dünyasında kötüye dair tarafı ve ilkeye dair olması gereken ile özgürlüğü, yalınkat doğrusal oluş içinde değil, karşıt ayrımlı istenç belirimlerinde diyalektik oluş içinde ahlaki ilke gereği bulur. Toplumsal

oluşu içinde bilinçdışı kılması gerekenleri ile ahlaki olmayı, bir varoluş mücadelesi olarak bulur. Öncesinde özgürlük, kendiliğin özgünce gerçekleştirilmesi için yapısal oluş içinde istenç ile, hak kılınmışları hakkınca yaşamak adına yerleşik oluşta ahlak biçimsel oluşun gereği olarak bulunur. Hem iç dünyada hem de toplumsal yaşamda varoluş mücadelesinde ise özgürlük, ahlaki ilke gereği sonradan hak edilmiş olarak kazanılandır. Varoluşsal oluşun başlangıcında kendiliğin hakkı gereği gerçekleştirilmesinin bir gereği olarak yapısal duran özgürlük; içsel ve toplumsal yaşam içinde ahlaki ilke ile hak edilmesi gereken olanak olarak bulunur.

Öznesi için özgürlük, ilkeli oluşta sorumluluğunu yüklendiği yaşamda kendi ile ayağa kalkma başarısını göstermektir. Ahlak biçimsel varoluşa dair sadece kendiliğini hakkı gereği ile yaşamaktır. Öteki ile varoluşta ise varoluşun ortak gerçeklik olması sebebiyle haddi gereği ile yaşamaktır. Varoluşsal ilişkilerde öteki ile tamamlanmanın gerçeğinde hakkaniyet ilkesi ile yaşarken hak edilmiş olarak selamet içinde yaşamaktır. Ötekini kucaklar iken güven içinde var olmaktır. Ussal olmak ile beraber ilkeye bağlı ereksel oluşta ahlak biçimsel olarak yaşamaktır. Varoluşu değer olarak en ideal olan biçimde hakkı gereği bulmak ve yaşamaktır.

Kayyum, yani kendine yeten ismi gereği ile Allah'ı, her türlü olumsuzluğa rağmen hakiki olarak duygusunda ilkeleri yaşama cesaretini göstermek ile bulmaktır. Tanrı ile yani mutlak ilke ile, kendine yeterli oluşta kendini gerçekleştirmektir. Mutlak ilke, bir üst yapı kurumu olarak sınırlayıcı ahlaki bir ide olmaktan öte, ahlak biçimsel olarak en yüksek idealde kendine yeterliliği mutmain oluşta bulmanın erek belirimidir. Ahlaki olarak ihtiyaç duyulan olmaya hapsedilmekten öte, ahlak ilkesinde buluşmak ile özgürlüğün kapısını aralayacak olan en temel ilkedir. Bu nedenledir ki ahlak, mutlak ilkeye ermenin, yakinlik edinmenin de bir aracı olarak mutlak ilkede gerçek özgürlüğü bulmanın gereğidir. Bu anlamda ahlak, mutlak ilkeye gerçek özgürlüğü bulmuş olarak yükselmenin en temel aracıdır. Gerçek özgürlük ise güzel ahlakta Tanrı'yı hakkı gereği ile yaşamaktır. Sonuçta

hesabı olmayan bir yaşam, gerçek özgürlükte kendiliğini tadarken yaşamaktır. Nesnelerini tatmaya hapsolmuş, kötülüğü ahlak edinmiş ruhların gerçek özgürlüğü bulmaları için ise vicdan ve hukukun tesis edilmesi şarttır.

Ahlak, pragmatik olarak sonuçları insan ilişkilerinde ampirik oluşuyla görülen ve bir yönü ile de insan ilişkilerinde entegrasyon aracıdır. Diyalektik oluşa aşkın ilkelerde, tevhitte buluşmanın bir gereğidir. Özgürlüğü öncelerken ikili birliğe (özne- nesne, madde-enerji, celal-cemal vb.) aşkınsal yaşamanın da gereğidir. Bu bağlamda geneli bağlayan etik oluşta hukuk ile nesnel kılınmış olarak da tesis edilmesi gerekendir. Nedensellik ilkesi ile eksik olarak anlamlı kılınır iken sibernetik uslamlama ile üç zamanlı bilinçli oluşta erek ilkeye ve sonuç belirimlere göre ilişkilerde tutum ve davranışların belirli kılınmasını koşullayan ilke olarak okunması gerekendir. Böylesi gerekli olan ile rahmet, tanrısal düzeyde tesis edilen olur. Anlaşılan o ki Kant, ahlak ve özgürlüğe, doğru baktıkları ile beraber eksik bakmaktaydı.

Ahlak, en temel metafizik olgu olarak sibernetik düzeyde beliren nedenselliğin öznel düzeyde ussal olarak ilke gereği yorumlanışı ile varoluşa katılmasını olanaklı kılmaktaydı. Vicdan bu bağlamda varoluşta yerini almaktaydı. Ahlakı varoluşunun gereği olarak bulan insan için metafizik oluştan kaçış var mıydı?

Hukuk ise tarihsel gerçeklikten bakıldığında, insanın nefsi emmaresi sebebiyle zalim ve güvenilmez olması sonucunda, ortak varoluşun bir gerçeği olarak tesis edilmek zorunda kalındığı görülüyordu. Ahlak biçimsel olanın, ilişkilerinde hukukun tesisini gerekli olarak bulması dahi ahlak biçimsel oluştan kaçışın olmadığını işaret etmekteydi. Hukuka yaratımdan bakıldığında ise varoluş, ahlak biçimsel olarak olanaklı iken varoluş haklarının ilişkilerde gözetilmesi ile ahlakın adalet ilkesinde tesis edilmesi kaçınılmazdı.

Varoluş ortak gerçeklikte olanaklı iken yaratım nesnesinin hem emek değer hem de ahlak biçimsel olarak görünüş bulur iken varoluşsal değer belirimi ile varoluş hakkının gözetilmesi, adaleti ahlak biçimsel

oluşu ile tesis etmeyi gerekli kılar. Karşılıklı ilişkide de hak ve had belirimlerine bağlı olarak ilişkilerde sürekliliğin yakalanması için adalet, tesis edilmesi gerekendir. İlişkide ahlak biçimsel norm olarak adalet diyalektik oluşa aşkın yaşamanın da gereği olarak bulunur.

Doğada adalet, varoluşsal eşitlik bağlamında varoluşun gereği olarak görülmez. Bir ve farklı oluş içinde görünüşe gelmekten bahsedilmekte ise doğada eşitlik bağlamında adaleti aramak, sığ anlamda bakmak anlamını taşır. Bir ve farklı oluş içinde görünüş bulmak söz konusu ise doğada adaleti, varoluşun değer olarak bulunması gereği ile varoluş haklarının gözetilmesinde görmek gerekir. Her var varoluş olanakları içinde gerçekleşmeyi bulur iken adaletin gözetildiği bir dünyada bulunur.

Süreksizliğe ve vahşi doğaya rağmen, doğada adaletin olduğunu söylemek ilk başta anlamsız gelebilir. Ancak süreksizliğe ve vahşi görülene rağmen varoluşsal düzeyde tutarlılığın görülmesi, doğadaki adaleti görünür kılar. Her var olan, süreksizlik içinde yerini almış olarak birbirini yok ediyor gibi görünse de birbirlerini tamamlıyor olarak varoluşlarına katkıda bulundukları ile bütünün bir parçası da olmuş olarak adaletin gereğinde yaşamaktadır.

Süreksizlik, varoluşun bir gereği olarak adaletin bir parçasıdır. Doğadaki nesnel anlamda tümeline bağlı her belirimin, varoluşsal haklarının fıtri olan hakları gereği kadar -daha fazlası değil- gözetiliyor olması zaten adaleti görünür kılmaktadır.

Doğada eşitsizlik, aynı değil ayrı da değil olmanın gerçeğinde varoluş bulmanın gereği olarak adalettir. Eşitliğin olduğu bir dünyada varoluşsal olarak görünüşe gelmekten bahsedilemez. Eşit kılınmamış olmak, çifti ile de birbirini tamamlama olanağının verilmiş olması adaletini taşır. Her şeyin denk olduğu bir dünya olmuş olsaydı, yeni bir oluşta çifti ile buluşup yeni bir dünya kurmak ve beraberce var olmaktan da yoksun kalınmış olunurdu. Sonuç ilke olarak varoluşun ortak gerçekliliğinden bakıldığında da doğadaki eşitsizliğin adalet belirimi olduğuna tanık olunur.

İnsan yaşamında ise sözleşme olarak hukuk, bir sözleşme olmaktan daha çok, -doğaya/ fıtrata dair olarak- varoluş haklarının gözetilmesi anlamında adaletin tesis edilmesinin tarihsel gerekliliği içinde bulunması gerekendir. Süreksizliğe rağmen varoluş haklarının gözetilmesi ile ilişkilerde tutarlılığın ve varoluşun güvenliğinin tesis edilmesi anlamında dahi olsa adalet, ahlak biçimsel ilke olması anlamında yaşama katılmaktadır.

İlk bakışta doğada, bir ve farklı oluş içinde varoluşun gereği olarak görülen eşitsizlik, varoluşun gereği olduğu içindir ki varoluş hakkının gözetilmesi anlamında, yaratımda dahi adaletin gözetildiği anlamını içerir. Bu anlamda doğadaki vahşiliğe ve süreksizliğe aldanmadan, varoluş haklarının gözetilmesi anlamında adaletin tesis edilmesi gerektiği sonucuna ulaşmak gerekir.

Doğadaki örneği ile bakıldığında adalet, tek tipleştiren ve sabit bir dünya kurmak için tesis edilmesi gereken değil, değişen dünyada ilişkilerin sürdürebilir olmasına bağlı olarak tutarlı ve güvenilebilir bir dünyada var olabilmek için gerekli olandır. Bu anlamda bir ve farklı oluşun içinde her türlü değişime, yıkıma rağmen beraber yaşayabilmek için tesis edilmesi gerekendir.

Doğadaki örneğe bir daha bakıldığında sibernetik ussal oluş içinde, herkesin birbirini tamamlaması ile varoluşun olanaklı olması söz konusu ise kazanımlarda adaletin gereği olarak eşitlik aranmasa da kazanımların vergilendirilmiş olarak içinde var olunan bütüne, içinde kazanılmış olunması sebebiyle geri aktarılabilmesi ile adaletin tesis edilmesi gerekir. Bu anlamda adalet, varoluş haklarının gözetilmesi ile beraberce ortak varoluşa katkıda bulunmakla hem sürdürebilir hem de sürekli kılınmış ilişki biçiminde ahlak biçimsel oluşu ile tesis edilmiş olur. Böylece kendi üzerine katlanmış gerçeklik olarak sibernetik ussal oluşun ilişkilerde tesis edilmiş olması içinde ortak varoluşun gerçeği olarak adalete tanık olunur.

Bu anlamda olgusal olana hangi referanslar ile nereden baktığımız önemlidir. Doğada adaleti, süreksizlik ve vahşi olunması referanslarına

bağlı olarak sığ bakışları ile görmeyen ve sadece insan tininin, düşüncesinin bir ürünü olarak bakanlar ile tevhidin gereği olarak aynı noktada buluşmak söz konusu dahi olmaz.

*

Biraz ileride Kant'ın hemen ilerisinde kendi etrafında daireler çizen Fichte, Kant'ın aşkın ben anlayışından hareket ile bıraktığı yerden ben olmak gerçeğine ayna tutma çabasında bulunmaktaydı. Kant'tan farklı olarak teorik ussal oluştan değil, pratik ussal oluştan hareket ile felsefesini temellendirmişti. Descartes'in 'düşünüyorum, öyle ise varım' deyişinin çizgisinde ben olmayı eylem etkinliği içinde olanaklı bulmaktaydı. Ben, özgür eylemin bilinciydi. Eylem, ben olmanın gerçekleşmesi için sonsuz bir çaba olarak hep gerçekleşmesi gerekendi. Doğada belirli kılınmış olmak içinde özgür olmak, ben-in eylem etkinliği içinde olanaklıydı. Belirli kılınmış olmayı aşma çabasında ben olmak, ahlak beliriminde sınırlı kılınmak ile özgürlüğünü eyledikleri ile olanaklı bulmaktaydı. Ben olmak özneler arası ilişkide ahlak ile özgürlüğün gereğiydi. Benin ben olması ise eyleminde sezilendi. Mevcudiyete içkin gizil duran kendilik/ ben, elbette etkinlik içinde sezilendi ama etkinliğe özdeş etkinlik sonrasında olan değil, etkinliğin öznesi olarak etkinlik belirimi üzerinden sezilmesi gerekendi.

Fichte için felsefe özneden, ben-den hareket ile yapılması gerekendi. Doğada belirli olan üzerinden değil de özne oluşu ile belirli kılandan hareket ile bilgibilim yapmayı olanaklı bulmaktaydı. Bilmekten, düşünmekten önce eylem varlığı olarak özneyi/ ben-i öncelemekteydi. Bilmek eylemin öncülü değil, sonucu olarak bulunandı. Bu anlamda haklı olsa da her etkinlik, düşünsel etkinlik olarak öz kendiliğin/ öz benliğin -tözü olan nurun, kendi olanın- kendini gerçekleştirmesi olanağı idi. Düşünsel etkinlik içinde öz benliğin olanaklarında yaratım ve sonuçta bilmek, deneyimsel ve teorik olarak gerçekleşmesi gerekendi.

Fichte için ben, tek tözdü. Yadsınabilir olmayan olarak ben, mutlak oluşu ile bulunandı. Doğa ise ben-in tasarım etkinliği içinde var olandı.

Doğanın nesnel anlamda tanık olunan olması ile varoluşu, ben-i öncelemekteydi. Ben, var olanların gerçeklik, varlık nedeni ve kendinde bütününü içermiş olarak kapsayıcı olması ile her şeydi ve Tanrı'nın kendisi idi. Bu anlamda Fichte, varlıksal anlamda sınırlı olan kendiliği/ benliği, doğayı da içermiş mutlak benlik olması anlamında özdeş indirgemeci düşünsel yaklaşımda Tanrı kılmak, bilmek ile Tanrı'nın sınırsız kendilik alanında benlik sahibi oluşundan uzaktı.

Ben olmak, genel olarak düşünme etkinliği içinde kendiliğe dönüş - kendi üzerine dönüş- etkinliğinde -refleksiyonda- bulunandı. Öznellikte doğanın düşünsel oluşu karşısında, deneyimsel olan ben-i öncelemekteydi. Ben olmayan doğa, bilinçli oluş etkinliğinde ben olmakta bütün gerçekliliği ile barındırılır iken ben, mutlak ben olarak görünüş bulmaktaydı… İnsan kültürüne, töresi anlamında ahlaksal düzenine özdeş, kendini tarihsel etkinlik içinde gerçekleştirmekteydi. İşte Fichte için Tanrı anlayışı hem sınırlı olan kendiliğin mutlak ben olarak bulunması yanılgısında bulduğuydu hem de kültürel ahlaki düzenin kendisinde ben-in belirimi olarak bulduğuydu. Bu anlamda Fichte, yaratıcı erk sahibi aşkın Tanrı anlayışından öteydi. Onun için, mutlak birlik tek olan şeydi ve değişmezdi… O da mutlak benden başkası değildi. Ancak Fichte'nin mutlak ben dediği, aslında sınırlı benlik olarak mutlak benlik sahibi olan Tanrı'nın hem temsiliydi hem de O'nu bilmenin, Ona ulaşabilmenin bir açılımıydı. Tekil anlamda tümeline içkin bir olsa da tikel belirimi ile tümeli ile aynı olmama durumunda bulunandı.

Fichte'de ben olmak, etkinlikte ben olmaktır. Etkinliğe özdeş ben olmak söz konusu olandır. Amaçta ise ben, ben olmayanı etkinlik içinde kapsayıcı olarak mutlak bende bulunması gerekendi. Yani etkinlikte ben, kendini inşa etme özgürlüğünü bulan mutlak bendi. Bu doğrultuda da sınırlı ben-i ve özneler/ benler arası ahlaki töreyi, düzeni ben olabilmenin ortak etkinliği olarak Tanrı anlamında bulması yanılgı olmaktan öte değildi. Elbette sınırlı ben, mutlak ben anlamında sınırsız olan Tanrı'dan olması anlamında sınırsız olmaya açıktı ama sınırlı varoluşunda mutlak ben olmaktan uzak bir durumda bulunmaktaydı.

Ayrıca etkinlikte kendini bulan -inşa eden- ben-i tinde özgür oluşunda bulması, insanlık tini adına önemliydi.

Anlaşılan o ki Fichte'nin mutlak ben-i ve diyalektik yöntemini anlamak ve Schelling'in özdeş indirgemeci ussal yaklaşımı ile Hegel, daha rahat anlaşılırdı. Fichte etkinliğe özdeş indirgenen ben anlayışıyla, etkinliği belirimi olarak bulan ve etkinliğe önsel olan ben anlayışından uzaktı. Her şeyi ben-de özdeşlikte eritmesi de varlıksal anlamda anlamlı görülse de aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeği içinde varoluşsal anlamda pek anlamlı değildi. Bilinçte spekülatif olmaya dikkat çekse de düşüncenin katmanlı gerçekliği içinde sibernetik ussal oluş beliriminde ben olmanın zamansal düzeyde nasıl gerçekleştiğinden de uzaktı.

Fichte'yi anlamak için Schelling'e uğrandığında… Sırtını Fichte'ye yan çevirmiş olduğuna tanık olunur. Schelling'in tabiri ile Fichte için 'ben her şeydir'; Schelling için ise 'her şey bendir.' Her iki durumda da özdeş indirgemeci yaklaşım korunur iken Fichte için ben her şeye önseldir. Schelling için ise her şey ben-e önsel durur. Schelling için ben olmaya öncül doğa öncelenmesi gerekendi. Doğa dirimsel olarak benliğe içkin olsa da -bilinçsiz yaratım gelişiminde- insan tininde ben olarak görünüş bulandı. Özne ve nesne aynılıkta bulunandı. Bu anlamda özdeş indirgemeci olması ile Spinoza'nın çizgisini korumuştu.

Fichte için ben, etkinlikte ben olmakta kendinde her şeyi kapsayıcı olandı… Ben, etkinlikte kapsayıcı olarak her şeydi ve insan kültürüne, tinine özdeş görünüş bulandı. Fichte ben-i önceler iken etkinlik içinde mutlak ben oluşu ile özdeşliğe gitmekteydi. Schelling ise doğayı önceler iken ben-i doğaya özdeş bulmaktaydı. Her ikisi de özdeş indirgemeci olarak varlıksal yönden yaklaşımları ile ben-in varoluşsal olan doğasından uzaktı… Aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğinden uzak, yanılgı içindeydiler. Zaten ben olan ile, ben olmayan doğa, yaşamsal etkinlik içinde karşıt değillerdi. İkisi de usun teorik uykusunda gerçekten uzaktı. Varlıksal olarak bir olan ve varoluşsal olarak da aynı olmayan Tanrı'dan öte, kurgul düşünmekteydiler.

Fichte'de özgürlük, doğa karşısında benliğin özgür etkinliği içinde bulduğuydu ve ahlaki olmada sınırlanmak ile de edindiğiydi. Schelling'te ise özgürlük, doğadaki zorunluluk karşısında akışa uygun hareket etme çabasında sanatsal üretkenlik içinde bulunandı. Schelling için sanat ve estetik özgürlüğün yoludur. Doğa dirimsel örgün olması içinde sanatsal oluşu ile zorunluluktan sıyrılan Tanrı ben-inin özgür iradesinin ürünüydü. Sanatsal üretkenlik içinde zorunlu olandan sıyrılmış olarak yaratım etkinliğinde özgürlük olanaklıydı. Teorik ve pratik usun özdeşlikte aşıldığı yaratıcı usta özgürlük, olanak olarak edinilmesi gerekendi. Özdek ve tinin ben olmasının özdeş beliriminde özgürlük, ben olmanın etkinliğinde bulunandı. Bu duruma tersten bakıldığında, özdeşlik yitirildiğinde özgürlük de yitimli olmanın sınırında durmaktaydı. Zaten Schelling, düaliteyi özdeşlik felsefesiyle aşma çabasında bulunmaktaydı. Ayrışmış olanın özdeşlikte bulunması özgürlüğün anahtarı idi. Organik, dirimsel doğaya dikkat çekse de doğaya özdeş bilinçsiz üreten Tanrı'dan bilinçli ben olmaya doğru gelişimi öngörmesi ile hakikatten uzak usun teorik uykusundaydı. Felsefesi, zorlamalar ile dolu bir dünya görüşünden bakmaya eylemekteydi.

Her ikisinde de özgürlük, karşıtlık ilkesi gereği doğa karşısında doğaya rağmen edinilendi. Aslında özgürlük, doğa ile sınırlı olmak karşısında doğaya rağmen iradenin gerçekleşmesi etkinliğinde veya yaratıcı üretkenlikte edinilen olmak ile ilgili olsa da doğaya rağmen edinilen değil, doğa zemininde yaşamsal etkinlikte kendiliği gerçekleştirmekte edinilmesi gereken ahlaksal ilkeydi. Özgürlük, amaçsal belirimi ile ideal olan ise ahlak biçimsel olmayı gerekli kılmaktaydı. Bu anlam ışığında belki sanat, özgürlüğü sürekli kılmanın değil de tatmanın aracıydı. Bu anlamda ahlak ve kurumsal düzeyde dolayımlı belirimi olan hukuk, özgürlüğü sonuç belirimlere göre sürekli kılmanın olanağıydı. Doğa ile sınırlı olmak, insan olarak varoluş bulmak için gerekli iken doğa, yaşamsal etkinlikte doğayı ve kendini hep yeniden üreten insanın, insan olmasının özgürlük alanıydı. Bu da tarihsel süregelişte tanık olunabilecek olandı. Doğaya karşı doğada özgürlük değil de doğa zemininde doğada özgür olmak, kendini gerçekleştirme olanağı içinde

insanın kaderiydi. Zaten nesne-özne, doğa-insan vb. çift durumlar, ayrı değil aynı da değil oluşun gerçeğinde yaşamsal etkinlik içinde birbirine karşıt olmadan varoluşun gereği olarak farklılık içinde bulunandı.

Böyle olsa da Fichte, bilmenin nesnesini bilmekte iken örtülü kalan ben-i açık etmesi ile düşünce alanındaydı. Etkinlik içinde bulunan beni görünüşe taşırken de kendine kattıkları ile kendini inşa eden ben-i anlaşılır kılması ile önemliydi. Schelling ise özdeş indirgemeci varlık anlayışında usun teorik uykusunda olsa da sanatsal etkinlikte öznenin yaratıcı doğasına dikkat çekmesi ve özgürlüğü sanatta bulması sebebiyle ussal anlamda varlığı öncelemekten daha çok varoluşu anlamlı kılmaya kapı aralaması sebebiyle önemliydi. Her ikisinde de hakikate ışık tutacak, anlama dair pırıltılar görülse de hakikatten uzaktılar.

Aslında ise ben demek, kendiliğe/ öz benliğe dilde anlam ve değer yüklemi almaktır. Öyle bir yüklem ki düşünsel etkinlikte kendiliğin/ öz benliğin kendine anlam ve değerden yana kattığı her ne ise hepsine aşkın kendini aynı kılmadan görünüşe taşımasıdır. Ben olmak; kendiliğin, nesnelerine aşkın sadece kendi olmasında şuurlu oluşunda bulduğudur. Ben demek ise arı soyutlama olması anlamında metafizik oluşun tanıtlanmasıdır… Kendiliğin düşünsel etkinlik içinde sibernetik ussal oluşta nedenlere aşkın ben ifadesi, erekte kendini bulmasıdır.

Kendilik yani arı benlik, düşünceye yüklem değil, düşünceyi kendini gerçekleştirme erki olarak bulduğunda, kendilik alanını düşünce etkinlik alanı olarak bulandır… Düşünceyi öznel anlamda kendine yüklem olarak bulandır. Yani öz benlik kendini, düşüncenin yüklemi olarak değil, düşünceyi düşünen olarak kendiliğe yüklem olması anlamında bulandır.

Düşünce, irade vb. sıfatlar olanaklar olmaları ile etkinlikte gerçekleşen yaratılmış gerçeklikler olarak kendiliğe yüklem alınanlardır. Her yüklem ise kendiliğin/ öz benliğin, olanakları ile yaratılmış gerçeklik içinde yani daim etkinlik içinde olanakların sürekli kılınmaları sonucunda kendini keşfetmesi olanağı olarak da bulunur. Her yüklem ise en temelde

gerçekleşme erki belirimi olarak iradeye en doğal biçimde haiz olması ile irade belirimi olarak gerçekleşir. Düşünce dahi iradeye haiz bir belirim olan kendiliğe yüklem olması ile görünüş bulur. Her biliş durumuna bağlı olarak amaçsal/ yönelimsel oluş durumu içinde gerçekleşen yargı, seçim, talep vb. irade belirimleri ise duyu, sezgi, duygu ve ussal olma belirimlerinde gerçekleşme olanağı bulur.

Düşüncenin görüngülerinden olan dil dahi ussal oluşun yüklemi olarak gerçekleşir iken iradeye haiz olmaktan öte durmaz. Dilde anlam ve değer yüklemi olarak belirenler de öznelde kendiliğin, etkinliği içinde eril ve dirimsel olması ile kendine kattıkları veya yüklem olarak aldıkları olur. Kendiliğe katılan anlam veya yüklem alınan değer belirimlerinde, -kendilikten aldıkları eril ve dirimsel olmaktan yana- anlamın görü vermesi ve değer belirimlerinin de karakter edinmeyi olanaklı kılması söz konusu olur. Karakterin kimlik olarak edinilmesinde ise anlam, değer biçimsel olarak ahlak biçimsel düzeyde nesnel kılınmış olması ile yüklem olarak edinilmiş olur. Varoluşsal her durumda ise kendiliğe her katılım veya yüklem edinimi istenç (irade) belirimine bağlı olarak gerçekleşir.

Kendilik/ öz benlik kendinde şuurlu, dirimsel, biricik iken düşünsel etkinliğin sibernetik ussal olan doğası içinde de ben olmayı, karşıtı olmayan ötekisi, nesnesi kıldığı/ kıldıkları ile bir aynalaşma içinde bulur. Düşünsel etkinlikte sibernetik ussal oluş içinde nesnesine aşkın ben olmak, kendinde şuurlu olan benliğin/ kendiliğin nesneleri üzerinden kendilik bilinci edinmiş olarak benliği/ kendiliği hep aşkın oluşta bulmak anlamını taşır. ‘Ben’ demek ise kendiliğin/ öz benliğin dilde en yalın anlamda tanımlanması olan tanıtlaması olsa da sibernetik ussal oluşta kendiliğin/ öz benliğin dilin aynı değil ayrı da değil doğası gereği spekülatif olması nedeni ile yine kendi ile aynalaşması anlamını taşır. Yani ‘ben’ derken kavramsal anlamda kendilik yani benlik olmayan ile kendilik/ benlik ifade edilir. İdea, kavram olması anlamında ben, anlam ve değer yargısal belirimi ile yaratılmış gerçeklik olarak kendiliğe alınan bir yüklemdir. Kendiliğe anlamda ben olarak bakmanın görüsünü verir iken kendiliğin kendi ile

aynalaşmasını olanaklı kılar. İçselleştirilmiş değer belirimli ifade oluşunda ise en yalın karakter ve kimlik belirimi olarak kendiliğin/ öz benliğin görünüş bulmasının olanağı olarak edinilir.

Kendilik/ öz benlik, sibernetik ussal oluşta her türlü düşünsel etkinliğin nedenidir. Nesnelerine/ ötekilerine aşkın erek neden olarak ben olmakta ise kendilik/ öz benlik, ben demek ile dilde anlam ve değer nitelemesi ile belirli kılındığı aşkınlıkta bulunur. Böylece hem ilk neden hem de erek neden olarak kendiliğe nesne kılınanlar üzerinden sibernetik ussal oluş içinde bilinçli olmak da üç zamanlı oluşta gerçekleşir. Kendiliğin sibernetik ussal oluş içinde üç zamanlı olmayı yakalaması, kendi içinde varoluşsal olarak gerçekleşen zamansal öteleme ile olanaklıdır. Bilinçte üç zamanlı oluş, zamansal öteleme içinde gerçekleşir.

Öz benliğin/ kendiliğin nesneleri üzerinden dilde ben olmasını buluşu, düşünsel etkinlikte sibernetik ussal oluş içinde spekülatif yani aynalaşma mantığı içinde gerçekleşir iken her ne kadar arı soyutlamada kendilik bilinci edinmek olarak bulunuyor olsa da zamansal öteleme içinde gerçekleşir iken yüklem olmaktan öte değildir. Hareket doğası gereği ile varlıksal değil, varoluşsaldır. Nurun kendisi dahi hareket değildir… Hareket nurun doğasına dair sadece bir belirimidir. Kendiliğin/ öz benliğin belirimi olarak hareket, bilinçte üç zamanlı oluş içinde ben olma bilincini, zamansal ötelemede içinde dilde anlam ve değer bulmak anlamında yüklem olarak edinmeyi de olanaklı kılar. Düşünsel etkinlikte sibernetik ussal olmak, ereğe/ amaca/ sonuca bağlı olarak nedenlerin belirli kılınması ile bilinçli olmanın nesnelerini edinerek, ben bilinci edinmenin de belirimidir. Her bilinçli olma durumu, dilde anlam ve değer yükleminde bildiği ile bilinçli olmak anlamını taşır. Yani her bilinçli olma durumu öznelde bir bilme durumuna karşılık gelir. Sibernetik ussal oluş içinde ben olmayı dil yükleminde bulmak yani kendini ben olarak ifade eder iken kendini bilmesinin nesnesi olarak kendini bulmak ile kendilik bilincinde bulunmak, sonuçta zamansal öteleme içinde, varlıksal oluşa yani öz

benliğe varoluşsal düzeyde değer yargısal olarak yüklem alarak kendiliğin anlamlı kılınmasıdır.

Düşünsel etkinlikte zamansal öteleme içinde ben olma bilinci üzerine düşünüldüğünde ilk görülecek olan, kendiliğin/ benliğin kendiliğe/ benliğe karşıtı olmayan ötekisi kılınır iken sibernetik ussal oluşta aynalaşma içinde ben olmak, kendiliğe özdeş bulunur. Ancak, kendilik/ öz benlik, kendini karşıtı olmayan ötekisi, varoluş nesnesi kılar iken ötekisini zamansal öteleme içinde bulur… Ötekisi kıldığı kendisi, geçmiş belirimi olarak kendiliğin gelecek belirimli olmasının da gereği olarak görünüş bulur. Geçmiş ve gelecek belirimli olmak içinde kendilik/ öz benlik, düşünsel etkinlikte kendini gerçekleştiren olarak hep gelecek belirimli olması ile varlıksal oluşunu korur. Geçmiş belirimli olan kendilik ise sibernetik ussal oluş içinde öz benliğin yansıması olarak bilinçli oluşta yerini alır. Böyle oluş içinde 'ben' demek ile düşünsel etkinlik içinde geçmiş belirimli yansıma olan kendilik yadsınmış olarak dilde yüklem alınan anlam ve değer nitelemesi ile benlik, şimdi ve burada olarak dil etkinliği içinde bulunur. Böyle olsa da anlam ve değer beliriminde yüklem edinilenin yadsınabilir olması gerçeği karşısında ben demek, kendiliğin/ öz benliğin hakiki varlık olarak dilde görünüşe gelmesinin en temel belirimi olan delili olması anlamında, varoluşsal bir gereklilik olarak görünüş bulur.

'Ben' demek, değer yargısal olması anlamında varoluşsal bir tutum olması ile karakter ve dilde kendiliğin en yalın kimlik belirimi olarak kendinde ben olanın, ahlak biçimsel belirimde görünüşe gelmesidir. Bu anlamda dil etkinliğinde ben olma beliriminde bulunmak söz konusu olduğunda ahlak biçimsel düzeyde varoluş kaçınılmazdır. Anlamın öznelde eril ve gerçekleşme erkinde iradeye içkin olması ile değer yargısal olması doğrultusunda içselleştirilmesi sonucunda da varoluş, her daim ahlak biçimsel olması gereğinde bulunur.

Ben olmak, nesneleri ile, yani ötekisi kıldıkları ile, hareketin doğasına özdeş toplamda varoluşu bulmak değildir. 'Ben' demek de dahi dilin nesnel olan göstergeleri ile aynı değil ama içerikte karşılığı olanı öznelde anlam ve değer yükünde görünüşe taşımasında ayrı da değil

gerçeği sebebiyle mutlak özdeşliğe olanak verilmez. Dil ile nesnel bağıntılı oluşa olanak verilmiş olması ile hep ötelemeye dair olarak aynalaşmak kaçınılmazdır. Sibernetik ussal oluş içinde düşünsel etkinlikte spekülatif olmanın kaçınılmazlığında ben olmak, zamansal ötelemede gerçekleşir iken erek belirimli gelecekte olanın geçmiş belirimlerini ötekisi/ nesnesi kılar iken şimdi ve burada oluşu bulması durumunda gerçekleşir. Kendiliğin geçmiş belirimli kendine dönük olarak benim demesi, bir yanılsama olarak ben oluşu bulmaktan öte değildir. Bu durum aynadaki yansımasına 'benim' demenin yanılgısı ile anlaşılabilir bir durumdur. Asıl ben olan ise geçmişin gölgesi olarak duran değil, gelecek belirimli kendilik/ benlik olarak ben oluşunu erekte bulandır. İşte, varoluşuna nesne ötekisi kıldığı kendisi üzerinden kendine dönmek olanaklı olduğunda, ötekisine benim demek değil de kendiliğin ötekisi kıldığına aşkın, kendisini ben olmakta buluşu ile asli düzeyde kendilik bilincinde bulunması, olması gerekendir.

Buna rağmen dilde anlam ve değer yüklemi kazanmış olarak 'ben' demek ile ben olma bilincinde bulunmak, kendiliğin kendini gerçekleştirme erki olarak kendilik alanını düşünsel etkinlik alanı bulması içinde aynalaşma ile kendiliğe bir yüklem olarak edinilmiştir. Ben demek, dilde değer yargısal olması nedeni ile değer belirimli bir yüklemdir. Düşünsel etkinlikte, nasıl ki varlık kavramı varlığa ayna, niteleme olması anlamında nesnel düzeyde en temel tümel ideadır… Varoluşsal olarak kendiliğe ayna, niteleme olması ile ben kavramı da öznel düzeyde en temel tümel ideadır. Nur olması anlamında nesnel ve kendilik olması anlamında öznel olarak en genel gerçeklik ise hakiki varlık olarak kendilikten başkası değildir.

Düşünsel etkinlikte sibernetik ussal oluşta dilde spekülatif olunması ile bulunan 'ben' demek ile ben olmak, kendiliğin nesneleri ile toplamda ben olması değil, kendiliğin nesnelerine aşkın olarak kendini geçmiş belirimli nesneleri ile aynı kılmadığı kimlik belirimi olarak bulunur. Bu anlamda "her şey 'bendir'" değil veya "'ben' her şeydir" de değil, "'ben' her şey ile 'ben' oluşta görünüşe gelmektedir." Tevhid gereği ile de söylemek gerekir ise her şey Tanrı'dır değil veya Tanrı her şeydir de

değil, Tanrı her şey ile Tanrı olduğunu görünüşe taşımaktadır. Her şey ile ben veya her şey ile Tanrı olmak, özdeş indirgemeci değil, izafi indirgemeci olarak nesnel bağıntılı olunmasında anlaşılması gerekendir.

Varlıksal anlamda kendilik, şuurlu olması anlamında ben oluşa haizdir. Öz benliktir… Dilde ben ifadesi ile kendilik bilincinde olarak kendini ifade etmekte iken de ben olmayı, aynı kılmadıkları ile bulur. Düşünsel etkinlik içinde ise ben demek ile şimdi ve burada olmak, geçmiş ve gelecek belirimli oluşa aşkın, öz kendiliğin dilde anlam ve değer kazanması ile olanaklıdır. Kendilik, öz benlik zaten varlıksal düzeyde hep şimdi ve burada olandır. Ancak varoluşsal düzeyde ötekisi/ nesnesi kıldıklarının dolayımı üzerinden ben olmayı nesnesine/ nesnelerine aşkın olarak bulur.

Bellek olarak geçmiş ayrıca amaç, beklenti yöneliminde olarak gelecek belirimlerinin bilinçli kılması içinde bu iki zamansal belirime aşkın 'ben-im' demek ile şimdi ve burada olmak, dilde görünüşe gelmek anlamında olanaklıdır. Böyle olmasına rağmen 'ben' demek ile ben olmak yani kendilik bilincinde bulunmak dahi gerçekleşme erki içinde dolayımsız istenç belirimine haiz olduğu içindir ki gelecek belirimine içkin olarak şimdi ve burada olmak olanaklıdır. Öznellikten bahsedilmekte ise kendini gerçekleştirme erkinin sürekli kılınması içinde varoluş, zamansal öteleme ile olanaklı iken hep gelecek belirimli olarak geçmişe -karşıt değil- aşkın şimdi ve burada olmak söz konusu olandır.

Sibernetik ussal olmaya bağlı olarak bilinçte her ben olma durumunda, üç zamanlı bilinçli oluş içinde geçmişe aşkın gelecek yöneliminde olarak şimdi ve burada olmak kaçınılmazdır. Böyle olsa da amaçsal olmak anlamında gelecek belirimli olmanın yadsınması ile kendiliğe dair bellek düzeyinde geçmiş belirimlerinin de yadsınması ile sadece şimdi ve burada olmakta iken ben olmak, şuurlu varlık olmakta kendiliği/ öz benliği dolayımsız biriciklikte bulmaktır.

Böylesi durum içinde kendiliği gerçekleştirme erki yöneliminde -dolayımsız- istenç belirimli olarak gelecek odaklı varoluş söz konusu olur ise neden olan kendilik, etkinlik içinde kendini hep yönelim içinde bulur… Tinsel/ öznel anlamda geçmiş veya gelecek olmak değil, hep gelecek yöneliminde -akışta- olarak şimdi ve burada olarak varoluşu bulmanın kaçınılmazlığı söz konusu olandır.

Tinsel/ öznel anlamda geçmiş, izlerinde yaşamsaldır… Gelecek ise öznelde yönelimsel olmanın gerçeği olması ile kendileri olmayı değil, kendilerine aşkın olarak şimdi ve burada olmayı gerekli kılar. Her aşkın -aliyy- olma durumu, eşzamanlı olarak ayrı değil aynı da değil oluşun gerçeğini taşır. Her şimdi ve burada oluş durumunda ise varoluşsal olarak öznelliğin yönelim içermesi sebebi ile gelecek belirimli bakışımda bulunmak da kaçınılmazdır. Ancak, varlıksal anlamda geçmiş olan her ne ise gelecek belirimi olması anlamında kendisine yönelimde olunması gerçeğinde şimdi ve burada olmayı varoluşsal olarak gerekli kılar. Zamansal ötelemede gelecekten geçmişe gelecek olarak dönmek söz konusu olsa da istenç, amaçsal olmak sebebi ile hareketin ilk referans belirimine yani kaynağına hep geleceğe, gelecekte durana doğru çekilme vardır. İşte bu, zamansal ötelemenin gerçeği olarak aynı değil ayrı da değil oluş içinde varoluşun olanaklı kılınmasıdır.

Geçmiş, şimdi ve burada olmaya eyler. Gelecek ise öznelliğin gelecek belirimli yönelimde varoluş bulması doğası gereği şimdi ve burada kılar. Geleceğe doğru çekilen olmak ile şimdi ve burada oluş bulurken anlayışa ilk gelen ise gelecek ile belirli kılınmış olunan bir kaderin yaşandığıdır. Varlıksal düzeyde tümel belirimli olarak böylesi kader içinde olunsa da kanaatim o ki varoluşsal düzeyde iradeye, seçimlere, kararlara, gelişime bağlı olarak biçimleniyormuş gibi görülen gelecek, farklı ve alternatif gelecek olgularını kendinde barındıran olarak kendisine doğru çekildiğimiz ve yaşamsal anlamda bilincimizin önünde durandır.

İman eden biri olarak belirtmek gerekir ise dua ve sadakanın geleceği, kaderi değiştirme gücü ile anladığım; farklı ve alternatif gelecek belirimlerini içeren, şimdi ve burada oluşa haiz olarak kendisine doğru

yürüdüğümüz geleceklerin olanak dahilinde olmasıdır. Söz konusu levhi mahfuz ise farklı ve alternatif gelecek belirimlerinin, nur düzeyinde -görsel, holografik- yazılım anlamında hazır kılındığı, mevcudata içkin ve mevcudatta gerçekleşme olanağı olan bir iç evrenin var olması, Cenabı Allah'ın kudretinin imkân dahilindedir. Bu, çoklu alternatif gelecek belirimlerine haiz olarak varoluşun gerçekleştiği anlamını da taşır.

Böylesi bir durumda dahi zamansal öteleme gerçeği içinde aynı değil, ayrı da değil oluş korunuyor iken varoluş; iradeye, seçimlere, karalara ve sonuçta da gerçekleştirilenlere bağlı olarak çoklu alternatif gelecek olasılığı içinde bulunuyor demektir. Bu anlamda aynı değil ayrı da değil oluşu içinde kendi olmak ve kendi olmayı sürekli kılmak anlamında varoluş, gerçekleştirdiklerinin öznesi olarak sorumlu olunması gerekendir. Gelecek çoklu alternatif olasılığı içinde bulunulan ve yaşanan ise Tanrı'ya katılımcı olunan yaratım etkinliği içinde varoluş, gelecek belirimli olması anlamında mutlak bir kadere bağlı olarak bulunan değil, çoklu alternatif gelecek olasılığı içinde özgürlüğü de -kısmen- içermiş olarak bulunandır.

Bu anlamda öznesi oldukları üzerinden kendi olmanın bir gereği olarak sorumlu kılınmak veya varoluşun sorumluluğunu üstlenmek, adaletin gereği olarak da olması gerekendir. Kaygı, sevgi, temel ihtiyaçları karşılama vb. her türlü var olma çabası, varoluşunu kendi olarak bulmanın sorumluluğunu dolayımsız olarak yüklenmiş olmanın da gereği -gerçeği- olarak bulunur. Ben olmak, varoluşun/ kendiliğin sorumluluğunu dolayımsız olarak yüklenmiş olmanın özgürlüğünde bulunandır. Çoklu alternatif gelecek olası durumu içinde varoluş çabasında bulunur iken varoluşun sorumluluğunu yüklenmek, var olmayı özgürlükte bulmak anlamını da taşır. Ben olmak, var olmanın özgürlüğe haiz olarak gerçekleştiğinin de bir belirimidir. Dil aracılığı ile ben denilmekte ise varoluşsal anlamda özgür olunduğu da ifade edilmektedir.

Vahidiyet gereği varlık zemininde varoluşsal anlamda Tanrı'ya bağlı olunması özgürlüğü kısmi kılar iken varoluşun dolayımsız olarak ben

olmakta gerçekleşmesi de kısmi düzeyde özgürlüğe haiz olunduğunun göstergesidir. Zamansal ötelemede geleceğe doğru çekilmek de özgürlüğü kısmi kılar iken çoklu alternatif gelecek belirimine bağlı olarak ne olunacak ve nasıl olunacağına dair iradeye bağlı gerçekleştirilenler ile tanrısal yaratıcı etkinliğe katılımcı olunduğu kadar özgür olarak ben olmak bulunur.

Özgürlük varlıksal anlamda varoluşun bir esası olmasa da aynı değil ayrı da değil gerçeği içinde Tanrı'ya içkin varoluşun bir hikmeti olarak bulunur. Kendi olmayı özgürlükte bulmak, Tanrı'dan nasipli olunduğu kadar ben olmayı bulmak anlamını taşır. Her varlık kendi olmayı, istidadı gereği ile Tanrı'dan nasipli olduğu kadarıyla bulur. Sınırsızca kendini gerçekleştirme olanağı olan Tanrı özgürlüğünden özgürlüğü, aynı değil ayrı da değil gerçeği içinde varoluşun ortak gerçeklik taşıması sebebiyle sınırlanmış olarak bulmak da varoluşun gereğidir.

Zaten sınırsız olandan alınan varoluş hakkı kadarı ile var olmak, sınırlar dahilinde görünüş bulmaktır. Bu anlamda sınırlar dahilinde ben olmak ise her ne kadar varoluş sınırları içinde gerçekleşse de sınırsız oluşa tutunmak, sınırsız ve bitimsiz olanı hakkı kadarı ile yaşamak anlamını da taşır.

Spekülatif -aynalaşma idrakinde- bilinçli oluş içinde dilde anlam ve değer yükleminde ben olmanın farkındalığında bulunmak ise her daim ben olmanın nesnesine/ nesnelerine -ötekisine/ ötekilerine aşkın dolayımlı oluşta, düşünsel etkinlikte karşıtlığa gitmeden ben olmayı bulmaktır. Bu anlamda varoluşsal düzeyde ben olmak hem değer yargısal bir tutum olarak en temel karakter belirimidir hem de bu karakter beliriminin dilde kimlik belirimi olarak 'ben-im' demekle yine kendilik tarafından onanması ile en temel kimlik belirimi olması anlamında edinilir. Bu anlamda her bilinçli olma durumu, -iradeye içkin yönelimde ve sonuçta nesnesi üzerinden gerçekleşen biliş durumunda- ahlak biçimsel anlamda bilinçli olmak anlamını da taşır. Bilinçli olmak, ahlak biçimsel düzeyde biliş durumunda bulunmak anlamını taşır.

Hakiki varlık olarak öz benlik/ kendilik varoluşsal olarak kendilik bilincini ben olmakta bulur iken en temel anlamda ahlak biçimsel düzeyde varoluşunu bulur. Bu anlamda ahlak, varoluşsal düzeyde ben olmaya yani kendiliğe dair bilinçli olmaya yerleşik, varoluşun olmazsa olmazıdır. Bu doğrultuda her türlü değişken durum içinde gerçekleşen daim süreksizliğe rağmen kendilik, düşünsel etkinlikte ayrı olmadığı ama ben olmak ile de aynı kılmadığı geçmişin yansımalarına aşkın duruş içinde kendini bulur/ bulmalıdır.

Kendilik/ öz benlik, düşünsel etkinlikte nesnelerini/ ötekilerini kendisine -anlam ve değer belirimleri ile- yaşamsal etkinlikte bulunuyor olarak katarken de yaşamsal kılar. Buna rağmen zamansal öteleme sebebiyle geçmişin yansıması olan izleri olarak onları bulur iken onların geleceği olması ile kendine katışında onlar ile aynı olmayışını hep korur. Aynı olmayış, ayrı olmamak sebebiyle karşıtlık içinde değil, aynalaşmak içinde gerçekleşir.

Düşünsel etkinlikte kendiliğe dışsal kendi ile buluşmak, aynalaşma varoluşu içinde gerçekleşir. Bu oluş içinde kendiliğin kendine geçmiş kılınması üzerinden gelecek belirimli kılınmış olması da kaçınılmaz olarak bulunur. Geçmiş kılınmış kendilik ile gelecek belirimli kendilik arasında ayrı olmadan ve aynı da olmadan aynalaşma gerçekleşir iken geçmiş kendilik hep bir yansıma olarak düşünsel etkinlikte yerini alır iken gelecek belirimli kendilik hep asli varlık oluşunu korur. Böylesi oluş içinde bir daha söylemek gerekir ise toplamda ben olmak değil, zamansal öteleme sebebiyle ayrı değil ama aynı değil olma gerçeği içinde ben olmak yakalanır. Geçmiş belirimli ben olanda ben olmak bulunmaz. Eğer bulunur ise asli kendiliğin geçmiş belirimli yansıması olan ben olmanın nesnesinde ben olmak, bir yanılsama olarak bulunur. Bundan farklı olarak hep gelecek belirimli asli düzeyde ben olan olarak duran ise nesnesi olan geçmiş belirimli yansıması üzerinden ben oluşunu olanaklı kılar. Yani düşünsel etkinlik içinde ben olmak da dahi aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğine tanık olunur.

Bu anlamda ben olmak, geçmiş belirimli yansımaya aşkın kendi oluşun hep korunması olarak şimdi ve burada oluşta bulunmakta bulunur.

Böylesi oluş içinde ben olmak, dilde her ifadeye taşındığında ise düşünsel etkinlik içinde geçmişin ve geleceğin yadsınması sonucunda nesnelerine/ ötekilerine aşkın oluşta şimdi ve burada oluşun yakalanmasını da olanaklı kılar. Zaten asli kendilik varlıksal düzeyde her daim şimdi ve burada oluşunu korur. Böyle olsa da düşünsel etkinlik içinde varoluşsal olarak şimdi ve burada oluşa taşınmak, ayrı değil aynı da değil oluşta aynalaşmanın sürekli kılınması içinde nesnesinin/ ötekisinin nesnelliğe aşkın, kendiliğin dilde yüklem aldığı anlam ve değer nitelenmesinde nesnel kılınışı ile kendilik bilincinde bulmak ile olanaklıdır. Bu anlamda dilde ben olmak, dilin orta yol olması ile şimdi ve burada olmayı görünüş bulmak anlamında olanaklı kılar. Bu sadece, bilgibilimsel düzeyde anlamın görü sağlayan erki ile görünüş bulmak anlamın da değil, dilin anlam ve değer yüklemi edinmek ile görünüş bulan yaratıcı dokunuşu ile ben olmayı karakter ve kimlik beliriminde bulmak sebebiyle de önemlidir.

Dil bağlamında ben olmanın bilgisi, kendiliğin ben olması ile aynı değil ama kendiliğin bilgisini öznelde taşır iken anlam belirimi ile de ayrı değil oluşta bulunur. Dilde ben olmanın anlam bilgisi ile, kendinde ben olmak aynı olmasa da kendinde ben olmanın bilgisi ile aynı olduğu içindir ki kendilik, dilde ben olmanın aynılığında ifade edilir. Dilin aynı değil ayrı da değil olmasına rağmen kendiliğin bilgisi ile anlamda bilgisinin aynı olması sebebiyle kendilik bilinci, dil dolayımında sadece ‘ben’ demek veya ‘ben benim’ demekte iken bilginin nesnesinin bilgisi ile aynı olması gerçeğinde bulunur. Bu anlamda dil dolayımında ben olmak, kendiliğin kendinde şey olmasını, ben olması anlamında ifade eder iken kendinde şey oluşunu doğrulaması/ onaması ile varlıksal anlamda tanımlaması ve varlıksal anlamda görünüşe taşırken de tanıtlaması anlamını taşır. Bu anlamda benlik/ kendilik, dil dolayımında bilgibilimsel anlamda kendinde şey oluşunun bilgisi ile hem açımlanan hem de kendinde şey oluşu ile bilinen olur. Dil dolayımında benlik/ kendilik bilinci, bilgibilimsel anlamda böylesi edinilir… Düşünsel etkinlikte dilin spekülatif doğası sebebi ile varoluşsal anlamda ben olmak ifade edilir iken kendilik bilincinde kendi olanın, kendini dil dolayımında görünüşe taşıması söz konusu olandır.

Kendiliğin düşünsel etkinlik içinde geçmiş ve gelecek belirimli oluşa aşkın şimdi ve burada oluşu, dilin yaratıcı doğası gereği ile anlam ve değer yüklemi edinmiş olmak ile yakalandığında, kendilik değer yargısal oluşunda kendini bulur. Dilin yaratıcı doğası gereğinde ben olarak şimdi ve burada olmak hem kendiliğin anlam ve değer beliriminde yüklem kazanmış olması ile kendisini doğurulmamış olarak hep yeniden inşa etmesinin sabitesini yakalaması hem de varlıksal olarak ayrı olmadıkları ile aynı olmadan varoluşunu olanaklı kılması gerçeğini taşır. Böylece dil, spekülatif olması ile kendiliğin kendisi ile aynalaşmasının ana unsuru olarak bilinçli olmanın da gereği olmasıyla bilinçte yerini alır.

Bu durumda kendilik, düşünsel etkinlik içinde zamansal öteleme ve dışsal kılma gerçeğinde, aynı değil ayrı da değil oluşun gerçekliğinde en temel karakter ve kimlik belirimi olan ben olmakta ahlak biçimsel olarak varoluşunu bulur. Sibernetik ussal oluş içinde değer yargısal olarak varoluş kaçınılmazdır. Düşünsel etkinlikte de hakiki varlık olarak kendiliğin/ öz benliğin sibernetik spekülatif oluş içinde ben olmayı değer olarak bulması, kendiliğin ahlak biçimsel olarak varoluşunu olanaklı kılar. Sibernetik ussal oluş içinde dilde anlam ve değer yüklemi kazanmış olarak ben olmak, değer yargısal olarak varoluşu ahlak biçimsel kılar. Değer yargısal düzeyde ben olmak, varoluşsal olarak değer belirimli olması ile en temel ahlak belirimidir.

Bu anlamda ben olmak, varoluşun doğasına ahlakı yerleşik bulmak anlamını da taşır. Kendiliğin/ öz benliğin asli doğası üzerine varoluşun, ben olmak ile ahlak biçimsel yükselmesi kaçınılmazdır. Bu durumda ben olmaya dair önemli olan ise ben olmayı nesnelerinde bulmak ile, nesnelerine aşkın kendilikte bulmak arasındaki ince çizgide hangi biçimde bulunması gerektiğine dikkat etmek gerektiğidir. Kendiliğin hakikati ve yaratımdaki aynı değil ayrı da değil oluşun her düzeyde korunduğuna da dikkat edilir ise ahlak biçimsel olması anlamında ben olmak, asli kendilikten uzaklaşmadan ve her şey ile toplamda aynı kılınmadan nesnelerine aşkın bulunması gerekendir. Bu durumda önemli olan ise düşünsel etkinlik içinde amaçsal oluş yöneliminde

kendiliği gerçekleştirme erkinde kendi için iyi, doğru, güzel olanda tekbenci olarak ben olmak değil, varoluşun ortak gerçeklik olması sebebiyle karşıtı olmayan ötekiler ile herkes için iyi, doğru ve güzel olanın gerçekleştirilmesi içinde ben oluşun korunmasıdır.

Ben olmak, kendiliğe dilde anlam ve değer yüklemi almak ile ifade edilir iken nesneleri/ ötekileri ile aynı olmadığının gerçeğini taşısa da varlıksal olarak birlik ve varoluşsal olarak da varoluşun ortak gerçeklikte olanaklı olması sebebiyle itibari düzeyde ilişkilerde ahlak biçimsel olmayı da sonuçta gerekli kılan en temel ahlak biçimsel varoluş biçimidir. Ben olmak için nesnelerine/ ötekilerine her daim ihtiyaç duymak, sonuçta varoluşun nesnelerinin/ ötekilerinin de değer olmaları ile önemsendiği, ayrıca var kılındığı bir dünya içinde toplamda aynı olmadan birlikte var olmayı önceler. Böylece varoluş hem en temelde içselleştirilmiş değer olarak ben olmak yani kendilik bilinci edinmek ile hem de ilişkilerde ben olmanın sürekli kılınmasının gereklerinde hareket etmek yani tutum ve davranışlarda bulunmak sebebiyle ahlakı varoluşa yerleşik ve ilişkilerde de varoluşu karşılıklı kılmanın olanağında, ahlak biçimsel olması ile bulunur.

Ben olmak, ötekisi/ nesneleri ile anlam ve değer beliriminde karakter edinimi ve kimlik belirimi olarak en temel ahlak biçimi iken istenç belirimi olan kendiliğini gerçekleştirme erki, idealde özgürlük olarak belirir. Bu anlamda özgürlük dahi amaç biçimsel değer olması niteliğinde en temel ahlak biçimsel olgu olarak görünüş bulur. Özneler arası hak ve had belirimli her ilişkide dahi özgürlük, ahlak ideali olarak görünüş bulur. Erekte özgürlük olunca ahlak, selametin, huzurun, sürdürülebilir ilişkilerde öngörülü bir geleceğin gereği olarak özgürlük idealinde içerilmiş olması ile özneler arası ilişkilerde tesis edilmesi gereken olur.

Öznelliğin amaçsal oluşu içinde değer belirimli olarak nesnelerini/ ötekisini belirli kılması, ahlak biçimsel olmasının en temel nedenlerindendir. Böyle olsa da her bilgi edinimi ile de bilginin öznelde anlam ve değer niteliği kazanması doğrultusunda değer yargısal olması ile inanılmış gerçeklik olarak bulunması sonucunda öznelliğe yerleşik

içselleştirilmiş değer olması ile tutum ve davranışları belirli kılması düşünüldüğünde bilgi ile benliğin/ öznelliğin, ahlak biçimsel düzeyde varoluşu kaçınılmazdır. Zaten sibernetik ussal olmak ile üç zamanlı oluş içinde bilinçli olmakta bulunan benlik, bildiği ile ahlak biçimsel olması anlamında varoluşu kaçınılmaz olarak bulur. Doğada özgürlük ise doğanın, varoluşa gelme olanağı olması zemininde kendiliği gerçekleştirmeye olanaklı kılınmış olmasında bulunur. Bu anlamda dahi doğa, zorunluluk alanı olarak varoluşa zemin iken temel ihtiyaç belirimleri doğrultusunda varoluşu hakkı gereği ile gerçekleştirmenin/ yaşamanın olanağı olan özgürlük alanıdır. İnsan tininin yaratıcı erki ile buluştuğunda ise hep yeniden üretilir iken insan tininin ahlak biçimsel düzeyde özgürce gerçekleşme olanağını görünür kılar. İnsan tanrısal olan özelliklerini hakkı gereği ile her yaşadığında/ gerçekleştirdiğinde hem kendiliğini tatmanın, bulmanın özgürlüğü içindedir hem de varoluşsal olarak hep önünde duran Tanrı'yı tanrısal olan belirimlerinde bulma, yaşama olanağı içinde bulunur.

Tanrı söz konusu olduğunda yaratılan ile yaratan ikiliği, yaratımda varoluşun zamansal ötelemeyle gerçekleşmesi ayrıca katmanlı gerçeklikte yaratan ve yaratılanın birbirine dışsal kalması sebebiyle aynı olmama durumunda gerçekleşir. Varlıksal olarak özde ayrı olmadan içkin olmak anlamında bir olmak ve amaçta ereğe bağlı olarak hikmet üzeri olunması sebebiyle birlik söz konusu olsa da yaratımda hedef, aynı olmamanın her durumda korunmasıdır. Böylece varoluş ortak gerçeklik olarak tesis edilmesi olanağı taşır. Bu durumda dahi varoluş, ereğe bağlı değer yargısal olması gerçekliği sebebiyle ahlak biçimseldir. Yaratılan ve yaratan arasında ise karşılıklı varoluş -tinsel anlamda var kılış- söz konusu ise ayrı olmadan aynı da olmadan ben olmaya dair varoluşta aynılık yakalanmaz. Ancak ayrı olunan benlik belirimlerinde birbiri ile adalet, tevhid, dil gerçeğinde buluşmak olanaklıdır. Ayrıca varlıksal birlik sebebiyle ayrı olunmayan benlik beliriminde hakiki olana ermek de ayrı olunan durumların yaşamsal ve düşünsel düzeyde yadsınması ile olanaklıdır.

Yunus Emre der ki “bir ben var benden içeri.” Bu sözün gerçekliği, varlıksal birlik içinde söz konusu olandır. Katmanlı varoluşta birbirine dışsal karşılıklı varoluşta ise zamansal öteleme sebebiyle aynı olunmayan benliklerde varoluş olanaklı kılınmıştır. Asıl benlik sahibi elbette ki varlıksal birlikte yarattığına içkin olan kendilik/ ben sahibi Tanrı’dır.

Yaratılanın yaratanın benliğine haiz olması varlıksal birlik sebebiyle kaçınılmaz olarak bulunur. Böyle olsa da tikel anlamında tekil belirimli benlik belirimleri üzerinden tümel anlamda tekil belirimli biricik benlik sahibinin etkinlikte olarak görünüş bulması söz konusu olandır. Benlik biriciktir… Biricik olmasından yana hak kılınmış biçimde kendisinden alınan payda kadarı ile kendisine katılımcı olmak da yaratılanlar için kaçınılmazdır. Her benlik sahibi üzerinden benliğin yani kendiliğin evrensel olarak görünüş bulması da evrensel ortak gerçeklik olduğunu gösterir.

Buna rağmen Tanrı yani mutlak benlik/ kendilik sahibi ile yaratımdaki zamansal öteleme ve birbirine dışsal kalma gerçeğinde aynı düzeyde benlik sahibi olarak bulunmak, varoluşsal düzeyde olanaklı değildir. Yaratım içinde var olmaktan bahsedilmekte ise bu durum bundan öte değildir. Yaratım içinde ben olmaya dair en yüksek düzeyde buluşmak ise Musa nebiye Tur-i Sina’da “Ben olan benden geliyorum” denilmesi gerçeğinde olanaklıdır.

“Ben olan benden gelmek” varlıksal olarak birliği yani ayrı olmamayı işaret eder iken varoluşsal olarak da aynı olmamayı içeren anlam yüklemini içermektedir. Zaten Tanrı’dan, yaratılanın ben olmasına dair daha net bir cevap alınamazdı. Karşıtı olmayan ötekisi ile hem varlıksal anlamda birlik hem de varoluşsal anlamda aynı olmamak bu kadar net ifade edilebilirdi. Ben olmaya dair bu durum, öznelliğe dair evrensel olan bütün sıfat (hayat, ilim…), karakter ve kimlik belirimleri içinde gerçekliğini korur. Yani her sıfat ve ilahi isim dahi hak kılınmış olması ile belli bir istidatta görünüş bulur iken Tanrı ile varlıksal anlamda bir olunması gerçeğinden pay alınmış olarak gerçekleşir iken varoluşsal olarak aynı olunmaması gerçekliğinde yaşanılır.

Tanrı'da ben olmak ise "gerçekten ben, ben Allah'ım" ayetinde ifade bulur. Bu ayet mealen 'Ben'den başka Allah -ilah- olup olmadığını benden daha mı doğru biliyorsunuz' anlamını da taşır. Bu ayete dikkat edilir ise ifadenin muhataplarına aşkın olarak aynı olunmaması gerçeğinde kendini tanımlar iken ben olmanın yani kendilik olmanın gerçeğinde ben olarak kendisini tanıtladığına da tanık olunur. Karşıt ve aynı olmakta değil, birlik ve aynı olmama gerekliliğinde -gerçeğinde- yaratım ve varoluş söz konusu ise yaratılanın varoluşu gereği sonuçta varoluşunun sınırını bilmesi, yaratılmış gerçeklik içinde kendini kabullenmesi ve bilmesi adına önemlidir. Bu da hem karşıtı olmayan ötekisi ve nesneleri ile hem de kendi ile barışık olmak için önemlidir.

Barışık olmakta ise benlik/ kendilik, yaşamsal etkinlikte anlam ve değer belirimlerinde kendine anlam ve değer beliriminde kattıkları ile karşıtlık içinde bulunmadan sadece yaşanandır. Kendine kattıklarına -karşıtlık içinde bulunmadan- aşkın olarak kendi oluşunda benlik bulunmakta ve ifade edilmekte ise nedeni kendi olan biriciklikte özgür olmanın ifadesi olarak benim demek hak olur. Tekbenciliğe tutsak ve nesnelerinde öz benliğine/ kendiliğe yitik ben olmaktan öte, rahmet etkinliğinde ötekisi ile varoluşun olanaklı olduğu gerçeklikte sadece kendi oluşunu ifade etmek anlamında "benim" demek, Tanrı'dan -Kayyum olandan- özgüven bulmuş olarak özgür olunduğunun anlamını taşır.

Böylesi "benim" demek; yaratılmış olunması ve yaratılmış gerçeklikte bulunulmasına rağmen özden hareket ile tikel olan üzerinden tümel olanın tekil belirimde kendisini görünüşe taşımasıdır. Zamansal öteleme ve dışsal kalmak içinde aynı olmayış korunuyor olsa da tümelde ben olanın yarattığından ben olarak kendini görünüşe taşıması olanağı vardır. Nurlanmak ile özünden beslenmek olanaklı olduğunda, nurun sahibi/ kendisi olan Tanrı için kulundan kendisini ben oluşunda ifade etmesi mümkündür. Ancak, böylesi durumda dahi geneli kapsayıcı olarak çoklu gerçeklik içinde bulunanın kendisine, sadece bir beliriminde tanık olmak dahi aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğine bir daha tanık kılar. Gerçekliğe dair bilgibilimsel düzeyde her

olumlama, çoklu gerçeklik içinde diğer gerçeklik belirimlerinin yadsınması anlamını da taşır. Bilgibilimsel düzeyde her olumlamanın olumsuzlama olması anlamını taşıması dahi aynı değil ayrı da değil oluşun bilgibilimsel düzeyde korunduğuna da tanık kılar.

“Ete kemiğe büründüm Yunus diye göründüm”, “Bugün Ben’im Emre’de karar kılan” veya “Niyazi’nin dilinden çağırırım dost dost” vb. diyen kulundan kendisini zikreden Tanrı’dır. Bu durum karşıtlık içermeden karşıtı olmayan ötekisinden, zamansal öteleme gerçeğinde gelecek belirimli duran Tanrı’nın sesinin, geçmiş belirimli kulundan yankılanmasıdır… Varlıksal olarak birlik içinde ise yukarıda olanın aşağı kıldıklarına seslenişinde söz ile aşağıya inmesidir. Kendiliğini / benliğini söz etkinliği içinde görünüşe taşımasıdır.

Yaratılanın düşünce etkinliği, yaratanın düşünce etkinliğine nurlanmak ile beraber karşıtı olmayan düzeyde katıldı mı Tanrı’nın sesi, kulundan “benim” derken yankılanır. Bu sesleniş içinde dahi nesnelliğe aşkın kendi olmak, aşkınlıkta dile getirilir. Yani aynı değil ayrı da değil oluş halen korunmaktadır. Ayrıca sesin ulaştığı üçüncü kişiler ile arasında aynı değil ayrı da değil oluş halen korunmaktadır. Böylesi varoluşta, yaratılmış gerçeklik içinde varoluş bulunulmakta ise kulundan Rabbinin dilde veya yaratım etkinliği olan farklı bir durumda yaşamsal etkinlik içinde görünüş bulması, aynı değil ayrı da olmanın gerçeğinde gerçekleşir.

Yaratılmış olanın Tanrı’ya dair tanrısal olan belirimlerini yaşamsal etkinlik içinde yaşaması demek; Tanrı’nın, tanrısal olan tikel belirimlerde deneyimlenmesi anlamını taşır. Tanrı’nın subiti sıfatları anlamından hayat, ilim, irade vb. ayrıca ilahi isimleri olan kimlik belirimleri tümel olsalar da tikel belirimli bulundukları durum üzerinden öznellikte dirimsel olan evrenseller olarak yaşamsaldır/ deneyimlenir. Böylesi deneyimde Tanrı deneyimlenir iken Tanrı oluşunun gerçeğinde Âlemlerin Rabbi iken her şey üzerinden Tanrı olmasını halen koruyordur. Öznelde Tanrı’yı hangi beliriminde ve düzeyde deneyimler isek deneyimleyelim fark etmez, yaratılmış gerçeklik içinde bulunulmakta ise bir belirimi ile deneyimlediğimiz,

tanık olduğumuz olduğu içindir ki Tanrı'nın tümel anlamda her şey ile Tanrı olduğu gerçeğinden uzak, aynı değil oluşun korunduğuna dikkat etmek gerekir. Bu durumda varlıksal birlik içinde ayrı olmadan Tanrı, yaşamsal anlamda deneyimleniyor ve Tanrı da yarattığını deneyimliyor olsa da varoluşsal anlamda yaratılan, yaratanın tümeli kapsayıcı olarak Tanrı oluşundan yana aynı olmadığı içindir ki Tanrı'nın bir belirimi ile deneyimlendiği her durumda aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeği korunuyordur.

Yunus ve daha nicesinin dilinden "benim" diyen olarak Tanrı deneyimlenmiş olsa da Tanrı, tümel anlamda her şey ile Tanrı oluşunu korur iken yaratılanın Tanrı olmasına olanak yoktur. Yaratanın yaratılmış olan tarafından deneyimlenmesi veya yaratılmış olanın deneyimlenmesi varlıksal birlik sebebiyle olanaklı iken varoluşsal anlamda aynı olmayış hep korunuyordur. Aynı olmak bireysel anlamda edinebilir olarak görünüyor olsa da tümelden bakıldığında aynı olmamak hep korunuyordur. Zamansal öteleme sebebi ile de aynı olmak olanaklı kılınmaz. Yaratılmış gerçeklik içinde varoluştan bahsedilmekte ise en yakin olunan durumda dahi aynı olmamanın, Tanrı'nın tümelde gerçekliğine kıyasen bakıldığında korunduğu görülür.

Her şey ile Tanrı olmak derken de her şeyin Tanrı olduğu veya Tanrı'nın her şey olduğu özdeş indirgemeci yaklaşımda bulunmaktan uzak, nesnel bağıntılı oluş içinde her şeye içkin ve aşkın Tanrı olduğunu kast etmekteyim. Bu, kimlik edinimi anlamında da Tanrı'nın her şey ile Tanrı olduğu anlamını da içerir.

Gelecekte duranın geçmiş belirimli olandan konuşması, iş görmesi varlıksal birlik sebebiyle zaten olanak dahilindedir. Böylesi olayda dahi gelecekte olana, geçmişte olanın çekilmiş olması, başka bir deyişle de yukarıda olanın aşağıda olandan dilde görünüşe gelmesi ile, geçmiş ve gelecek yadsınmış olarak şimdi ve burada olmak ayrıca yukarısı ve aşağısı olmadan şimdi ve burada görünüş bulmak içinde Tanrı, tikel olana aşkın tümel olan olması ile hazırda bulunmuştur.

Böylesi oluş içinde dahi öznelikte gerçekleşme erkinin dolayımsız istenç belirimi olarak yönelimi açık etmesi sebebiyle hep gelecek belirimli olarak yönelimde olmak kaçınılmazdır. Bu durumda varlıksal birlik içinde ayrı olmadan, aynı kılmadıkları ile ilişkide gelecek belirimi, öz kendiliğe çekme, taşıma, yükseltme hareketi olarak hep geçmişin geleceğe çekilmesi anlamında gerçekleşir.

Yaratılmış gerçeklik içinde zamansal öteleme ve katmanlı oluş içinde de dışsal kalma gerçeği sebebiyle yaratana hep uzanmak söz konusudur. Ancak Tanrı'nın, yarattığı gerçeklik içinde etkinlikte oluşu ile tümel belirimli olarak görünüş bulması, varlıksal birlik sebebiyle hep olandır. Bu anlamda nurlanan kulundan da dil, görme, duyma veya başka etkinlik belirimleri ile, tikel olan üzerinden tümel belirimli olarak Tanrı'nın görünüş bulması olanaklıdır. Ayrıca bu durum gerçekleşir iken yaşamsal düzeyde aynı olanın kendisi deneyimlenmektedir. Bunlara rağmen bu durum aynı değil ayrı da değil oluş içinde gerçekleşir.

Fail-i Mutlak ismi ile bakıldığında dahi yaşamsal etkinliğin eş deyişle düşünsel etkinliğin yegâne sahibi Tanrı'dır… Hep etkinlik içinde etkinliğin sahibi olarak yüklem aldıkları yani yaratılmış gerçekliği olan tümel belirimler ile geneli kapsayıcı -Rabb-ül Âlemin- olarak, tikel belirimler üzerinden görünüş bulan her daim Tanrı'dır. Bu, varlıksal birlikte Tanrı'yı anlamlı kılmak olmak ile beraber eksik bir Tanrı tanıtlamasıdır. Varoluşsal olarak ise Tanrı, varlıksal birlik içinde ayrı olmadan ama zamansal öteleme ve yarattığıyla birbirine dışsal kalmak gerçeği sebebi ile aynı da olmadan varoluşu olanaklı kılar. Varoluş söz konusu ise varlıksal birliğe rağmen aynı olmamak kaçınılmaz olarak bulunur/ korunur.

Bu duruma irade sıfatı ile bakar isek irade, hakiki varlık olan kendiliğin kendisi ile aynı/ özdeş olmasa da kendini gerçekleştirme erki belirimi olarak varoluşu koşullayandı. Varoluşsal anlamda hakiki varlık olan kendiliğe yüklem alınan her ne ise gerçekleşme erki belirimi olan iradeye yani istence haiz etkinlikte görünüş bulmaktaydı. En temel anlamda irade, öznesinin var olma çabası olarak -varlık olma anlamında değil de etkinlikte ve yüklem aldıkları ile varoluş bulmak

anlamında- var olmayı irade etmesiydi. Bu anlamda her var olma çabası, kendini gerçekleştirme erki olması anlamında irade belirimi olarak öznesinin kendisi değil ama görünüşe gelmesinin, yüklem aldıkları ile varoluş bulmasının olmazsa olmazıydı. İradeye haiz her var olma çabası ise ahlak biçimsel varoluşu da koşullamaktaydı.

İrade, hakiki varlık anlamında kendiliğe önsel olmasa da kendiliğin kendini gerçekleştirme olanağı olarak varoluşa, içkin ve önsel durmaktaydı. Varoluşsal anlamda irade, kendiliğin gerçekleştirilmesinin dolayımsız özgürlüğünü taşımaktaydı.

Yaratılmış olarak var olanlar için dahi olsa irade, tanrısal olması nedeni ile kendini gerçekleştirme erki olarak bulunmaktaydı… Kendini gerçekleştirme erki olarak öznellikte gerçekleşir iken dolayımsızdı. Öznellikte dolayımsız olarak bulunur iken varoluşun, doğadaki zorunluluk zemininde zorunluluğa rağmen tanrısal olanı yaşamak ile özgürlükte gerçekleştiği anlamını taşımaktaydı.

Varlıksal anlamda Tanrı ile birlik perspektifinden bakıldığında dahi Tanrı'nın kendini gerçekleştirme erkinin irade belirimi, yarattıklarının iradesi beliriminden görünüş bulmaktaydı. İrade bu anlamda dolayımsız olarak Tanrı'yı irade beliriminde deneyimlemekten öte değildi. Böyle olsa da gerçekleşme erkine ve nesnelerine bağlı her tikel belirimli irade, yaratılmış gerçeklikte kendi olmanın olanağı olarak bulunandı. Yani varlıksal birlik sebebiyle irade, tanrısal olsa dahi yaratılanın kendi olmasının gereği olarak varoluşunun olanağıydı. Bu durumda irade, varlıksal birlik içinde ayrı değil ama varoluşsal anlamda aynı da değil olmanın gerçeğini olanaklı kılmaktaydı. Aynı olmamaya rağmen tanrısal olan ile varoluş bulmak, ayrı olmadan gerçekleştiği içindir ki özgürlük, tanrısal olanı yaşamak ile olanaklı olandı.

Zamansal öteleme ile irade sıfatına bakıldığında ise varlıksal anlamda Tanrı'nın iradesini iradesi olarak bulan her can sahibi varlık için, varoluşunun gereği olarak gelecekte durana geçmiş belirimli olarak çekilmek kaçınılmazdır. Bu anlamda varlıksal olarak iradeye dair birlik söz konusu olsa da varoluşsal anlamda iradeye, tanrısal olmasına

rağmen tekil belirimi ile tikel olanda tikel düzeyde görünüş bulması anlamında tanık olunur. Bu, yaratılmış olanın aynı olmadan varoluşunun olanağı olsa da tanrısal iradenin geleceğe doğru çekiciliği karşısında irade, her daim bir hikmete devinmenin yani sonuçta açık olacak bir gerçekliğe, yönelimin ve eylem belirimi ile yürümenin gereği olarak bulunandı.

Bu anlamda özgürlük, kendiliğin özgürce gerçekleştirilme olanağı içinde hikmetin, yani sonuçta ne için olunduğunun belirli kılındığı gerçekliğin açık olması sürecinde varoluşunun sorumluluğunu, gerçekleştirdiklerinin sorumluluğunu yüklenmek ile anlam bulmaktaydı. Sorumluluk yüklenmek, sorumlu kılınmak, aynı kılmamanın sürekli kılınmış olması gerçeği olarak Tanrı ile kendini aynı bulamayan yaratılmış olan için, varoluşunu kabullenme ve hakkını verme olanağı olması anlamında özgürlüğü, kendi olmak da bulmak anlamını taşımaktaydı. Yani sorumluluk, kendi varoluşunu onamak anlamında kendini özgür bulmak, özgür hissetmek anlamını taşımaktaydı.

Madem ki kendini onamak anlamında sorumluluk, var olduğuna dair özgür olduğunu teyit etmektir… Kendi varoluşunu teyit ederken biriciklikte bulmak ile de özgünlüğünü de teyit etmektir. İnsan bu anlamda sorumlu hissettikleri veya oldukları ile hikmeti olan gerçekliğini, sorumlu olduğuna yönelimde olarak gerçekleştirdikleri üzerinden özgürlüğü, kendi olmanın özgünlüğünde ve özgürlüğünde sürekli oluşta bulmaktaydı. Yani bu anlamda özgünlük ile özgürlük bir ideal olmaktan daha çok, yaratılmış olanın varoluşsal anlamda aynı olmamanın gerçeğini, kendi olmak anlamında bulmaktı.

Bu gerçeklik karşısında irade dahi ayrı değil aynı da değil oluş içinde gerçekleşir iken aynı değil ayrı da değil oluşu olanaklı kılar iken sonuçta varoluşu rızaya, kanaate ve şükre dair olarak bulmanın gereği olması ile görülmesi gereken olur. Varoluşsal anlamda rıza, var olmaktan yana hoşnut olunduğu gerçeğini taşır. Kanaat, kendi varlığından yana yetinmek ile varoluşu ile barışmak ve olanakları dahilinde kendini gerçekleştirebilme özgürlüğünü kendinde bulmak anlamını taşır. Bu

anlamda kanaat, özgün olarak varoluşunu bulmanın da gereğidir. Şükür ise olanakları dahilinde kendini gerçekleştirenin, hak -edişleri-kazanımları ile varlığa geri dönüşünde kendini bulması ve paylaşımda oldukları ile kendini hep yeniden inşa etmesi olanağının yakalanması anlamını taşır. Verdikçe, kaynağından beslenmek ve bulmak ile zenginleşen bir dünyada kendini zenginleştikleri ile hep yeniden üretebilme olanağı olarak şükür; varoluş içinde karşıtı olmayan ötekiler ile kendiliğini anlam ve değer edinimlerinde zenginleşir iken derinleşmede bulmak anlamını taşır.

Var olmak en büyük rahmettir. Hangi koşul ve şartlar altında olunursa olunsun hikmete dair varoluşun bir parçası olunmakta ise suçlu aramak veya hikmetine yani ne için olduğuna kör bakmaktan yana hakikate ve hikmete örtük körlükte varoluş, ıstırap olmaktan öte durmaz. Bu anlamda rıza, kanaat ve şükre ihtiyaç vardır. Varlıksal birlik sebebiyle irade, var etmenin gereği olarak yaratılanın kendi olma olanağı olması anlamında Tanrı'dan bulunuyor olsa da varoluşun gereği olarak da aynı kılmamak önceleniyor iken rıza, kanaat ve şükür dahi bir nasip olmaktan öte durmaz. Sonuçta varoluşsal anlamda barışık olmayı edinmek için üçüne de ideal olması anlamında ihtiyaç vardır. Böyle olsa da her var kılınmış olan, varoluşunu değer olarak bulmakta iken varoluşundan razı kılınmış olarak kendini bulur. Kanaat kendi olmak ile yetinmek, şükür ise varoluşsal etkinlikte kendini gerçekleştirir iken rahmet oldukları ile kendine dönüşün gereği olarak bulunur/ bulunması gerekir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki doğa ile ilişkide ve yönelimlerde dahi varoluş, zamansal öteleme içinde gerçekleşir iken her yönelim, geçmiş olarak bulunana gelecek belirimli olarak yönelim iken irade, her daim geleceğe doğru çekilimin olanağı olarak öznelde, karar ve seçimlerde bulunmadan önce yönelim belirimi olarak öncesinde gerçekleşir iken sonuçta bulunandır. Bu anlamda irade ister tanrısal ister doğaya dair olarak bulunduğu kanaatinde olarak kabul edilsin fark etmez, özgür iradeyi sorunsal kılar.

Özgür irade sorunsal olduğunda ise eylemlerden yana sorumlu kılınmak ayrıca ceza ve ödüllendirmek ilk bakışta bir anlam taşımaz gibi görünse de varlıksal olarak birliğe haiz olanın kendini hangi amaçta bularak gerçekleştirdikleri ile inşa etmesi gerektiğinin açılımı olması nedeni ile gereklidir. Böylece aynı değil, ayrı da değil oluşun içinde yaratım gereğinde aynı kılmamak öncelenir iken amaca/ sonuca/ ereğe bağlı olarak hem birliğin korunuyor olmasının olanağı edinilmiş olunur hem de hikmetini yani ne için olduğunu bulmaktan yana geleceğe doğru çekilenin, kendi gerçekleştirdiklerinde Rabbi ile kendisini bulması olanağı da edinilmiş olunur. Ayrıca kendi olması olanağı da sürekli kılınmış olarak korunmuş olur.

Ceza ve ödüllendirme ile sorumlu kılınma da sürekli kılınır iken var olanın üzerinde sıfatları, karakter belirimleriyle galip olan Rabbi ile, kendi olarak var olduğunun gerçeğine tanık olmanın olanağını verir. Çünkü ceza ve ödüllendirme, özde olanın açık edilmesinin gereği olarak kendi olmayı, gerçekleştirdiklerine bağlı olmak ile bulmayı olanaklı kılar. Eskiler ceza ve ödüllendirmenin, terbiye bulmak ile ilgili olarak Rabbi ile kendini bulmanın olanakları olduğunu vurgulamışlardır. Buna ek olarak belirtir isek ceza ve ödüllendirme, sonuçlara bağlı olarak sibernetik ussal oluşu yaşamsal anlamda tesis eder iken özgürlük anlamında kendini gerçekleştirmenin ve kendi olma olanağının sürekli kılınmasının argümanlarındandır. Hak edilmiş özgürlük ise ilkesel anlamda olması gerekenin sorumluluğunu yüklenmiş olarak sonuçlara göre yaşamak ile edinilir.

Başka bir deyişle; varoluşsal anlamda olanakların neye göre ve nasıl açık edilebilmesinin gereği olarak ahlak biçimsel oluşta varoluş, üzerinde galip olan dirimsel belirimli olanakların talimini yapar iken olanaklarına bağlı olarak kendi olmak ile vücud bulmanın yani terbiye edilmiş olarak kendiliği gerçekleştirmenin gereğinde gerçekleşir. Bu anlamda hem aynı olmamayı sorumlu kılmakta korur iken varoluşu, yaratımın gereği olarak aynı olmamakta olanaklı kılmak ile var olanın özgünce varoluşunu bütünlüğünde bulması olanağı verilmiş olunur hem de ceza ve ödül sonuç belirimlerine göre varoluşu aynı

kılmamakta olanaklı kılmaya devam eder iken varlıksal birliği açık etmek öncelenir. Bu anlamda özgünce varoluşunu bulmak için sorumlu kılınmak ve amaçta bütünlüğün korunması ve sonuçta amaç edilenin açımlanarak görünüş bulması için ceza ve ödül, varlıksal olanın özgürce gerçekleştirebilmenin olanağı olarak varoluşta yerini alır. Zaten böyle olması da gerekirdi.

Genel anlamda demek istediğim ise varoluşta özgünlük ve özgürlük, varoluşundan yana sorumlu kılınmak veya varoluşunun sorumluluğunu almakla kendi olmak anlamı ile ilgili iken ceza ve ödül, varlıksal olanın özgürce gerçekleştirilmesinin olanağı olarak bulunması ile varoluşu, aynı değil ayrı da değil olmanın gerçeğinde olanaklı kılmayı sürekli kılmanın olanakları olarak bulunur. Bu anlamda varoluşa dair tanrısal anlamda suçlu aramak değil; rıza, kanaat ve şükür edinilmesi gerekendir. Kaderci bir tutumda bulunmak ile de hikmetine yani varoluşun ne için olduğuna dair sonuçta açık olacak gerçekliğine kör kalmak değil; varlıksal birlikte kendini gerçekleştirmeye dair eylem etkinliğinde her daim bulunmak olması gerekendir.

Ayrıca varlıksal birlik sebebi ile katmanlı gerçeklik içinde her şeyin oluşu bir üst gerçekliğe bağlanıyor olsa da varoluşa dair her ne yaşanmakta/ gerçekleştirilmekte ise sonuçlarına bağlı olarak yaşanması gerektiği anlamında özgürlüğün sürekli kılınması olması gerekendir. Bu anlamda özgürlük, ahlak biçimsel bir olgu olarak aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğinde varoluşun hakkını vermiş olmanın gereği olarak hak edilmiş olunması gerekendir. Bu anlamlar ışığında sorgulamada önsel olan, özgür irade meselesi değil, nasıl varoluş bulunduğuna bağlı olarak nasıl olunması, yaşanması gerektiğidir. Varoluş tanrısal olanlardan pay almak ile kendi olma olanağını bulmakla olanaklı iken sorumluluk, ceza, mükafat vb. ile kendi olma olanağı sürekli kılınmış olarak korunur. Bu anlamda kendi olma olanakları içinde ahlak biçimsel olmak da kaçınılmaz olarak bulunur. Tanrısal olanlar ile varoluş bulmak, sorumlu olduklarımız/ kılındıklarımız ve sonuçlara bağlı yaşamak, kendi olmak anlamında bizi biz yapan olanaklardır.

*

İşte orada! Kant'a çaprazdan sırtını dönmüş, Fichte'nin 'mutlak ben-i' ve diyalektik yöntemi ayrıca Schelling'in özdeş indirgemeci tutumu çizgisinde tin alanını sonuna kadar doldurmaya çalışan ve anlaşılmaktan yana başa bela Hegel… Aynı aklın insanı olmasalar da ruh ve usa vurgu yapan Plotinos'tan ileride olan, usa dair bir boşluğu doldurma çabasındaydı. Tanrı için 'değil ve aynı' yaklaşımında bulunan Plotinos'tan farklı olarak hep oluşta etkinlik içinde beliren olması anlamında Tanrı'yı, düşünceye özdeş bulmaktaydı. Usta kurgulanan diyalektik ile nasıl sorusunun yolunu doldurmaya çalışmaktaydı. Heraklitos'un açtığı yolun üzerinde, diyalektik yöntem ile ayırım ve karşıtlık ilişkisi içinde olanları, kapsayıcı olan yeni bir kavramda içerilmiş olarak buluşturma çabasında iken öznelde eril, dirimsel, bütünsel, tek ve biricik olan anlamın diyalektiğinin yapılamayacağından habersizdi. Tercih ettiği diyalektik yöntem ile anlam kavramlaştırılamazdı. Anlam, ampirik oluşta tarihsel süreçte kavramlaşandı. İsimlendirmek, anlamak, tanımlamak ve deneyimlemek ile öznelde söze bağlı imgesi, formu ve içeriği olan, sözcükler ile dışa vurulan anlamın kavramlaştırılması, tarihsel bir süreçti.

Kur'an'da "isimleri belletti, talim ettirdi" denilirken buna da dikkat çekilmekte idi. İsimler ise öznel tümeller düzeyinde yani iyi, doğru, güzel, Rahman, Rahim, Adl, vb. anlam, duygu, irade, eylem karşılıkları oluşması sürecinde hem içsel hem de eylemde deneyimlenen, talim edilendi. Kültürde de değer olarak karşılıkları oluşan, medeniyette ise ilkesel düzeyde gerçekleştirilebilir, işletilebilir olmaları ile yaşamsal düzeyde deneyimi, talimi olması gerekenlerdi. Nesnel tümeller düzeyinde yani insan, ağaç, kuş vb. isimler ise duyular ile duyumsanan olarak deneyimlenen, talim edilenlerdi.

Diyalektik ise tarih olgusal olarak kavramın görünüş bulmasının, kavramlaştırmanın nasıl gerçekleştiğinin sadece bir yöntemiydi. Böyle olsa da karşıt olmayan kavram çiftleri ile de anlam verilirken kavramlaştırmak da mümkündü. Madde-enerji, insan-doğa, özne-

nesne, şahıs-eşya, kadın-erkek, Aziz-Hâkim, Muizz-Muzill vb. birçok kavram, varlık ve varoluştaki karşılıkları ile karşıt değil, ikili birlik durumunda bulunmaktaydı. Karşıt kavramlar değil, birbirini tanımlayan ve içerik olarak tamamlayan kavram çiftleri olarak ele alınmaları gerekirdi. Bu gibi kavram çiftleri varlıksal veya varoluşsal karşılıklarında karşıt olmadan bulunurlar iken zihinde veya usta karşıt kılmakla gerçekliklerinden koparmak ile yanlış açıdan bakılıyor olunur. Bu bir zorlama olup gerçekten koparılmış olarak sanı ile görü sahibi olmaya çalışma çabasından öte bir sonuç vermez. Gerçekte olana ise uzaklaştırıcıdır.

Varlık ve hiçlik ise varlıkta hiçliğin olmaması sebebiyle karşıt olmaktan öte durdukları için, ancak diyalektik oluşta ussal kurgul bir zorlama olarak değerlendirilebilirlerdi. Kavramsal düzeyde ise hiçlik bir yadsıma, değilleme olarak kullanılabilir olsa da varlık karşısında varlığın onanması ile anlamını yitirirdi. Dışsal varlığın değillenmesi hiçlik ile kurgul düzeyde olanaklı kılınırsa eğer sonuçta değillenmesi yapılamayacak olan kendilikte, kendiliğin hakiki varlık oluşunda yine anlamını yitirirdi.

Bu durumda anlaşılıyor ki hiçlik ve varlık, hiçliğin sonuçta değillenmesi ile yeni bir oluşta buluşacak değillerdi. Ayrıca hiçlik ile yapılacak her değilleme, yüklem olarak alınanların yadsınması için dahi olsa hiçlik, belki diyalektik yadsımanın gereğiydi ama sonuçta yadsıması yapılanlar ile hakiki varlığın, aynı olmadıkları sonucuna ulaştırması gereken kavram olarak ele alınması gerekendi. Hakiki varlıkta ise her olay ve olgu; aynı ve başka olmayı korurken özdeş indirgemeci olarak yeni bir oluşta bulunacak olan değil, izafi indirgemeci olarak bir ve farklı olmaları korunurken karşıtı olmayan ötekisi ve nesnesi oluşta varlıkta yerini almaları ile değerlendirilmeleri gerekendi… Ayrı değil, aynı da değil oluşta bulunmaları gerekendi.

Ayrıca tespiti yapılanın, tanımlanması ve tanıtlanmasının yapılması yöntemi de bir kavramlaştırma biçimiydi. Kavramsal düzeyde tanım, tespit edilenin tanıtlamasını da içermekte ise ampirik olarak karşılığı olanın kanıtlanmasıydı. Ampirik her sonuç veri ise tespite dayalı

yeniden tanımlama olanağını vermekteydi. Orada duran, böylesi kavramlaştırmak ile de görünür kılınabilirdi.

“Rahman okumayı belletti, insanı halk etti, beyanı belletti” ayetinde işaret edilen varoluş sürecinde ise imgesel karşılığı oluşanın sezgisel anlaşılması, duyusal tanık olunması, istenç ve duygusal yönelimler ile ampirik bilinmeye çalışılması ve ussal olarak farklı bilinç ve mantık yöntemlerinde okunmaya çalışılması, en geniş anlamda içerilmiş olarak vurgulanır. Yani kendilik düşünsel etkinliği yüklem olarak bulur. Düşünsel etkinliğin farklı formasyonlarında da kendiliği gerçekleştirme olanağı edinir. Düşünce, okuma yetisi olması anlamında ise kendiliğin kendilik alanında yüklem olarak bulduğudur. İnsan öznesi yani kendilik, doğa ve nesneleri ile buluştuğunda, kendiliğin öznel alan olarak gerçekleştirilmesi alanı düşünsel etkinlik alanı olarak bulunur. İnsan ise okudukları ve gerçekleştirdikleri ile anlam ve değer varlığı olarak kendilik alanına kattıklarıyla halk edilendi. Okuduklarını/ deneyimlediklerini ise imgesel belirimleri, kavramsal anlatım biçimi ve gerçekleştirdikleri üzeri ifade edebilendi. Nesnel olan ile öznel olan arasında böylesi bir bağ kurulduğunda, tarih olgusal olarak kendine kattıkları ile insan olmak, hep yeniden üretilendi. Diyalektik ise anlamın değer biçimsel olduğu öznellikte gerçekleşen olarak bir ve farklı oluş içinde görünüş bulmanın nasıl olduğuna dair bir okuma biçimiydi. ‘Bir’, aynı anlamında değil, içerilmiş olmak anlamında anlaşılması gerekendir.

Hegel, anlamın diyalektiğinin olmayacağından habersiz, bir bina inşa etme çabasındaydı. Bina ilk bakışta anlamlı durmaktaydı ama en temelde dayanağı eksikti. Kimi vakit, diyalektik pergelini eline almış nasıl olduğuna dair daireler çizse de ne varlıkta ne de varoluşta karşılığı olmayan bir çabanın peşindeydi. Zaman zaman doğruya dair şeyleri düşünce ufkunda yakalasa da usta izafi indirgemeci oluştan uzak, özdeş indirgemeci yöntemi ile doğrusal bir dünyanın resmini çizerken yanlış taraftan bakmaktaydı.

Bilmeye yönelik olan kavramın, anlamın değere dönüştürüldüğü öznellikte bir diyalektik kurgulaması olduğundan habersizdi. Öznelde

eril, dirimsel, bütünsel, tek ve biriciklikte olan kavramın/ anlamın diyalektiği nasıl yapılabilirdi? Usta özdeş indirgemeci olan kavramsal yöntemi ile ne kadar doğru olunabilirdi?

Karşıt kavram kıpılarının yeni bir oluşta, kavramda buluşmaları ve yeni kavramın da karşıt belirimleri içinden karşıtını çıkarması uslamlaması ile düşüncenin öncelenmesi ile olana bitene bakıldığında; düşüncenin diyalektik uslamlamada her an bir oluş içinde aynılıkta kendi olan ve aynı ve başka oluş beliriminde kendine katmış olduğu ile kendini hep geliştirdiği görülür. Burada sorun; düşüncenin kendiliğe öncelenmesi ve düşüncenin kendisi olarak her belirimin, yüklem olması yerine özdeş indirgemeci oluş ile düşüncenin kendi olarak görülmesidir. Sonuçta düşünce kendine kattıkları ile oluşunu Tanrı'da, kendilikte bulması gereken olur. Kendiliğin doğasına öznel düzeyde ampirik olarak da bakıldığında, bebekte dahi iki gözden kendi olan bakıyor iken düşünsel etkinlik, kendiliğe yüklem olarak sonradan edinilir. Düşünsel etkinliğin ampirik olarak yadsınması ile sonuçta yadsınamayacak olan kendilik, hakiki varlık olarak hep orada duruyor olarak kendi oluşunda bulunur.

Aslında ise Tanrı, düşünceye öncelenmesi gereken kendilik olması ile düşünceyi de gerçekleşme istenci erki olarak yüklem olması ile edinendi. Tanrı yani öz kendilik hem nur (enerji) oluşu hem de şahıs oluşu ile gerçekleştirdiklerinin, yarattıklarının öznesi olarak var olanların tözü iken nesnel ve öznel iki farklı yönlü olarak değil, kendini nesnel ve öznel oluşunda aynılıkta bütünlük içinde bulandı. Öznel ve nesnel olması yönleri ile kendinde, aynı ve farklı oluş içinde kendine yabancılaşmış olarak diyalektik oluşta, yani fark ve karşıtlıkta kendini de bulan ve olumlayan değildi. Kendiliğinde karşıtlık barındırmadan kendi oluşunu bulan ve kendiliğini gerçekleştirme erkini istenç olarak buluşunda özgürce yaşayandı. Anlaşılan o ki Hegel; saltık düşünce, usun doğası içinde ideanın diyalektik oluşta gelişimi ve sonuçta oluş içinde görünüş bulması ekseninde felsefesini yaparken mutlak tin anlamında Tanrı'yı kendinde varlık (hem nesnel hem de öznel oluşun aynılığında yarattıklarının tözü olan) olarak hakkı ile tanıyamamıştı. Düşüncenin doğası gereği diyalektik oluş içinde olan bitene, kendi

bilincinde ayna tutmaktaydı. Kendinde karşıtı olmadan kendiliğin düşünceye yüklem değil, düşüncenin kendiliğe yüklem olduğundan habersiz, Descartes'in 'düşünüyorum öyleyse varım' deyişinin çizgisinde karşıtlığın doğası içinde oluşta bilinci, düşünceyi varoluşa önceleyerek varoluşu zihninde anlamlı kılma çabasındaydı. 'Tin insandır, insan düşüncedir' derken de özdeş indirgemeci yaklaşımında düşüncenin kendiliğe yüklem oluşundan uzaktır. Ayrıca düşüncenin doğasında idenin sadece karşıtlık içinde değil, yüklemlerini içerik olarak görünüşe taşıyan ve farklı çağrışımlar ile anlam bulmalarda tamamlayan kavram çiftlerinde de tamamlanması söz konusu olan değil miydi?

Hegel "Ussal olan gerçekle ilgilidir, gerçek olan da ussaldır" derken de gerçekliği ussal oluşta aramak gerektiğini işaret etmiştir. Gerçek ise 'her şeyin gerçeği, yalnızca töz değil töz olduğu kadar özne olarak da kavranmaya ve anlatmaya dayanır'; 'töz kendini özünde özne olarak gösterir' demek ile işaret ettiği idi. Düşüncede düşüncenin doğası gereğinde töz ve özne oluş özdeşliğinde görünüş bulduğuna dikkat çekerken doğru gibi görünse de düşüncenin tanrısal bir yüklem olarak bir etkinlik alanı olduğundan habersizdi. Düşünce kendiliğe özdeş değil, kendilik alanında gerçekleşme erki istenci bulunduğunda, varoluşsal düzeyde en temel olanak olarak kendilik alanında kendiliğe yüklem olarak bulunan etkinlikti. Öznelliğe dair gerçekleşen her sıfat, nitelik belirimi ile kendiliğin kendisi değil, kendiliğe yüklem olarak bulunandı.

Tanrı'nın 'kendinde varlık' oluşuna yakın gibi duran bir ifadede bulunmuş gibi görünse de Tanrı kendinde hiçliği barındırmadan kendi oluşunun hem tözü hem de öznesi oluşta her iki durumu başka ve aynı oluşta değil, sadece aynılıkta bulmaktaydı. Düşünce ise Tanrı'nın, kendisinde kendini gerçekleştirme olanağı olan belirimi olması ile kendilik alanını düşünce etkinlik alanı olarak bulurken gerçekleşme erkinde istenç belirimli bir yüklemi olarak edindiğidir. Kendiliğe dair niteliksel belirim olan her gerçekleşme, gerçekleşme erkinde istenç belirimli olarak kendiliğe yüklem olarak edinilir. Her yüklem olarak edinilenin de olumsuzlamasının yapılacağı düşünüldüğünde varlık

olarak düşünce, Tanrı ile aynılıkta değil, edimsel yüklem olarak kendiliğe, varoluşa katılandır.

Yüklem olarak edinilen her ne ise hakiki gerçek olan değil, olanak olması gerçekliğini taşır. Yüklem olanlar, kime yüklem ise yüklemi olduklarının hakiki varlık olduğunu işaret eder. Düşünce de bir yüklem olmak ile beraber ampirik düzeyde yadsınması/ değillenmesi söz konusu olur ise hem hakiki varlığa varımın delili hem de en temel yüklem olarak düşünce etkinliği içinde kendilik alanının düşünce alanı olması ile kendiliğin hakikati ile aynalaştığı yüklemi olarak da bulunur. Kendilik düşünce içinde düşünce ile de kendine tanıktır/ tanık olabilir. En temelde ise kendilik, düşüncede değil de şuurlu, dirimsel oluşunda şahıs olan özne olarak kendi oluşunda kendine tanıktır.

Bu durumda iken kendilik, nur oluşu ile kendinde hareket sahibi iken kendilik alanın tamamında sınırsız hareket kabiliyetinde kendiliğini aynılıkta bulur. Kendiliğini kendi oluşun varlık oluşunda zaten bilmektedir. Kendini gerçekleştirme erkini istenç olarak bulması sonucunda ise düşünceyi, gerçekleşme etkinliği olarak yüklem edinişinde bulur. Böylece kendiliğe dair hareket kabiliyeti, kendiliğini gerçekleştirme olanağı olarak düşünce etkinliği olması anlamında bulunduğunda, diğer olanaklarının da gerçekleşmesinin ana nedeni olur.

Düşünce, kendiliğin gerçekleşme erkinde iradeye bürünmesi yani kendiliğin gerçekleşme yöneliminde bulunması ile kendilik alanının düşünce etkinlik alanı olarak bulunmasında gerçekleşendir. Bu gerçekleşme içinde yüklem olarak edinilen düşünce değil, düşüncenin öznesi anlamında töz hem nur hem özne oluşunun aynılığında karşıtlık içinde olmadan yaşamsal/ dirimsel olarak hareket içinde bulunandır. Düşünce, kendiliğin hareket içinde bulunur iken gerçekleşme erkinin istenç belirimli yüklem olarak edinilmesinde, yine kendilik alanında olmak kaydı ile kendilik alanında açık olur… Böylece kendilik alanı hem kendiliği gerçekleştirme alanı hem kendini gerçekleştirirken kendiliğe dair olanaklarını açık etmenin ve bulmanın hem de yaratım alanı olarak bulunan olur.

Düşüncede ilk yaratım, kendiliğin üzerine dönülmesi ile karşıtı olmayan ötekisi olarak bulunmasında gerçekleşir. Karşıtı olmayan ötekisiyle düşünsel etkinlikte sözün edinimi ile düşünce, karşıtı olmayan ötekisiyle aynalaşma düzeyinde ikili oluşta gerçekleşmesinin doğasını bulmuş olarak devam ettirilir. Aynalaşmaya dayalı bu ikili ilişkide karşıtlık aranmamalıdır. Böylesi ikili oluşta özde bir ama farklı oluş belirimi ile karşıtı olmayan ötekisi arasında anlam yaratmak ile gerçekleşen ve anlama dayalı her ilişki, bağıntı kurma ilişkisi olarak usu görünür kılar. Nesnel biçimsel oluşa dayalı her yaratım durumunda ise hayal gücü açık olur iken yaratım, hayal gücünde ürün vermek ile gerçekleşmekte görülür. Us ve hayal gücü ile amaca bağlı her yaratım durumunda, emek olması bağlamında değer belirimli varlıkların görünüş bulması da kaçınılmaz olarak bulunur. Tanrısallığa dair evrensellere haiz olarak varoluş, böylece yaratıcı düşünsel etkinlikte gerçekleşmiş olarak bulunur.

Yaratımda amaca bağlı olarak nesneler edinmek -dil, evrenseller vb. yaratılmış olmaya dair olan her ne ise onun- ile de varlıksal alan zemininde varoluşsal alan olarak düşünce, karşıtı olmayan ötekisi ve nesneleri ile kendiliğin gerçekleştirildiği hem alan hem de etkinlikte beliren yüklem olarak bulunur. Kendilik her düşünsel etkinlikte, karşıtı olmayan ötekisi ve nesnelerini düşünsel alanda bir ve farklı oluş içinde hem kendiliğine dışsal hem de kendilik alanında kapsayıcı oluşunda bulur.

Kendilik, düşünce etkinliği içinde kendine dışsal ama kendilik alanında kendiliğinde kapsayıcı olarak bulduğu her ne ise hem içkin olduğu hem de dışsal bulduğu olarak katmanlı gerçeklik içinde bulur. Düşünce böylesi katmanlı oluş içinde etkinlikte edinilen yüklem olarak edinilmiş olması ile kendiliğin kendinden olarak kendinde yarattıkları ile varoluşunun ana zemini olur. Düşünce, yaratımda veya bilişim etkinliğinde kendiliğin, amaç ve karşılıklı ilişki belirimlerinin sonuçlarına göre erek belirimli hareket etmesi gerçeğinde ise sibernetik ussal oluşu, kendiliğin doğası gereği bulur.

Kendilik alanında kendilikten pay almış olarak düşünce etkinliği içinde var olan her ne ise katmanlı oluşta özde dirimsel ve kendi olması bağlamında düşünceden de hak kılındığı ölçüde pay almış olarak varoluşunu bulur. Düşünsel etkinlik içinde karşıtı olmayan ötekisi bağlamında kendilik, düşüncenin öznesi olarak her yeni var olanın da hakkı olarak verilmiş olur. Bu durum, sınırsız sayıda tekrarlanıyor olma olanağı içinde, düşünsel alanda karşıtı olmayan ötekilerin var olmasını ve bu ötekilerin düşünsel etkinliğe katılmaları ile sürekli kılınır. Böylece bir ve farklı oluşa bağlı olarak düşünsel etkinliğe katılanlar ile içkin ve dışsal olan katmanlı oluş içinde kendilik alanında sınırsız içerikte belirimler ile düşünsel derinlik edinmenin de olanağı bulunmuş olunur. Böylece varlık alanı, aynı ve karşıt olmadan, bir ve faklı oluş içinde gerçekleşmekte olanlar ile düşünsel etkinlik alanı olarak bulunur.

Kendiliğin düşünsel etkinliği içinde karşıtı olmayan ötekisi ve nesnelerine dair var olan her ne ise kendiliğin amaçsal belirimleri gereğinde anlam katması olarak da isimlendirilir. Karşıtı olmayan ötekisi ve nesneler, usun doğası gereği isim ile belirli kılması sonucunda hem belirli varlıklar kılmış hem de kişi olarak varoluş verilmiş olması ile özde bir ama varoluşsal olarak farklı kılmıştır. Artık ötekisi ve nesneleri kişi varlıklar olması ile bir ve farklı oluş içinde karşıtı olmayanlar olarak düşünsel ilişkilerde varoluşun gereği olmalarıyla, kendiliğin düşünce etkinliği içinde yerlerini almışlardır. Böylece düşüncenin katmanlı ve sibernetik ussal oluşu içinde karşıtı olmayan ötekisi ve nesneleri ile doğrusal ilişkide olarak doğrusal uslamlama biçiminde düşünce gerçekleşme olanağı bulur.

Düşüncede kendilik, karşıtı olmayan öteki ve nesneleri ile katmanlı bağıntılı oluş içinde sibernetik uslamlamada üç zamanlı oluşta etkinlik içinde bulunur. Böylece kendilik hem düşünceye içkin olan töz hem de düşünce etkinliği içinde bulunacak olandır. Sibernetik ussal oluşta ise kendilik, üç zamanlı zamansal oluşunda tüketilemez gerçekliği sebebiyle zamansal olarak hep aynı oluşunu koruduğu durumu ile üç zamanlı oluş içinde değişmez zamansal oluşta da zamansız olarak

bulunur. Kendiliğin bitimsiz oluşu içinde düşünce, bitimsiz zamansal etkinlik olan yüklem belirimi olarak görünüş bulur.

Düşünce, kendiliğin etkinlik yüklemi olarak katmanlı oluş içinde ötekisi ve nesneleri ile gerçekleşir iken kendiliğin kendiliğe mekân oluşunun gereği olarak bulunur. Kendilik, düşünce etkinliğinde aynalaşmayla yine kendiliğe mekân oluşta bulunur. Zaten özde, kendilik kendiliğe mekândır. Kendilik, kendiliğini kendiliğine boyut olarak bulur. Düşünce etkinliğinde katmanlı varoluş beliriminde aynalaşma ile de kendilik, karşıtı olmayan ötekisi ve nesnelerinin de varoluşunun zemini olarak mekânsal oluşun ana nedeni olur. Her an bir oluşta süreksiz kılmaya bağlı olarak daim yaratım içinde, nesnelerinin ardışık varoluş etkinliğinde ussal belirimli bitimli zamansal oluşta bağıntılı gerçekleşme olanağında da mekânsal oluş içinde yapısal olarak ussal oluşu bulması ile de kendilikte var olanların varoluşunun zemini olur.

Bitimli zamana aşkın olarak da ilke belirimli içeriklerde kendiliğin, karşıtı olmayan nesneleri ve ötekisi olanları ile ilişkide ayrıca var olanların birbirleri ile bağıntılı oluşu içinde isimlendirme ile kimlik edinimde hem düşünce alanında bütünlük korunur hem de nesnelliğe aşkın olgusal olanın zamansal oluşu içinde, kendiliğe dair zamansızlık anlam ve değer yüklenmiş olarak bulunur. Böylece karşılıklı varoluş da düşünce zemininde bağıntılı oluş içinde ussal olunması ile yakalanmış olur. Bu durumda düşüncenin katmanlı oluşu içinde hem düşünceye içsel hem de kendiliğe dışsal duranlar ile düşünce, iç dil (Farabi> kavil) ve dış dil (Farabi> nutuk) edinimi ile gerçekleşme olanağı bulur.

Düşüncenin nesneleri; kendilik alanında kavramlar ve imgelerdir. Kendiliğe dışsal kılınanlar olarak da biçim ve içerik bağıntısında görünüş bulanlardır. Dil ise kendiliğe dışsal kılınan ile kendilik arasında, düşüncenin ussal olarak yapısal kılınmasının gereği olarak bulunur. Yaratılmış gerçekliğin zemini olarak da anlam ve değer yüklemleri ile kendiliğin kimlikte görünüş bulması ve kimlikte yaratılmış gerçeklik edinimi ile varoluşun anlamlı kılınmasının da ana rolünü üstlenir.

Dil ile bağıntılı oluş içinde düşünce, us formasyonunda görülür iken kendiliğin içkin olduğu ama dışsal kıldıkları ile katmanlı oluş içinde süreksiz oluşa bağlı olarak etkinlikte var olanların etkinliği üzerinden kendiliğin içinde olarak bulunacağı alan olarak vücud kazanır. Böylece çoklu katmanlı oluşun yakalanması ile kendiliğin içkin olduğu ama içinde bulunacağı ayrıca bir ve farklı oluşun korunması sebebiyle varoluşunu bulduğu tinsel olan mekânsal alan olur.

Düşünceyi kendiliğinde bulan her ruh, böylesi varoluş içinde Tanrı'nın düşünce etkinliğinden pay almış olarak Tanrı'nın düşünsel alanında varlık bulur. İnsan düşünceyi böylesi oluş içinde bulur iken düşünceye içkin düşünce içinde kendiliğini, bilişe dair anlam ve değer buldukları ile hep yeniden yaratır iken aslında düşünceyi, her an yaratıldığı Tanrı evi olarak bulur. Düşündüğünde anlam vereni, anlam yaratan Tanrı olduğu içindir ki düşüncede, düşünceye içkin düşünce içinde Tanrı ile de buluşması olanaklı kılınmıştır. Buluşma gerçekleşir ise karşıtı olmayan ötekisi olarak Tanrı ile, dilin varlık aynası olması nedeni ile aynalaşma düzeyinde kavuşulmuş olunur.

Miraç hadisesi de sadece âlemler seyri değil, düşünce evinde Tanrı ile buluşmanın olanaklı olduğunun anlamını da taşır. Yeter ki düşünce, Tanrı'yı düşünürken Tanrı'ya yükselmenin bir aracı olarak bulunmuş olunsun. Karşıtı olmayan ötekisi ile düşüncede buluşmanın başlangıcı ise hakiki olarak dua edilmesi ve varoluş derdine düşmüş olanın soru sormak ile cevap arayışında bulunmasıdır.

Dua, kabulü ile Tanrı varlığının hem ispatı hem de O'na muhabbetin, imanın artmasını sağlar iken Tanrı'yı düşünmeyi olanaklı kılar. Varlığa, varoluşa dair samimi olarak doğru soru sormak ise doğru cevap edinimleri ile gerçeğe kapı aralanır iken Tanrı ile buluşmaya doğru yol kat edilmesine sebep olur. Tanrı'ya ulaşmak, buluşmak derdine -aşk ile- düşülmüş ise sonuçta elbet düşünce evinin kapıları sonuna kadar aralanmış olarak düşünce evinde Tanrı ile buluşmak söz konusu olur.

Belki, kendiliği içeren anlamında kendiliğe içkin olan ama kendiliğe dışsal duran -olan- doğada, süreksizlik içinde varoluşun nasıl olduğunu

sorgulayan, merak eden İbrahim ve Üzeyir nebi gibi doğadan yankılanan Tanrı'nın sesini buluruz. Tanrı'nın içkin ve etkinlikte içinde bulunacağı düşünce alanı olan doğada kendiliğin dünyasına yükselmiş olarak Tanrı ile buluşabiliriz. Belki, İsa nebi gibi kendiliğin içkin olduğu ve içinde bulunacağı düşünce evinde, karşıtı olmayan ötekisi olan Tanrı'nın sesini, samimi olmamız doğrultusunda merak ettiklerimize anlam veren olarak düşünce dünyamızda yankılanıyor olması ile bulabiliriz. Kendiliğin içkin olduğu ama içinde bulunacağı, kendiliğe içkin ama kendiliğe de dışsal olarak düşünce dünyasında, düşünceye içkin ama düşünce içinde kendiliğe dışsal oluşta Tanrı ile buluşabiliriz. Anlamın idealar ile istenç belirimli olarak gerçekleşme erkine bürünmesi ile de düşüncede yorumlama gücünü ifade etme biçiminde bulabiliriz. Belki de Muhammed Mustafa gibi hem doğada, doğaya içkin ve etkinlik içinde hem de düşünceye içkin ve içinde bulunacak Tanrı ile, kendiliğe içkin ama düşüncede dışsal olarak karşıtı olmayan ötekisi oluşta nesnelliğe aşkın tevhid görüsü ile buluşabiliriz. Muhammed Mustafa gibi, kendiliğe içkin ama katmanlı oluş içinde beliren düşünsel alanlarda (doğa ve tinsel olan) kendiliğe dışsal buluşulacak olunan Tanrı'yı, katmanlı birlik içinde olunması sebebiyle hakkı gereği ile yaşama çabasında bulunabiliriz. Kendilik Tanrı'da bulundu ise düşünceye içkin düşünce içinde, doğaya içkin doğa içinde etkinlikte olarak temaşada Tanrı'yı yaşarken anlayabiliriz. Olmuş olması, olabilir olduğunun emsalini taşır. Belki de olması gereken bundan ibarettir.

Böylesi katmanlı oluş içinde Tanrı ile yaratılan, nefsi emmareye -kulun şeytanına- inat ötekisi olmayan yakinlikte, yabancı olmayı geride bırakmış olarak buluşabilir. İnsan olarak Tanrı'ya veya doğduğumuzdan itibaren doğaya yabancı durmamız, onlar ile karşıtlık içinde olduğumuz anlamını da taşımaz. Katmanlı varoluşta ikili birlik içinde bulunduklarımıza yabancı olsak da karşıtımız değillerdir.

Buluşmak gerçekleşir ise yabancı duran ötekisi, yabancı olmayan Tanrı ile buluşmuştur. Böylesi katmanlı oluş içinde buluşmak, formel mantık veya diyalektik mantık ile değil, sibernetik ussal oluşa da aşkın,

katmanlı ve girift mantık anlayışının düşüncede yapısal kılınması ile anlaşılabilir. Katmanlı ve girift mantığı ussal olarak yapısal kılmak için ise içkin, içinde, dışsal, yüklem, çoklu gerçeklik, nesnel izafiyet, izafi indirgeme, aynalaşma, kapsayıcılık, etkinlik, etkinlikte görünüşe gelmek, eylemde aşkınsal oluş, vb. kavramlara bağlı olarak düşünmek gerekir.

Buluşmak ise böylesi katmanlı ve girift oluş içinde karşıtı olmayan ötekisi ile sibernetik ussal oluşta gerçekleşen spekülatif yani aynalaşma mantığı içinde değerlendirilmesi gerekir. Düşünce de aynalaşmak ise kendiliğin, düşünceye içkin düşünce içinde ötekisi ve nesneleri üzerinden hep yeniden kendine dönmesi anlamını taşır. Tanrı için bu durum, bir bilme eylemi olmaktan öte, kendini görünüşe taşıma mantığını kurgulaması ve yapısal kılması ile görünüşe gelme etkinliğidir. Kullar için ise bu durum hem bir bilme etkinliği içinde olmak hem de görünüşe gelen Tanrı ile varoluşu anlamlı bulmak anlamını taşır/ taşımalıdır.

Buluşmak gerçekleşir ise düşüncenin kendilik dünyası oluşu içinde gerçek; tende, görüngülerde, dil, imge vb. düşünce nesnelerinde değil, kendilikte bulunmuş olur. Düşünce nesneleri, Tanrı ile buluşmanın, anlam ve değer bulmanın, anlamlı ve değerli kılmanın vasıtası olarak düşünce dünyasında yerlerini alırlar. Gerçek, kendiliğe ve anlama dair olarak düşüncede bulunur; düşünce nesneleri ise gerçeği görünüşe taşımanın gerekleri olarak düşünce dünyasında yerlerini almışlardır.

Tanrı'nın düşünce âlemlerinde her ruh, kendilik olarak kendini bulur iken bulunduğu dünyanın içinde düşünce etkinliği içinde Tanrı'nın düşünce etkinliğine katılmak zorunda kalır. Önemli olan ise bir ve farklı oluş içinde böylesi etkinlikte, sibernetik ussal oluş ile ilk ve erek neden olan Tanrı ile düşüncenin etkinliği içinde buluşabilmektir.

Birbirine içkin ve dışsal -katmanlı- oluşta buluşmak eylemi, ancak bir ve farklı olunmasında, düşüncenin katmanlı oluş etkinliği içinde olanaklıdır. Böylesi katmanlı oluşta içsel derinlik edinilmiş olarak karşılıklı aynalaşmak ile varoluş birlikte, karakter ve kimlik edinimleri

ile değer belirimli anlamlı kılınması olanağında gerçekleşir. Bu durum kendiliğin, karakter ve kimlikte değer belirimli anlamlı kılınışında öznel düzeyde yaratılması olanağının edinilmesidir. Böylesi oluş içinde bu durum, birbirini bilmekten veya kendiliğini bilmekten daha çok, birbirleri ile tinsel/ öznel oluşta kendiliğin gerçekleştirilmesi düşünsel etkinliği içinde, varlık olması bakımından değil, varoluşsal belirimde olarak hep yeniden yaratılması fırsatını verir.

Kendiliğin, karşıtı olmayan ötekisi ile hep yeniden deneyimlenmesi, dilde karşılık bulurken aynalaşmak kaçınılmazdır. Her aynalaşmak ise hakiki varlık olma anlamında kendiliği bilmek değil de kendiliğin olanaklarına dair kendini bulmak, anlamak ile derin bilişte kendini bilmek anlamını taşır.

Düşünce, töz anlamında varlıksal olarak karşılığı olmayan olsa da tinsel düzeyde varoluşsal olan yüklem olması ile edinilir iken kendiliğin kendini gerçekleştirme istenç belirimindeki süreklilik gereği ile sürekli kılınmış olanak olarak devamlı kılınır. Kendini gerçekleştirme erki, istenç olarak belirdi mi varoluşsal gereklilik olarak susturulmadan, birçok biçimde ve ussal belirimlerde devam ettirilir. Sibernetik ussal oluş içinde gerçekleşirken de karşıtı olmayan öteki ve nesneleri ile ilişkide kendiliğin, yüklem edindikleri üzerinden kendini gerçekleştirirken ve yaratımda bulunurken üç zamanlı bilinçli olmayı bulması ile düşünce, artık yapısal kılınır.

Kendilik öz nitelik olarak kendinde şuurlu, dirimsel şahıs olma özelliğinde bulunurken, kendini gerçekleştirmek ile yüklem olarak bulduğu sıfatlarını ve nesnelerini var ederken de sibernetik ussal düşünme olanağında olanaklarını görmüş olması ile bilinçli olmayı bulur. Karşıtı olmayan öteki ve nesneleri ile ilişkide de nesnesinin bilgisi ile bilinçli oluşta bulunur. Varoluşsal olarak sürekli olmanın gereği olarak da ilkesel olan ahlaki belirimleri ile de öznelliğine dair bilinçli oluşta kendini bulur.

Tanrı'da kendiliğin, düşünce etkinliğinde yaratım alanı olarak da bulunmasında var olan her ne ise bir ve farklı oluş içinde karşıtı

olmayan ötekisi ve nesneleri olması ile ilişkide varoluşsal değer olarak bulunur. Böylece düşüncede amaca bağlı her var olan; değer yargısal ilişki biçiminde görünüş bulur iken kendiliği karşıtı olmayanlar ile gerçekleştirmenin ilkeleri olan iyi, doğru ve güzel idealarının gerçekleşme erkinde düşünsel etkinliğe katılımları ile ahlak biçimsel varoluşu gerekli kılmış olarak düşünsel alan içinde var olur.

Karşıtı olmayan ötekisi ve nesneleri ise düşünsel ilişkide istenç belirimlerinin artması ile sınırsız sayıda çoğaltma olanağı içinde var edilir. Ancak karşıtı olmayan ötekisi ile olan ilişki içinde düşünce, kendiliğin parçalı olmaması için sürekli kılınır. Karşıtı olmayan varoluş nesneleri kendilikten aldıkları pay kadarı ile dirimsel oluşa sahip olarak yeni özneler anlamında ötekiler olarak düşünsel alanda yerlerini alırlar. Çoklu oluş içinde düşünsel ilişkide amaca bağlı erek belirimine göre anlam ve değer belirimleri ile yer edinirler iken sözün bağlam olarak bağlayıcı olması gereği isimlendirilmeleri ile karşıtı olmayan ötekiler olarak düşüncenin katmanlı yapısal oluşu içinde varoluşsal alanı doldurmaya başlarlar.

Düşünsel ilişkide öz kendilik ve karşıtı olmayan ötekiler arasında isim ile belirli kılınmış bir dünyada ilişkilerde hem karakter hem de kimlik belirimleri ile parçalanmamış bir dünya kurmanın da olanağı edinilmiş olunur. Her karakter ve kimlik edinimi, değer yargısal edinilir iken ahlak biçimsel olarak öznelliğe dair bilinçli oluşun nesnesi olur. Özde birlik (bütünlük ve içkinlik) -varoluşsal anlamda yaratılanlar ile aynı olmamaya rağmen- hep korunmakta olduğu için ve karşıt kılmadan ötekileri ile de isim belirimli ilişki sürekli kılındığı için ahlak biçimsel olarak varoluş, düşüncede bütünlüğün bulunmasının ve sürekli kılınarak korunmasının gereği olarak edinilir. Ahlak, düşüncede karşıtı olmayan ötekisi ve nesneleri ile parçalanmış bir dünyada olmadan karşılıklı ilişkide aynalaşarak tinsel/ öznel anlamda varoluşu sürekli kılmanın gereği olarak artık kendiliğe yerleşik kılınır. Ahlak bundan öncesinde ise kendiliğe yüklem (düşünce, irade, bilme, konuşma vb. sıfatlar) olarak edinilenlerin sürekli kılınması ile varoluşa dair nesnel ahlak belirimi olmaları ile bulunmalarında zaten edinilmiştir. Karşıtı

olmayan ötekiler ile düşünce etkinliği içinde karşılıklı aynalaşmaya dayalı olarak değer yargısal belirimli öznelliğin ahlakı ise hem karakterde ve kimlikte kendiliğe giyilen hem de değer biçimsel düzeyde kendiliğin, aynalaşma içinde görünüş bulmasının ve kimlik beliriminde varoluşsal düzeyde yaratımının gereği olarak edinilir.

Varoluş karşılıklı değer belirimli olarak olanaklı kılındığında, ahlak biçimsel olarak kendiliğin gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır. Her türlü ahlak biçimsel oluş içinde varoluş, karşıtı olmayan ötekisi/ ötekiler ile aynalaşma mantığı, ilişkisi içinde gerçekleşir. Ortak yüklemlerde buluşmak, adalet gereği ile gerçekleştirilenlerin sonucu ile yüzleşmek, dilin aynalaştırıcı gerçekliği içinde bulunmak vb. aynalaşmanın hem bilgibilimsel hem de ahlak biçimsel olması gerçeğine tanık kılar.

Yani düşüncenin ilk aşamalarında kurgusal anlamda diyalektik, karşıtı olmayan ötekisi ve varoluş nesneleri ile ilişkide görülmez. Düşünsel ilişkide kendilik, nesneleri ile olan düşünsel ilişkisinde kendiliğe örtünmek anlamında gerçekleşir ve ötekiler ile karşıt belirimli ilişkiler içinde bulunulduğunda ise nesnelerinde kendiliğe yitik gerçekleşme etkinliği olarak bulunulur. Bu da Tanrı'da ve üst âlemleri olan asıllar göğünde değil, aşağı âlem anlamında Tanrı'nın düşünsel alanı içerisinde düşünce etkinliğine katılımcı olduğumuz doğanın koşulları ve yapısı içinde, varoluşsal bir etkinlik olarak bulunur. Böylesi etkinliğe içkin olmasına rağmen Tanrı için karşıtı olan ötekiler anlamında diyalektik oluşta bulunmak, bir ve farklı oluş içinde olanaklı değildir. Düşünsel alanda düşüncenin öznesi olan kendilik özde aynılığını korurken, bir ve farklı oluş içinde ötekilerinin varoluşunu da olanaklı kılar iken çoklukta ötekileri karşıtı olarak bulmaz. Düşüncenin sibernetik ussal doğası gereği de amaca bağlı erek beliriminde düşünsel alanda yer edinen her ne ise anlam ve değer içeriğinde varoluş bulurken karşıtı olmayan ötekiler olarak düşünsel etkinliğe katılmış olurlar.

Hegel için varlık, ideanın diyalektik oluş içinde ussal devinimde açılımları ile karşıtlığın aşılmış birliğinde kendisine kattıkları ile hep oluş içinde ereğinde tamamlanması gereken olarak bulunandı. Bu ifade

doğru gibi görünse de kendinde tam olanın kendini tamamlaması değil, kendinden açılan yüklemleri ile karşıtlık içinde olmadan kendiliğini tavır belirimlerinde çeşitlendirme ve farklı kıldıkları ile ilişkisinde karşıtlık içinde olmadan kendisini karakter ve kimlik belirimlerinde ahlak biçimsel olarak her an değişken tavır belirimlerinde yeniden yaratması söz konusu olandı.

İnsan düşüncesinden de bakıldığında anlam ve değer bağlamında varoluşa nesne olarak bulunan içinde insan, varoluşsal etkinlik alanına kattıkları ile karşıtlık içinde olmadan bir ve farklı oluşun belirimlerini koruyarak kendi içinde gelişen tavır belirimlerinde ahlak biçimsel olarak varoluşu ve gelişimi içinde kendini bulandı. Tamamlanma, kendiliğin tekil düzeyde tam olması nedeni ile varoluşsal bir etkinlik içinde bulunandı. Böylesi bir tamamlanmada ise karşıtlık içinde olmadan, karşıtı olmayan ötekiler ile hem düşünsel hem de ahlak biçimsel düzeyde varoluş, değişken ilişkiler içinde bitimsiz olarak bulunabilirdi. Diyalektik ise düşünsel olarak gelişimin gereği olsa da düşüncenin en temel özelliği değil, kendiliğin karşıtı olarak sonradan edinilen ötekinin düşünce etkinlik alında yerleşik olarak bulunması sonucunda gerçekleşme olanağı bulandı. Düşünce en saf hali ile kendiliğe anlam ve değer belirimlerinde katılanlar ile karşıtlık içinde bulunmadan kendiliğin gerçekleştirildiği bir yüklem, etkinlik olarak bulunulandı.

Kendinde varlık olarak kendiliğin kendisini yeniden yaratması ise aynı olmadığı ama bir olduğu, tekil ve tikel belirimli farklı oluşu ile görünüşe getirdiği ama karşıtı olmayan ötekisi ile mümkün olandı. Bu durum karşıtlık içinde değil, spekülatif yani karşıtı olmayan ötekisi ile aynalaşma içinde varoluşu ortak gerçeklik olarak bulmaktı. Varlık olarak kendinde varoluş değil, ötekisi ile ilişkide kendiliğe yüklem olarak edinilen karakter ve kimlik edinimi ile varoluştu. Böylesi varoluş ise ortak gerçeklik olarak bulunandı. Bu durum kendinde varlık olarak bir tamamlanma değil, varoluşsal olarak kendiliğe karşıt belirimli olmadan etkinlikte beliren yüklemler olarak karakter ve kimlik edinmekte kendiliğin açılımıydı. Bu durum varoluşa dair bir

tamamlanma olarak da görülecek ise olanaklarının açılımında, ötekisi ile diyalektik içinde olarak değil, aynalaşmada olarak hem ilkenin anlam, değer, duygu karşılıklarında açılımı hem de karakter ve kimlik edinimi içinde kendiliğe yüklemler edinilmiş olarak gerçekleşendi. Bu da ideanın gelişimi olmaktan daha çok kendiliğin gelişimi olarak görülmesi gerekendi.

Yaratım, enerjinin/ nurun kendinde varlık oluşu içinde çekim ve bozunum arası gerilimler içinde amaca bağlı sibernetik oluş içinde varoluş eşikleri var ederken diyalektik oluşa da haiz olarak gerçekleşse de karşıtı olmadan ötekisi ile varoluş, diyalektik devinim içinde olmadan gerçekleşendi. Kendiliğin etkinlik alanı olarak düşüncede kendiliğin, karşıtı olmayan ötekisini var kılınması üzerinden gerçekleşmesinde de buna bir tespit olarak tanık olunabilir. Kendiliğin düşünce de böylesi varoluşa gelme biçimi, bir ve farklı oluş içinde, karşıtlık ilişkisinde bulunarak değil, aynalaşma durumunda gerçekleşir.

Hegel özdeş indirgemecidir ve düşünceye yüklem olarak öznelliği önceler. Varlık ve varoluş belirimlerinde karşıtı olmadan kendinde çeşitlenen bir Tanrı'dan uzak düşünür. Ayrıca yarattıklarıyla ilişkisinde değer belirimleri ile karşıtlık içinde bulunmadan kendisini Tanrı ve diğer karakter ve kimlik belirimlerinde ereğinde yaşayan, görünüşe taşıyan bir Tanrı söz konusu olandır.

Hegel 'gerçek olan tamamlanmalıdır' der. Varlık olarak kendinde tam olanın tamamlanamayacağından uzak, kendisinde tamamlanması gerektiğinden anlaşılan o ki habersizdir. Her yüklem olarak edinilen anlam, değer, duygu, karakter ve kimlik edinimi dahi erek belirimli yaşanırken yüklem edinimleri olarak varlıksal değil, varoluşsal tamamlanmalar olarak görülse de karşıtı olmayan kendilik için, kendi içinde diyalektik oluşta edinilen değildir. Varoluşsal olarak karşıt gibi görünen karakter ve kimlik durumları olsa da kendilikte bunlar karşıtlık taşımadan çeşitlenme olarak yaşanılandır. Zaten edinilen yüklemleri yaşamak, kendilik içinde karşıtlık içinde bulunmadan varoluşunu bulmak ve yaşamaktır.

İdea, kavram ise anlamın doğası gereği eril, dirimsel, biricik oluşta bütüncül, tümel iken nasıl tamamlanması gerekirdi? Diyalektik oluş içinde ideanın anlamına dair gelişimi sadece diyalektik oluş içinde değil, ideanın diğer görünüşe gelme kurgul biçimi olan kavram çiftleri ile de olanaklıydı. Gelişim ise ideanın tamamlanmasından daha çok kendinde anlam olarak tam olan ideanın farklı biçimlerde açılımı ile çeşitlilik içinde zengince görünüşe gelmesiydi. Gerçek ve batıl olanın diyalektiği sonucunda gerçeğin hem ampirik hem de pragmatik düzeylerde açık olması sonucundan bakılır ise gerçeğe dair idea, her türlü çatışkı ve engele rağmen gerçekleşendi. Çatışkı ise ilkeye dair ideanın hem görünüş bulması hem de tarihsel oluş içinde tesis edilmesi gerektiğinin açılımıydı. Kavram çiftlerinde ise anlamdan yana birbirlerinin içeriğini tamamlaması değil de içeriğe dair olanın çağrıştırılması ile anlaşılması anlamında birbirlerini tamamlamaları söz konusu olandı. İdeanın görünüşe gelme biçimleri ile açılımı, ilişki belirimlerinde öznelde, kültürde, medeniyette tesis edilmesi, ilkeye dair diğer idealar ile nesnel bağıntılı oluş içinde karşılıklı anlam çiftleri ile de anlam çeşitlenmesi ile zenginleşmesi gerçekleşendi. Gelişimden kasıt ideanın öznelde, kültürde, medeniyette tesis edilmesi ise elbette bir yönü ile doğruluk payı vardı ama diyalektik oluş içinde ideanın tesis edilmesi, bir tamamlanma değil, erek belirimli olanın varoluşa yerleşik olarak açılım ve çeşitlenmesiydi. Kendilikte ise idea, düşüncede gerçekleşirken bir yüklem olmaktan öte değildi.

Tanrı ise kendinde kendi ile diyalektik oluş içinde olan bir varlıksal durumda bulunmaktan öte, kendiliğinden töz ve özne oluşundan bir şey kaybetmeden nesnel diyalektik ile yaratımda var olanları oluşa taşımak ve sibernetik diyalektik oluş içinde de kendisine erek belirimli olması ile varılmasına, var olanların kendisi ile tamlığını bulmasına olanak vermekteydi. Böylesi oluş içinde sadece diyalektik ile değil, her idea da dahil olmak üzere her var olanın karşıtı olmayan ötekisi ile çift oluşunda tamamlanırken kendisine erek belirimli olarak varması ve kendisini, kendisinden alınan pay kadarı ile hakkı gereği kadar yaşamasını olanaklı kılınmıştı. Her şey diyalektik oluş içinde anlamlı kılınacak diye bir kaide de yoktu.

Ayrıca kavramın tarihsel olarak ihtiyaca veya bağıntılı olduğu olgulara göre anlam içeriği ile yüklemler alması söz konusu olsa da kavram hangi içerikte kullanılmakta ise içerik olan anlamının biricik oluşunda yüklem almadığı da tarihsel olarak görülmekteydi. Biricik olan ideanın, karşıt idea ile aynı ve başka oluşta yeni bir idea da buluşması mümkün müydü? Düşünceyi kendisine bir yüklem olarak bulan Tanrı, anlaşılan o ki yüklem almayan özler var etmişti. Kendiliğe yüklem olabilen ama yüklem almayan özlerin karşıt oluş içinde yeni bir kavramda özdeş ve başka oluşta buluşması söz konusu dahi olamazdı.

Dil bilgisinde dahi 'ellerim, düşünüyorum, görmekteyim, ismim vb. ifadeler de görüleceği gibi özne, yüklem kazandıkları ile kendisini 'ayrı değil aynı da değil' oluşta bir ve farklı olarak karşıtlığı içermeden kendini görünüşe taşımaktadır. Kendiliğin böylesi görünüşe taşınmasında dahi özne düşünceye yüklem değil, düşünce özneye yüklemdir. Dil kendiliğin ve kendiliğe yüklem olarak beliren usa, düşünceye yerleşik görüngüsü iken dil üzerinden düşünülerek dahi bu gerçeğe tanık olunabilirdi. Dilin böylesi gerçekliği içinde aynı değil ayrı da değil oluşta bir ve farklı oluş içinde karşıtlık değil, kendiliğe yüklemler ile aynalaşmak kaçınılmazdı. Dilin spekülatif yani aynalaşmaya dayalı böylesi gerçekliği içinde düşüncede dahi özdeş indirgemeci değil, izafi indirgemeci oluş içinde ifade biçimi kazanıldığı görülmektedir.

Anlaşılan o ki 'her olumsuzlama bir olumlamadır' diyen yadsıma öncelikli olumlamaya varımda olarak sonuçta olumsuzlamayı olumsuzlayan Hegel, yanlış yerden ve yanlış yargıda bulunması ile yanlış yöntem kullanarak oluşun doğasını çözümlemeye başlamıştır. Hegel oluşu, varoluştan ve varoluşundaki etkinlik alanlarından hareket ile kurgulamıştır, hakikatinden değil.

Oluşun hakikatinden, öz varlık olarak kendilikten, mutlak ilke referansından itibaren kurgulanmış diyalektik oluşta ise yüklemlerin yadsınması sonucunda, başka ve aynı olarak değil de kendinde aynı

oluşun tekil gerçeğinde, tözü sadece kendi olan öznenin kendiliğine varım amaçlanır. Kendiliğe varımın sonucunda ise yüklemlere geri dönüldüğünde, yüklemlerin hakikat değil, hakikate yüklem olarak kendini gerçekleştirmenin olanakları ve görünüşe taşımanın nesneleri olduğu görülür. Bu anlamda oluş, diyalektik oluş değil, diyalektik oluşa aşkın hakikatin görünüşe gelmesinin belirimi olarak bulunmuş olur.

Oluş, varlık ve hiçliğin, töz ve öznenin aynı ve başka oluşunda aşılmış olarak varlık değil, nesnelliğe aşkın (öte anlamında değil, üzerinde anlamında) olarak varoluşsal etkinlikte kendini sıfat ve isim yüklemlerinde görünüşe taşıyan hakikatin etkinlikte görünüşe gelmesidir. Olguların oluşta, harekette bir kılınması ise hakikat değil, oluşu yüklem kazanmış hakikat olarak görme sanısında bulmaya nedendir. Gerçek hakikat ise kendiliktir… Kendilik ise her an bir oluş içinde yüklemleri üzerinden kendisini görünüşe taşır. Oluş, hakiki varlık olan kendiliğin kendisi değil, kendiliğinin yüklemleri ve nesneleri üzerinden etkinlik belirimi olarak görünüşe gelme olgusudur.

İşte tevhid, yüklemleri hakikat zan etmek değildir… Her an böylesi oluş içinde etkinlikleri ile kendini yüklem belirimleri üzerinden etkinlikte görünüşe taşıyan kendiliğe tanık olmaktır. Yani nesnel olgusal bulunuş içinde görülen var olanlara, etkinlik yüklemleri üzerinden aşkın olarak görünüş bulan hakikate, tanık olmaktır. Karşıtlığın aşılmış birliği de hakikat değil, karşıtlığa aşkın etkinlik üzerinden görünüşe gelen kendilik hakikatin kendisidir. Öznesi olduklarının hakikati olmuş olarak etkinlikte görünüş bulan kendiliğe yüklemlerinde çeşitlenmesi üzerinden tanık olmak ise tevhittir. Tek başına etkinliğin kendisi yani oluşun, hareketin kendisi ise hakikat değil, hakiki varlık olanın belirimidir. Yani hareket, varlığın hareketi olarak var iken kendi başına varlık değildir.

Sonuçta her yüklem yadsındığında, kendilik, doğası gereği yadsınamaz biricik oluşta bulunan olur. Hareket ise kendiliğin, varoluşunun doğası gereği bulduğu en temel belirimlerdendir. Başlangıcında nurun, kendiliğin doğası gereği yüklem değildir ama nurun/ kendiliğin varlık oluşunun bir belirimi olarak varlığı olanaklı olandır. Sonuçta ise istenç

belirimi olarak bulunduğunda, bütün olanakların yüklem olarak edinilmesinin olanağıdır.

Sonuçta ötekisi olmayanın görünüş bulması üzeri, ötekisi olmayanın hakikati olarak hakikat, etkinlikte görünüş bulduğunda hakikat olma özelliği taşır. Ancak, bu durum karşıtlık ilişkisinde değil, karşıtı olmayanların varoluşu üzerinden görünüş bulan bir durumdur. Hakikat sahibi için ise kendisini tevhid ile bulmak, bilmek söz konusu değildir… Hakikati olduğu var olanların üst gerçeği olarak kendisini tevhitte bulmaları için tevhid, bir orta yol olarak varoluşun ötekisi ile olanaklı olduğunun anlamını taşır. Yani hakikat kendisinde olunan aşkın gerçeklik olarak tevhit ile bilinmesi, bulunması olanaklı olandır. Her daim, karşıtı olmayan ötekisi ile varoluş bulunduğunun gerçeğini taşır.

Celal-cemal, özne-nesne vb. çift belirimleri ise yeni bir oluş durumunda birlemek veya düşünce, irade, doğa vb. öznel ve nesnel yüklemleri birlemek tevhid değildir. Tevhid, bu yüklemler üzerinden etkinlikte olan Tanrı'ya, öz kendiliğe özne oluşunda tanık olmaktır. Yani tevhid, usun nesnelliğe dair teorik uykusunda yargı belirimi olan birleme değil, bir olana etkinliği içinde ampirik ve pragmatik sonuç verileri üzerinden tanık olmaktır. Karşıtı olmayan ötekisi ile Tanrı'nın buluşmasıdır. Tanık olan ve tanık olunan, erekte bulunan ve ereğinde yaşanılan olmak kaydı ile katmanlı gerçeklikte karşıtı olmayan ötekisi ile karşıtlığa bağlı olarak değil, aynalaşmaya bağlı olarak ikili birlik içinde bulunandır.

Zaten iman, karşıt olmayan ikilikte buluşmaya neden değil midir? Bu anlamda tevhid en yüksek düzeyde kimlik edinimi ile -karşıt değil- karşılıklı varoluşta aynalaşmaya bağlı görünüşe gelmeyi anlam olarak içerir. Karşıtı olmayan ötekisine tevhitte her daim ihtiyaç vardır. Kimlik ise nesnelliğe aşkın kendiliğin, özdeş indirgemeci olarak var olanlar dahilinde nesnelleştirilmesi değildir. Nesnelliğe aşkın kendiliğin, her an bir oluşta yüklem alması anlamında edinilendir. Dilde ise kimlik, yüklem almış kendiliğin nesnel kılınmasının gereği olarak bulunur. Bu anlamda kimlikte nesnellik, sadece karakter yükleminin dilde de yüklem almış olması ile nesnel olanın ve harekette oluşun öznesinin

görünüşe taşınmasıdır. Her görünüşe taşınmada ise karşıtı olmayan ötekisine veya karşıt kılınanların ilişkisine ihtiyaç vardır.

Bu anlamda tevhid, teorik düzeyde gelenekte süregelen vahdeti vücutçu anlayıştaki gibi var olanı/ ötekini sözde şirk koşmamak adına yok saymak değildir… Ayrıca bir olan ile, özdeş indirgemeci olarak var olanları veya yüklemlerini birlemek de değildir. Tevhid, etkinliği içinde etkinlik belirimlerine göre Tanrı ile, ötekisi olarak var olanın sezgisinde ve dilde aynalaşmak sonucunda ve erekte olanın erek belirimine göre yaşanması anlamında birliğine tanık olmak anlamını içerir.

Bu da şirk koşmak değil, varoluşun ortak bir gerçeklik olduğunun anlamını taşır. Kimlikte görünüşe gelmekten bahsedilmekte ise bu şarttır. Zaten yaratmak demek, Tanrı'nın Vahid olması ve dengi olmaması sebebi ile karşıtı olmayan ötekisini ve nesnelerini var etmek anlamını taşır. Var isek varoluşu hiçlemek veya aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğinin dışında sadece özdeş indirgemeci olarak bir olan ile birlemek çabası, usun teorik uykusunda bulunmak olduğu içindir ki hakikate kıyasen bir anlam taşımaz. Hiçlemek ve sonuçta aynı kılmak anlamında birlemek düşüncesi, katmanlı varoluş içinde olanaklı değildir. Tanrı sonuçta karşıtlığın aşılmış birliği veya oluşun kendisi değil, kâinattaki etkinlikte oluşun içinde bulunması gerekendi. Hakikatin, varoluşun ortak gerçeklik taşıması üzeri katmanlı ve girift oluşta aynalaşmakta belirmesi referans alındığında, hiçlemek ve birlemek ussal yaklaşımı bir zorlama olmaktan ibarettir.

Bu durumda mutlak anlamda hiçlemek veya mutlak anlamda özdeş indirgemeci olarak birlemek varoluşu anlamsız kılar iken kendi içinde çelişen bir ironi olmak ile beraber, hakikatin belirmesi durumu referans alındığında tutarlı bir anlam taşımaz. Bu durumda mutlak hiçlemek veya mutlak birlemek yerine, varoluşun ne için, nasıl ve sonuçta nereye doğru gittiği ile ilgili olunması daha doğru olur.

Tevhidin gereğinde ise yüklemleri mutlak düzeyde hiçlemeden sadece yadsımak ile hakiki varlık olan kendiliğe ulaşmak ve sonuçta yüklemleri mutlak özdeşlikte değil, içkin olunan ve etkinlikte olarak içerilmiş

olunan yaratılmış gerçeklikler olarak bulmak olması gerekendir. Hep oluş içinde var olanlara aşkın kendiliği karakter ve kimlik belirimleri ile bulmakta isek hakiki varlığın ve var olanların oluşta mutlak birlenmesi değil, oluşa içkin oluş içinde bir olan olarak yaşanması söz konusu olandır. Yaşamsal olan düşünsel etkinlik içinde ise usun teorik uykusunda uyanmış olarak nesnel olgusallığa ve karşıtlığa aşkın olarak karşıtı olmayan gerçeklikte yaşanılmaktadır. Bu anlamda izafi indirgemeci olarak aynı değil ayrı da değil anlayışına ihtiyaç vardır.

Kimlik ise nesnelliğin, hareketin öznesi olarak en yüksek düzeyde kendiliğe yüklem alınmış olması doğrultusunda, ötekisinin varoluşunu koşullanmış olması ile sonuçta edinilendir. Nesnelliğin veya karşıtların birliği, birlenmesi anlamında bir kılınması ile değil, nesnel olgusal anlamında var olanlara veya karşıt belirimlere aşkın etkinlik içinde görünüşe gelmenin gereğidir. Nesnelliğe aşkın öznellikte kendiliğin, dilde yüklem kazanmış olarak nesnel kılınmış olması ile görünüşe gelmesinin de gereğidir.

Bu anlamda kimlik, yadsınması olanaklı olan varoluşsal belirimi olarak, kendiliğin değer yargısal düzeyde görünüş bulmasının gereğidir. Dilde yüklem olarak kimlik bulma anlamında dil hem aynalaştırıcı hem de ötekisi ile varoluşun olanaklı olduğunu görünüşe taşıyan olgu olarak varoluşta beraber var olmanın orta yolunun bulunmasıdır.

Bu durumda dil, aynı değil ayrı da değil oluşun içinde tevhid dili olarak biçim kazandığında ise kimlikte nesnelliğini bulan kendiliğe, nesnel olgusal olanlara aşkın öznel edimsel belirimleri ile tanık kılar iken hakikate yakin kılmış olur. Esma felsefesi bu anlamda yaratan ve yaratılanın orta yolda ve ortak zeminde buluşması adına önemlidir. Yani mutlak hiçlemek ile birlemek veya karşıtlıkların birliğinde özdeş indirgemeci olarak birlemekten öte, yaratan ve yaratılan arasında varoluşun ortak gerçeklik olması sebebiyle uzlaşı sağlar. Vahdeti vücut anlayışı ve kendisine anlayış biçimi ile yakın gibi görünen Hegel anlayışı, görülen o ki dilin böylesi doğası gereğinden de uzak düşünmektedir.

Varoluşun hakikatinde mutlak ayrışmaya veya mutlak aynılaşmaya olanak verilmemiş iken her ayrışık tutma veya aynılaştırma çabası anlamsızlaşır. Ayrışık tutma hakikatten uzak tutan usun teorik uykusudur. Aynılaştırma da sonuçta tek tipleştirilmiş bir dünyada özgünlüğün, karşılıklı varoluşun anlam ve değerinin yitirilmesine sebep veren teorik usun uykusundan öte değildir. Bunun içindir ki orta yol olarak aynı değil ayrı da değil oluşa, varoluşun hakikatini işaret ediyor olması gereği ile orta yolu göstermesi sebebiyle ihtiyaç vardır.

Her etkinlik ise amaca bağlı sibernetik ussal oluşun gereğinde eylemsel oluşta yüklem olarak edinilmiş olanın öznesi olanı işaret eder. Hareket, -özde- kendiliğin aynı olmasa da kendiliğin varlıksal doğası -nur olması- gereğinde varoluşsal doğası olarak bulduğudur. Hareket etkinliği, gerçekleşme erki olarak istenç belirimi olduğunda, artık kendiliğe bir yüklem olarak görünüş bulur. Düşünce de dahil olmak üzere sıfata, kimliğe dair yüklem alınacak ne var ise edinilmesinin olanağı olarak bulunur. Demek ki oluş, etkinlikte yüklem edinmek ve ilişkilerde yüklemleri ile görünüş bulmanın varoluşsal gerçeğiydi. Ancak, yüklemlerin yadsınabilir olması sebebiyle hakiki varlık değil, hakiki varlığın yüklem olarak edindiği yaratılmış gerçeklikte belirimiydi. Bu anlamlar bağlamında hareket, var olanlara aşkın varoluşsal belirimdir. Kendiliğin karakter, kimlik belirimlerinde dahi her etkinlik, nesnelliğe aşkınsal öznelliğin belirimidir.

Varoluşsal belirim olarak hareket, kendilikte sadece kendilik için iken hem ötekisini var etmek hem de ötekisi ile varoluş olanaklı kılındığında ötekisi için de olan olması gereği ile gerçekleşir. Bu durumda ötekisi, karşıtı olmayan olarak bulunur. Kendilikte sadece tekbenci olmuş olunsaydı yaratımdan bahsedilmezdi. Yaratımdan bahsedilmiş olunsa da sürekli ve sürdürebilir bir varoluş olanağı bulunmazdı. Demek ki varoluşun ortak gerçekliği sebebi ile hareket, ötekisi için de olması gerekendir. Çatışkılı diyalektiğin olumsuz örnek olması ayrıca aile ve toplum olmanın gereği olan aidiyet, sorumluluk, sahiplenme düzeylerinde ahlak biçimsel düzeyde varoluş da bunun kanıtıdır.

Tevhid, yaratılmış öznenin sezgisel olarak Tanrı'yı öznel edimsel olan etkinliklerinde bulması, düşünsel olarak da kavramsal görü düzeyinde isim belirimleri ile etkinlik belirimlerinde Tanrı'ya tanık olmasında gerçekleşir. Tanrı'ya tevhitsel görüde tanıklık, diyalektik oluşta değil, diyalektik oluş aşılmış olarak öznel edimsel oluşta, karşıtı olmayan ötekisi ile ilkelerin yüklem etkinliğinde gerçekleşmesinde ve yaşanmasında, düşünsel etkinlik içinde aynalaşma düzeyinde gerçekleşir. Tevhid, öznel edimsel düzeyde Tanrı'ya, yüklem etkinliklerinde -diyalektiğe aşkın- tanık olmanın ussal belirimidir. Sonuçta ise bir bilme durumu olarak Tanrı'yı bilmenin, tanık olmanın ve hakkı gereği ile yaşamanın ilmidir.

Hikmet ise tevhid gibi ussal oluşta diyalektik aşılmış olarak olanın, süregelenin sonuçta açık olan gerçekliği üzeri kendilerine gerçeklik belirimleri ile tanık olmanın ussal belirimidir. Sonuçta ise bir bilme durumu olarak gerçekliğe, sonuç belirimli tanık olmaktır. Sonuçta açık olan gerçeklik ile olan bitene dönüldüğünde, sonuç belirimlerine göre zorunluluk zemininde gerekli ve yerinde gerçekleşmiş olduklarına tanık olunur. Bu anlamda hikmet, diyalektik oluş gibi doğrusal değil, sibernetik ussal oluşta gerçekleşen içeriğin olgusal belirimleriyle sezilmesinin kavramlaştırılması sonucunda olan bitene dönerek gerçeklik görüsü edinmenin ilmidir. Hikmet orada durmaktadır; sezgisel olarak anlayışta tespit edildiğinde, ussal olarak kavramlaştırmak ile tanımlandığında, oluş belirimleri ile varlık ve varoluşsal karşılıklarında tanıtlandığında, ampirik ve pragmatik sonuçları ile de kanıtlandığında açık olan gerçekliğin ilmidir.

Oluş, sonuçta her an bir etkinlik içinde yüklemleri üzerinden görünüşe gelen hakikatin kendisi değil, hakikatin belirimidir. Buna, diyalektik içinde değil de sonucunda tanık olmak ile kendiliğin yüklemlerine dönüldüğünde, gerekli ve yerinde gerçekleşen bir dünyaya tanık olunur. Hakikat olan kendiliğin dünyasında yaşananlar, diyalektik oluşa aşkın sibernetik uslamlamada -aynılık anlamında değil, kapsayıcı olarak içkin oluş anlamında- bir ve faklı oluşun gerçeğinde temsil içerikli olarak hep kendi ile aynalaşmada olarak hikmet üzeri temaşa edilir.

Bu anlamda Tanrı olmak, kâinat ile farklı olmanın aşılmış birliğinde oluşta olarak aynı olunması anlamını taşımaz… Tanrı olmak, karşıtların birliğinde oluşta bulunmak değil, eğer böyle olsa idi hiçbir zaman bilemeyeceğimiz bir Tanrı'da Tanrı oluşta bulunuyor olurduk. Tanrı olmak, katmanlı varoluş içinde her an etkinlik içinde aynı değil, ayrı da değil olmanın gerçekliğinde var ettikleri ile buluşmakta olanaklı idi. İşte bu orta yoldur. Tanrı, kâinat ile aynı oluşta değil, katmanlı varoluşta kâinat içindeki etkin oluş içinde buluşulması ile bilinmesi gerekendi. Öz anlamında içkin ve kendisinde olunması gerçeğinde ayrı değil, aynı da değil oluşun gerçeğinde yaşanırken de bulunması gerekendi.

Zaten kâinat veya insan Tanrı'nın karşıtı değildir ki bir kılındıkları bir oluşta aynı kılınmış olarak buluşmuş olsunlar. Tanrı kâinat ile oluşta değil, kâinatın oluşu içinde yaratım etkinliğinde bulunması gerekendi. Bulunması ile de Tanrı olduğunun gerçeğinde kendisine hakiki varlık olarak yüklemlerin yadsınması ile erilmesi gerekendi. Hakiki varlık olarak nur, kendilik olarak bulunduğunda ise kâinatın oluşu içinde her an yaratım etkinliğinde tanık olunması gereken, her an yaratım etkinliğinde olmak ile de hak edilmiş olduğu kadarı ile yaşanması gerekendi.

Anlaşılan o ki Muhiddin Arabi ve Hegel, uslamlamalarında farklılıklar olsa da birleme çabasında bulunur iken katmanlı varoluş içinde aynı değil, ayrı da değil gerçeğini hakiki anlamda ıskalamışlardı. Katmanlı varoluşta yaratımın öznesi olan, kendiliği ile aynı oluşta birlemekte değil, var ettiklerine içkin olan bir olunduğu içindir ki ayrı olmadan aynı olmamayı yaratımın gereği olarak öncelemekteydi. Sonuçta da katmanlı varoluş içinde içkin töz ve her an yaratım etkinliğinde dışsal olarak bulunabilecek kendiliği ile Tanrı oluşunda buluşmak olanaklı olsun. Sonuçta ise Tanrı'nın düşünce etkinliğinde Tanrı ile buluşmak, karşıtlık içinde değil, aynalaşmak ile olanaklı kılınmıştır. Aynalaşmak ise yaratımın, ilerlemenin, tinde gelişimin gereği olan diyalektiğe aşkın olarak karşıtı olmayan ile buluşmak idi.

Hegel 'doğa ya da dünya farklılaşmış mutlak tindir" derken özdeş indirgemeci yaklaşımı ile doğa veya dünyanın aynı olmadan mutlak tine

varoluşsal düzeyde nesne olan bir yüklem olduğundan anlaşılan o ki habersizdi. Bu, düşüncenin doğasına dair bir söylev olsa da doğa, karşıtlık içinde öteki olmadan kendiliğe nesne, düşünceye yüklem olmaktan öte değildi. “Mutlak tin doğada kendisinden başka bir şeye dönüşerek özüne aykırı düşmüştür” derken de başka ve aynı olmaya dikkat çekerken özdeş indirgemeci olarak düşünmeye devam eder. Mutlak tin denilen Tanrı veya düşünce olsun fark etmez, Tanrı’da kendiliğe yüklem alınan ile özüne ters düşmek olmadığı gibi aynı değil, bir oluş içinde varoluşuna değer olarak kattığı doğa ile karşıtlık içinde olmadan özüne de aykırı düşmemiştir. Bilakis özünü gerçekleştirmeye ve görünüşe taşımaya uygun nesnelerini var etmektedir.

Hegel’in ifadesi, düşüncenin doğası gereği dahilinde söylenmiş olsa dahi düşünceye anlam ve değer belirimli yüklem olarak katılan her ne ise sibernetik uslamlamada amaç, erek belirimli olarak varoluşa katılır iken düşüncenin, düşünmenin özüne aykırı düşmez. Zaten düşüncenin böyle olanağı da yoktur. Özne düşüncede kendiliğe yüklem olarak buldukları ile kendini ifade ederken dahi buna tanık olunur. Düşüncede dilin ikili ve spekülatif doğası gereği karşıtlık değil, aynalaşmak kaçınılmazdır.

Sibernetik uslamlama gereği erek, sonuç ve istenç belirimli gerçekleşme erkinde düşünce etkinliğinde bulunur iken kendilik alanında yaratılan her ne ise kendiliğe karşıt ötekisi olmadan anlam ve değer yüklem belirimleri ile kendiliğe rağmen kendiliğe aykırı varoluş bulmaz. Bu bağlamda doğa da mutlak kendilik alanında kendiliğe rağmen kendiliğin özüne aykırı düşünsel belirim olarak gerçekleşmiş değildir. Sibernetik düşünme biçiminde özü ile aykırı oluşta varoluş gerçekleşmez. Amaç, erek, sonuç belirimlerine göre nedenlerin belirli ve nesnel kılındığı bir dünyada amaca, sonuca, ereğe bağlı olarak anlam ve değer kazanmış olarak var olan her şey özüne aykırı değil, yerinde ve gerekli oluşu gereğinde varoluşunu bulmuş olarak tanık olunan olur.

Aykırı düşmek değil ama farklı ve çeşitli kılmak hem yaratım düzeyinde varoluşu olanaklı kılmak hem de yarattıkları ile ilişkide karakter ve

kimlik belirimlerinde kendini de yaratmak, karşılıklı varoluşu olanaklı kılmak için zaten olması gerekendir. Bu da sadece diyalektik oluş içinde olacak değil, karşıtı olmayan ötekisi ile bir ve farklı oluş içinde nesnel bağıntılı oluşta sibernetik tinsel oluş içinde olmak ile zaten olanaklıdır.

Ayrıca kendilik, kendiliğe yüklem sıfatları olanakları olarak bulurken, öznel belirim olan karakter ve kimlik belirimlerini de varoluşsal olanakları olarak bulurken ve doğaya dair nesnel olgusal olanları da varoluş nesneleri olarak anlam ve değer belirimleri ile kendiliğe katarken, kendiliğine karşıt bulmadan sadece varoluşsal durum belirimlerine göre, içkinde duran gerçeklik olarak yaşar. Bu, insan kendiliğini referans alınması ile düşünüldüğünde de tanık olunması gerekendir. Kendiliğin böylesi varoluş içinde, karşıtı olmadan öteki olanlar ile bulunması parçalı varlık olmamak için önemlidir.

Varlık ise düşüncenin doğası ile özdeş olarak Hegel'de karşılık görür. Düşünce tanrısal bir yüklem iken varlığa özdeş aynı değil, içkin olarak yerleşiktir. Tanrı olarak tözün de düşünce veya us değil, düşünen iken izafi bağıntılı oluşta bilinmesi gerekmez miydi?

Var olanlar yadsındığında, düşünce susturulduğunda, irade ve duyguya dair olanlar uyandırılmadığında en yalın gerçeklik olarak kendilik, en yalın halinde 'ben' olarak yerinde durmakta değil miydi? Hegel 'ben, düşünür halindeki düşüncedir" derken düşünceye özdeş indirgenmiş 'ben' ifadesi ile Descartes çizgisinde düşünceye özdeş yüklemde ben oluşu, kendi doğasından uzak tanımlamış değil miydi? Ayrıca Tanrı'da töz ve özne olmak hem başka hem de aynı olmak değildi. İnsan tininde dahi kendilik hem nesnel yönü ile töze içkin hem de özne oluşu ile kendinde ikilikte bulunmadan, başka ve aynı değildi.

Spinoza'da Tanrı doğa idi, Hegel'de ise evrensel oluşu ve belirimleri ile us veya düşüncenin doğasında düşünceye, öznelliğe özdeş oluş içinde diyalektik oluşta açılımları ile gelişim içinde kendini tamamlayan idi. Oluşa özdeş kendisini tamamlayan bir Tanrı, kendiliğinde zaten tam iken kendisini varlıksal olarak tamamlaması gerekmekte değildi. Varoluşsal olarak hem olanak niteliğinde yüklendikleri hem varoluşuna

nesne olanın anlam ve değer belirimleri ile varoluşuna katılması hem de yarattıkları ile ilişkide karakter ve kimlik olarak yüklemler edinmesi ile kendisini ahlak biçimsel olarak anlam ve değer kazanımında tamamlaması anlamını taşır. Bu durumda tamamlanmak kendini gerçekleştirmenin, görünüşe taşımanın ve ilişkilerinde bir ve faklı oluşu koruyarak her daim yeni yüklemler edinerek gelişim içinde bulunmak anlamını taşımaktadır. Ancak Tanrı kendiliğine karşıtı olmayan olarak aynı değil ama bir oldukları ile farklı oluşunu koruyarak sadece diyalektik değil, sibernetik, spekülatif, ampirik vb. birçok uslamlama biçim ve yöntemde, kendine yüklem aldığı varoluşsal açılımlarını görünüşe taşımaktadır.

Ussal oluşun ilke evresi olarak sezgi ve ampirik düzeyde bilgi edinmek kaçınılmazdır. Formel mantık uslamlaması ile kategoriler düzleminde ne olunduğunda dair bilgi edinilmesi bilmenin bir biçimi olarak edinilir. Nedensellik ilkesi çizgisinde nasıl olunduğuna dair doğrusal ve yalınkat bilgi edinilmesi de söz konusu olmuştur. Analitik düzeyde de bilimsel olan ampirik yöntem ile nasıl olunduğuna ve nasıl olunduğunun sonucunda ne olunduğuna dair sonuç veri tespitlerinde bulunmak da bir bilme biçimi olarak görünüş bulur. Bu bilme çeşitlerinde, karşıtı olmayan ötekisini, nesnesini bilme olanağı, usun farklı biçimlerde yapısal kılınması ile gerçekleşir.

Sibernetik bilme biçimi ise üç zamanlı bilinçli olan öznenin, bilinç yapısallığında düşünsel etkinlik içinde yerleşik olarak bulduğu en temel uslamlama biçimidir. Özneden ve amaç, erek, sonuç belirimli olarak üç zamanlı öznelliğinden bahsetmekte isek sibernetik, varoluşa yerleşik bilinçli olmanın ussal yapısı olarak bulunur. Düşünme biçimi olarak yapısal kılındığında ise amaca, ereğe, sonuca bağlı olarak nedenlerin nesnel kılınması ile ne için olduklarını bilmeyi olanaklı kılan bilme biçimidir. Evrende de tanrısal yüklem olarak, bilinçli oluşta ussal oluşun bilinç belirimidir. Spekülatif yani aynalaşmalı bilme biçiminde ise içerikte dirimsel olana, gerçekleşen/ yaşanan olaylarda yansıtılmış olması ile tanık olmak ile bilme durumunda bulunulur. Spekülatif bilme biçiminde yaşanan her şey, karşıtı olmadan ötekisi ve nesnesi olanlarda

veya diyalektik oluş içinde karşıtı olan ötekisi ile yaşananlarda içerikte ortak olanın dışlaşması ile aynalaşma durumunda bulunulur.

Tevhid ve hikmet de ampirik ve pragmatik ussal karşılıklarının varlık ve varoluşta bulunması ile ussal olan bir bilme biçimidir. Diyalektik ussal oluşta ise oluşa, harekete, zamansal belirimli olarak içeriğe ve biçime dair varoluşun ve ilke belirimli gerçekliliğin görünüşe gelmesinin, karşıt belirimli oluş içinde nasıl olduğuna dair bilgi edinilir. Diyalektik, ilkeye dair olgusal olan gerçeğin nasıl görünüş bulduğunun ve tesis edilmesi gerektiğinin uslamlamasını taşırken bilmeye neden olur. Nasıl olduğu/ olunduğuna dair soru biçimi, geçmişe dair olarak süreç ve evre belirimli zamansal oluşta bilmeyi gerekli kılar. Bu nedenledir ki diyalektik söz konusu ise olgusal olanı, tarihsel süreç belirimlerinde evre belirimli olarak bilmek kaçınılmaz olarak bulunur. Olgusal olanın hak ve batıl üzerinden nasıl gerçekleştiği, görünüşe geldiğine tanık olmanın da bilme biçimi olan diyalektik, hak olan ile gelişimin gerçekleştiğini de görünür kılar.

Yani diyalektik varoluşsal olarak ele alındığında ussal oluşun sadece bir belirimi olarak görünüş bulur. Varoluşsal düzeyde bulunanı bilmeyi sadece diyalektik oluşa indirgeyerek bilmek, sadece bir perspektiften yalınkat olarak bilmek anlamını taşır. Üç zamanlı bilinçli oluşta usun doğası diyalektik değil, sibernetiktir. Doğada varoluş eşikleri olan zorunluluklara/ yasalara ve varoluş eşiklerine bağlı olarak görünüş bulan var olanlara sonuç ilke olarak bakıldığında, süreksizlik içinde döngüsel oluşta görünürler iken sibernetik ussal oluş içinde bulundukları görülür. Biyolojik yapısal olan varlıkların özellikle insanın, sebep-gerekçeli olarak istenç belirimli ilişki ve kendiliğini gerçekleştirmesine bakıldığında da üç zamanlı oluşta sibernetik ussal bilinçli olmasında da sibernetiğe tanık olunur. Sonuç ilke, doğa ve doğada biyolojik yapısal oluş içinde sibernetik ussal oluşta bulunmak ise böylesi sonuçta aşikâr olanın, özden hareket ile özün yani kendiliğin düşünsel yüklem olarak sibernetik oluş içinde kendini gerçekleştirmesi söz konusu olandır. Böyle olmakta ise amaç, erek ve sonuç bağıntısında sibernetik ussal oluşun öznesi olmak kaçınılmazdır. Sibernetik;

kendiliğin, düşüncede karşıtı olmayan ötekisi ve nesneleri üzerinden biliş ve yaratım durumlarında üç zamanlı bilinçli oluşta kendini gerçekleştirme -düşünce- etkinliği içinde bulunması ussallığında görünüş bulur. Diyalektik, sibernetik oluş içinde usun sadece bir belirimi olarak yer edinir. Olgusal düzeyde varoluşun ve karşıt belirimli ilişkiler üzerinden gerçeğin nasıl görünüş bulduğuna tanık kılar.

Sibernetik oluş içinde kendilik; kendine aynı ve farklı olarak karşıt olmadan, diyalektik oluşun gereği olan karşıt belirimleri nesnesi kılarak amaca, ereğe, sonuçlara bağlı olması sebebiyle de nesnesi kılmış olması ile ne için olduklarını da belirli kılmış olmak ile -kendisine rağmen kendisine aykırı olmadan- kendi için kılar iken varoluşsal bütünlüğünü korumuş olmanın gerçeğinde bulunur. Töze bağlı varoluşun ve öznelliğe bağlı olarak da gerçeğin karşıt belirimli oluş içinde nasıl görünüş bulduğu diyalektik oluşta görülür.

Diyalektik, sibernetik oluş içinde analitik oluş beliriminde bulunur. Çözümsel oluşa bağlı olarak varoluşun ve gerçek olanın nasıl görünüş bulması gerektiği ile ilgili olarak bir çözüm üretme biçimidir. Sonuç almaya dayalı olarak çözümleyici bir uslamlamadır. Sonuçta ise hep yerinde durur iken sibernetik oluş içinde yer edindiği içindir ki hep aşılandır. Sonuçta ise felsefe içinde usun doğası olarak yanlış yerde konumlandıranlara inat, sibernetik oluş içinde varoluşun ve gerçeğin görünüşe gelmesinin sadece bir ussal belirimi olarak kullanıldığına tanık olunmamıştır.

Tanrı, yarattığına töz olarak içkin olsa da zamansal olarak yarattığının hep önünde duran değil miydi? Her oluş, bir öncesinde olanın sonuçta yaşanmasıydı. Bu bağlamda düşünce veya doğada oluş içinde var olmak, hep bir önceki olanı geçmişi yaşamak iken hem doğaya ve düşünceye özdeşlik hem de hakiki varlık olarak Tanrı'ya özdeşlik aynılıkta olarak ne kadar mümkündü? Düşüncenin özneye öncelendiği bir anlayışta ise aynılık böylesi bir durum karşısında mümkün olabilir miydi?

Varlık olarak kendinde biricik olanın aynı olmadan bir ve farklı oluş içinde varoluşu olanaklı kılması ayrıca yarattıklarına içkin ve dışsal olarak kapsayıcı olması önemliydi. Ancak yaratılmış olarak var olan için, her daim oluşta olmayı geçmişi yaşamak olarak bulması ayrıca bir ve farklı olması içinde hakiki varlık ile özdeşlikte aynı olması olanaklı mıydı? Elbette hayır! Bu anlamda diyalektik oluş içinde doğrusal olarak gelişimi önceleyen bir görüşte aynı ve farklı olmak içinde oluşta özdeşlik ne kadar doğruydu ve kendini tamamlayan mutlak tin ne kadar anlamlıydı? Ereğe göre tamamlanmak ise yaratılmış olanın kaçınılmazı olarak bulduğu olur. Yani gelişim, zamanın gelecek okuna göre görünüyor olsa da yarattığına/ yaratılmışa gelecek zaman belirimli olarak duran Tanrı'nın, kendisine tekâmül etme beliriminde yarattığının, düşüncesinden itibaren tanrısal olan yüklemler ile Tanrı'ya evirilmesi ile sibernetik oluş içinde belirli kılınmış olarak bulunandı. Bu bağlamda mutlak töz anlamında Tanrı kendisini tamamlayan olmaktan daha çok yarattığına anlam akışı ile gelecekten geçmişe uzanırken karakter ve kimlik açılımları ile kendisini de gerçekleştirirken yüklemleri ile görünüşe taşınmaktaydı.

Hegel'de oluş, karşıtlığın aynı ve başka olunan yeni bir belirim içinde aşılmış durumu olarak anlamlı kılınmış olsa da oluş, tasavvuf içerikli olarak tanrısal olan evrensellerde evrensellerin gerçekleştirilmesi ile Tanrı ile buluşmak, yakin bulmak durumu olarak anlamlı kılınabilir.

Böyle olsa da yaratım, yaratıcıyı önceler iken yaratıcının zamansal olarak da yarattıklarının önünde olmasını gerekli kılar. Bu durumda Tanrı ile katmanlı gerçeklik içinde içkin oluşunda varlıksal düzeyde birlik yani ayrı olmamak söz konusu olsa da varoluşsal düzeyde aynı olunmayan gerçeklikte bulunulur. Yani katmanlı gerçeklikte yaratıcı özne, gelecek belirimli olarak yarattığının hep önünde durur. Bu durumda varlıksal olarak ayrı olmamak söz konusu olsa da aynı olmamanın gerçeğinde varoluş olanaklı olur. Zamansal olarak gelecek belirimli olarak yarattığının önünde durmak, geçmişten geleceğe bir oluş içinde bulunmak değil, gelecekten geçmişe uzanan bir oluş içinde aynı olunmadığının gerçeğinde var olunduğunun gerçeğini taşır.

Demek ki oluş, karşıtların aşılmış birliğinin bir ve aynı oluşta yakalandığı ve geçmişten geleceğe uzanılan bir durum olmaktan uzak, gelecekte duran yaratıcı öznenin geçmiş belirimlerine karşıtı olmadan varoluşsal olarak dönmesinin hakikatini taşır. Bu durumda oluş, sibernetik ussal oluş içinde hem yaratımda bulunmak hem de yarattıklarına geri dönüşte olarak uzanmak ile erek belirimli olmak ve varoluşsal olarak ilgili olmak anlamında hareketin, geçmişte olan ile gelecekte duranın hep buluşması içinde gerçekleştiği anlamını içerir. Böylece oluş, hareketin kendisinde karşıtların aşılmış birliğinde bulunmak değil, geçmiş ile gelecek arasında aynı değil, ayrı da değil olmanın gerçeğinde hep şimdi ve burada olmanın karşılıklı buluşmasında bulunmak anlamını taşır.

Tanrı'nın yani yaratıcı öznenin, geçmiş ve gelecek arasında çift taraflı varoluş sağlaması, yarattıkları için şimdi ve burada olmayı hem geçmişin sonucu olarak bulmayı hem de geleceğe uzanmış olarak bulmayı olanaklı kılar. Demek ki oluş, yaratıcı öznenin yarattıklarına uzanırken hem onları daim yaratım içinde var kılması hem de gelecek belirimli varlık olarak onlar ile aynı olmaması gerçeğini taşır. Oluşun böylesi gerçekliğinde ise varlıksal düzeyde yaratıcı özne ile aynı olmayan var olanların, ayrı değil olmaları gereği varoluşsal etkinliğe katılmaları, Tanrı ile her ne kadar birlik içinde bulundukları anlamını taşısa da Tanrı'nın yarattıklarına hep gelecek belirimli oluşta bulunması sebebiyle oluş, Tanrı'ya uzananlar olarak Tanrı'nın izleri içinde var olmak anlamını taşır… Tanrı'nın izlerinde yani gerçekleştirdikleri içinde etkinliğine katılımcı olarak Tanrı'yı hem bilerek veya bilmeyerek takip etme içinde yürümek hem de izlerinde yaşamak anlamını taşır.

Bu anlamda elbette Tanrı, neden Tanrı olarak Tanrı olmaktan uzak, erek Tanrı olarak uzandığı yarattıkları ile buluşmasında Tanrı oluşu ile kendisine yönelme ve sonuçta da tanık olunması ile Tanrı oluşunu bulmaktadır. Bu durum kendini ilke beliriminde tamamlayan Tanrı'ya tanık kılsa da Hegel'in diyalektik kurgusu içinde bulunacak olan değildir. Böylesi zamansal oluş içinde katmanlı gerçeklikte hareketin sadece doğrusal olması anlamında oluş olarak bulunması pek anlamlı

değildir. Oluşun zamansal anlamda yaratan ve yaratılan arasında geçmiş ve gelecek belirimli olarak çift yönlü olması sebebiyle şimdi ve burada olmanın gerçekleşmesinde üç zamanlı oluşta gerçekleşmesi, Hegel'in oluş anlayışından ötedir. Böylesi üç zamanlı oluş içinde Tanrı ile buluşmak ise sibernetik uslamlama içinde tevhid, hikmet ve hak-batıl diyalektiği içinde hak olanın galip gelmesi tarihsel yürüyüşü içinde gerçekleşme olanağı bulur. Tanrı ile hep böylesi etkinliği içinde ayrı değil aynı da değil oluşun ortak yolunda, hep bir akış içinde buluşmak söz konusu olur.

Ayrıca öz kendilikten, töz olan nurdan beslenmek söz konusu olur ise Tanrı'ya tanrısal olan ile yükselmek, gelecekte durana çekilmek anlamında buluşmayı olanaklı kılar. Zaten Tanrı, gelecek zaman belirimi ile hep gelecekte duran olarak bulunmakta ise oluş, hep geleceğe doğru çekilmek anlamını taşır. Tanrı'ya yükselmekte ise yaratan ve yaratılan ikiliği hep korunmaktaysa, böylesi oluş içinde yükselmeye dair varoluş, aynı değil ayrı da değil gerçeği içinde hep yeni bir yakinlik durumunda bulunmak anlamını taşır.

İrade, düşünce ve yüklem olan her tanrısal meleke ile Tanrı'ya yükselme olanağı da bulunabilir. Bu, izleri içinde O'nun ile buluşma ve tanışma çabasıdır. Karşıtlık içinde değil, karşıtı olmayan ötekisi ile aynalaşılan oluş içinde hep gerçekleşendir. Tanrı için bir (Vahid) denilmekte ise bir ve farklı oluş içinde aynı olmadan varoluşun olanaklı olduğu bir dünyada Tanrı'ya karşıt olunmadan var olunduğunu da söylemiş oluruz. Zaten yaratımın amaçsal olunması içinde her ne ki var olmaktadır, sibernetik ussal oluşa bağlı olarak hikmet üzeri halk edilmektedir… Yerinde ve gerekliliğinde çelişkisiz oluş içinde varlıkta yerini almaktadır.

Böylesi varoluş içinde yaratan ve yaratılan ikiliği bir karşıtlık değil, aynı olmadan, bir ve farklı oluş içinde var olan ötekisi ile aynalaşmaya zemin, düşünsel etkinlik içinde bir buluşma biçimi olarak görünüş bulur. Böylesi ikilikte zamansal oluşta önünde duran olarak yarattığı ile buluşan Tanrı, Tanrı oluşunu yarattığı ile bulmaktadır. Töze bağlı birlik sebebiyle de tanrısal olan yüklemlerinde, izlerinde deneyimlenebilir

oluşu ile hem bilinebilecek hem aynalaşmaya bağlı olarak tanık olunabilecek hem de karşıt olunmayan ikili oluş içinde ikili oluşa aşkın etkinlikte yaşanabilecek olandır.

Etkinlik, nesnelliğe aşkın ve karşıtlıktan öte, ötekisi olmayan kendisi ile kendilikte buluşmanın olanağıdır. Kendiliğin kendisi değil, belirimi olarak yaşamsal oluşta katılımcı olunur iken öz kendiliğe yükselebilmenin olanağıdır. Buna rağmen hak kılınmış olan istidat gereği ile aynı değil ayrı da değil oluş içinde yaşanandır.

Bu kadar ifade doğrultusunda Hegel felsefesi: Hakiki varlıktan hareket ile bakıldığında, sibernetik ussal oluş içinde değerlendirildiğinde, doğrusal ve yöntemsel olarak yanlış diyalektik kurgusu içinde eğreti durur. Düşünceye yüklem olarak gördüğü benlikten bakılırsa, hakiki varlık durumundan değil de etkinlik belirimi ile yüklem olan bir nitelikten hareket ile varlığı ve varoluşu anlamlı kılmaya çalışması ile yanlış yerden başlaması çıkmazında da bulunur. Anlamın diyalektiğinin olmayacağından habersiz olunması ile de yanlış yöntem içinde seyir edildiğine tanık olunur.

Hegel oluşu, zamansal olarak doğru okuyamaması sebebiyle tamamlanan tinde bitimli olarak bulur. Kendilik, düşünsel etkinlikte varlıksal değil de varoluşsal düzeyde her daim yeni oluşta kendini yeniden yaratırken bu ne kadar doğrudur? Her daim yaratım içinde karşılıklı olarak üç zamanlı oluşa bağlı olmak ile hep değişen oluş içinde var olmak olanaklı kılınmış iken böylesi zamansal oluş içinde bitimli olmak olanaklı mıdır? Karşılıklı üç zamanlı oluş içinde aynı olmak anlamında oluşta bir olmak ne kadar olanaklıdır? Aynılığın bulunacağı bir yer var ise o yer, böylesi zamansal oluş içinde aynı değil ayrı da değil gerçeği içinde bulunacak değildir.

Aynı değil ve ayrı da değil oluş içinde Tanrı ile buluşmak hep orta yolda bulunmuş olmak ile olanaklıdır. Zaten yaratan ve yaratılan birliği, tözsel ve amaçsal oluş içinde gerçekleşir iken hem farklı oluşa hem de zamansal ötelenme gerçeği sebebiyle aynı olmama belirimi içinde gerçekleşir iken varoluş, orta yolun yakalanması olarak bulunur.

Nebilerin davası olan davetleri dahi karşıtı olunmayan ötekisi ile buluşmanın, aynalaşmanın, varoluşsal derinlikte beraberce var olmanın olanağını görünür kılar. Böyle iken davet dahi orta yolda yani tevhitte buluşmak ile zamansal öteleme içinde var olunduğunun gerçeğini taşır.

Varlıkta, katmanlı oluşta içkin, içinde ve dışsal olarak birlik korunuyor iken isimlendirmek veya kimlik edinmek dahi varoluşsal olarak aynı olmamayı gerekli kılmaktadır. Zaten katmanlı gerçeklik içinde, içkinliğe/ birliğe rağmen birbirine dışsal olmak, aynı olmamanın kaçınılmazlığını gösterir. Yaratım ve varoluşta toplamda aynı olmak değil, ayrı olmadan aynı olmamak amaçlanır. Daim yaratımda varoluşta bulunulmakta ise zamansal öteleme sebebiyle toplamda aynı olmak hiçbir zaman yakalanmaz. Katmanlı gerçeklikte de yaratımın sonucu olarak -hakiki varlıktan ayrışmadan- dışsal kılınmak/ kalmak ilkesi sebebi ile de aynı olmamak kaçınılmaz olarak bulunur. Böylesi durumda mevcudatta ise hakiki varlığa içkin -aynı olmadan- bir olmak ile beraber birlik yani bütünlük korunur. Sonuçta da mevcut kılınmış yaratılmış olanlar ile toplamda aynılık değil, harekette birlik ve varoluşsal olarak da bütünlük söz konusu olandır. Zaten öznellikte varoluşun ereksel olması sebebi ile de hikmeti gereği her şey, aynı olmakta bulunmadan yaşamsal etkinlikte gerçekleşen birlik içinde yerini almıştır.

Sonradan olanlara içkin olmak anlamında bir olmak söz konusu olsa da yaşamsal etkinlik ve ereksel belirime göre birlik korunsa da hakiki varlık ile aynı olunmadan varoluş olanaklı kılınmıştır. Sonradan olanlar üzerinden etkinlikte olarak görünüş bulmak anlamında hakikat, hakiki varlığın yüklem aldıkları üzerinden görünüş bulmasıdır. Her yüklem ise aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğini taşır. Hakikat, oluş içinde toplamda aynı olmak değil, sonradan olanlara varlıksal anlamda içkin olan ve varoluşsal anlamda da aşkınsal oluş etkinliğinde bulunan hakiki varlığın görünüşe gelmesidir. Varlık ve varoluşta karşılığı görülen ayetlerin/ delillerin yani ussal anlamda olgusal olanlar ile tanık

olunandır. Hareket beliriminde sezilmesi gereken ayrıca varoluşsal anlamda karakter, kimlik belirimleri ile de tanık olması gerekendir.

Hikmete bağlı olarak sibernetik ussal oluş içinde eylem etkinliğinde birlik korunuyor iken isimlendirmek ve kimlik edinmek, aynı olmamakta görünüş bulmak ve bu doğrultuda ortak varoluşun belirli kılınmasının gereğiydi. Esmayı Hüsna dahi kimlik edinmek ile Tanrı olarak, var ettikleri ile her türlü durumda birliği koruyor olmak ile beraber yarattıklarıyla ilişkide aynı olmayışta bulunuyor olmak değil miydi? Kimlik edinmek, aynı değil ayrı da değil oluş içinde varoluşta ortak yolun bulunmasıydı. Her kimlik beliriminde varoluş, şimdi ve burada olmayı gerekli kılsa da ilişkide görülen zamansal öteleme anlamında aynı değil ayrı da değil oluşu içermekteydi.

Varoluşun zamansal öteleme ile olanaklı olduğu düşünüldüğünde, aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğinde kendini bilmek, Rabbi olan Tanrı ile kendini bilmek anlamını taşımalıydı. Varlıksal olarak birlik evrenseller anlamında -ötelemeyi olanaklı kılmadan- olanaklıydı ama varoluşsal olarak yarattığına zamansal öteleme sebebiyle öte duran Tanrı söz konusu ise kendini Rabb bilmek değil, Rabbi ile kendini bilmek olması gerekendi.

Yaratan ile yaratılan arasında zamansal öteleme, yaratımın sonucu olarak varoluş adına bir bariyer gibi durmaktaydı. Bu bariyeri aşmak için ise kendilikten, nur üstüne nur olan Tanrı'ya yani öz kendiliğe nurlanmak ile yükselmek olması gerekendi. Bu, yaratan ile yaratılanın yeni bir oluşta toplamda buluşması değil, kendiliğinde karşıtı olmadan var olanda, sadece kendisi olarak var olmaktı. Orada sadece başkası olmayan şahıs olmak vardı, kul değil.

Ayrıca varoluşun ortak gerçekliğinden ve zamansal ötelemeden bahsedilmekte ise varlık içinde birlik korunuyor olmak ile beraber buluşmak söz konusu olandır… Oluşa bağlı toplamda aynı olunmasına -zamansal öteleme sebebiyle- olanak yoktur.

Başkası olmayan ve nur üstüne nur olan öz kendiliğe varımdan sonra yaratılmış kendiliğe dönüş söz konusu ise artık yaratan ve yaratılan varoluşu içinde zamansal öteleme gereği ile Tanrı ile kendini bilmek söz konusu olandı. Tanrı da kendini bulmak, Tanrı ile kendini bilmek ve sonuçta ise yaratılmış olduğunun gerçeğinde hep önünde duran Tanrı ile buluşmak, zamansal öteleme içinde birbirine karşıt olmadan birbiri ile aynalaşmayı olanaklı kılmaktaydı. Böylece yaratan ve yaratılan en yüksek düzeyde aynı değil ayrı da değil oluşta buluşmaktaydı.

Yaratılmış olmanın uykusundan uyanıldığında ise yaratılan her ne var ise hepsine aşkın duran kendilikte, varoluşun içinde zamansal öteleme bariyeri de aşılmış olarak, oluş içinde yani yaşamsal olan düşünsel etkinlik içinde karşıtı olmayanda sadece seyir edilmekteydi. Bu, oluş içinde toplamda aynı olmak değil, aynı değil ayrı da değil gerçekliği içinde varoluşu öz kendilikten bulmuş olarak karşıtı olmayan gerçeklikte başkası olmadan seyir etmekti. Var olanlar ise bu seyirde, varoluşun gereği olan zamansal öteleme sebebiyle karşıtı olmayan başkası gibi durmakta bulunmaktaydı. Tanrı'ya her bakıldığında, tanık olunduğunda zamansal ötelemeye bağlı varoluş bulmakta iken Tanrı ile her bakıldığında, zamansal öteleme içinde başkası gibi duran karşıtı olmayan ötekiler ve nesneler ile birlikte/ beraber ama kendiliğin onlara aşkın bakışı içinde seyir edilmektedir. Bu durumda aynı değil ayrı da değil oluşun, varoluşsal anlamda hep korunduğuna tanık olunur. Yani toplamda aynı olma düzeyinde bir olmaya varoluşun gereği olarak olanak verilmez. Zaten yaratımdaki zamansal öteleme ve ortak varoluş gerçeğinde bu olanaklı değildir.

Zamansal ötelenme durumu, katmanlı varoluş sebebiyle varların birbirleri arasındaki hem birbirlerinin geçmişi hem de birbirlerine yönelimde iken gelecekleri olmaları ilişkisinde de görülür. Varlık değil de öznel düzeyde varoluşsal belirim olan hareket, geçmiş olanın gelecek olarak bulunması içinde zamansal öteleme ile varoluşu, aynı değil, ayrı da değil olmakta bulmayı olanaklı kılar. Yani varoluş, zamansal öteleme içinde aynı olmamayı gerekli kılar iken aynılığını koruyan varlık zemininde öze içkin ve amaca bağlı birlik içinde

buluşmaktır. Böylesi hareket biçiminde, hareketin doğasında her şeyin harekette aynılaştırıldığına/ eritildiğine değil, her şeyin zamansal öteleme sebebiyle aynı kılınmadığına tanık olunur. Birlik ise var olanların varoluşunun olanağı olarak buldukları süreksizliğe rağmen, değişmeyen varlık zemininde ve hikmete bağlı sibernetik ussal oluş içinde ayrı kılınmamış olmanın varoluşunda sürekli kılınır.

Sibernetik ussal oluş içinde hareketin zamansal öteleme doğası gereği ile varoluş, buluşmaktan öte değildir. Bu anlamda varoluş, sibernetik ussal oluş içinde hareketin böylesi doğası gereği hep aynalaşma uslamlaması içinde yaşamsal olan düşünsel etkinliğe beraberce katılmaktır… Karşıtı olmayan ötekisi ile aynı değil ayrı da değil olmanın gerçeği içinde bulunmaktır.

Varlık zemininden hareket ile bir olunduğuna tanık olunur. Bir, aynı olmak anlamında değil, katmanlı gerçeklik içinde kapsayıcı olan varlık durumunda içkin, içinde anlamını taşır/ taşımalıdır. Sibernetik ussal oluşa bağlı olarak da amaç, erek, sonuç belirimine göre birliğin korunması söz konusu olandır. Bu anlamda var olanlar için bir olmak, nesnel bağıntılı oluş içinde aynı olmamak anlamını da taşır. Varoluşsal olarak da her ilişki, zamansal öteleme sebebiyle varoluşun ayrı değil aynı da değil olan doğası gereği ile aynı olmamayı gerekli kılarak gerçekleşir.

Bir ve hiçbir zaman aynı olunmayan bir dünya içinde her ilişki, zamansal öteleme içinde gerçekleşir iken var olanların yeni bir oluşta aynı olmaları içinde değil, her daim yeni bir buluşmada birbirlerini karşılamaları içinde gerçekleşir. Yaşamsal deneyime bağlı olarak birbirlerine bıraktıkları izler üzerinden, birbirlerini evrensel olan düşünce etkinliği içinde zamansal ötelemeye bağlı olarak dolayımda yaşadıkları görülür. Bu anlamda birbirlerinin karşıtı olmaktan öte, birbirlerine ayna olarak gerçekleşme etkinliği içinde bulunurlar.

Her yaşam öznesi bir diğer özne ile ilişkide, zamansal öteleme sebebiyle aynı olmamayı varoluşunun gerçeği olarak bulur. Bu anlamda birbirlerine yaşamsal deneyim olarak bıraktıkları izleri

üzerinden hem birbirlerinin geçmişi hem de birbirlerinin geleceği olmayı, şimdi ve burada oluşta buluşmakta olarak bulurlar. Bu anlamda geçmiş ve gelecek şimdi ve burada oluş içinde sanki karşıtların aşılmış birliğinde bulunuyor gibi görülse de bu usun teorik uykusunda ussal bir yargı olmaktan öte durmaz. Aslında olan ise yaşamsal etkinliğe geçmişin katılımı ile, geçmişin gelecek olarak bulunması sonucunda şimdi ve burada olmak ile aynı olmadan buluşmanın olanaklı olmasıdır. Ayrıca bu durum içinde iken geçmiş, geleceğin aynısı veya karşıtı olarak bulunan değildir. İzler anlamında yaşamsal deneyim olarak bulunan geçmiş, olgusal anlamda görülen -özne veya nesneyi- gelecek olarak bulmanın yönelim belirimi olarak olgusal duranın aynısı değil, izleri anlamında da ayrı da değil oluş içinde yaşamsal etkinlik içinde bulunur.

Geçmiş böylesi düzeyde gelecek olarak bulunduğunda, kendilik, şimdi ve burada oluş içinde geçmişin izleri ile gelecek olarak bulduklarına yönelimde olarak yaşayandır. Yaşamsal etkinlik içinde geçmiş, gelecek, şimdi ve burada olmak ise karşıtlık belirimi içinde bulunmadan yaşanır. Her öznenin yaşadığı da bundan ibarettir. Bu durumda hep yeni bir oluşta, karşıt ve aynı olmanın yakalanması değil, her yeni oluşta ayrı değil aynı da değil oluş içinde buluşmak, varoluşun gereği olarak bulunandır. Özneler arası ortak amaçta buluşmak söz konusu olsa dahi zamansal öteleme sebebiyle aynı olmayış her durumda korunur iken en yüksek düzeyde buluşmak, biz olmak anlamında yakalanır.

Zamansal öteleme kavramı ile bakıldığında dahi vahdeti vücutçu düşünce çizgisi ve Hegel düşüncesinin eksik görüde, yanlış yargıda usun teorik uykusunda kaldıkları görülür. Zamansal öteleme gerçeği ile Hegel felsefesindeki çelişik ama aynı oluşta buluşma mantığının yanılgısına tanık olunur. Vahdeti vücutçu gelenekteki mutlak hiçleme ile özdeş indirgemeci olarak mutlak birleme anlayışının da ne kadar yetersiz olduğuna tanık olunur.

Nesnelliğin her oluşta değiştiğini belirtmeye çalışan Hegel felsefesinde ise hakiki varlığın değişmez yönü ve ayrı olmadan aynı olmayışın korunması ise hep geride bırakılmış olduğundan, olgunun hep oluş içinde değişen ve tamamlanan olması ile varoluşsal yönüyle ele

alınması eksik olduğu içindir ki sonuçta yanlış yargıda bulunmaya nedendir. Ayrıca aynı ve başka oluş içinde karşıtı olan ötekisi ile diyalektik kurguda iken hep karşıtını üreten bir oluş içinde düşünce yapısal kılındığında, birbirine bir (aynı anlamında değil, içkin anlamında) ve farklı oluş içinde ayna olan ötekisi ile karşıtı olmadan gerçekleşen varoluştan habersiz olunur. Hep karşıtı olarak ötekisini üreten oluş içinde düşünce yapısal kılındığında ise ötekisine duyarlılığın yitirildiği bir dünyanın kapısı da açılmış olunur. Karşıtı olmadan ötekisi olan ile aynalaşılan ve karşılıklı olarak birbirlerine kattıkları ile rekabete dayalı bir dünyadan ise habersiz olarak yaşanılır.

Hegel, felsefesi ile birçok yanılgılar çemberinde ve eksikler piramidinde ne anlam taşımaktaydı? Yanlış olanın, doğrunun azığı olarak tarihsel yürüyüşte bir gereklilik ve yerinde oluşu ile gerçekleştiğinin anlamını taşımaktaydı.

Yüklem alınanlar ile kendiliğin gelişmesi ise varlıksal değil, varoluşsaldı. Diyalektik ise sadece devinim düzeyinde bilmeye dair uslamlama değil, doğadaki güçlerin devinim beliriminde varoluş eşikleri olan yasaların var kılınması ile aşılmış olarak evrensel usta yaratmanın da bir gereği olarak görünüş bulur. Böyle iken özneler arası ilişkide karşıt olan ötekinin kendilik alanına düşünce etkinliğinde yerleşik kılınması ile hak-batıl diyalektik oluşu içinde, kendiliğin kendi içinde karşıtı olmadan kendisini gerçekleştirmesinin, görünüşe taşımasının sadece bir ussal yöntemidir. Var olanlar ise sibernetik diyalektik oluşta, tam olana evrilmiş olarak evirilerek gelişmektedir. Tarihte, ilke anlamında ideanın gerçekleşmesi ve etkin olduğu alan belirimleri ile gerçekleştirilmesi zorunda kalınması, gerçek olanın galip olması sonucundan hareket ile de bu duruma tanık olunabilirdi. Hegel, diyalektik oluş içinde kendisine rağmen kendisine aykırı düşen bir Tanrı'nın olmadığından da habersizdi.

Gerçeklik ise ayrımlı karşıtlığın yeni bir oluş içinde aşıldığı diyalektik oluş değil, batıl ve gerçek karşıtlığı içinde gerçek olanın düşüncede galip gelmesi ile hep görünüş bulandır. Diyalektik oluşun gerçekliği ise

bu açıdan bakıldığında, kendinde tam olan ereği görünür kılmanın bir gereği olarak okunması gerekendir.

Bir ve farklı oluş içinde yaratılmış özneler için, tözü/ öz kendiliği olan özünden ayrı düşmek veya uzaklaşmak değil de farklı oluşun gereği olarak yabancılaşmak kaçınılmazdır. Öze olan yabancılık ise karşıtı olmayan ötekisi olanlarla çift olmak ile varoluşta birbirine ayna olmakla birbirini tamamlamakta iken yaratılmış gerçeklik alanına çekilmekle geride bırakılır. Yaratılmış gerçeklik alanında özüne yeniden varmak için, diyalektik oluş içinde ereğe doğru evirilmiş olunsa da yabancılık aşılacak olan değildir. Her diyalektik oluş içinde karşıtı olan ötekisini hep üretmek söz konusu ise yabancılık sürekli kılınır.

Öze varmak, varoluş derdinde olarak bulunduğunda ise öze, kendiliğe yabancılık aşılması gereken bir sorun olarak bulunur. Daha öncesinde öze, hakikate varmak ile yabancılığı aşmış olanlar bulunursa, karşıtı olmayan ötekisi ile aynalaşmak ve tanrısal olan yüklemlerin gelişiminde Tanrı ile buluşmak söz konusu olur ise hakikate dair yabancılık da aşılmış olunur. Tanrı ile karşıtı olmayan ötekisi olarak buluşulduğunda ve kavuşmak Tanrı'yı bilmek anlamı ile beraber yaşamak anlamı ile de bulunduğunda öze, hakikate yabancılık geride bırakılmış olunur.

Tanrı ve yüklemleri olarak kendisine dair ne varsa ereksel olması ile zamansal olarak öndedir. Yaratılmış olanın zamansal olarak önünde duran bir Tanrı'sının olması hem yaratılmış olanın var olmasının bir gereğidir hem de Tanrı ile birlikte karşıt değil, karşılıklı olarak varoluşun olanaklı olması içindir. Bu anlamda bir ve farklı oluş içinde bulunan için neden Tanrı, erek Tanrı olarak yarattığına varlıksal değil de varoluşsal, zamansal olarak önünde oluşu ile devinmek zorunda kaldığıdır.

Bu sibernetik oluşun içinde oluş; var olanın, Tanrı'sı ile bir ve farklı olmak içinde aynı olmayı yakalayamadan isteyerek veya istemeyerek, karşıtlığı barındırmayan ötekisi ile varoluşunu bulmasıdır. Tanrı da tanrı olma ilkesinde, karşıtı olmayan ötekisi olan ile varlığına yüklem etkinlikleri içinde varoluşunu böylesi bulmaktadır. Tanrı karşıtı

olmayandır; karşıt olan özneler arası hak ve batıl olunması içinde de ilke belirimleri ile kendini görünüşe taşır. Böylesi görünüşe gelmek içinde tanrısal olan yüklemleri izinde hep yeni bir dünyanın kapısını aralarken, ilkenin tesis edilmesi içinde hep kendini gerçekleştiriyor olarak gelecek belirimli oluşunda bulunan olur. İnsanın kaderi ise Tanrı'ya doğru gelişim içinde bulunmak ve her gelişim içinde gerçekleştirdikleri ile ilke gereği erekte olanı yaşarken Tanrı'yı da yeniden bulmuş olur.

Karşıtlığa bağlı diyalektik ise kendi başına bir gerçeklik olmaktan daha çok kendiliğe dair gerçekliğin görünüş bulması ve gerçek ile öze doğru yürüyüşün tarihsel gelişim içinde gerçekleşmesi içindir. Sonuçta sibernetik ussal oluşun gereği olarak hem ilk hem de erek neden olarak kendinde tam olan öz ile kendilik bulunduğunda, öz hep kendinde bulunacak olarak orada durmaktadır. Ancak oluşun zamansal oluşu içinde var olmanın gereği olarak yakalanmayan, ulaşılmayan aynılık, var olan yaratılanın tözüne bağlı olarak yadsımalarda bulunurken özde aynı olana varması ile bulduğu olur. Ancak töz olarak hakikate varım aynılıkta gerçekleştiğinde yaratılanın varlığı söz konusu değil, yaratıcı olanın varlığı bulunmuştur. Zamansal oluş içinde yaratıcı kendini yeniden öne alarak varoluş bahşederse eğer aynı olunmayan gerçeklik içinde varoluş, yaratılmış gerçeklik anlamında kaçınılmaz olarak yeniden bulunmuş olunur.

Öz için yabancılık olmadığı gibi yaratılmış özne için yabancılık ise ereğe varım ile aşılmış olur. Ayrıca varoluş nesnelerini kendiliğe özdeşlikte değil de yüklem olarak bulmak ile nesnelerine aşkın varoluşunu bulmakla varoluş nesnelerine olan yabancılık da aşılmış olunur. Diyalektik oluş içinde olunsa da özün çeşitlenmesi içinde karşıtlığa aşkın kendiliğin ilkelerde gerçekleştirilmesinde yaşanırken de her şey sonuçtan, erekten hareket ile zorunluluğa bağlı olarak yerinde ve gerekli oluşun ussallığında bulunur.

Diyalektik, kendiliğe yeni bir yüklem edinmenin gelişim ayağı olarak da yerinde dururken, erek belirimli olan ile buluşmanın sonucunda bir ve farklı oluş gerçeğinde karşıtı olmayan ötekisi ile aynalaşmak ve varlıksal

olarak değil de varoluşsal düzeyde görülen eksiğinden yana tamamlanma anlamında birbirini bulmak söz konusu olandır. Karşıtı olmayan ötekisini bulmak ile hep ereğe bağlı yeni bir oluş içinde tamamlanmak söz konusu olandır. Erek olanın tamamlanması değil, erek olanda tamamlanmak, yaratılmış öznenin kaderi olarak bulduğudur. Oluş içinde ereğe bağlı her tamamlanma ise Tanrı'nın yani hakiki kendiliğin yüklemlerinde tamamlanmış olarak varoluşu bulmaktır. Kendiliğe yüklem olarak edinilen her ne ise etkinlik olarak belirir iken etkinliğin kendilik değil, kendiliğe yüklem olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Her yüklem belirimli etkinlik, oluş beliriminde olarak görünüşe taşınmaktır. Görünüşe gelmek ise sadece diyalektik oluş içinde gerçekleşecek diye bir kaide de yoktur. Karşıtı olmadan ötekisi olan ile görünüş bulmak ve karşılıklı ilişkide varoluşsal tamamlanmalar içinde tinselliğe dair gelişim içinde bulunmak da olanaklıdır.

Böylesi tamamlanma içinde Tanrı ile aynı değil ayrı da değil oluşun gereğinde bir ve farklı oluş içinde karşıtı olmayan ötekisi olarak buluşmak ise her ne kadar kendiliğe dışsal birçok biçimde gerçekleşse de en yüksek düzeyde düşüncede gerçekleşir. Tanık olmak ve sonuçta bilmek ile buluşmak düşüncededir ama yüklemlerinde ayrı olmadan O'nu sadece yaşamak, hayatın içinde karşıtlık ve ötekisi olmayı geride bırakmış olarak bulunur. Böyle olsa da yaratılmış olmak içinde bulunulmakta ise karşıtı olmadan bir ve farklı oluş içinde öteki olmak da kaçınılmaz olarak bulunur.

Yaratan ve yaratılan, kendilerine özel etkinlik alanı olan düşüncede, karşıtı olmayan ötekisi oluş içinde anlam veren Tanrı ve anlam bulan yaratılan ikiliğinde buluşurlar. Aynı olmayışı koruyan tekil ve tikel belirimlerin dahilinde yaratıcı ile yaratılan arasındaki zamansal oluş farkı sayesinde hep gelecekte durandan geçmişte durana, tözsel birlik içinde iken bir anlam akışı olarak düşünce etkinlik alanında buluşma gerçekleşir. Hak ve batıl diyalektik oluş içinden hak olanla ve karşıtı olmadan ötekisi olan kendiliğe ayna olanlar ile Tanrı'ya yükselmek düşünce ile olanaklıdır.

Ereğe, sonuca, amaca bağlı olarak yaratılmış olanın, anlam ve değer içeriği yüklenmiş olarak içeriğin gerçekleşmesine de olanak veren kıvam beliriminde ki biçimi ile temsil niteliğinde bulunmasının, yaratılmış özne tarafından deneyimsel olarak bulunması da önemlidir. Sibernetik ussal oluşa bağlı olarak amaca, ereğe, sonuçlara göre hem nedenlerin belirli kılındığı hem de nedenlerin ne için kıldığı bir dünya anlayışında varoluş, temsile dayalı olarak bulunur. Sonuç, amaç, erek belirimine göre anlam ve değer bulan her şey varoluşunu, bütün içinde temsil olma özelliğinde gerçekleşmekte oluşunda bulur. Sonucu, amacı, ereği temsilen gerçekleşen her ne ise yerinde ve gerekli oluşunda gerçekleşir iken sonuçta gerçekliğini hikmeti anlamında görünür kılar.

Yaratılmış özne için temsiller dünyasında bulunulduğuna tanık olmak söz konusu olduğunda ise diyalektik içinde olunsa da diyalektik oluşa aşkın spekülatif yani aynalaşmalı bir dünyada bulunulduğuna da tanık olunur. Böylesi dünyada zorunluluklar zemininde yerinde ve gerekli olanlar ile ilişkide, içeriğin ereğinde gerçekleşmesine tanık olunmakta iken yabancılık geride bırakılmış olunur. Biçim içeriğin aynı değil ama birliğine bağlı olarak dilin temsil gücü içinde anlam kazanması sebebiyle de spekülatif yani aynalaşmalı varoluş kaçınılmaz olur.

Söz konusu sibernetik oluş içinde amaca, ereğe, sonuca bağlı olarak hem kendini gerçekleştirirken hem varoluş nesneleri var ederken hem de varoluş nesneleri ile olan ilişkide bir ve farklı oluşu içinde kendisini karakter, kimlik belirimleri ile yaratırken yeniden varoluşuna anlam katması ise kendine rağmen kendisi ile aykırı düşmek, düşüncenin doğasında dahi ne kadar mümkündür? Bu durum düşünce ve doğayı töze özdeşlikte yüklem olarak gören Spinoza'nın varlıkta sabitlenmiş görüşü ile karıştırılmamalıdır. Doğrusal yalınkat diyalektik oluş kurgusu ile Hegel'in de bunu anlaması çok zordu. Özdeş indirgemeci olan birçok ifadesi ile eleştirilecek savlar bırakmıştı.

Muhiddin Arabi ekolünden gelenlerin aynı çizgide ifade ettikleri ile Hegel'i kendilerine yakın görmeleri de şaşılacak şey değildi. Ancak Vahdeti Vücutçu anlayış geleneğinde mutlak hiçlemek üzerinden

mutlak birlemek anlamında anlayış, sonuçta özdeş indirgemeci olunması ile usa hâkimdir. Hegel anlayışında ise karşıtlık ilişkisinde başlatılan yadsıma ve karşıtlığın bir kılındığı yeni oluşta yadsımanın yadsınması söz konusu iken tam anlamı ile yadsınmayanın yeni oluşta özdeş indirgemeci olarak olumlanması söz konusu olandır.

Bu anlamda Hegel, karşıtlıktan başlaması sebebiyle yanlış yerden, yöntem sürecinde ise yanlış başlangıcı sürdürmesi sebebiyle yanlışta olsa da değişime rağmen olgusal olanın oluştaki sürekliliğini belirgin olarak görünüşe taşır. Bu anlamda vahdeti vücutçulardan farklı olarak, vücutçularda tekâmül işaret edilmiş olunsa da sonuçta hiçlemek ile birlemek söz konusu olduğunda donuk kılınan bir metafizikten öte, hep oluş içinde değişen bir metafiziği görünür kılması ile ileri olan bir anlayışta görülür. Ancak vücutçu gelenek hakiki varlığı kendinde karşıtı olmayan gerçeklikte bulur iken Hegel anlayışının ötesinde, doğru olan yerden başlamıştır. Ayrıca Hegel, tarihin bitimli oluşunu söylemesi ile olgusal olanda sabitlenen bir dünyaya işaret ederken ne kadar doğru idi?

Usun teorik uykusunda olmasına rağmen Hegel, tarihe us ile açılan bir kapının önünde oturmaktaydı. Olgusal olanın tarihsel yani değişen gelişim sürecinde zamansal olduğunu göstermekteydi. Özdeş indirgemeci olsa da varlık ve us perspektifinden insan tinini, doğrusal düşüncenin kurgusunda, istençle bağıntılı varoluş sürecinde mutlak ve nesnel tinde kendine kattıkları ile resmetmeye çalışmaktaydı. Düşünce anlamında tözün hem nesnel hem de öznel yönünü görünür kılarken tarih içinde açılımlarına tanık kılması önemliydi. Durağan bir metafizik dünyaya değil de hep oluş içinde gelişen hareketli bir metafizik dünyaya bakmaktaydı. Deleuze'dan önce düşüncenin yaratıcı doğasına dolaylı da olsa dikkat çekmesi önemliydi. Doğa ve tin alanlarının kendi içinde dışlaşan düşünce alanı olduklarını göstermesi adına düşünce meydanında yerini almıştı. Kendiliği değil de düşünceyi merkeze alırken özdeş indirgemeci yaklaşımı ile yanlış yerden bakıyor olsa da her şeyin bir düşünce dünyasında olup bitmekte olduğuna dikkat çekiyor olması önemliydi.

Elbette doğa Tanrı'nın düşünce alanıydı. Hegel'den önce İslam sufileri aklı evvel anlamında ilk yüklemin, yani ilk var olanın akıl olduğunu belirtmişlerdi. Aklı evvel, faal akıl olarak sonrasında var olanların nedeni olarak doğaya içkin aklı külli (tümel akıl) anlamında belirendi. Nebi Muhammed Mustafa'nın da ilk yaratılanın akıl olduğunu beyan eden hadisi şerifi vardı. Kendisi de o aklın görünüşe gelişiydi. Ussal anlamda temsile dair olarak varoluşun gerçekleştiğini de böylece dolaylı olarak ifade etmişti.

İslam sufilerinden önce ise Stoacı düşünürler, panteist yaklaşımlarına rağmen doğanın ussal gerçekliği barındıran ussal bir alan olduğunu zaten belirtmişlerdi. Plotinus'tan itibaren, ilk yaratılanın akıl olduğunu ifade eden düşünürler olmak ile beraber bu düşünürlerin usu kendi dinamiği içinde ele almasına tanık olmak zordu. Hegel ise başlangıç noktası yanlış olsa da diyalektik yöntem ile düşünceyi, us belirimlerinde kendi dinamiği içinde takip etmiş olması anlamında dikkate değerdi.

Düşünce tarihine birçok katkısından olsa gerek ki arkasından bakan birçok kişi, saygılarından dolayı şapka çıkartmaktaydı. Ancak tarih; gerçeğin tamamlanması bağlamında bitimli değil, gerçeğin açılımları bağlamında tanrısal olanın çeşitlendiği değişimler ve temsile bağlı gerçekleşen varoluş içinde hep yeniden yaratılana, kurulana göre gerçekleşir iken bitimsiz oluş içinde yaşanmakta olandı. İlkesel oluşu içeren olgunun tarihi elbette vardı. Ancak, Hegel olgusal olanın geleceği olduğundan da uzaktı. Olgusal olan ile gelecek, ayrıntılar ile ne olacağına dair değil de olgusallığa bağlı gelişim perspektifinden nasıl olabileceği öngörülebilir olandı. Sibernetik oluş içinde ise hikmet sonuçta açık olan gerçeklik olarak bulunurken, gerçek ile olan bitene bakmak, zorunluluk zemininde yerinde ve gerekliliğinde tanık olmak da olması gerekendi.

Elbette doğa Tanrı'nın düşünce alanıydı ama karşıtı olmayan olarak bulduğu, nesnel olduğu kadarı ile öznel kıldığı yüklem olması ile varoluşuna kattığıydı. Doğada ise diyalektik devinim, yasalar ile aşılmıştı. Kütle çekim-entropi yani kütle korunumu ve süreksizlik

Tanrı'da karşıt değil, amaca bağlı olarak doğada var olanların/ olacakların varoluş eşikleri olan yasaların beliriminin gereğiydi. Bir atomdaki negatif yüklü elektron veya pozitif yüklü proton dahi tözü gereği nur iken Tanrı'nın kendisinde karşıtlık değil, kendi ilişkilerinde dahi yadsınabilir anlamında karşıt değil, çift olma belirimli olarak ikili birlik içinde birbirlerini eksik yönlerinden yana tamamlar iken hem varoluş bulmakta hem de atomu görünüşe taşımaktaydı. Bu, çift oluşa bağlı olarak yeni bir yaratım durumunda bulunmanın gereğiydi.

Çift olmak, ötekinin karşıtı olmak anlamını taşımaz… Çiftleri karşıt olarak belirlemek ise bilmenin belirleyici doğası gereği ile ussal bir yaklaşım olmaktan öte değildi. Böylesi yaklaşım, sadece bilmeye yönelik olsa da çiftleri ilişkilerinde birbirlerinin karşıtı olmayan ötekileri olarak anlamaya olanak vermez. Bir ailede dahi kadın ve erkek çift olmak ile aile olmakta buluşur iken karşıtı olmayan ötekisi olarak üst bir kimlik beliriminde yaratımda olarak buluşmuşlardır. Çiftlerde tamamlanmak ve aynalaşmak ile hep yeni bir yaratım durumunda buluşmak söz konusu olandır. Karşıtlıkta ise ayrışımda birbirini belirli kılmaya bağlı olarak varlıkta veya varoluşta ampirik veya pragmatik karşılığı olmayanın, hep gerçek olan ile yadsınması ve sonuçta gerçek olan ile ilerleme söz konusu olandır.

Çift olanları karşıt belirimler olarak ussal düzeyde karşıt kılmamız, doğalarını kıpıları gereği bilmek anlamında bir yaklaşım olsa da çiftler, kendi doğalarında karşıt olmayan ilişki belirimlerinde birbirlerini tamamlamaktaydı. İnsan ilişkilerinde diyalektik ise doğru bilgiden yoksun, eksik veya yanlış biliş etkinliğinde bulunulması, özne göreceli veya nesnel bağıntılı oluşa bağlı olarak da eleştirel düzeyde yorum yapabilme olanağına sahip olunması ve salt düşüncesinde değil de sonradan edindiği, *içinde ki kötü* olarak karşıtı olan ötekini -nefsi emmareyi- barındırması sebebiyle tekbenci olması doğası gereği ile insanın bulduğuydu. Bu durumda karşıtlık ve karşıtlık içinde diyalektik, ampirik ve pragmatik sonuçlar gereği ile batıl olanın gerçek olan ile yadsınması ve bu bağlamda ilerlemeyi koşullayandı.

Çift ve karşıt oluşta farklı belirimli sonuçlar görülmesi, ikisi arasındaki farklı oluş durumunun görünüş bulması ile iki ayrı durum olduklarını açık eder. Anlaşılan o ki Hegel diyalektik yöntemi çift oluşlarda yapılması gereken iken karşıt oluş belirimlerine indirgenerek yapılan ussal bir zorlamadır.

Bu durumda çift oluşa bağlı olarak karşıt oluşun tanımının da yeniden yapılması gerekir. Ussal anlamda karşıt kıldığımız ama birbirini yadsımayan, tamamlayan ve doğaları gereği ilişkilerinde birbirlerini karşıt olarak değil de çift olarak bulan karşıtlar var. Bunun ile beraber değer yargısal olarak yadsınmaya olanaklı olan karşıtlar var.

Çift olanlar, birbirini eksiğinden yana ve aynalaşma içinde yeni bir oluş durumunda tamamlar. Yadsımaya bağlı bir karşıtlık içinde değil, tamamlamaya bağlı bir oluş içinde birbirlerini karşıtı olmadan bulurlar. Birbirlerine rahmet olarak rağbet etmiş olmanın rekabetinde diyalektikte bulunurlar. Bu durum insan ilişkilerinde aidiyet, sorumluluk, sahiplenme, hak-had belirimi içinde tamamlamaya/ tamamlanmaya dayalı rekabet ilkesi altında gerçekleşen diyalektik oluşta gerçekleşir. Karşıt olanlar ise birbirini, olması veya olmaması gerekenler olarak yadsır iken görünüşe taşırlar. Gerçek olan olması gerekenin galip olması sonucunda ise olmaması gereken karşıt olan aşılmış olarak anlam yürüyüşü devam eder. Rahmet gerçek olan ile tarihsel yürüyüşte tesis edilmiş olur.

Bu anlamda diyalektik, karşıt olanlarda yadsımaya bağlı olarak eleştirel olmaya, çatışkıya dayalı görülür. Çift olanlar için ise diyalektik, karşıt oluş içinde değil, ussal olarak karşıt kıldıklarımızın, karşıtı olmayan ötekisi oluşta bulunurlar iken varoluş eşikleri olan yasa zemininde buluşmaları veya yeni bir ilkede buluşmaları ile birbirlerini tamamlamalarında ve rahmet olmanın rekabet beliriminde görülür. Varoluşta sürekli oluşun yakalanması içindir ki yasa veya ilkede çift oluşun tamamlanmalarında varoluş olanaklı kılınır. Çift oluş belirimlerinde düşünsel etkinlik alanında tamamlanma, aynalaşma ve varoluşsal derinlik elde edilir iken karşıt oluş belirimlerinde gerçek

olanın galip olması etkinliği içinde düşünsel etkinlikte gerçek olan ile ilerleme söz konusu olandır.

Anlaşılan o ki diyalektik, çift veya karşıt olan belirimlerin birbirinden farklı olarak iki farklı formasyon biçiminde gerçekleşmekteydi. Çift oluşa dayalı diyalektik yeni bir oluşta yaratımın bulunması için gerekliydi. Karşıt olanların ilişkisinde görülen diyalektik ise gerçek olanın görünüşe gelmesinin ve gerçek ile ilerlemenin gereği olarak tanrısal olan düşünsel etkinlik içinde ussal kurgusal bir çözümlemeydi. Yani bir ve farklı oluş içinde, aynı değil ayrı da değil oluşun gözetilmesi ile yaratımın nasıl olacağına ayrıca nasıl görünüşe gelineceğine ve nasıl ilerlenmesi gerektiğine dair analitik bir uslamlamaydı.

Düşünsel etkinlik yaşamsal etkinliktir. Bu nedenledir ki yaşamsal etkinlikte çift veya karşıt diyerek ussal belirlediklerimiz, karşıtı olunmayan eylem etkinliğinde yaşanır. Düşünsel etkinlik yaşamsal olarak da yaratıcı etkinlik olarak gerçekleşir. Us ise bu yaratıcı etkinlikte, belirli kılınanlar ile yaratımın açık olmasının bilme formasyonu kazanmasıdır.

Yaratılmış etkinlik içinde çift oluşun ikili birliğinde her ne ki vardır… Düşünsel etkinliğin yaşamsal etkinlik oluşu içinde karşıtı olmayan ötekisi veya nesneleri olarak yerlerini almışlardır. Sorun ise düşünsel etkinliğin içinde var olan bizlerin, usun bilme doğası gereği çiftleri karşıt olarak belirler iken yaşamsal oluşta karşıt olarak bulundurulmadan varlıkta yerlerini aldıkları gerçeğinden uzaklaşmış olmamızdır. Düşünce etkinliği, karşıtı olmayan yaşamsal etkinlik olarak usun bilme doğasında açık olanların karşıt olmadan yaşanmasını olanaklı kılmış iken var olanların, usun bilmeye yönelik doğası gereği ile çiftleri karşıt bulması, hakikate giden yolda ilk adım olarak bilmek adına anlaşılabilir olsa da gerçeğinden uzak usun yanılgısı içinde bulunmaktır.

Bu duruma aynalaşma mantığı ile bakıldığında gerçeği, us aynasındaki ters simetrik belirimli görünüşünde aramaya benzer. Nasıl ki zihnin yanılgıları vardır… Usun da böylesi yanılgı içinde bulunmaları vardır. Buna teorik bilişimde sıkça rastlanır. Us ile kendiliğin hakikatine tanık

olunmaz ise kendiliğe/ hakikate giden yolda mutlak ayrıştırıcı, özdeş indirgemeci veya çelişik aklın ironik yaklaşımlarında usun teorik uykusunda kalınabilir. Bu durum zihinden veya ustan vazgeçeceğimiz anlamında değil, ussal olarak bildiğimizin sanısında olarak bulduklarımızın, -derin uykusundan yani usun teorik uykusundan- ampirik ve pragmatik karşılıklarının olup olmadığının sağlamasına bizi götürür/ götürmelidir. Kavram sadece salt ussal değildir… Ampirik ve içselleştirilmiş değer olarak pragmatik karşılıklarının da olduğu düşünüldüğünde, ampirik ve pragmatik karşılıklarında tespitlere dayalı analitik olunması ile de ussal olarak anlamlı kılınması gerekli olandır.

Düşünsel etkinlikte olan ile ussal olarak belirlediğimiz arasında gerçeğe dair böylesi fark var ise ampirik ve pragmatik ussal oluşa ihtiyaç olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu anlamda ussal olarak karşıt kılınanlar ile diyalektik bilme ediminde/ yönteminde bulunan her kimse, usun diyalektik bilme formasyonunda yanılgı içinde, düşüncenin yaratım etkinliğinde karşıtı olarak bulunmayanların çift kılınmış olarak yaşandığı gerçeğine kör bakmaktadır. Bu durum formel mantık ile her şeyi -anlamaya değil de- bilmeye çalışma hatasına düşmek ile aynı çizgide buluşulduğu anlamını taşır. Bu da göstermektedir ki diyalektik yöntem, özellikle Hegel diyalektik kurgusu, gerçeğe eksik bakışta yanlış bilişsel sonuçlara götürebilmektedir. Bu anlamda her ussal olan bilişsel yöntemin yerinde ve gerektiğinde kullanılması gerektiği gerçeği ile de karşı karşıya kalırız.

Yaratımdan da anlaşılıyor ki Tanrı, tekbenci bir doğaya sahip olmadan, sibernetik ussal oluşu yapısal kılmış olarak hikmet üzeri çift kılmalara bağlı olarak yaratan ve iş görendi. Tarihte diyalektikte ise yanlış veya eksik yorumlama ve tekbenci oluşa bağlı olarak insanın hem kendi içinde hem de ilişkilerinde diyalektik oluşu bulması ile batıl ve gerçek olgusu belirimleri üzerinden hep gerçeğin galip gelmesi doğrultusunda sürekli kılmaktaydı.

İnsanın varoluşunda ise ilkelerin galip geldiği ussal formasyon olan vicdanda, insanın kendisini karşıtı olmayan ötekisi kılışında diyalektik oluş içinde diyalektik oluşa aşkın ahlak biçimsel olarak sonuçta

kendiliğini bütünlükte bulması söz konusu olandı. Böylesi diyalektik ise düşünsel etkinlikte karşıtı olmayan ötekisi ile ussal oluşta eylemin, doğru-yanlış, iyi-kötü olması gereğinde yaşanandı. Nefsi emmareye dair ne var ise yadsınmasıyla, ilkede tutarlı oluşun yakalanması söz konusu olandı. Sonuçta ise karakter ve kimlik edinmelerde bütünlüğün korunuyor olması ile sürekli kılınması da söz konusu olandı. Diyalektik oluş içinde diyalektik oluşa aşkın bütünlüğün edinilmesi ve korunuyor olmasından da anlaşılması gerekirdi ki diyalektik, yani ayrımın kıpısı tanrısal bir kurguydu; düşünsel bir çözümleme, yani analitik kıpı aracıydı.

Varlıkta varoluşsal çift belirimli görünenlerden farklı olarak görünüş bulan karşıtlık ise varlıksal değil, varoluşsal ve ussal bir belirleme olarak bulduğumuzdu. Süreksizlik ve farklı oluş içinde duyular ile tanık olunan gerçeklikten farklı olarak ussal olan gerçeklerin yani ilkelerin görünüş bulması için gerekli olandı. Karşıt belirimli oluşta gerçek olanın görünüş bulması ve gerçeğe bağlı düşünsel ilerleme olanaklı kılınırken, çift oluşta da ikili birlik içinde birbirini tamamlıyor olarak kaim olunması söz konusu olandı.

Karşıtlık, duyusal olanın değil, ussal olarak gerçekliği olanın görünüş bulmasının bir gereği olarak olması gerekendi. İlkesel olanın tesis edilmesi gerektiğinin bir belirimi olması ile varoluşsal olarak ampirik ve pragmatik karşılıklarının olması sonucunda bulunan ve yaşanandı. İzafi oluş içinde eleştirel oluşta görünüşe taşınandı. Öznelde ise nefsi emmare sebebiyle çatışkılı veya rekabete dayalı diyalektik oluş içinde bulduğumuzdu. En temelde iyi- kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin, hak-batıl belirimlerinde değer biçimsel olarak bulduğumuzdu. Değer biçimsel olarak da ahlak biçimsel olunması ile varoluşu bulmamız ve varoluşu anlamlı kılmamızın bir gereği olması ile yaşadığımızdı. Değer biçimsel oluşun bir gereği olması ile hem ussal hem de varoluşsal olarak bulduğumuzdu. Nefsi emmareye bağlı olarak öznelde diyalektik oluş içinde hakikate yükselmenin, tarihsel oluş içinde ise hakikate doğru ilerlemenin aracıydı.

Gerçek hep galip olmakta ise diyalektik oluşun bittiği yer yok mudur denilecek olunursa eğer tekbenci oluş içinde gerçeğin yanlış veya maksatlı yorumlanması söz konusu olduğu sürece diyalektik oluş bitmez. Ancak tekbenci oluş gerçeğe göre terbiye edildiğinde tevhid edinilirse eğer karşıtı olmayan ötekisi oluşta diyalektik aşılmış olunur. Ancak tevhide varmak yeterli değil, sibernetik oluş içinde hikmete de tanık olunması gerekir. Ancak diyalektiği aşmamış olanlar ile ilişkide hak olanın tesisi adına her daim diyalektik oluş içinde bulunulur. İlkelerin, özellikle adalet ilkesinin çatısı altında ilişkilerde ve kurumlarda tesis edilmesi söz konusu olur ise çatışkılı diyalektiğe aşkın rekabete dayalı diyalektik oluş içinde gelişim devam edebilir.

Karşıtı olan ötekisi olmadan varoluş ise karşıtı olmayan öteki olanlar ile cennet olgusunda olanaklı kılınmıştır. Cennet olgusunda dahi karşıtı olmayan ötekiler ile çatışkılı değil, varoluşa katkıda bulunmak anlamında selamet ilkesi gereği karşıtı olmayan ötekiler arasında rekabete dayalı diyalektik oluş, doğrusal gerçekleşendir. Böylesi diyalektik oluş içinde ise düşünsel etkinlikte anlama dayalı derinlik bulunsa da tarihsel ilerleme anlamında düşünsel ilerleme görülmeyebilir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki insanın tekbenci (ancak, kendi içinde çok benlikli olan; ben, özne ben, öz-ben) doğası, Tanrı'nın düşünce etkinlik alanı olan doğada Tanrı için, karşıtı olan ötekisi olmadan vardır. Doğa düşünsel bir etkinlik alanı ise sonuçta doğada bütünlüğün korunuyor olmasından da bunun anlaşılması gerekirdi. Tekbenci oluş insana yüklem olarak verilmiş -aşılabilir- bir durumdur ki onun ile diyalektik oluş içinde hem tanrısal olan yüklemlerinin gelişimi ile Tanrı'ya yükselmiş olunsun hem de tanrısal olan olanaklar ile tarihsel oluş içinde gelişimde bulunulsun. Sibernetik ussal oluşta olan bitene hikmeti ile bakıldığında, insanın diyalektik oluş içinde bulunması, tarih varlığı olarak insanın kendini gerçekleştirmesinin, gelişiminin çözümü olması anlamında tanrısal bir kurgu olarak bilinmesi gerekir. Düşünsel bir yüklem olarak aşılabilir olması olanağı da bunu anlamlı kılar.

Ayrıca karşıt olan ötekisi olmadan düşüncenin gerçekleştiği melekler âleminden de anlaşılması gereken o ki karşıtı olmayan ötekisi ile de düşünce olanaklıdır. Ancak tarihsel perspektiften bakıldığında bu olanak tarihsel oluşun dışında gerçekleşir. Hegel buna dikkat çekmiş olsa da genel anlamda anlatmak istediğim: Hegel'in kurguladığı diyalektik yöntemde, tanrısal etkinlik alanı olan doğada çift belirimli görünüş bulan olduğu biçimi ile, insan tininde karşıtlık belirimi ile karşılığı olan diyalektik oluşun karıştırılıyor olmasıdır. Bu da Hegel diyalektik kurgusunun eksik ve ironik durumudur.

Doğada karşıt değil de çift belirimli olanlarda ise yasada buluşmak veya karakter, kimlik belirimli yeni bir üst ilkede tamamlanmak ile hep yeni bir oluşta görünüş bulmaya tanık olunabilirdi. Ancak böylesi diyalektik oluş ilerlemenin değil, düşünsel alanda aynalaşma biçimlerine bağlı olarak anlamda derinliğin yakalanması içindir. Sonuçta düşünsel oluşta anlam yaratımına bağlı olarak zenginleşme bağlamında kendiliğe dair gelişim olanaklı iken tarihsel değil de geçmiş belirimli bir düşünsel dünya içinde bulunuyor olunurdu.

Diyalektiğin böylesi farklı formasyon biçimlerin serimlenmesi yapılmadan sadece karşıtlık ilkesi üzeri genel anlamda diyalektik kurgulanır ise eksik bakışım ile sonuçta yanılgılar ile dolu bir okuma biçimi ile karşı karşıya kalınır. Bu anlamda batıl olanın kullanılabilir olması söz konusu olsa da hak ve hakikaten yana sonuçsuz olması sebebi ile değerlendirilmesi gerekir.

Diyalektik, karşıtlar arası ilişkilerde, ereğe bağlı değişen etkinlik ve değişken durum belirimlerine göre gerçekleşir. Doğadaki kuvvetler arası diyalektik olarak gördüğümüz ise Tanrı'nın karşıtı olmayan oluş belirimi içinde çift kılınmış olan ve karşıtı olmayan ötekisi veya nesnesi olan kuvvetlerin ilişkisinde gerçekleşir. Doğada çift olarak var olanlarda ise denklikten daha çok birbirlerini tamamlamalarının gereği olarak eşit olmama durumunda bulunmak söz konusu olandır. Çiftlerde eşit olmamak, karşıt olmak anlamı da taşımaz. Karşıt olmayan çiftler, birbirlerini tamamlamakta değil de ayrışmakta ve farklı erek belirimlerine göre birbirine galip olma -devinme- erkini göstermekte

ise değer yargısal olarak karşıt belirimli olarak görünüş bulmaları ile karşıtlık ilişkisinde diyalektik de görünüş bulur.

Doğada diyalektik, çift oluşların birbirini karşıtı olmayan ötekisi, nesnesi ile yeni bir oluş içinde tamamlanması anlamında, varoluşsal bir gereklilik olarak anlamlı kılınır ise bu, ussal anlamda kabul edilebilir olandır. Ancak çiftler aynı ve karşıt belirimler olarak anlamlı kılınmaya çalışılmış olunursa bu, bir zorlama olmaktan öte durmaz.

Doğadaki diyalektik, birbirini yadsımaya bağlı olarak görünüş, karşıtlık içinde bulunmak ile gerçekleşen değil, -ussal olarak karşıt gibi gördüğümüz veya ussal düzeyde karşıt kıldıklarımız- çift kılınmış olanların ilişkisinde varoluş eşikleri ve varoluş eşiklerinde var olanların görünüş bulması ereğinde aşılmış olarak bulunur. Tarihsel olgu olarak galip gelme beliriminde görünüş bulan ve yadsımaya bağlı beliren olması ile karşıtların ilişkisinde görülen diyalektik ise sonuçta pragmatik düzeyde ampirik oluşta senteze sebep verse de anlamın kendi doğası gereğinde biricik oluşunda kavramsal sentez olanaklı değildir. Tanrı ise bir ve farklı oluş içinde karşıtı olan ötekisi ve dengi olan bulunmadığından dolayı karşıt olgusal oluş içinde bilinebilecek olsa da hakiki varlık oluşu anlamında mahiyeti ve varoluşa dair gerçekleştirdiklerinden yana yadsımaya dayalı diyalektik içinde iken anlaşılacak olan değildir.

Diyalektik oluşta Tanrı, karşıt olgusal olanların tarihsel gelişimi içinde, yüklemleri olan evrenseller görünüş bulur iken diyalektik oluşta karşıtlığı karşıtı olarak bulmadan etkinlikte olması ile bilinecek olandır. Sibernetik, katmanlı ve girift, spekülatif, tevhid, hikmet, ampirik ve pragmatik ussal oluş belirimleri ile de kendisine tanık oluna bilinecek olandır.

Din, hak ve batıl ilişkisinde batıl olana eleştirel yaklaşımda hak olan ile görünüş bulur. Batıl olan yerine hak olanın tesis edilmesi gerektiği usunu taşır. Hak-batıl diyalektik oluşu içinde gerçekleşirken de diyalektik oluşa haiz olsa da tevhid gereği, diyalektik oluş aşılmak zorunda kalınandır. Felsefe, izafi bağıntılı oluşa bağlı olarak eleştirel

oluşta diyalektik gelişim içinde gerçekleşir. Siyasette sınıflar arası iktidar ve muhalefet ilişkisinde diyalektik oluş kaçınılmaz olarak bulunur. Ekonomide sınıfsal ve rekabete dayalı diyalektik oluş olması gereken olarak bulunur. Rekabetin bittiği yerde sınıfsal çatışkılı diyalektik siyaset alanında hâkim olur. Ahlak, vicdanda kötü-iyi, yanlış-doğru yargısal oluşunda ilişkiler sonucunda diyalektik oluş içinde edinilir. Bilim, salt nesnel bilmeye odaklı iken diyalektik değil, kuramsal oluş içinde hareket etmeyi önceler. Böyle olsa da ampirik, analiz ve analitik oluş içinde sonuç verilere göre her değerlendirme beliriminde diyalektik oluş içinde gerçekleşmek zorunda bulunur. Sanat ise doğuşa bağlı olarak doğaçlama içinde gerçekleşir iken diyalektik oluşta bulunmadan gerçekleşir. Diyalektik oluşa sebep yorumlar içermesi söz konusu olsa da aynalaşma esasına göre spekülatif oluş içinde gerçekleşirken diyalektik oluşa haiz değildir. Demek ki her alanda farklı diyalektik oluşlar içinde bulunulmakta, diyalektiği içermeyen veya diyalektiğe aşkın gerçekleşen alanlar ise diyalektiğin usun doğası olmadığını görünür kılar.

En temelde hakiki varlık anlamında Tanrı ilkesinden bakıldığında, Tanrı'nın kendinden karşıtını çıkarması söz konusu değildir. Hakiki varlık, biricik ve katmanlı gerçeklikte bulunur iken karşıtı olmayan ötekilerini ve nesnelerini var kılar. En temelde varlık ilkesinden dahi bunun anlaşılması gerekirdi. Hakiki varlık anlamında Tanrı için ise yarattıkları kendisine iman etmiş olsun veya olmasın, düşman kesilmiş veya dost olmuş olsun fark etmez; Tanrı'ya, varlık ilkesinin kapsayıcı olması nedeni ve aynı değil ayrı da değil oluşu gerçeği sebebiyle yarattıkları karşıt olamazdı. Erek belirimli olarak varoluşunu bulan her varlık, yaratılmış amacına bağlı olarak da zaten Tanrı'nın karşıtı olamazdı. Ayrıca, yadsınabilir karşıtlar ilkesinden bakıldığında da karşıt olan hep dışardan eklemlenmiş olarak bulunur. Nebiler dahi kendi toplumları içinden çıkarlar iken toplumlarının yaratılmış gerçekliliği içinde edinilen içselleştirilmiş değer, anlayış özdeşliğinde onlara karşıt değillerdi. Ne vakit hakikat ile tanışırlar, hakikatin neferi olurlar, toplumlarına döndüklerinde toplumlarının dünyasına ait değillerdir. Yani toplumlarının içinde iken karşıt değil, farklı bir anlam ve değer

dünyasından baktıklarında karşıt olmuş olurlar. Platonun mağara örneğinden de bu anlaşılabilir bir durumdur.

Karşıt olanın, hep kendi içinden yeniden çıkarılması kurgusunda ise sonuçta hep karşıtı olan ötekisi ile kurulacak bir dünyanın kendisinde, karşıtı olmadan ötekisi olarak durana yabancı kalmak kaçınılmazdır. Böylesi bir kurgu, karşıtı olmadan ötekisi olarak duranın gerçeğinden koparıcı olarak ötekisini hep karşıtı olarak kurgulamayı varoluşun gereği olarak bulur. Diyalektiğin hikmetinde sonuçta gözetilen ise karşıtı olmayan ötekisi oluşta buluşabilmektir. Karşıtı olan ötekisi ile diyalektik ilişki ise tarih olgusal olarak hep ilkenin ilişkilerde tesis edilmesi ile aşılması gereken olarak bulunur. Yadsınabilir karşıtlarda batıl olanın genele yaygın kılınması ise hak olanın ampirik ve pragmatik sonuçları sebebiyle olanaklı kılınmaz/ kılınmamalıdır. Batıl genele yaygın kılındığında ise olumsuz sonuçları ile karşı karşıya kalınması kaçınılmazdır.

Zaten iki karşıt kavramın yeni bir oluş olan kavramda buluşmaları anlam içeriği ile olanaklı değildir. Böyle olmak ile beraber iki karşıt kavramın değer yargısal olarak birbirlerini görünür kılmaları sonucunda, anlam içeriği olarak yeni bir kavramda buluşmaları söz konusu olmasa da değer yargısal olarak yeni bir kavramı görünür kılmaları söz konusu olur/ olabilir. Kavramın içeriği olarak anlam, kendindeki bütünlükte parçalanmayacak kadar biricik ve kendisinden başkasını çıkarmayacak kadar da eril durur. Ussal karşıtının çağırımsal olarak bulunması ile de değer yargısal olarak belirmesi sonucunda diyalektiği olanaklı olur.

Ancak bu durum iki karşıt kıpının oluş denilen yeni bir kavramda içerilmiş olarak buluşmaları değil, yeni bir kavramı değer yargısal görünür kılmış olmaları ile sürdürebilirdir. Ayrıca oluş olan kavramdan da anlamın eril doğası gereği yeni bir karşıt kavram çıkarmak olanaklı değil, kavramın nesnel bağıntılı olduğu farklı karşıt kavramlar ile ussal düzeyde diyalektikte bulunarak hep yeni bir kavramın değer yargısal olarak açık edilmesi sonucunda diyalektik sürekli kılınabilir. Yöntem olarak da oluş kavramından yeni bir kavramın çıkarılması değil, olumlu

ve olumsuz belirimli karşıt kavramlardan olumsuz olanın hep yadsınması sonucunda ilke olan olumlu kavrama varım, diyalektiğin olması gerekenidir. İlke olan kavramların öznellikte karşıt olamayan belirimde düşünsel etkinlikte kullanılması ve yaşamsal olarak içselleştirilmesi söz konusu olduğunda ise karşıtlığa aşkın düşünsel etkinlikte yaşam, tanrısal belirimde gerçeğine taşınmış olarak yaşanmış olur. Bu bağlamlardan farklı olarak Hegel'in diyalektik yöntemi kendi içinde ironi barındır. Usun yanılgısında usun uykusunda kalmış olarak bulunur.

Mesela: İki olumsuz anlamında cimri ve müsrif kavramları farz edelim ki değer yargısal olarak karşıttır ayrıca cömertlikte aşılmış olarak bulunsunlar. Sonuçta ise kavramlaştırma sürdürebilir olmadan yerinde kalır. Zaten varoluşsal olarak cömertlik hem anlam hem de duygu karşılığı ile ne müsrifliği ne de cimriliği barındırmış olarak ikisini de geride bırakmış olmanın durumunda yaşanır. Cimri-müsrif ve cömertlik bağlamında ele alınacak bir diyalektik kurgu hem anlamın doğası gereği hem de varoluşsal karşılığı olmayan olduğu içindir ki sentetik olmaktan öte durmaz. Zaten iki olumsuz ussalın diyalektiği sonuçsuzdur. Sonuçta ise diyalektik olarak sürdürülemez bitimli oluşa gebedir. Bu, teorik usun dogmatik uykusunda bulunmaktan öte değildir.

Kavram, yüklemi olan anlamın eril, dirimsel, bütünsel, biricik oluşunda kendi içinde devinimsizdir. Bu anlamda karşıtlık, kavramın içsel dinamiği ve onu devingen kılan olmaktan uzak durur. Kavram, karşıtı veya çifti ile anlamı açık edilirken ayrıca cümle içinde aldığı anlam yüküne göre değer beliriminde görünüş bulması ile kavramlaşır. Değer belirimli kavram oluşu ile diyalektik oluşa, devinime olanaklı kılınır. Bu durumda Hegel diyalektik kurgusunun, kavrama dair olan görüşü ampirik ve pragmatik karşılığının olmaması nedeni ile anlamsızlaşır.

Bu durumda cimri, müsrif ve cömertlik gibi kavramların sürdürebilir diyalektiği ise kavramın kendinden çıkarımsal olarak değil, karşıt kavram kıpıları veya kavram çiftlerinin anlamda çağırımsal olarak karşılıklarının bulunması ve olumsuz olan karşıt kavramın hep

yadsınması sonucunda ilke olan kavrama varılması ile olanaklıdır. Bu ise Hegel diyalektik kurgusundan tamamı ile farklıdır.

Gerçekte yani ampirik karşılığında deneyimsel olarak cömertliğin diyalektiği ise cimri ve müsrif karşıt zorlamasında değil, vermek veya vermemek iradesi ikilemi içinde yaşanır. Bu durum çift oluş diyalektiğinde olduğu gibi yeni bir oluşta buluşmakta değil, değer yargısal olduğu içindir ki vermek veya vermemek ikilemi içinde birinin tercih edilmesi yani yadsınması ile sonuçlanır. Cimrilik, cömert oluş ile geride bırakılan olur veya cömertlik, kendisine hiç uğranmamış olarak varyemez oluşu yani cimriliği, olmaması gereken olarak görünür kılar. Ortak pragmatik yani varoluş adına ortak faydacılık düzeyinden de bakıldığında olması gereken olarak cömertlik, sonuçta vergilendirilmiş kazanç olarak tesis edilmek zorunda kalınır. Bu ise Hegel' deki gibi oluşa taşınma/ taşıma değil, olması gerekenin gerekli olması sebebiyle tesis edilmesi anlamını taşır. Zaten Hegel de karşıtlar tam anlamı ile yadsınmış olmadan oluş denilen kavramda aynı kılınırlar iken karşıt olarak ötekileştiren, sonuçta ise aynı kılan ironisinde çıkmazda bulunur.

Müsriflik ise havai olan karakterin kişilik yüklemidir. Savurganlık sonuçta muhtaçlığa götürür ise ampirik ve pragmatik sonuçlarından ders alınmış olunur ise tutumlu olmayı gerekli kılmış olarak öznelde veya kurumsal düzeyde tesis edilmesi gerektiğini görünüşe taşır. Buna geçmiş veya tarih olgusal olarak bakıldığında net olarak tanık olunur.

Böylesi değer yargısal diyalektik oluşlarda doğadaki çiftlerin diyalektiğindeki gibi hem ve hem de oluşu barındıran ve bütünlüğe sebep olan ikili birlik durumu görülmez. Böylesi diyalektik oluşta ya veya ya da seçiminde olarak karşıt kıpı hep geride bırakılmış olunması ile düşünsel etkinlik içinde bulunulur. Yani ya cömert ya da cimrisinizdir ya müsrif ya da tutumlusunuzdur.

Cömertlik cimriliğin yadsınması ve tutumluluk müsrifliğin yadsınması olarak ilke olan kavram deneyimsel olarak edinilir ise hem cömert hem de tutumlu olunan yeni bir oluşta bulunmaktan daha çok karakter de

davranışsal olarak ortak bir yol bulunmuş olunması ile diyalektik içinde diyalektik oluşa aşkın ilkesel yaşam edinilir. Olması gereken ilkenin gerçekleştirilmesinde, ilkelerin birbirini öznesinde yadsımaması gerçeği sebebiyle cömertlik ve tutumluluk, yadsıma anlamında karşıt olmayan karakter belirimi tavırları olarak ussal oluşa aşkın öznellikte yerlerini alırlar. Hem cömert hem de tutumlu olma durumunda, ötekisi olan iki karşıt kıpının yeni bir oluşta aşılmış olması değil, öznesinde karşıt olmayan iki tutumun kişilikte birbirini tamamlamış olması gerçeğine tanık olunur.

Yani cömertlik ve tutumluluk yadsımaya bağlı oluş içinde değil, iki olumlu ussal olarak birbirini yadsımayan çift belirimli oluş içinde diyalektikte yerlerini almış olurlar. Böylece olumsuz ussal olanların yadsınmasında görülen karşıtlığın yerini iki olumlu ussal almış olur ki her ikisi de ilke belirimli olduğu içindir ki yadsınmadan yeni bir oluşta kendiliğin bulunmasını da olanaklı kılar. Esmayı Hüsna'daki karşıt gibi görünen ama öznellikte karşıtı olmadan yaşanan bütün karakter, kimlik belirimleri de bu doğrultuda değerlendirilmesi gerekir. Kavramsal olan cömertlik ve tutumluluk, sonuçta yaşamsal olarak olması gerekenler olması ile insani olgunluğun edinilmiş olmasının da belirimleridir.

Bu örnekten de anlaşılacağı gibi cimrilik ve müsriflik cömertlikte aşılmış değil, cimrilik ve müsriflik ilke anlamında karşıt kavramı olan kavram ile yadsınmaları sonucunda ilkeye varımın nesneleridir. İlke kavramlar ise öznelde içeriklerine bağlı olarak ikili birlik içinde çift olarak edinilmiş olan olumlu ussal kavram çiftlerinin buluşması ile diyalektik oluş bitirilmeden sadece yadsımaya dayalı olan diyalektik aşılmış olarak düşünsel etkinlik sürekli kılınır.

Bu durumda cömertlik ve tutumluluk ilkeleri, itidal (ölçülü olma) kavramının belirimine de neden olur. Kavram olarak itidal, ölçülülük anlamında görü sahibi kılar iken bir önceki yadsınmayan kavram çiftini düşünsel etkinlik içinde bağlamları olarak anlamlı kılınmasında bulur. Yani İtidal kavramı, ölçülülük anlamında ampirik olarak görü sahibi kılar iken tutumlu ve cömert kavramlarını kendinde barındırmadan anlamın eril doğası gereği ile ölçülü anlamı ile görü sahibi kılar. Düşünsel etkinlik

içinde itidal kavramının bağlamlarına bağlı olarak anlamlı kılınmasında ise sadece tutumluluk, cömertlik kavramları değil, düzen, bütünlük, denge, tutarlılık vb. kavramlar ile de anlamlı kılınması söz konusu olabilir. Bu anlamda cömertlik ve tutumluluk, itidal kavramında aşılmış ve aynı kılınmış olarak bulunmadan, nesnel bağıntılı ussal oluşta itidal kavramına anlam zenginliği katmışlardır.

Anlamın, doğası gereği biricik olması sebebiyle bakıldığında dahi Hegel kavram anlayışının dilbilimsel olarak sıkıntılı olduğu görülür. Bu anlamda Hegel, kavramın bilimini yapmış değil, yanılgısı ile kavramın söylediği gibi olmadığını, kavramlaştırma yöntemi ile de yanılgı içinde olduğunu, ifade açımlamalarında serimlemiştir. Dil, varlıksal anlamda nesnesi ile aynı değil ama anlam belirimleri ile varoluşsal olarak da ayrı değil olması gerçeğinde, varlık ile varoluş, özne ile nesne vb. arasında ilişki kurmanın orta yoludur. Dilin orta yol oluşunda kavram da bağıntı kurmanın orta yolu olarak görünüş bulur.

Kur'an'da da ne elini fazla aç ne de fazla sık denilir iken ya veya ya da oluş içinde değil hem ve hem de oluş içinde karşıtı olmayan kendiliğin biricikliğinde iki olumlu ussal olan ile orta yol (yeni bir oluşta hep değişken olmak değil, her yeni oluş içinde yani değişken oluşa rağmen karşılıklı ilişkilerde tutarlı oluşun yakalanması) bulunmuş olarak karakterde bütünlüğün yakalanması tavsiye edilmiş olunur. Yöntemsel olarak ussal düzeyde karşıt kıldıklarımız ise ilke bağlamında öznelde karşıtlık içinde yaşanmadan ikili birlik durumu olarak bulunan olur. Kendiliğin düşünsel etkinliğinde, karşıt olmadan ahlak biçimsel belirimli yüklem olmaları ile yaşamsal olarak öznellikte yerlerini almışlardır.

İtidal kavramı, üst bir ilke olarak yaşamın nasıl yaşanması gerektiğinin orta yolu olması gerçeğini taşır. İtidalin karşıtı olan ölçüsüzlük ise itidal ile yadsınmış olarak itidali değer biçimsel olması ile diyalektik ussal kılar. Ölçüsüzlük ise itidalin kendi içinden değil, çağırımsal karşıtı olarak değer biçimsel düzeyde görünüş bulur. Sonuçta ise her iki kavram yeni bir oluşta buluşmadan, olumsuz olanın yadsınması gereği ile ilke olan

kavramın sonuçta düşünsel etkinlikte galip gelmesi, yerleşik kılınması gerçeği ile görünüş bulur.

İtidal kavramı ise düzen, adalet vb. kavramların olumsuz ussal olan karşıt kavramlarının yadsınması sonucunda beliren birçok kavram ile bağıntılı oluşta içeriğini hep yeniden eşleşme mantığı içinde bulduğu yeni anlamlar da açımlayabilir. Bu durum anlamın değil, kavramın nesnel bağıntılı oluşa bağlı olarak hep yeniden içerik kazanması ile yüklem aldığıyla yaratılmasını olanaklı kılar. Eşleşme mantığı içinde bağıntılı oluşta kavramın içeriği değişir iken yeni anlam bulmaların da olanağı edinilmiş olur. Ancak bağıntılı oluşa bağlı olarak yeni bulunan her anlam, kendisinde eril olduğu içindir ki biricik oluşta görü sahibi kılar. Kavramı ise bağıntılı oluşa bağlı olarak anlam zenginliği içinde çoklu anlam taşıyarak görünüş bulur. Bu nedenledir ki kavram, kullanıldığı yere göre taşıdığı anlama bağlı olarak ifade edilmesi gerekendir. Yoksa çoklu anlamlılık içinde neyin ifade edildiğini anlamak zorlaşır.

Kavramın anlam zenginleşmesi diğer ilkeler içinde geçerli olduğunda, anlamdan yana zenginleşen bir düşünce etkinliği içinde gezilir. Sonuçta ise ilke kavram olan, içeriği gereği hep tesis edilmek zorunda kalınan gereklilik, gerçeklik olarak bulunur. İlkesine bağlı tesis edilen her olgu ise ilkelerin birbirini varlıkta ve varoluşsal belirimlerinde yadsımaması sebebiyle diyalektik oluşa aşkın olarak yaşamsal etkinlik içinde bulunur. İlkeleri gereği ampirik ve pragmatik sonuçlar doğrultusunda ise disipline edilirler.

İlkeler birbirlerini varoluşsal olarak yadsımazlar. Bu doğrudur ancak, söz konusu öznellik ise anlam ve değer edinme durumlarındaki çeşitlilik içinde iken koşullar veya ihtiyaçlar karşısında öncelikler söz konusu olduğunda iki olumlu ussal olan ilkeden birisi yadsınabilir. Bu durumda ya cömert ya da tutumlu olmaktan yana sadece birini tercih etmek zorunda kalınabilir. Eba Bekir ve Ömer'in Resullah'ın ricası üzeri yardımda bulunduğunu biliriz. Ömer evindeki ihtiyacının yarısını getirmiş olmak ile hem cömert hem de tutumludur. Eba Bekir ise evindeki ihtiyacının tamamını getirir iken önceledi̇ği değer sebebiyle

sadece cömerttir. Bu anlamda ilke, farklı bir üst ilkede kendiliğin anlam ve değer yükleminde olumlanması sebebi ile üst ilkeye bağlı olarak karşıt kılınmadan sadece tercih meselesi olarak yadsınabilir.

Bir savaşta da ölmek veya öldürmek, var olmak veya yok olmak anlamını taşır. Özgürlük veya gerçek olan erekte durur iken ya öldürecek ya da öleceksinizdir. Savaş kavramsal olarak bu ikisinin kapsandığı aşılmış birliği gibi dursa da öznellik söz konusu ise barışın veya merhametin öncelenmesi ile öldürmek yadsınabilir. Yeni bir oluşa da sebep vermeden geride bırakılmış olur. Anlaşılan o ki Hegel diyalektik kurgusunda önceliklerine bağlı olarak öznellik unutulmuş olarak yadsınmıştır.

Köle-efendi diyalektiğinde ise köle ve efendi hak talepleri ile ortak bir nokta da buluşabilir. Kölenin kendini gerçekleştirmesi ile özgürleşmesi karşısında efendinin köleye ihtiyaçlı olması ile iç dünyasında nesnesi ile var oluşu sebebiyle tutsak olması özgün bir fikir gibi durur. Ancak, Efendinin kendini nesnelerinde gerçekleştirdiği kapitalist bir dünyada modern kölelere, işçilere de hakları ve arzu nesneleri veriliyor iken köle ne kadar özgürdür? Hem köle kendini gerçekleştiriyor iken iç dünyasında, nesneleri üzerinden kendini gerçekleştirmenin özgürleştirmesi ne kadar doğrudur? Özne tekbenci doğası gereği ile nesnelerine bağlı arzuları ile yani nefsi emmaresi sebebiyle kendi öznelliğine, nesnesi sebebiyle tutsak değil midir? Özgürlük, nesneleri üzerinden kendini gerçekleştirmekte değil, hep bir üst idealde kendini gerçekleştirme olanağının aranışıdır.

Farz edelim ki özgürlük üst bir idealde aranmış ve köle de bu üst ideale uyanmış olsun… Bu üst idealde öznelliğin yadsınması değil, kendiliğin üst idealde olumlanması, bulunması istenci ile mevcut durumunun yadsınması anlamını taşır. Mevcut durum yadsındığında ise yeni bir dünya kurulmuş olur. Öylesi bir dünyada kölelik kaldırılmış olur.

Bazıları “İşte Hegel de tam bunu söylemiştir” diyebilir. Yani köle ve efendi diyalektiği aşılmıştır. Ancak, kast etmek istediğim; öznelliğin değişken iç dünyasında kendiliğin hep belirleyici olduğudur. Yeni

dünyada ise efendi ve köle, işçi ve patron olarak hukuk zemininde buluşmuş olsun… İşte Hegel tam da bunu söylemiştir. Yani karşıtlar yeni oluşta halen barındırılmaktadır denilebilir. Hayır! Yeni durumda ne köle köledir ne de efendi efendidir. Köle olmanın veya efendi olmanın ruh hâli artık geride bırakılmış, yadsınmış olarak tarihin karanlık sayfalarında kalmıştır.

Patron ve işçi diyalektiği ise hukuk zemininde hak arayışları ile devam edebilir. Yeni durumda ise işçilerin yazdığı bir tarih değil, patronların şekillendirdiği bir dünya vardır. İşte Hegel de tam bunu söylemiştir denilebilir. Hayır! Her ikisi de yani patron ve işçi, hak taleplerinde karşıt ama işletmenin ereğinde yeni bir oluş çatısı altında özdeşlikte bulunmadan yani aynı olmadan, karşıt ama yeni bir oluşta özdeş olmayacak kadar ayrı dururlar. Yani diyalektik, karşıt olarak farklı ve bir üst ilkede aynı oluş içinde devinim bulmaz. Yani patron ve işçi, işletme çatısı altında ayrı değil ama öznellikte aynı da değil oldukları için diyalektik devam eder. Anlaşılan o ki Hegel aynı olunmadığı gerçeğini ıskalamış olarak diyalektik devinimi ilkede yani özgürlük, devlet vb. sabitlemiş kılmış iken karşıtı ile aynı olunmayan öznelliği -devinimin ilkesi iken- yitik kılmıştır.

Ayrıca hukuk zemininde fırsat eşitliği, iktisadi adalet, denetilebilir olmak ve hesap verebilir kılmak söz konusu olduğunda… Patron ve işçi diyalektiğinde değil de sibernetik uslamlamada birbirleri ile var olduklarını, karşıtı olmayan öteki olarak bulmuş olduklarında, hakları ölçüsünde birbirlerini tamamlamakta iken çift olmayı da bulmaları olasıdır. Hukuk, beraberce rızaya dayalı olarak orta yolun bulunmasıdır. Yeni bir oluşta bir kılınmak değil, aynı değil ayrı da değil gerçeğinde bulunmaktır. Böyle olduğunda gerçeğine yakın duran ve ironik olan Hegel diyalektik kurgusunun bir anlamı da yoktur.

İşte Hegel de tam bunu söylemişti denilecek olunur ise yahu karşıtı olmayan ötekisi oluştan, orta yolda varoluştan bahsetmekteyim… Hegel diyalektik kurgusunda, karşıtlık ve yeni bir oluşta karşıtlığın yadsınmadan başka ve aynı oluş içinde buluşmaları söz konusudur… Karşıtı olmayan ötekisi diye bir şey yoktur. Hegel diyalektik kurgusu,

karşıtlıktan yani öteki kılmaktan başlatılarak aşılmaya çalışılır. Karşıtı olmayan ötekisi oluşta ise aynı olmadan rızaya dayalı olarak orta yol bulunmuştur. Bu, ortak varoluşun gereği olarak zaten olması gerekendir. Bu durumda ortak gerçeklilikte varoluşun, aynı değil ayrı da değil oluş içinde izafi indirgemeci bir durum içinde bağıntılı olarak gerçekleştiğinden habersizdir.

Orta yol, aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğinde karşıtı olmayan ötekisi ve nesneleri ile varoluşta rahmet edilmiş olarak var olunduğunun anlamını taşır. Orta yol, rahmetin nasıl tesis edildiğinin anlamını taşır.

Hegel felsefesinin en zayıf ve ironik sorunsal olan durumu da böylece çözümlenmiş olur. Yani Hegel diyalektiği ironik ussal oluşu ile sentetiktir… Düşünsel etkinlikte aynı ve başka oluş ifadesi ile ampirik veya organik ussal oluşta karşılığı yoktur. Eksik yaklaşımdan, yanlış bakışımdan ve yöntemin yetersiz oluşundan yana da eğrelti durur. Bilgibilimsel yönü ile bakıldığında da varoluşu mahiyeti gereği anlamaktan yana eğrelti durur.

Zaten bilmek, varoluşsal bir gereklilik olsa da varoluşun mahiyetini anlamaktan yana dışsal kalındığı/ kılındığı içindir ki eksik durur. Bu anlamda bilginin/ bilinenin ampirik ve pragmatik sonuçlarında gerçekleşme olanağı içinde deneyimlenmesi yani talim edilmesi, varoluşu anlayabilmek için gereklidir.

Kadın-erkek gibi ötekisi olmayan çift oluşu örnek alırsak eğer: Kadın ve erkek kavramları eş olma kavramında aşılmış olunsun eş kavramından hareket ile yeni bir oluş belirimli kavrama taşınması sürdürebilir değildir. Ancak kadın-erkek ikili birliğinden eş olmaları ile beraber karşıt değil, nesnel bağıntılı oluşa bağlı olarak aile kavramında da buluşulabilir. Evlat edinildiğinde ise karşıtı olmayan yeni bir ötekisi üzerinden ebeveyn kavramında buluşulabilir. Ancak her kavram, içeriği olan anlamı bağlamında, karşıtı veya çifti olan kavramın içeriğini taşımadan sadece çağrıştıran olarak görünüşe taşır.

Yadsımaya olanaklı olan karşıt kavramlar karşıtları ile değer biçimsel olarak birbirini görünüşe taşır. Çift olan kavramlar ise içerik olarak birbirlerini tamamlamaları anlamında görünüşe taşır. Böylece kavram çiftleri ile bağıntılı oluşta ilke olan kavramlar ile eşleşmelerde yeni içerikler kazanmış olarak kavram görünüş bulmaya devam eder. Anlama değil, kavrama yüklem olması anlamında edinilen her yeni anlam, biricik oluşta bulunur iken bağıntılı oluşta kavramın anlamlı kılınmasında anlam çeşitlenmesi söz konusu olur. Yani öznelde anlamın değil, kavramın düşünsel etkinlik içinde ussal bağıntılı oluşa bağlı kullanılması olanağında zengin anlam içeriğinde açılımına tanık olunur.

Sonuçta ise kavram, her zaman kendinde biricik olarak görü sahibi kılar iken kendi içinden karşıtını çıkarmaz. Kavram çifti veya karşıt kavramı çağrıştırması ile yadsınacak olan veya eşleşecek olan, kendisine dışsal yanına kavram alarak yeni bir anlam edinimi olanaklıdır. Cimrilik-cömertlik veya müsrif-tutumlu kavram çiftleri ile diyalektik oluşa bağlı olarak ilkesel olana doğru yürüyüş böylesi gerçekleşir. Sentetik olan, yani ampirik veya pragmatik karşılığı olmayan cimri, müsrif ve sonuçta cömertliğin kavram olarak kurgulanması bitimli ve sonuçsuz bir dünyanın ironik ürünü olarak bulduğumuz olur. Usta diyalektik ise böylesi değil, biraz önce belirtilen üzeri yapılması gerekendir. Böyle olsa da bu dahi yadsıma ve eşleşme mantığı içinde bilgibilimsel olup bilmeye dayalı bir kavrama yöntemi iken ampirik olarak gerçeği anlamaktan yana yetersizdir. Nasıl olunduğuna dair ayna tutabilse de ne için olduğunu bilmeye dair de yetersiz durur. Ne için olunduğunu ise sibernetik uslamlama ile bulmak olması gerekendir.

Doğada çiftler anlamında karşıtı olmayan ötekisi, nesnesi ile diyalektik oluşta ise yeni bir karşıt çıkarma oluşu içinde bulunulmadan yeni bir varoluş eşiği ve varoluş eşiğinde yaratımda olarak yeni var olanın görünüşü veya yeni bir ilkede hep tamamlanmak söz konusu olandır. Bu anlamda doğada çift belirimli oluşta diyalektik, çift olanların ikili birliğinde hangi ikili birlik içinde var olunduğunun varoluşsal değişmezlerini verir, değişimi değil. Varoluşsal değişmezleri olan var olanların ise tarihi değil, geçmişi vardır. Bu da Hegel diyalektik

yönteminin başka bir ironik yönüdür. Çünkü çift oluşa -ikili birliğe- bağlı gerçekleşen her yeni var olan, düşünsel etkinlik içinde yerini alır iken değişmez varoluş belirimleri ile karşıtını kendinden çıkarmayacak biçimde varlıkta yerini almıştır. Böylece düşünsel etkinlik alanında anlamın, içerik ve biçim bağlamında yer edinmesi ile kendinde derinleşen kendiliğe de tanık olunur/ olunabilir. Ayrıca düşünsel etkinliğin öznesi olan için bir ve farklı oluşu korur iken çift veya karşıt belirimli her ne var ise karşıtı olmaktan uzaktır.

Doğada çift olanlarda hem ve hem de oluş içinde bütünlük ikili birlik durumunda yakalanır. Bu ikili bütünlük içinde, özellikle beslenme zinciri içinde görülen diyalektik ise “ya” veya “ya da” oluş beliriminde gerçekleşir. Yani çift olanlarda genel anlamda aidiyet alanında “hem” ve “hem de” oluşta bütünlük yakalanır iken ölmek veya öldürmek karşısında nefsi emmare ve varoluşun öznelde değer olarak bulunması sebebiyle ölmemek için öldürmek hep galiptir. Bu durum da galip gelen de bitimli olmak kaçınılmazdır. Bu durum içinde nesnelde sentezi yapılmış yeni bir oluşta buluşmak söz konusu olsa da öznelde “ya” veya “ya da” seçimlerinden birisi her daim galip olur. Avlanmış bir ceylan her daim aslan oluşta bitimli olarak sonunu bulur. Çift olunan bir ailede de istence bağlı karşıt belirimler ya olması gerekende buluşmak ile ilişkinin sürekli kılınması ya da ayrılığın gerçekleşmesi ile ilişkinin sonlandırılması hep söz konusu olandır.

Çiftlerin veya karşıtların diyalektik oluşu içinde yani bu iki diyalektik doğrultusunda insana İslam ile, yadsınabilir karşıtların diyalektiği içinde “ya” veya “ya da” oluş içinde olmaması gerekenler yasak edilmiş olarak tavsiye edilir. Çiftlerin diyalektiği içinde ise olması gerekenler emir edilmiş olarak tavsiye edilir. Yani hak kılınmış olanlar ölçüsünde ve vicdanın gereğinde olması gereken de buluşmak helal ve haramlar çizgisinde belirtilmiş olunur. Ayrıca çiftlerin diyalektiğinde üst bir ilkede (şükür, rıza, fedakârlık, tevhid vb.) buluşulması istenir. Öznel de ilkesel olanın yaşamsal karşılığında ise karşıtını barındırmadan ilkenin anlamda, duyguda biricik oluşta yaşanması söz konusu olandır.

Bu anlamda İslamı da teklifi gereği diyalektik uslamlamada kritik etmiş oluruz. İslam bu anlamda yeni bir oluşta bitimli olmayı değil, orta yolun bulunması anlamında, hakiki varlık olan ve var ettiklerinin hakikati olan ile buluşmayı önceler. Yani olması gereken hak kılınmışlar ile olmaması gereken yasak kılınmışlar arasında insanın adalet çizgisinde durması istenir. Bu gerçekleşir ise evrensel olan düşünsel etkinlik içinde ilkenin yaşamsal olarak bulunması ile gerçekleştirilmesi gereğinde Tanrı ile yakinliğin edinilmesi olanağı da edinilmiş olunur. İşte tevhid, ilke belirimli Tanrı'ya tanık olmak ve ilkenin gerçekleştirilmesi ile tanrısal olanı yaşamak ile Tanrı'yı bir oluşunda bulmak anlamında Tanrı ile buluşmaktır.

Hakikat ise karşıtlığa, nesnelliğe aşkın kendilikte/ şahıs olmakta bulunması gerekendir. Kendiliğin biricikliğine yükselmiş olarak karşıtı olmayan ötekisi oluşta düşünce etkinliği içinde sonuç olarak hikmet edinilir ise her şeyi yerinde ve gerekliliğinde bulmak ile diyalektik oluşa aşkın olarak yaşamın bilinmesi değil de anlaşılması olanaklı olur. Hegel diyalektik kurgusu içinde, sibernetik ussal oluş yapısal kılınmadığı içindir ki rastlantısal olana sıkça rastlanırken sonuçta açık olacak gerçekliğin, hikmetin gereği olarak yerinde ve gerekliliğinde olup bitmekte olanlara bakmaktan uzak kalınır. Kaldı ki bu anlamda, olanın gerçeğini anlayabilmek orada dursun, olan biteni hikmeti gereği ile ne için olduklarından yana kavrayabilmekten de uzak olunur.

Hakikat, öncesinde olan ve düşünsel etkinlik içinde ereğinde bulunması gereken olarak kendisinde olunandır. Oluşun yani hareketin, etkinliğin gerçeği ise düşünsel etkinlik sürecinde kendiliğe yüklem olarak katılanlar ile yaratılmış gerçeklikte etkinlik içinde hakikatin görünüş bulmasından öte değildir. Varlıksal karşılığı olmayıp sadece kendiliğin varoluşsal düzeyde olanakların etkinlikte yani kendiliğin gerçekleştirilmesinin serimlenmesi gerçeğini taşır.

Hakikat, karşıtların aşılmış birliği olarak özdeş indirgemeci bir son değil, izafi indirgemeci olarak beliren ve kendinde karşıtı olmayanın, karşıtı kılmadıkları üzerinden belirimidir. Hareket, bir varlığın hareketi olarak varlıksal olanın varoluşsal belirimidir. Eş deyişle hareket, hakikatin yani

hakiki varlığın kendisi değil, belirimidir. Hareket, kendi doğası gereği ile biriciktir… Referans olgusuna göre değişken belirimlerde gerçekleşme erkinin görünüş bulması belirimlerinde tanık olunandır. Varoluşun gerçeği olan zamansal öteleme ile bakıldığında ise aynı değil ayrı da değil oluş içinde bulunanların etkinliği içinde hakikate tanık olmanın olanağı olarak da görünüş bulur. Bu anlamda hakikat, tevhitte bulunan yaratılan ile, yaratanın yani hakiki varlığın ortak varoluşta karşıtı olmayan ötekisi oluşta karşılıklı etkinlik içinde buluşması ile de açık olan ve tanık olunan gerçekliktir.

Diyalektik yani oluşun, etkinliğin, hareketin ilmi ise sibernetik ussal oluş içinde ilk ve erek neden anlamında hakiki varlığın kendilik alanında hem yaratımın açık olması hem yaratımda var olanların ilişkilerinin de belirli kılınması hem de gerçek olanın görünüşe gelmesinin aracı olarak hakiki varlığa devinimin ussal dinamiği olarak görünüş bulmasında, analitik ussal bir yöntem olmasında aranması gerekendir. Hakikatin belirimi anlamında oluş veya hareket, karşıtların aşılmış birliği değil, karşıtı olmayan ötekisini var ederken sonuçta da varoluşun ortak gerçeklik olmasında, aynı değil ayrı da değil olarak bulunuşta, buluşmayı da olanaklı kılandır.

Çiftlerin diyalektiğinde yadsımaya dayalı karşıtlık içinde olmadan varoluş eşiklerinde uyumun gözetilmesi ile yaratımın açık olması olanaklı kılınır. Ayrıca var olan çiftler arası ilişki belirimine göre hep yeni bir oluş içinde yeni oluşa içkin olarak *yüklem olarak edinilen yeni oluşun kendisi olmak değil*, yeni oluşta *buluşmak* olanaklı kılınır. Kadın ve erkek aile oluşta buluşur iken aile olmayı değer belirimli yüklem olarak edinmişlerdir. Kendilikleri aile değil, aile oluşta buluşmuşlardır. Bir atomdaki proton ve elektron içinde bu durum geçerlidir. Elektron ve proton atomun kendisi değil, atom oluşta buluşmuşlardır. Bu, farklı oluşta aynı değil ayrıca özde ve bir üst ilkede veya yasada buluşmak ile de ayrı da değil oluşta beraberce varoluşun gereğidir. Yeni oluşun kendisinin yadsınabilir olması gerçeği ile bakıldığında, yeni olan her oluş/ bulunuş durumunun, yaratılmış gerçeklik olması anlamında yüklem olarak edinildiği gerçeğine tanık olunur.

Karşıtların diyalektiğinde ise düşüncenin doğası ve ussal olarak da dilin doğası gereği aynalaşmak içerilse de ayrışmaya bağlı olarak yadsınabilir olmak kaçınılmazdır. Yadsınabilir karşıtların diyalektiğinde, varlıkta ve varoluşta karşılığı olan, ampirik veya pragmatik sonuçları bulunan gerçeğin, gerçek olmayan üzerinden görünüşe gelmesi olanaklı kılınmıştır. Gerçek olan ile hakikate doğru ilerlemek de böylece, yadsınabilir karşıtların diyalektiğinde olanaklı kılınmıştır. Değer yargısal olarak eksik veya yanlış olanın, tam ve doğru olan karşısında yadsınması ile gerçek görünüş bulur iken tarihsel olarak gerçek olan ile ilerlemek ve gerçek olan ile hakikate doğru yürünmesi olanaklı kılınır. Hakiki varlık olarak hakikate dair gerçek olan her belirim, çoklu gerçeklik içinde hakikate bir adım daha yakin gelmenin aracı olur. Gerçeklik, hakiki varlığın yüklemleri ve yüklemleri ile görünüşe gelmesinin nesneleri üzerinden hep sonuçta açık olan hikmettir.

Karşıtların ve çiftlerin diyalektiği içinde orta yolda buluşmak ile de karşıtı olmayan gerçeklikte tevhid olgusunda buluşulması ve diyalektiğe aşkın olarak yaşanılması, sonuçta tekâmül adına beklenendir. Tevhid, aynı değil ayrı da değil oluş içinde, katmanlı gerçeklikte karşılıklı varoluşun olanağı olması adına orta yoldur. Yasak ve emir kılınmışlar ile hukuksal zeminde orta yolun bulunması üzerinde Tanrı ile buluşmanın orta yolu olarak edinilmesi gerekendir.

Bu durumda tevhid ile aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğinde karşıtı olmayan ötekisi ile varoluş, aynalaşma uslamlaması içinde olanaklıydı. Böylesi orta yolda mutlaktan ayrı olmadan aynı da olmadan ve karşıtı olan ötekisi de olmadan mutlaktan alınmış pay kadarı ile katmanlı ve girift bulunuş içinde karşılıklı biriciklikte varoluş olanaklı kılınmıştı. Artık varoluş, aslına uygun olarak ötekinin karşıt olmadığı durumda buluşmak ile olanaklıydı. Ayrıca kendi varlığı dışında ereği olmayan olmaktan farklı olarak, varoluşun ortak gerçeklik taşımasından dolayı ötekisinin önemsendiği ve önemsendiği ölçüde varoluşun ilişkilerde sürekli kılındığı bir dünyanın kapısı da aralanmış olmaktaydı.

Hegel diyalektiğinde ise aynı ve başka oluş içinde mutlak ayrışıma ve özdeşliğe olanak verilmez iken hem karşıtların nesnel bağıntılı hem de

oluştaki bulunuş durumlarında özdeş indirgemeci tutumda bir kılınmaları ironisine tanık olunur iken kendiliğin önceliğini yitirmesi ile nesnelleştirildiği düşünsel etkinlikteki oluş içinde hep değişen bir dünyaya tanık olunur. Özne değişen dünyanın ruhudur. Ancak, özne öncelenmediği oluş içinde nesnelleştirilir iken ayrımsız kılındığı özdeşlikte kaybolmuştur.

Hegel diyalektik kurgusunda doğrusal olarak nesnelliğin, varoluşsal süreçte kendine kattıkları ile aynı ve karşıt belirimli özdeş indirgemeci olarak hep değişimi söz konusu iken orta yol durumunda ise değişime rağmen ilkeye bağlı tutarlı oluşun korunması ile aynı değil ayrı da değil oluşun içinde izafi indirgemeci olunması söz konusu olandır. Tanrı dahi evrensel olan düşünsel etkinlik içinde ilkeyi gözeten olması ile değişim içinde gerçekleşen etkinlik içinde tutarlı oluşunu koruyan olarak bulunacak olandır. Hareketin ussal kılınmış diyalektik belirimi içinde bulunacak olan değil, olgusal olanın hareket etkinliğindeki değişimlere rağmen gerçek oluşunu tutarlı bir biçimde koruması üzerinden bulunması gerekendir.

Anlaşılan o ki karşıtların ve çiftlerin diyalektik oluşu içinde sonuçta karşıtı olmayan ötekiler ve nesneleriyle buluşmak ile orta yolun bulunması şart olur. Karşıtlar ve çift olanların bir kılınması değil, karşıt ve çift olan belirimler üzerinden, ayrı değil ve aynı da değil oluşu korur iken etkinlikte bulunacak olan Tanrı ile böylesi buluşmak da tevhidin gereği olarak olması gerekendir. Tevhidin gereği olarak da ilkenin öznelde veya ilişkilerde kurumsal düzeyde de tesis edilmesi gerekli olur. Böylesi gerçeğe, yabancı duranlar için ise gerçeğe yükselmenin aracı olarak diyalektik oluşta geri dönmek kaçınılmaz olarak bulunur.

Hareketin doğası, sibernetik ussal oluşta belirli kılınmıştır. Sibernetik ussal oluş içinde diyalektik ise yaratım, görünüşe gelme ve ilerlemenin nasıl olacağına dair bir ussal çözümlemedir. Orta yol ise diyalektik oluştaki değişimlere rağmen hareket etkinliğinde ilkeye, gerçeğe dair tutarlı oluşun hep ereğinde olarak korunmasında, hareketin öznesi olan kendiliğin, yüklemlerine bağlı olarak görünüşe gelmesinin

gereğidir. Bu, diyalektik içinde diyalektiğe aşkın hareket edildiğinin kanıtıdır.

Bizler için ise karşıt belirimli olumsuz ussal olanın yadsınması ve olumlu ussal olanların ise bütünlüğe sebep yaşanması ile gerçeğe taşınmak olması gerekendir. Gerçeği bir ve farklı oluş içinde aynı değil ayrı da değil olunmasında istidat kadarı ile bulmak, bilmek ve yaşamak da olması gerekendir. Ereğe bağlı yaşamda erek ile karşıtlık içinde bulunmadan, varoluşun ortak gerçekliğinde birlikte var olunabileceği de unutulmamalıdır. Karşıtlık ise karşıt olmadığımız ötekisi ile buluşmak için, bizi ayrı tutanların yadsınması ve yadsınanların da geride bırakılması ile ayrı değil ama aynı değil oluşun gerçeğinde bir ara neden olarak olanak kılınmış olandır.

Olgusal olanın gelişimi ise karşıtlığa bağlı diyalektik oluş içinde, olgusal olanın düşünsel etkinlik içindeki değişmezlerine bağlı olarak nesnel izafi bağıntılı oluş içinde ampirik ve pragmatik sonuçlar alınması sonucunda hep yeniden üretilmesi olanağının edinilmesi ile gerçekleşir. Bu anlamda olgusal olanın çoklu gerçeklilik taşıması sebebiyle hem nesnel bağıntılı hem de öznel göreceli oluşa bağlı kendi içinde karşıtını çıkarması ancak söz konusu olabilir. Ayrıca diyalektik tek başına gelişimi önceleyemez. Ampirik ve pragmatik sonuçlara bağlı olarak gelişim sürekli kılınır. İnsanlık tarihi de bunun kanıtıdır. Karşıtlık diyalektiği, olması gerekeni düşünsel kılar iken gerçek olan olması gerekenden yana ampirik ve pragmatik sonuçlar edinilmesi ile olgusal olanın gelişimi söz konusudur.

Genel anlamda kastetmek istediğim ise diyalektik oluşun birçok biçimi ve nedeni var iken sadece usa ve gerçeğine yakın duruyor gibi görünse de yanlış bir yönteme ve kurgulayışa indirgenmesinin hata olduğudur. Katmanlı ve girift olan çoklu gerçeklik içinde nesnel izafi oluşta varoluş bulunuyorken, sadece us perspektifinden hareket ile varlığın, varoluşun diyalektik kurgu içinde anlamlı kılınmaya çalışılması da ne kadar yeterlidir?

İnsan tininde yani kendiliğin düşünce etkinliği içinde, düşüncenin farklı formasyonlarda örgütlenmesi ile yapısal kılınması sonucunda görülen felsefe, siyaset, sanat, aile, din, hukuk, devlet, bilim, teknik, ziraat, kültür ve medeniyet alanları, ilkelerin görünüş alanları olarak belirir. Bu durum düşünsel etkinliğinin, ilkenin ereksel belirimi ile yayılımcı olarak çeşitlenmesidir.

Alanların ilkelerine bağlı olarak ereksel belirimli düşünsel etkinlik içinde Tanrı'nın düşünsel etkinliğine katılımcı olunur. İlkeler kurumsal düzeyde alan belirimleri ile işlevsel kılındıklarında ahlak biçimsel olarak düşünce etkinliği kazanılmış olunur iken alanlar, diyalektik oluşa aşkın karşıtı olmayan ötekiler ile buluşmanın düşünsel mahalleri olur.

En temel idealar iyi, doğru, güzel ve adalet, cömertlik, merhamet, cesaret, fedakârlık, hak, ilim vb. ilkeler öznel oldukları için anlamda, duyguda, karakter ve kimlik değer beliriminde karşılıkları oluşur. Varoluşun ortak gerçekliğinde ilişkilerde olması gerekenler olarak bulunur iken ortak değer belirimleri olarak değer yargısal, ahlak biçimsel olmaları ile kültüre yerleşiktir. Öznelde vicdan, ilişkilerde ise kültüre yerleşik görünüş bulurlar.

İlkeler medeniyette de aile, devlet, vakıf, örgüt, cemaat, şirket vb. kurumsal düzeyde işlevsel kılındıklarında ise genele yaygın meşru kılınmış olurlar. Sanat, bilim, felsefe, tarih, hukuk, din, teknik, tasavvuf, tevhid vb. alan belirimlerinde ise alanın ilkesine bağlı olarak genele yaygın açılımı olanaklı kılınır. Düşünsel etkinlik, alan belirimleri ile yayılımcı olarak çeşitlenir iken kendilik, kendini birçok olanak içinde gerçekleştirme durumunda bulur.

Kendilik, her bir alan beliriminde düşünsel etkinlikte varoluş belirimleri ile kendini görünüşe taşır. Bu durumda dikkat edilmesi gereken en önemli durum ise kurumsal düzeyde, kurumların ilkelerine bağlı olarak üst kimlik edinimi ile diyalektik oluşa aşkın olarak, karşıtı olan ötekisi değil de karşıtı olmayan ötekisi oluşta buluşmak söz konusu olur. Eş, amir, memur, ast, üst, Tanrı, kul vb. belirimler, karşıtı olmayan ötekisi olarak alan belirimlerinde buluşurlar.

Düşünsel etkinlik alanları olan felsefe, hukuk, siyaset, sağlık, din, bilim vb. alanlarda da yayılımcı olarak çeşitlenmek içinde, ilkenin ortak pragmatik karşılıklarının sonuçta belirmesi sebebi ile farklı eşleşmelerde girift oluşta, alanların disipline edilmeleri içinde birbirini tamamlayan bir gelişimde olmalarına tanık olunur. Bu durum tarihsel olgu olarak da takip edilebilir. Böylece alanlar arası karşıtlık içinde değil de pragmatik sonuç belirimlerinde buluşmak ile hem diyalektik oluşa aşkın hem alanlar arası disiplinde buluşmak hem de alanlar arası ihtiyaç belirimleri ve koordinasyon sonucunda düşünsel etkinlikte yeniden üretilenler ile gelişim sağlanır.

Anlaşılan o ki insan tininde sadece diyalektik oluşa bağlı gelişim söz konusu değildir. Alanlar arası pragmatik buluşmalar da gelişime neden olur. Bu durumda karşıtlığa bağlı gerçekleşen diyalektik, insan tininde yanlış yorumlamalar ve kanılar, izafi olarak da gerçeğe farklı açılardan eleştirel olarak bakmak ayrıca nefsi emmare sebebiyle ilişkilerde hak olanın görünüş bulması ve tesis edilmesi için ara bir neden olarak görünüş bulur iken gelişimi sadece diyalektik ussal oluşta aramamak gerekir. Diyalektik, usa temel olan değil, ara bir neden olarak hep aşılırken de düşünsel etkinlik alanını tek başına anlamlı kılacak olan değildir. Her alanın ilkesi, varlıkta tümel bir belirim olarak bulunur iken genel anlamda varoluşu erek belirimli olarak anlamlı bulma ayrıca düşünce etkinliğine katılırken de alan üretimlerinde varoluşu anlamlı kılmanın gereği olarak bulunurlar.

Ayrıca belirtmek gerekir ki istenç; kendiliğin kendisini, olanaklarını gerçekleştirme erki olarak belirir iken başkasına, nesnesine ihtiyaç duymadan başlamış olması gerçeğini taşır. Kendini gerçekleştirmenin nesnesine ihtiyaç duyulmadan istenç belirmekte ise istenç öznesinin, kendine yabancılaşmış olarak karşıtlık içinde aynı oluş ironisinde kendisini varoluş nesnesi kılması değil, kendi bütünlüğü içinde kendiliğine yabancı olmadan varoluşu söz konusu olandır. Yani düşünce etkinliğinde düşünce öznesinin, kendi ile karşıtlık beliriminde bulunması yanılgıdan öte durmaz.

Evrensel düşünsel etkinlik içinde varoluşun ortak gerçekliğinde ise ötekisi veya nesnesi ile varoluşta, ötekisi veya nesnesi karşıtı olmayan ötekisi oluşta bulunur. İnsan için Tanrı'nın veya doğanın yabancı durması, onların karşıtı olduğu anlamını taşımaz. Kaldı ki katmanlı ve girift varoluşta Tanrı ile doğa, karşıtlık içinde bulunmadan, varoluşun aynı değil ayrı da değil oluşun gereğinde gerçekleştiğine tanık kılar. İnsan ve doğa ilişkisinde de yabancı olmak karşıt olmak anlamını taşımaz. Çünkü katmanlı ve girift varoluş içinde karşıt kılmadan varoluş olanaklı kılınmıştır.

Çift belirimli diyalektik oluşta ise istenç; ötekisi, nesnesi ile eksiğini tamamlama gerçeğini taşısa da çiftler yaşamsal olarak karşıt belirimli olarak birbirlerini bulmazlar. Yadsımaya dayalı karşıtlık diyalektiği içinde beliren karşıtlık ise sonuçta ilkeye varımın hilesi olarak insan tininde yerini alır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki: Çift olmanın ikili birliğinde ise karşıt ve aynı olmak değil, aynı değil ayrı da değil oluşun içinde var olmak söz konusu olandı. Aynı değil ayrı da değil gerçeği, özde kendi ile özdeş olanın katmanlı ve girift oluş içinde varoluşu, birlik (içkinlik anlamında) ve farklı oluşu gözeterek nesnel izafi oluş içinde olanaklı kılmasıydı. Aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeği, varoluşun olanağı olarak orta yol olması anlamında ussal bir çözümlemeydi.

İnsan ilişkilerinde de aynı varlık içinde aynı değil ama ayrı da değil oluşta var olunur iken karşıt kılınmış ötekisi olmayı aşmaya ihtiyaç vardı. Varoluşa dair anlam ve değer bulmak birlikte olanaklı ise orta yolun hep canlı tutulması ve birbirine duyarlı oluşun yitirilmemesi önemliydi. Yapıcı anlamda eleştirel, hoşgörülü, tevazulu, samimi vb. olmak bu anlamda önemliydi.

Bu kadar düşünce içinde en belirgin olarak tanık olunanlar:

- Kavramın kavramlaşması tarihsel bir olguydu.
- Kavram çiftleri ile de kurgul düzeyde kavramlaştırmada bulunmak olanaklıydı.

- Tespit, tanım, tanıtlama ile de kavramlaştırma yapılabilirdi.
- Ampirik ve pragmatik olarak sonuç verilere göre tanımı yapılan ile kavramlaştırmada bulunmak da söz konusu olandı.
- Diyalektik oluşa bağlı olarak da karşıt belirimlerin kavramlaştırılması olması gerekendi.
- Gerçek hep orada durur iken ussal bağıntı kurma gereği kavramlaştırmak ile hep görünür kılınandı.

Bunlar ile beraber Hegel düşüncesinde sorunsal olanlar ise:

- Kurgul olan düşünsel yöntemi eksik ve yanlış yargıda sentetik kurgulanmıştı.
- Karşıt belirimli düşünülmesine rağmen oluş beliriminde özdeş indirgemeci olarak izafi indirgemeci oluştan uzak yanlış yerden bakmaktaydı.
- Düşünceyi varoluşsal olarak kendiliğe öncelemekteydi. Aslında ise kendilik düşünceye öncelenmesi gerekendir. Düşünce kendiliğe yüklemdi. Kendilik ile özdeş/ aynı kılınması sorunsaldı.
- Düşüncenin doğası diyalektik oluşta değil, sibernetik oluş içinde aranması gerekendi.
- Düşünce karşıtlık belirimler içinde değil, kendiliğe karşıt olmayan öteki ve nesnelerini edinmek ile ussal bağıntı kurma etkinliği içinde en temel de gerçekleşmekteydi. Düşüncenin temelinde karşıtlık değil, aynalaşma vardı.
- Düşüncede nesne-özne özdeşliği değil, nurun hem nesnel hem de öznel olmayı aynılıkta töz olarak bulması söz konusu olandı.
- Düşünsel etkinlik, doğrusal gibi görülse de katmanlı sibernetik ussal oluş içinde gerçekleşmekteydi.
- Oluş ise üç zamanlı zamansal oluştan eksik ve yanlış yorumlanmıştı. Oluş, sonuçta nesneleri ile karşıtlık içinde farklı ama aynı olma durumu değil, katmanlı varoluş içinde ayrı değil ama aynı da değil olunması gerçeğini taşımaktaydı. Bu durum Tanrı için, sonuçta kâinat ile karşıt farklı bulunuş içinde

farklılığın aşılmış olduğu aynı oluşta bulunmak değil, Tanrı'nın kâinata içkin kâinat içinde ayrı değil, aynı da değil gerçeğinde bulunması gerçeğini taşımaktaydı. Yani Tanrı kâinat ile aynı oluşta değil, kâinatın oluşu içinde etkinlik sahibi olarak bulunması gerekendi. Bu durum katmanlı varoluş içinde ayrı değil aynı da değil oluşun gerçeğinde zaten olması gerekendi. Hegel'in yalınkat diyalektik dizgesinde bu durumdan uzak bakılmaktaydı.

- Diyalektik yöntemi ise çiftlerin diyalektiği ve karşıtların diyalektiği ile karıştırılmış olarak ironikti… Ampirik ve pragmatik olarak da gerçekten yana sonuç vermeyecek olması nedeni ile yanlıştı.
- Hegel felsefesinde hakikat düşünceydi ve oluşta aranması gerekendi. Aslında ise hakiki varlık anlamında hakikat kendilikti, oluş ise hakikatin kendine yüklem olarak bulduğu düşünsel etkinlik beliriminde görünüşe gelmesiydi.
- Hegel 'karşıtlık aşılmalıdır' der. Karşıtların aşılmış birliğinde olumsuzlamanın olumsuzlanması ile kurgusal düzeyde bu olanaklı kılınır iken öznelikte karşıtı olmayan ötekisi ile aynalaşmakta karşıt kılmadan varoluşun olanaklı olduğu bir dünyadan habersizdi. Düşüncenin doğası, sibernetik ussal oluş ve ilk ve erek neden arası dilde aynalaşmaktı. Diyalektik ise sibernetik ussal oluş içinde ilk ve erek neden arası devinim ve varoluşu olanaklı kılmanın ussal çözümlemesiydi.

Varoluşun ortak gerçekliğinde ise karakter, kimlik ve kurumsal yapılar oluşturmak ve ilkesine bağlı alan belirimlerinde yadsımaya bağlı gerçekleşen diyalektik zaten aşılmaktaydı. Öznelde yadsımaya dayalı diyalektik oluşlara tanık olmak söz konusu olsa da ötekisi ile edinilen karakter ve kimlik beliriminde diyalektiğe rağmen diyalektik aşılmıştı. Kurum ve alan belirimlerinde diyalektik ise ereğe bağlı istencin gerçekleştirilmesi sebebiyle yadsımaya bağlı olarak değil de rekabete bağlı olarak görünüş bulmaktaydı.

Çift belirimli diyalektik oluş içinde, diyalektiğe aşkın varoluş olanaklı kılınmıştır. Ancak böylesi diyalektik oluşta karşıtların yeni bir oluşta birliği sabit olarak kılınmış iken diyalektik devinim olanaklı değildir. Mıknatıstaki kutuplar veya atomdaki bulunuş durumları da buna örnektir. Ancak böylesi durum içinde karşıtların birliği değil de her bir oluşun karşıt olmadan eşleşmesi ve paylaşımı ile yeni bir oluşa taşınılmaktaydı. Atomların aynı cinsten olanların element veya aynı cinsten olmayanların molekül durumlarına geçmesinde de buna tanık olunabilirdi. Alan ve kurumsal düzeyde de çift olan ikili birlik durumunda ise yapısal oluş içinde yadsımaya dayalı olan karşıtlık eritilmiş olarak ereğe bağlı rekabete dayalı diyalektik olanaklı kılınmıştı.

- Düşünsel etkinlik içinde doğada yasalar öznelde ilkeler ile düşünsel oluşta diyalektiğe aşkın varoluş zaten olanaklıydı. Özellikle tevhide ve hikmette dair görü ve yaşam biçimi edinildiğinde de diyalektiğe aşkın görüde bulunmak ve yaşamak söz konusu olandı. Önemli olan ise diyalektiğin aşılması veya bitirilmesi değil, gelişim söz konusu ise hukuk zemininden hareket ile çatışkılı oluşa aşkın rekabete dayalı diyalektiğin her alanda tesis edilebilmesidir. Böylece bitimli bir tarih değil, bitimsiz bir tarih içinde varoluş sürekliydi.
- Her görü edinimi anlamın eril doğası gereği zaten diyalektiğe aşkın gerçekleşmekteydi. Sonuç veri olarak gerçeğe göre düşünmek, geriye doğru bakıldığında eleştirel olsa da gerçek olmayanın geride bırakılmış olması ile diyalektik, farklı bir oluş içinde özdeşliğin yakalanması ile değil de gerçeğin farklı oluşunun korunması ile hep gerçek olan ile yürümekte aşılan idi.
- Olgusal olanı sadece tarihte bulur iken olgusal olanın geleceği olduğundan da uzaktı.

Varlıkbilim açısından bakıldığında; hakiki kendilikten, karşıtı olmayan ötekisinden değil de karşıtlıktan başlaması ve yüklem olanları özdeşlikte bulması sorunsaldı. Varoluşsal olarak da karşıt ve aynı oluş içinde değerlendirmelerde bulunur iken aynı değil ayrı da değil gerçeğinden uzaktı. Dilbilim açısından ise anlamın doğası gereği eril olması sonucunda kavramın; kendi içinde devinimsiz olduğundan, düşünsel etkinlik içinde değer belirimleri ile devingen olmasından ve nesnel bağıntı kurmalarda anlamdan yana zenginleşen, çoklu anlam taşıyan olmasından uzaktı.

Bunlar ile beraber düşünsel etkinlik içinde ussal yargısal oluşta, Hegel felsefesinin sorunsal olan birçok durumu ile karşılaşılır. Hegel düşüncesinden hareket ile belirtmek gerekir ki sadece salt ussal olmak, gerçekliği görünür kılmak için yeterli değildi. Ussal anlamda sorunsal olana dair her ne var ise ampirik, pragmatik karşılıklarına bağlı olarak gözlemi, tespiti yapılanın kavramlaştırılması ile tanımı, tanıtlaması ve kanıtlanmış sonuç verisine bağlı olarak eleştirel olunması ile görünür kılınması gerekliydi. Böylece sorunsal olanın çözümsüzlüğü de geride bırakılmış olmaktaydı. Bu anlamda gerçeğin kavramlaştırılması ile sorunsal olana eleştirel olmakla çözümsel yaklaşımda bulunmak olanaklıydı. Eleştirel diyalektik bu anlamda analitik olmayı gerekli kılmaktaydı. Gerçeğe bağlı kritik ile de gerçek ile ilgisi olmayan geride bırakılmış, eksik olan ise tamamlanmış olarak düşünsel etkinlikte yerini almış olur. Muhiddin Arabi ve Hegel, artık geride durmaktaydı. Düşünce meydanındaki düşünsel yürüyüş devam etmekteydi.

*

Soren, saçını yolarcasına usçulara çatmakta… “Yeter! Varoluşa dair ne varsa usa hapsettiniz. İnsanı da usun soğuk dünyasına hapsettiniz” diyerek feryat etmekteydi.

Soren, soyut düşünmek yerine somut düşünmeyi, sadece varlığı bilmeye dayalı düşünmek yerine varoluşu anlamaya dayalı düşünmeyi önceler. Onun için, varoluşu düşünmekteyken dahi varoluşu anlama çabasında, varoluşu gerçek anlamda anlamak olanaklı değildi.

Her bilme durumunun, nesnesinde takılı kılar iken varoluşa örtünmeye sebep olduğu düşünüldüğünde, Soren'in ussal yargısında haklı olduğu görülür. Ancak, varlıksal veya varoluşsal olan her ne ise ussal düzeyde kavramlaştırılması ile bilinmesi söz konusu olmak ile beraber bilmenin, anlamaya dair kapı araladığı da unutulmamalıydı. Bu durumda varoluş üzerine düşünmek, her bilme durumunda varoluşu anlamlı kılma çabası olarak da görülmesi gerekendi.

Zaten varlıksal ve varoluşsal karşılığı olanların kavramlaştırılması ile görünür kılınması söz konusu olduğunda, bilmek veya anlamaya çalışmak çabası düşünsel etkinliğin bir sonucu değil miydi? Elbette bilmeye dayalı düşünmek ile yaşamsal olanın farklı olduğu gerçeğini görmek, varoluş adına önemliydi. Ancak, yaşamsal olan her etkinlik, düşünsel etkinlikten öte değildi. Bu anlamda düşünsel etkinliği, sadece bilmeye yönelik olduğu değil yaşamsal olduğu yönü ile de ele alınması, anlamlı kılınması olması gerekendi.

Soren'in en dikkate değer yönü ise varoluşa dair ne olunduğu değil ne olunması gerektiğiydi. Yani varlıksal olanın ne olduğu değil, varoluşsal olarak nasıl olması gerektiğiydi. Bu anlamda Tanrı ereğine yönelmiş olmak ile ahlak biçimsel olarak varoluş, anlamlı kılınması gerekendi. Tanrı'ya inanç, varoluşa dair anlam arayışında hiçlikten ve umutsuzluktan kurtuluşun adresiydi.

Varoluş, kesin ve kesin olmayan arasında seçme özgürlüğünde ve eyledikleri içinde birey olarak var olmaktı. Bu anlamda varoluş, varlığa katılma ve varlık içinde kendiliği inşa anlamını taşır. Çünkü birey olmak, katılmak anlamında varoluşun ne ile olanaklı olduğunun göstergesi olarak ussaldır ve bu anlamda varoluşsaldır. Bunun için olsa gerek ki Soren için öz, inkâr edilmesi gereken değil, seçim ve eylem etkinliğinde inşa edilmesi gerekendi. 'İnsanın özünden varoluşa doğru bir hareket vardır' derken de bu net olarak anlaşılmaktaydı.

Soren'de inanç, bilmeye dair kesin olarak bilinecek olmayanı kabul etmek ile ilgilidir. 'Tanrı'yı kesin olarak bileceğimi bilmiyorum. Bu neden ile Tanrı'ya inanmak durumundayım' derken de bunu net olarak

ifade eder. Bu durumda salt usçuluğa karşı inancı öncelemiş olur. Böyle olmak ile beraber ifade ettiği ile, inancı varoluşun nesnesi kılmış olur. Bir şeyin var olduğuna dair inanmak ya da öyle olduğunu ummak söz konusu olmakta ise inanç, varoluşun nesnesi kılınmış demektir. İnancı, varoluşun nesnesi kılması ise önemliydi. Çünkü her bilme öznelde değer yargısal olur iken inancın nesnesi olarak bilinçli olmaya nedendi. Bilinçli olmak, bilişsel olduğu kadar ahlak biçimseldi… Ahlak biçimsel olduğu kadar da inanç biçimsel olarak gerçekleşmekteydi. Soren, ifadesi ile bu durumu kastetmiş olmasa da ussal olan şüpheciliğe karşı, varoluşun inandıklarımız ile olanaklı olduğunu açık etmesi adına önemliydi. Çünkü inandıklarımız ile yani inanç belirimi olan içselleştirilmiş anlam ve değer edinimlerinde varızdır ve benliği de bu doğrultuda inşa ederiz.

Var olduğumuza, doğaya veya diğer öznelerin var olduğuna inanırız… Varoluş, inancın/ imanın temeli üzerine yükselir. Var olunduğundan emin olmak ile, ben olmaya dair öz olan kendiliğin, gerçekleştirdiklerine bağlı olarak olanakları dahilinde kendisini ilişkilerinde anlam ve değer varlığı olarak inşa etmesi olanaklıdır. Varoluş hiçlikten değil, var olduğundan emin olmak ile ilgili olarak bulunması gereken ve yaşamsal etkinlikte açımlanması ile bulunması gerekendir.

Varoluşa ve kesin bilgiye dair şüphecilik ise anlamsız ve değersiz kılmaya -nihilizme- kapı aralar. Anlam ve değerden yoksun olmanın sonucunda tutunmanın yitirilmesi ile görünüş bulan anlamsızlıkta, boşlukta yalnız kalmaya mahkûm olunur. Bu durumda da kendine ve çevresine yabancılaşan insan tipi görünür olur. Varoluşsal olarak hep yönelimde varlığa katılan özne için irade, amaçsal olmak söz konusu olan ise anlam ve değer varlığı olarak yabancılığı geride bırakmak hep olması gerekendir. Varoluşu varlık zemininden hareket ile bulmak ve anlamlı kılmak ise olması gerekendir.

Rivayet edilir ki Cenabı Allah, Âdem nebiye usu, imanı ve hayâyı teklif etmiştir. Âdem nebi usu tercih etmiş, buna istinaden Cenabı Allah'ta iman ve ardından da hayâyı Âdem nebiye hediye etmiştir. Us bilmeye

yönelik varlığa yönelim olsa da varoluştan eminlik/ iman olmadığı sürece her bilme durumu bir anlam taşımaz. Zaten varoluşsal olarak her biliş, içselleştirilmiş değer olarak bulunduğunda, inancın nesnesi olarak bilinçli olmaya yani benliği, varoluşu inşa etmeye dayalı olarak anlam kazanmaktaydı. Hayâ ise en temel anlamda çekinmek/ çekinme anlamını taşır iken varlığa ussal yönelim içindeyken ve iman ile varoluştan eminken varoluşu -benliği- değer olarak bulmanın ahlak biçimsel ilk formlarındandır. Ayrıca ahlaki anlamda nasıl olunması gerektiğinin anlamını da taşır. Diğer var olanlar ile ilişkide hem kendi varoluşunu değer biçimsel anlamda görünür kılmanın hem de hayâ duygusunda varoluş sınırına çekilen öznenin varoluşsal ilişkide ötekisinin de değer belirimli olarak var olduğunun gerçeği ile varoluşun olanaklı olduğunu görünür kılar. Hayâ Kendiliğin değer olarak muhafazasını sağlar iken kendiliğin biricik olarak özel bulunmasının olanağı olarak da önemlidir.

Elbette kendilik biricik öz oluşu ile tek ve yalnızdır… Ancak us, iman ve hayâ ile bakıldığında varlığa varoluşsal olarak katılmak da kaçınılmazdır. Bu anlamda Soren'in birey kavramı, katılımcı olmak içeriği ile önemlidir.

Us, iman ve hayâ insanın en temel varoluşsal belirimleri olarak bulduğu olur. Bunun içindir ki sadece usa veya düşünceye özdeş indirgenen öznelliğe itiraz etmek doğru olmak ile beraber varoluşun sadece nesnel değil, ussal ve inanç belirimli olarak olanaklı kılınması dahilinde değer belirimli öznelliğe bağlı olarak ahlak biçimsel olması ile gerçekleştiğini de unutmamak gerekir.

Kaygı; varoluşu, hakiki varlık olarak benliği -öz kendiliği- değer olarak bulmanın olanağıdır. Hayâ ise kaygıya uğramadan, öteki ile varoluşun değer beliriminde ahlak biçimsel olarak başladığını görünür kılması adına önemlidir. Varoluşu, değer olarak görünür kılmanın, değer olarak bulmanın ve muhafaza etmenin gereği olarak bulunur. Hayâ hem kendilikten emin olmanın hem de değer biçimsel olarak kendiliği bulur iken ahlak biçimsel olmaya eyler. Bu anlamda vicdana dahi önsel olarak vicdanın (idealar kriteri ile usun öznel kritik düzeyde işlevsel kılınması)

oluşmasının da gereği olarak yaratılışta aranması, bulunması gereken ve canlı tutulması gerekendir.

Hayâ; İlim, talim, terbiye, tekâmül sürecinde terbiye olmanın bir gereği olarak da olması/ aranması gerekendir. Varoluşun, ben olmanın sorumluluğunun da karşıtı olmayan ötekisi ile ilişkide dolayımda iken duygusunda dolayımsızca yüklenilmesinin de gereği olarak bulunur. Ötekine karşı sorumluluk ise sevgi, aidiyet, sahiplenme duygusunda edinilir. Bu doğrultuda hayâ ise ötekine karşı sorumlu olunduğunun ahlak belirimi olması doğrultusunda kendilik kontrolü için de gerekli olur. Hayâ hem kendiliğin değer olarak muhafaza edilmesi hem ilişkilerde değer olarak bulunanların içselleştirilmiş değer olarak bulunmaları ve değer olarak muhafaza edilmeleri hem de ilkelerin ve ilke belirimli karakter belirimlerinin üst yapı kurumları olmaları ile sağlıklı, sağlam bir karakter inşa etmenin gereği olarak da görülmesi gerekendir.

Anlaşılan o ki kaygıya uğrayan varoluşçular, hayâyı ıskalamış olarak teorik usun betimlemelerinde varoluşa ayna tutma çabasındaydılar. Hayâ ile değer beliriminde bulunanları muhafaza etmek söz konusu olduğunda hayâ, ussal oluşa bağlı olarak da beliren kaygıya yerini bırakır iken varoluşu değer -ahlak- biçimsel bulmanın gereği olması ile öznellikte yerini almış ve hikmeti gereğini açık etmiş olur. İnsanın, varoluşu ortak değer olarak bulmasının gereği olarak da birbirine değer belirimli olarak duyarlı olması için de gereklidir.

Us, iman ve hayâ varoluşu anlamlı kılmanın en temel kavramları olarak bulduklarımızdır. Öz benlik/ kendilikten hareket ile anlam ve değer varlığı olarak dilde ben olduğunu görünür kılmak ve kendiliği anlam ve değer edinimleri ile karakter ve kimlik ediniminde inşa etmek, özden itibaren varoluşun -ahlak biçimsel olarak- olanaklı olduğu gerçeğini taşır. Gerçekleştirdikleri üzerinden kendine dönerek var olduğunun gerçekliğine varmak ile de var olunduğundan emin olarak varoluşu, en yalın biçimde değer belirimi ile anlamlı bulmak da olması gerekendir. Ayrıca olanakları içinde ne olunduğu ve amaca bağlı olarak da nasıl

olunması gerektiği de varoluşun, ussal ve pratik düzeylerde ana konusu olmalıdır.

Ne olduğuna dair bilgisi olmayanın nasıl olması gerektiğine dair her ifadesi, varoluşu eksik olarak anlamlı kılmaktan öte durmaz. Bu durumda varlığı sadece salt ussal bilmeye çalışmanın eksikliği, varoluş felsefesi yaparken de görünüş bulur. Öyle ise kavramın sadece salt ussal değil, varlıksal ve varoluşsal karşılıklarını tespit etmek, deneyimsel olduklarının gerçeği ile de buluşturmak doğrultusunda hem varlık hem de varoluş -hakikat- felsefesine ihtiyaç vardır.

Schopenhauer ise Soren'den uzakta, dünyayı akıl ile anlayamayacağımızı vaaz etmekteydi. Doğada düşünceyi değil de iradeyi öncelediği düşüncesi ile öznelde biçimlenen bir dünya görüşü ortaya koymaktaydı. Doğanın kendinde şeyi olması anlamında istenci öne çıkarmaktaydı. O'nun için her şey kör bir iradenin ürünüydü… Schelling'in, doğada bilinçsizce yaratımın olduğunu ifade etmesine yakın bir yargıda usun teorik uykusundaydı.

İstencin ardı sıra oluşu içinde acılara gebe ve sonuçta tatminsiz olunacağı kanısında kaygı ve sıkıntının hâkim olduğu bir dünyaya bakmaktaydı. Acının gerçeği karşısında mutluluğun, umudun aranmasının bir yanılgı olduğu ayrıca mutluluğun hazların tekrarlanmasından ibaret olduğu kanısındaydı. Varoluşa, kör bir iradenin sebep verdiği kanısındaydı. Genelde olan istenç ve öznelde olan tasarım ile varoluşu olanaklı bulmaktaydı.

Onun için insan, ihtiyaçlar ve değişen istençler içinde, istençlerin gerçekleşmemesi sebebiyle acıya mahkûm ve istençler gerçekleştiğinde ise tatmin olmayan bir varlıktı. Bilmeden olsa gerek ki nefsi emmarenin tabiatına dikkat çekmekteydi.

Varoluşun ilkelerde anlam kazandığından; nefsi emmarenin tabiatına inat vicdan bulan her ruhun, olması gerekeni yaparken hem kendiliğinden yana mutmain olmasında hem yaşam sevinci buluyor oluşundan hem de yaşadıklarını anlamlı kılıyor olmasından belli ki

habersizdi. Sonunda acılar içindeki dünyaya merhameti tavsiye etse de ilkenin böylesi yaşamsal karşılıkları olduğundan uzak, karanlık içindeydi.

Görmediği ise iyileştirme, tekâmül, ilerleme ilkesi gereğinde gazaptan, acılardan daha çok rahmetin öncelenmesi ile hep daha iyi bir dünyaya doğru gidildiğiydi. Kendisinin de dediği gibi elbette acılar hep olacaktı ama acıların içinden geçerken hep daha iyi bir dünyanın kapısı aralanacaktı. Yalınkat bakışı ile böylesi tarih bilincinden yoksun, sezgisel görüye kendisini şartlandırmış olması ile hakikatten uzaktı.

Anlamın kavramsal düzeyde dahi olsa sezgisel olarak içeriğinden yana anlaşılıyor olduğundan belki de habersizdi. Sezgi, kavramı içeriği -anlamı- ile kavramak için dahi olsa usun her aşamasında olması gerekendi. Kavramı kavrayabilmek, anlamı anlayabilmek sezgi ile olanaklı iken us sezgiye yol açandı. Bu anlamda sadece bilmek için değil, anlayabilmek için dahi olsa felsefeye, ussal yaklaşıma ihtiyaç vardı.

Schopenhauer için varoluş, acı ile hissedilen dayanılmaz gerçeklikti. Hiç var olmamak var olmaktan daha yeğdi.

Saatlerce karanlığın içinde oturmakta, akıl ışığını söndürmüş sezgi ile varoluşun gerçeğine uyanılacağının kanısında bakmaktaydı. Felsefi olmanın ussal oluşta gerçekleşmesi söz konusu ise ironik bir durumda yalnızlığın karanlığında, yaşamın anlamına dair düşünmekteydi. Acılar içinde bulunan bir dünyaya, sonunda merhamet etmenin gereğini vurgulamaktaydı. Onun için, irade ile biçimlenen bir dünyada acılardan kaçış yoktu. Acılara gebe istencin yadsınması ve tatminsiz her kalışta can sıkıntısı söz konusu ise sonuçta anlamsız bir dünya bulmak kaçınılmazdı. Böylesi yalınkat bakılan bir dünyada merhamet etmek ne anlam taşımaktaydı?

Böyle olsa da istenç ve tasarım ile öznel oluş içinde yeniden yaratılan bir dünyanın olduğuna dair küçük bir pencere açması önemliydi. Elbette dünyanın kendi gerçeği vardı. Ancak dünyanın kendi gerçeği,

insan söz konusu ise düşüncenin bilme, yaratım erklerine bağlı olarak istenç ve duygu belirimleri ile beraber öznel oluşun gerçeğinde hep yeniden yaratılan, tasarlanan olarak insanın önünde bulduğuydu. Anlam, değer, irade, duygu vb. belirimleri insan, önünde bulduğu dünyayı hep yeniden yaratır iken yarattığı dünyalar içinde yaşayandı.

Acılar ve can sıkıntısı olarak buldukları ise birçok hikmet barındırmak ile beraber yeni bir dünya kurmanın gayretine sebep oluşuyla olması gerekenlerdi. Yaratılmış her yeni dünyanın içine çekerler iken yaratılmış olanı gerçek olarak yaşamanın olması gerekenleriydi. Yaratılmış gerçeklik içinde varoluşun gerekleriydi. Mutluluk ise peşinden koşulacak olan değil, böylesi varoluş içinde ilkeli oluşta kendiliği özgürce yaşamaya bedel olarak belki de ödenmesi gerekendi. Vicdan, rıza, kanaat ve salih amel mutlu olmak için değilse de huzur bulmanın gereğiydi.

Schopenhauer'dan etkilenmiş olsa da ona, merhamet ile doğasından koparılan insanın, güç istenci ile yaşamını anlamlı kılması gerektiğini ifade etmesiyle itiraz eden Nietzsche idi. Varoluşun anlamını bulmak değil de anlamlı kılmayı öncelemişti. Öldürmeyen acının insanı daha güçlü kıldığını söyleyerek, güç istenci ile ilerleyen ve anlamlı kılınacak bir yaşam idealine bakmaktaydı. Varoluşsal bütün olumsuzluklara ve yadsıdıklarına rağmen üst bir idealde olumladığı bir hayata bakmaktaydı.

İşte Nietzsche, nihilist yönü ile olumsuzlamanın filozofu, usçulara, Hristiyanlığın kültürel değerlerine inat, isyan ateşini yakmakta. Özgür düşünmenin, doğaya dair insan iken kendini yaratacak üstinsan olmanın önünde engel ne ise hiçleme çabasında, elinden gelse yakacaktı. O'nun için gerçek, 'gözle görülen yegâne dünyadır, gerçek dünya ise sadece yalandır' dediğinde anlaşılır olandı. Sokrates, Platon, Aristoteles çizgisinde felsefe ile bilmeye, usun soğuk dünyasına mahkûm kılınmış, doğasından yana anlaşılmaktan uzaklaştırılmış insanı öne çıkarmıştı. Bu yönü ile kendisini takip eden Heidegger'i anlamak daha kolaydı. Hume çizgisinde nedensellik ilkesine karşı olmak ile beraber insanın kendi eliyle yarattığı gerçeklik içinde varsayılan her ne

var ise onun için yalandı. İnsanın faili oldukları ile benlik sahibi olduğuna dikkat çekmesi ile de Sartre'yi anlamak daha kolaydı. Sibernetik düşünmekten uzak yalınkat, olduğu gibi bir dünyaya bakmaktaydı. Husserl'in fenomenoloji yönteminin izlerini kendisinde görmek, şaşılacak bir şey değildi.

Yozlaşmış ve doğaya dair olana örtmüş, tek tipleştiren, yaratıcılığa engel olan her şeyin üzerini çizmekteydi. Yozlaşmış bir dünyanın karşısında durmakta, insanın kendi eliyle yeniden üreteceği üstinsana dikkat çekmekteydi. İnsan doğa zemininde yarattıkları içinde hep yeniden kendisini yaratan değil miydi? Bundan uzak düşünüyor olsa da kendini yeniden yaratabilecek insan olabilmenin gücüne dikkat çekmesi önemliydi.

Yozlaşmış yaşantı, insanın nefes alamadığı, boğulduğu bir dünyayı anlamsız kılmaktaydı. Ancak doğaya dair kıldığı insanı, yalınkat düşüncesiyle köklerinden koparmak ne kadar doğruydu? Öz değerler, şekilci oluş içinde tek tipleştiren amaç olduğunda, öz değerler ve sonucunda edinilen ahlak itiraz edilmesi gereken değil, itiraz edilmesi gereken amaç edinmiş olarak şekilci olunmasıydı. Her şekilcilik amaç edinildiğinde tek tipleştirir iken insanın özgünce ve özgürce kendini gerçekleştirmesine elbette engeldi. Ancak, amaç edinilmeyen şekilcilik içinde öz değerler muhafaza edilirken, geleceğe bırakılan kökler olarak mirastı. İnsanın zalim, güvenilmez karanlık yönü düşünüldüğünde varoluşunu korumak için gerekli olandı. İnsan köklerinden koparılmayacak kadar miras varlığıydı. Köklerinden koparıldığında ise anlamsızlaşan yaşamda biçimler, duyular dünyasına mahkûm kılınmış olmaz mıydı? Spinoza doğayı Tanrı oluşa yükseltmiş iken Nietzsche doğayı insan kılmıştı.

Üstinsan yaratılacak diye insan olmaya dair her şey silinecek miydi? Sürünün içinde gerçeğe ayna tutan hakiki insana elbette ihtiyaç vardı. Doğanın gerçeğini gözlerine sürmüş üstinsanın egemenliğinde insan yürüyecek ise sadece böylesi gerçek yeterli miydi? İlişkilerinde insan, değerler olmadan yaşayabilir miydi? Tanrı üstinsan olmaya kurban edilebilir miydi?

Ayrıca miras içinde karşılaştığı sorunlar ile kendisini yeniden yaratması gereken insandı. Zaten tarih varlığı olarak her devrin yaratılmış gerçekliği içinde kendini yeniden yaratmaktaydı. Yaratılmış gerçeklik içinde kendisinin varoluşuna da sebep olan yaratılmış gerçekliğe itiraz ederken, kendi çabası ile yeniden yaratılması gereken insana dikkat çekerken ironik olduğundan habersizdi. Her yaratılmış dünyanın sorunları içinde yeni bir dünyayı yaratmaya doğru evirilen insanın, kendisini de yeniden yarattığından, böylesi varoluşundan habersizdi. İronik olan, bunu resmederken resmettiğinden habersiz böylesi oluş içinde olan biteni görmemesiydi. Böylesi şaşı bakarken ne beklenebilirdi? Varlığı ve varoluşu yorumlayan insana, yorumladığını yanlış yorumlaması doğrultusunda itiraz edilebilirdi ama yorumlamak varoluşsal ise yanlış mıydı? Kendisi dahi bir yorum önermiş değil miydi? İronik olduğuna uyandığında, ne diyecekti?

Elbette herkes baktığı açıdan farklı bir dünyaya tanıktı ve tanık olduğu dünyayı yorumlamaktaydı. Önemli olan ise gerçeğe göre yorumlamada bulunur iken çoklu ve nesnel izafi oluş içinde tutarlığın korunması ve isabetli kanılar ile doğru olanda buluşabilmekti.

Platon, gölgelere mahkûm olunan mağaradan çıkıp da gerçeğe tanık olduktan sonra geri dönen insana işaret eder. Sürüden çıkan ve görünen dünyanın doğaya dair gerçekliğini yalınkat oluşunda bulup da kendini yaratan üstinsan, yaşadıklarına ve ifade ettiklerine bakıldığında kendisi ise eğer Platon'un anlattığı gerçeğe tanık insandan çok mu farklıydı? İşaret ettikleri gerçeklik tam anlamı ile karşıt olsa da aynı yöntemsel çizgide buluştukları görülmekteydi.

Öznelliğe dair izafiyeti yani göreceliği yorumlanmış olan perspektiflerden bakış olarak görünür kılmış olsa da nesnel oluşa dair izafi olan, çoklu gerçekliliği barındıran bir dünyaya kör, hakikati olumsuzlamaktaydı. Kötüye, iyiye dair olanlar ise öznel göreceli oluşta farklılık gösterse de nesnel bağıntılı oluşta insan ilişkilerinde bir karşılığı yok muydu? Ahlakın ilişkilerde pragmatik sonuçları düşünüldüğünde, yapısal oluşa içkin yerleşik olduğu da görüldüğünde Nietzsche ne kadar haklıydı? Hakikat katmanlı ve çoklu gerçeklik belirimleri ile nesnel

bağıntılı oluşta halihazırda var iken öznel göreceli perspektiflerden bakışlar ile olumsuzlaması yapılabilir miydi?

Öznel göreceli oluş anlamında anlam ve değer edinmeye dair bilgi sorunsal kılındığında, öznellikte değere dönmesi sekteye uğradığında yaşamanın anlamı, hakikati ile bulunabilir miydi? Nesnel bağıntılı oluşta bilinmesi gereken hakikate, Nietzsche'nin olumsuzlamasına rağmen insanlık, varoluşunun anlam ve değeri için daha çok ihtiyaç duymakta değil miydi? Tüm bunlara rağmen öznelliğe bağlı göreceli veya nesnelliğe bağlı bağıntılı oluş içinde izafiyetin böylesi kavramlaştırılarak daha doğru anlaşılmasına eksik yaklaşımı ile neden olması önemliydi.

Bir şey, biçim ve içerik bağıntısında hiçbir zaman göründüğü gibi olmazdı. Bir şeye, öznelde istenç, duygu, anlam ve değerden yana karşılık bulurken de göründüğü gibi bakılamazdı. Önemli olan ise göründüğü gibi olmayana bakarken gerçek içeriği ile bakmış olarak onu hakikati, hikmeti ile görebilmekti. Bunun için de içeriğin diyalektik, sibernetik ve spekülatif oluş belirimlerinde gerçekleşmesi ile görünüşe gelmesi ve buna süreç belirimlerinde ampirik ve analitik olarak tanık olunması gerekirdi. Nietzsche bunu kabul etmese de bu gerçekten kaçılamazdı.

Hakikat kendiliğin hakikati ise Tanrı'dan alınan varoluşsal pay kadarı ile her şey kendiliğini yaşamakta iken kendiliğin evrensel oluşunda Tanrı'yı görünüşe taşımakta değil miydi? Tanrısal olan evrenseller, evrensellerin öznel ve nesnel karşılıklarının olması sebebiyle Tanrı'yı bilmek, Tanrı'ya yürümek ve sonuçta da Tanrı'ya tanık olmak ve Tanrı'yı hakkı gereği ile yaşamak için gerekli değil miydi? Üstinsan olunacak ise doğayı, sürü insanı, nihilist insanı aşmış olarak değil, Tanrı'da kendiliğini bulmak ile gerçekleşmesi gerekendi. Bu, kimine göre yanlış bir yorum olsa bile Nietzsche'nin insan anlayışından yeğdi. Çünkü Tanrı'da insan olmayı bulan, üst bir çıta değil, çatı olan evrenseller ile insanlığa, doğaya rahmet olarak yeniden dönen insandı.

Elbette yanlışa, doğru olmayana, gerçek olmayana, eksik olana karşı itiraz edilmesi gerekirdi. Ancak insanın insan olarak ortak gerçeklilikte var olduğundan, öz kendiliğinde şahıs olması zemininde dil gerçeği ile anlam ve değer dünyası kurarken metafizik varoluşundan habersizdi. Ayrıca değişen dünyalarda miras varlığı olarak doğaya indirgenemeyecek kadar katmanlı ve girift bir metafizik oluş içinde, her daim ürettikleri içinde insanın yeniden yaratıldığından habersizdi.

Böyle olsa da boğulan insanın feryadı, uzaklardan duyulmaktaydı. İnsan, kendi eliyle yaratabileceği, tek tipleştirilmeden yaşayacağı özgür dünyayı artık duyumsamıştı. İnsan kendi eliyle ürettiği dünyalarda nesnelleştirilir iken kendi ürettikleri içinde kaybolmakta, bazen de boğulmaktaydı. Bu, sadece modern çağların cilvesi de değildi. Tarih, iktidarların gölgesinde yürümek olarak algılandığında buna hep tanık olunurdu. Din, siyaset, asker, ekonomi, emek, dil, bilgi, değerler ve daha nicesi iktidar bulmanın araçları idi… Kimi durumda da iktidar biçimleriydi. Suç mu? İktidarın, iktidar biçimlerinin değil, doymaz, zalim ve güvenilmez insanın iktidarı kullanma niyeti ve yöntem biçimlerindeydi. Suçlu insanı anlamak ne kadar kolay olabilirdi? İnsanı doğaya indirgediğimizde daha anlaşılabilir miydi?

Ürettiklerini kutsarken içinde kaybolan, kendi ürettiklerinin tutsağı oldukça da sıradanlaşan ve sığlaşan insan, bu defa modern çağın kurbanıydı. Yalnızlaşan, anlamsızlaştıkça boşlukta kaybolan ve boğulan insan, salt bilgi peşinde iken öz değerlerini unutmuş, tüketim öznesi olarak kandırılırken aslında tüketim nesnesi olandı. Ayağını nereye basacaktı? Değişen kaygan zeminlere sürükleyen duyarsızlıkta yaşarken modern çağların kurbanıydı. Öz değerleri olmaz ise hazlara ve arzulara tutsak doğada sürüklenmeyecek miydi?

Elbette bilgi edinilmeliydi ama insanlığımızı unutturmamalıydı ve insanlığa duyarsız kılmamalıydı. Bu açıdan bakıldığında Nietzsche ile aynı çizgide buluşmak kaçınılmazdır ama ruhsuzlaşan dünyada ruh kazanmak için doğanın gerçeği ile değil, insanın gerçeği ile buluşmak gerekirdi. İnsan gerçeğini ise yine insanda, insan ile yaşadıklarında Tanrı'yı yaşadığının gerçeğinde bulmalıydı.

Sorunlar, acılar, diyalektik oluş içinde hep yeni bir dünya kurulmaktaydı. Dünyayı olduğu gibi kabul etmek değil, sil baştan yeniden yaratmak da değil, gerçeğin oluşu içinde yürümek, sorunlardan, acılardan, korkulardan, batıla dair de her ne varsa kaçmadan savaşmak, fark yaratarak katkıda bulunmak yeni dünyalar, yeni mekânlar kurmanın gereğiydi.

İnsanın insana kulluk etmediği, kişilerin put edinilmediği, şekilciliğin amaç edilmediği, tek tipleştirmenin olmadığı bir dünya kurmak ise amaç Nietzsche'ye ayna tutan ama biraz uzakta duran kişi Kafka, yarattığı dünyalar içinde boğulan insanı göstermekte değil miydi? İnsan yorum varlığı iken yorumladıkları ile yeniden yaratırken böylesi kendi varoluşundan kaçabilir miydi? İnsanın karanlık yönünden kaçışı var mıydı? Yarattığımız her yeni dünyanın sorunları olmayacak mıydı? İnsanın karanlık yönü söz konusu ise en mükemmel dünyayı kursak da insan rahat duracak mıydı? Nietzsche'nin belki de unuttuğu şeye, yani insanın ilkel, içgüdüsel yönüne, psikanalizin babası Freud işaret etmekte değil miydi?

Sorun insanın karanlık tarafıydı. İnsanın karanlık tarafı söz konusu ise ideal insan tipi, gerçekler ile yüzleşen, gerçekleri hakkı gereği yaşayan ve mücadele etme ruhunu yitirmeyen insan olmalıydı. Acılara, zulümlere rağmen insanca yürümesini bilen olmalıydı. İktidar savaşında bulunan, egemen olmak için var olan değil, her şeye rağmen insana hizmet eden olmalıydı.

Anlaşılan o ki sonuçları itibarı ile bakıldığında Nietzsche'nin sürü, nihilist ve üstinsan süreç belirimli insan sınıflandırması Nazi Almanya'sında yıkıcı sonuçlar vermişti. Çıta üstinsan ise geri de kalan insanlar tarihten süpürülmesi gerekenler olmaz mıydı? Çıta belirimli ideallerin sonuçları ağır olabilirdi.

İnsan, anlam ve değer varlığı iken nefsi emmareye dair karanlık yönü ile kendiliği değer buluyorken üstinsan ideali için ne kadar nihilist olabilirdi? İnsan, istenci potansiyellerinin gerçekleşme erki olarak buluyorken, anlam ve değer edinmeye yönelik varoluş bulunuyorken

ne kadar nihilist olunabilirdi. Sonuçta üstinsan idealine varmak için nihilist olmak da değer olduğunda nihilist olmuş olunur muydu? Böylesi varoluş içinde kendisi de hakikate farklı bir perspektiften bakmakta değil miydi?

Hakikat ve çoklu gerçeklikten bakıldığında elbette perspektif sahibi olarak hakikate bir veya birçok yönü ile tanık olunabilirdi. Modern bir sofiste göre ise mutlak bir hakikat yok iken hakikat yaratılan ve belli bir perspektiften yorum olarak bakmak iken hakikati bilme istencini sadece iktidar arayışına indirgemek kaçınılmaz sondu. Bilgi elbette güç aletiydi ve kullanılmasına bağlı olarak iktidar biçimi olabilirdi. Ancak bilmek yanlış olabilir miydi?

İronik birini resmetmek bu kadar zor muydu?

*

Karanlık tarafa, geçmişin aynasını tutan Freud'du ama ayna ortadan kesik, bir parçası eksik, yarım durmaktaydı. Bir ara aynayı bıraktı. Geçmişin gölgeleri içinde uzanarak tuttuğu simsiyah bir ipliğe abartılı düğümler atmaktaydı. Olumsuz ötekilerin kalabalığı içinde insana bakmaktaydı. O kalabalık içinde gördüğü ise denizin tortularının kabarmasına tutunmaya çalışarak maskelerini düşürmeden yüzmeye çalışan insandı.

Toplumsal yaşamda emir olan olması, yapılması gerekenler ve yasak olan olmaması, yapılmaması gerekenlerin dünyasında baskılar söz konusu ise kendini baskıladıkları ile var etmeye çalışan insan, karanlık tarafı ile ne kadar sağlıklı olabilirdi? Elbette ki bastırılmış geçmişin, insan üzerinde olumsuz etkisi vardı ama geçmişin izleri insanı anlamak için ne kadar yeterliydi? İnsan gelecek odaklıydı ve geçmişe saplanmasına neden olanlar, ruhsal sorunlar olarak yaşadıkları olabilmekteydi. Geçmiş gelecekten koparmakta ise şimdi ve burada olmak pek olanaklı değildi. Gelecek şimdi ve burada olmanın olanağıydı. Bu anlamda insanın şimdi ve burada olmasına yardımcı olacaklar ile insana el uzatmak gerekliydi. Geçmiş ise şimdi ve burada

olmamızın birikimi (tarihsel, toplumsal ve bireysel olan katmanlı bellek belirimi ile arketipler, simgeler, imgeler, anılar, travmalar vb.) olarak nedeniydi. Deneyimler ile geleceğe ayna, sağaltılmış geçmiş ile geleceğe sağlıklı olarak yürümek ise kaçınılmazdı. Bu anlamda insana ilişkilerini belirli kılacak emir, yasak veya yasalara her devirde ihtiyaç vardı. Önemli olan ise emir, yasak ve yasaların insana tahakküm kurmak için değil, geleceğe yönelik kılarak şimdi ve burada olması adına kullanılması gerektiğiydi.

Emir ve yasaklar iktidar aracı değil de varoluşun ortak bir gerçeklik olması sebebiyle ilişkilerin sürdürebilirliği ve varoluşun sürekliliği için hak-had belirimlerine göre olmakta ise ahlak edinmenin de gereği olarak olması gerekenler değil miydi? Bu durumda olması gereken gereklilik olmaları değil, hak ve hadlerin çiğnenmesi ile zulme ve iktidar olmaya araç olarak kullanılması ile sorgulanması gerekenlerdi. Elbette, geçmiş böyle sorgulandığında, geleceğe taşınan ve şimdi ve burada bulunan sorunlara, ön nedenleri ile tanık olunabilirdi. Ancak insanın, insanlığın ruhsal sorunlarını anlamak sadece geçmiş ile mi olanaklıydı? Geçmişte ve şimdi yaşananlar ayrıca geleceğe dair umutlar, kaygılar ile bakılan bir dünyada üç zamanlı olarak insanın ruhsal belirimlerini değerlendirmek olması gereken değil miydi?

Geçmiş deneyimler alanı ve gelecek ise kaygı ile insanın önünde bulduğuydu. Varoluş hakları ile insan kendisini şimdi ve burada gerçekleştirme çabasında ise geçmiş ve geleceğin gelgitleri içinde üç zamanlı oluşta bilinçliydi. Böylesi varoluş içinde insan, süreç varlığı iken olumsuz bir geçmişe hapsedilmeyecek kadar girift zamansal oluşta var olmaktaydı. Böylesi varoluşta geçmiş, insanı anlamak, analizini yapmak ve sorunlarına çözüm bulmak için ne kadar yeterliydi? Her yeni devir ile beraber insana, bulunduğu devirin galip görüşleri ve sorunları içinde hep yeniden tanık olmak ve insanı yeniden yorumlamak da kaçınılmazdı.

İnsan her devirde kendini; zamanın koşulları, galip düşüncesi ve miras aldığı tarihi, geçmişi üzerinden gelecek yönelimli olması ile yeniden üretirken, ürettikleri ile beraber kendini görünüşe taşıyan özne olarak

bulunur. Geçmiş, bilginin bilinçteki öznel karşılıklarına göre değer biçimsel olarak işlevsel, işlemsel olan birikiminde katmanlı bellek edinimi ile beraber öz benliğe yüklem alınması sonucunda izleri bağlamında hep yaşanandır. Yaşananların izleri kim olunduğunu belirli kılar iken anlam ve değer bağlamında varoluşun kodlarını içerir. Böyle olsa da bu, tam anlamı ile sağlıklı olmak anlamında şimdi ve burada olmayı belirli kılmaz. Şimdi ve burada olmayı gelecek belirimli olmak belirli kılar. Bu anlamda insanın, şimdi ve burada olması içindir ki gelecek belirimli olması, varoluş çabası için de önemlidir. Miras yüklenen varlık olarak karakter ve kimlik belirimleri ile insan, geçmişin izlerinde şimdi ve burada olarak görünse de her varoluş çabasında gelecek belirimli olarak şimdi ve burada oluşunu korur.

Kendini gerçekleştirmenin çırpınışlarını yaşayan insan için yaşanan her şey, kendiliği inşa etmenin bir gereğiydi. İnsanın kendini insan olarak bulacağı karakter, özünde olanı açık etmesiydi. Karakter; emir, yasak ve baskı altında varoluş çabasının çizgileri dahilinde dışa vurumu da değil miydi? En yalın durumu ile en yalın karakter belirimi olan benlik ise iç dünya ve dış dünya arası bağ kurmanın ayrıca iç dünyanın kendi katmanları arası bağ kurmanın ve dünyalar arası bulunur iken bütünlüğü korumanın belirimi olmak ile beraber, kendilik olması anlamında en derinde hep olandı. Benliğin her varoluş çabasında karakter belirimine çizgi katar iken karakter beliriminde görünüş bulması da kaçınılmazdı. Ayrıca varoluşsal anlamda insan, biçim ve içerik olarak karaktere doğuştan haiz iken karakter, böylesi varoluş için de nasıl bir tortu olabilirdi? Emir, yasak, baskı altında hep değillenmiş ve kimi durum içinde örselenmiş, değersizleştirilmiş insan, itaatkâr ve ötekinin gölgesi altında kendini bulamamış çocuk insan, elbette ki silik, ezik ve sonradan edinmiş olarak takındığı karakter, kimlik ve kişilik maskeleri arkasında kendine yitikti. Ruhsal sorunlar içinde bulunması da belki de kaçınılmazdı.

Emir, yasak ve baskı ise terbiyenin bir gereği olarak güzel ahlakı edinmeye fırsat olmuşsa, varoluşun çoklu gerçekliğinde terbiye bulmanın, özde olanın gerçekleştirilmesinin de bir gereğiydi. Karakter

ve kimlikleri muhafaza etmeye yönelik ise toplumsal bütünlüğün korunması ve muhafaza edilen miraslar ile geleceğe adım atmanın da bir parçasıydı. Yasaklar ile sınırları muhafaza edilen kültürün içinde emir, ortak yaratıcı etkinlikte görünüş bulan ananeler ile derinlik edinilmesinin de olanağıydı. Emir ve yasaklar, nefsi emmarenin karanlık, kötü ve emredici olan doğası gereği, sınırları ve hakları çizgisinde terbiye olmasının da gereğiydi. Tahakküm kurmanın değil, ortak varoluşun gerçeğinde kabul edilebilir düzeyde ahlak edinmenin gerekleriydi. Sınırsızca yaşamanın değil, sınırlar dahilinde selamet bulmuş olarak özgürce yaşamanın gereğiydi.

Emir, yasak veya yasa ile sınırlanan insan, sınırları içinde ahlak biçimsel olarak varoluşunu bulmaktaydı. İtibari anlamda ahlak, sınır belirimleri içinde hak belirimine göre görünüş bulandı. Emir, yasak ve yasa, ahlakın edinilmesi ve korunması ile ilişkilerin sürdürülebilir ve varoluşun sürekli olması adına da ahlaki bir gereklilikti. Kimi durumda hakikatten koparan şekilcilik içinde gerçekleşmekte ise kendilerine inat yeni bir dünya kurmanın, özgürlüğün isyan ateşini de körüklemekteydiler. Tahakküme araç kılınmakta ise, ruhsal ve ruhsal olması ile beraber patolojik etkileri de görülebilirdi. Bu durumda ne için olduklarının sorgulanması ile tahakküme araç değil, ahlaki olmaya araç olarak kabul edilmesi gerekenlerdi. Bir olay ve olgunun böylesi birçok gerçeği var iken yalnızca bir açıdan değerlendirilmesi ne kadar doğruydu?

Ayrıca, sadece analize dayalı olarak dinlenilen insana, ruhsal sorunlarına -takıntılarına- dair çözüm bulunabilir miydi? İnsan anlam ve değer varlığı iken anlam ve değerden yana yitik kalınan ne ise sorgulanması da gerekmez miydi? Sadece dinlemek değil, dinlediğine el uzatmak da gerekmez miydi? Onun kendiliğine, anlam ve değer dünyasına zorlamalara gitmeden dokunmak, ona (hastaya) ulaşabilmek de gerekmez miydi? Onun dünyasına inmek sadece dinlemek değil, onun dünyasına tensel oluşa indirgemeden tinsel olarak ihtiyaç duyduğu ayrıca karakter ve kimlik düzeyinde yapısal

olarak bütünlüğünü koruyacak sevgi, şefkat vb. ne ise olanaklarını oluşturulmasına yardımcı olarak da dokunabilmek gerekli değil miydi?

Biyolojik yapı ile ilgili olarak çözümsüz kalındığında ilaçlar gerekliydi ama patolojik sorunlara sebep olmayan ruhsal sorunlar için insan ilaca mahkûm edilebilir miydi? Freud sonrası gelenler bunlar ile ilgili olarak düşünmekte ve çözümler üretme çabasında bulunsalar da psikiyatrideki yalınkat doğrusal yaklaşımlar sebebiyle ve çözümsüz kalınması durumlarında sözde mistiklere, yaşam koçları vb. adı altında insan emeğini sömüren vampirlere alan bırakılmış olduğu da görülmekteydi. Freud, insanın göründüğünden fazlası olduğunu göstermiş olsa da yalınkat doğrusal bakmaktaydı.

Modern çağ, başarıya odaklı hırslı ve tüketen insan tipini çizerken de daha çok korkuları olan, başarı için insanın nesneleştirildiği, kullanıldığı ve öz değerlere dair insani olana duyarsız olunan bir dünyanın da kapısını aralamıştı. Köklerinden koparılan insanın, öz değerlerine duyarsızlaşırken aidiyetlerini yitirmesi, köksüzleşirken yersiz yurtsuz kalmasına da sebepti. Her şeye rağmen insanca yaşayan, olup bitene duyarlı, hikmete açık güzel insanlar da vardı.

Değişen zamanlar ve değişen insan tipleri söz konusu ise insanın, belli bir devre ait genellemeler ile anlaşılmayacağı kesindi. Siyah ipe atılan abartılı düğümler ise tanıtlamaktan yoksun abartılı genellemelerin bir şey ifade etmediğiydi.

Freud'un zamanında emir ve yasaklar içinde ödev ve aidiyetler dünyasında itaatkâr olan insanın, aynı kuşağın devamı olan hedef odaklı yaşarken aidiyetlerinden koparılarak insan olması için yetiştirmek değil de belli bir amaç için kullanılabilir olması için üretilen insanın hem tipolojik düzeyde hem de farklı sorunları sebebiyle aynı oldukları söylenebilir miydi? Bir nesil sonrası gelen ve iletişim araçları içinde veya Batı medeniyetinin egemenliği altında küreselleşen dünyada aidiyetlerinden yana göçebe olan, Deleuze'un da tabiri ile 'yersiz yurtsuz' olmaya başlayan insan da bir önceki insana hem tipolojik düzeyde hem de sorunları düzeyinde benzemekte değildi.

Böyle olsa da söz konusu insan ise varoluşsal olan ortak noktalardan hareket ile ortak tipolojik belirimler ve sorunsal olanlar üzerinden görülen sorunlara yeni yöntemler ile çözüm üretmek olanaklıydı. Böylesi bakıldığında Freud, ortak bir yönümüz olan karanlık tarafımıza, bilinçaltı ve gelişimine vb. değinir iken yöntem biçimsel olarak da insanı, analitik tespitler ile bilmeye ve yoruma bağlı değerlendirmeler ile anlamaya çalışırken, ruhsal oluş belirimleri ile anlamaya da kapı aralamış olarak düşünce dünyasında yerini almıştı.

İnsan geçmişin gölgesinde doğan değil, gelecek ideali ile ürettikleri/ yarattıkları ile kendine yeni bir metafizik mekân kurarken yarattıkları içinde yaratılmış gerçeklikte kendini de hep yeniden yaratandı. İnsan böylesi doğurulmamış olması ile dil zemininde anlam ve değer dünyasında doğurmamış olarak yarattıkları içinde hep yeniden doğandı. Başkalarının iradesi ve gölgesi altında kendini yaratmaktan yoksun kalanlar için ise yetişkinlikten bahsedilemeyeceği gibi ruhsal sorunlara gebe kalınması da söz konusu olabilirdi/ olandı. Geçmişin gölgeleri içinde kalmışlar ise insan olma sürecinde, sürecin çocukluk evresinde kalanlardı. Belki de çoğu, insan olarak tinde, kendiliğinde böylesi doğuşu bulamayandı. İnsan olarak doğmak gerçekten zordu. Zor olanı kolay kılmak için ahlaka her devirde ihtiyaç vardı.

Unutulmaya yüz tutmuş güzel ahlak ise varoluşsal anlamda boğulmamak, anlamsızlıkta boşluğa düşmemek, yakinlik bulmak, kaybolmamak, birbirini kazanmak ve hak etmek için gerekliydi. Aidiyet ve sorumluluk idraki ile yersiz yurtsuz kalmamak ve daha nicesi için de insana Tanrı'nın el uzatmasıydı. Yeni dünyalar içinde kendini yaratan insan için birbiri ile anlam ve değer varlığı olarak yaratılmayı kolay kılmak için de gerekliydi. Yeni dünyalar da kursak, hep ihtiyaç duyulandı. İnsanın karanlık tarafına inat, reddiye ile edinilen özgür ve yiğit insanın karakteriydi. Her şeye rağmen karanlık tarafa inat, yiğit ve özgür olarak kişilikte bütünlüğünü koruyan insanlar da vardı. Varoluşa dair her yaşanan ise geçmiş ile anlamlı kılınmayacak kadar farklı nedenler de içermekteydi. İnsan için önemli olan ise ne olduğu ve neler

yaşadığı değil, ne olacağı ve neler yaparak yaşayacağıydı. İnsan, geçmişin deneyimleri üzeri geçmişe aşkın geleceğe tutunandı.

İnsan üç zamanlı bilinçli oluşunda tek zamanlı oluşa indirgenmeyecek kadar zamansal oluşa haizdi. Tek zamanlı bebek olan; geçmişte takılıp kalmış olarak ve şimdiyi yaşarken geleceği ötelemiş olarak depresyonda olan ve arzuları ile geleceğe tutunurken geçmiş deneyimlerini hiçe sayarken şimdiyi yaşayan havai olanda görüleceği gibi bilinçte sağlıklı olmak, üç zamanlı zamansal oluşta da aranması gerekendi.

Kendilik üç zamanlı zamansal oluş içinde ruhsal yaşı değişmeyen olarak bitimli nesnel zamana aşkın olarak iç dünyada bulunandı. Böylesi, anda kendiliğin değişmez öznel zamansal oluşta bulunması düzeyinde dördüncü zamansal oluş, üç zamanlı oluşa aşkın değişmez -öznel-zamansal olmakta kendiliğin tözsel oluşunda bulandı. Ayrıca kendilik, süreksizlik içinde değişken oluşlarda karakter ve kimlik edinimleri ile zamansızlığa tutunma çabasında aidiyet bulduğu ile bütünlüğünü böylesi bengi düzeyinde korumak ile de beşinci bir zamansal oluşu yakalamaktaydı. Kimlik, her türlü değişime rağmen zamansızlığa tutunmak anlamında zamansız ama öznel anlamda zamansal oluşu beşinci zamansal oluşta bulunma özelliğini de edinmekti. Birinci bengisel zaman kendiliğin doğası gereği bulunandı. Karakter ve kimlik belirimli bulunan bengisel zaman ise yaratılmış gerçeklik içinde her türlü değişime, süreksizliğe aşkın -rağmen- zamansızlığa tutunma çabası olarak nesnelliğe aşkın özne oluşta bulunandı.

İnsan zamansal oluşu çizgisinde yüklem edinerek yaşadıkları ve yük edindiklerine göre bütünlüğünü yapısal kılması veya bütünlüğünü bulamaması durumuna göre de ruhsal analizi yapılabilir olandı. Geçmişin deneyimleri geleceğe projeksiyon yapılarak anda oluş yaşanmakta iken sorumluluk, aidiyet ve sahiplenmelere bağlı olarak insanın bütünlüğünü bulması ve sürekli kılması hangi düzeylerde gerçekleşmekteydi? Sadece hasta insanın değil, varoluş belirimlerini hakkı ölçüsünde yaşarken sağlıklı olmayı koruyan insanın da ruhsal analizini yapmak gerekliydi. Bunlara ayna tutacak birileri de olmalıydı.

İnsanı sadece cinsel belirimlerine veya geçmişe indirgemeden tanıma çabasında bulunmak da insanı tanımak adına gerekliydi.

Bunlara rağmen Freud; geçmiş, baskı, emir, yasak, arzu, libido, taciz, travma, bilinçaltı vb. daha birçok kavram ve karanlık yönü ile manipüle edilmeye, kullanıma açık insanın nasıl nesneleştirileceğinin yolunu da açmıştı. Psikanaliz ile, kendilik dünyasında çok seslilik içinde varoluşunu bulan insanı bilmeye de kapı aralamıştı. En önemlisi ise emir ve yasaklar içinde insanın bir makine olmadığına ayna tutarken görünenin ötesinde katmalı ve girift bir gerçeklik içinde varoluşunu bulduğunu göstermesi ile düşünce meydanında görülmekteydi. Ruhsal hastalıkları zamansal oluşla ilgili bulurken de insanın zamansal oluşta varoluşsal yüklemler alırken yaşadıklarını yükleniş biçim ve durumuna göre sonuçları olduğunu göstermesi önemliydi. İnsan görülenin ötesinde varoluşa sahipti ve zamansal oluşta yüklendikleri ile varoluşunu bulmaktaydı.

Kapitalistler ve birçok güç odağı hemen arkasında durmakta, onun mirasının üzerine çoktan oturmuşlardı. İnsanın kullanım nesnesi kılındığı, ayartıcı ve kışkırtıcı oluşu ile ruhtan yoksun pornografik bir dünyanın da kapısı aralanmıştı.

İçimizdeki hayvan, karanlık taraf ise vahşi olmaktan daha çok korkaktı. Varoluş nesneleri edindikçe vahşileşmeye, tahakküme yönelimliydi. Bu nedenle, korkaklığı kaybedecekleri adına vahşiliğinin nedeni olabilirdi. Eylemde amaç-gerekçe bağıntısında tekbenci tutum ve davranışlarda görünüş bulur iken eylemde amaç-gerekçe bağıntısında erdemler ile terbiye edilmesi gerekendi. Bastırılan, görmezden gelinen değil, hakkı olanı helal kılınmış olanlar çerçevesinde bulur iken terbiye edilmesi gerekendi. Sağlıklı biçimde hazların yaşanması ve duygu akışının olması ayrıca kendini yaratabilmenin iradesinin, düşünsel ve ussal oluşun gösterilmesi vb. ile içinde bulunulan dünya içinde öznenin sağlıklı biçimde ikinci yaratımına katılımcı olarak kendi varlığının öznesi olmasına yardımcı olmak da gerekliydi. Korkaklığı da nefsi emmarenin aleyhine çevirmek, terbiye adına önemliydi. İyi, doğru ve güzele dair

gerçekleştirilmesinden yana korktuğu her ne ise kendisine inat yapmak da onun gerçek kendilik olmadığını görmek adına önemliydi.

Emir, yasak ve yasalar ile nefsi emmarenin varoluş çizgileri belirli kılınmış olunsa da helal kılınmışlar ile hakkı olanın verilmesi de saf kötülük olmasından yana iyiye dair sağaltıcıydı. İbadetler ve nafile (fazladan yapılan) ibadetler de Tanrı'ya yakin kılar iken nefsi emmarenin doğasını terbiye etmenin bir gereği olarak dinde -iman etmeyenlere- tavsiye ve -iman edenlere- emir edilendi. Erdemler ise ilişkilerde yaratıcı etkinlik içinde nefsi emmareyi zararsız, uysal kılmanın ve tanrısal olanlar ile kendisini bulmasının aracı olabilmekteydi. Varoluş alanlarında beliren karakterleri hakkı gereği yaşamak da ilişkilerde ruhsal bütünlüğün korunması adına önemliydi. Yani insan, katmanlı çoklu gerçekliğe haiz iken varoluş belirimlerinin hakları gereği hakkı ölçüsünde yaşarken ayrıca karakter geçişlerinde varoluş alanlarını hakları gereği yaşar iken ruhsal anlamda sağlıklı oluşunu (bütünlüğünü) koruyabilme olanağı da olandı.

İçimizdeki hayvan yani dini adıyla şeytan, tekbenci, korkak, kötülüğe yönelimliydi. Bilinçdışı kıldıklarımız ile bilinçaltı edindiğimiz bir olgu değildi. Doğaya dair varoluş içgüdüleri zemininden hareket ile bedene dair varoluşunda kendinde dirimsel, şuursal bir olguydu. Bu anlamda bir canavar ile yaşadığımız kesindi. Onun ile yaşamakla kalmayıp onun ile doğaya dair olarak varoluş çabasında sonuç aldığımız kesindi. Onun ile, içinde bulunulan doğada gerçekliği, varoluş nesneleri edinir iken içinde yaşanılan dünya olarak bulma olanağı da edinmekteydik. İç güdüler ile varoluş çabasını belirli kılar iken hazlar ile iyice biçimlenen nefsi emmareyi kendi olarak bulmak değil, tanrısal olanlardan (bilgiden, erdemlerden) zevk almasını sağlamak ile terbiye etmek hem kendiliği tanrısal olanda hem de ortak varoluş adına gerekliydi. Kendiliği nefsi emmare olarak bulmak değil, kendiliği nefesi rahman olan ruh olarak bulmak önemliydi.

Tekbenci ve erdemden uzak karakterine aykırı her davranış ve tutumda bulunur iken iç dünyaya dönük bakıldığında, içerde gıcıklayıcı, kötü olana yönelimli erk -irade- belirimiyle görünebilir olandı. Ruh

anlamında öz benlik/ kendilik de duygu ve düşünceleri sezgi alanına susturarak çeker iken en yalın biçimde iki gözden bakan olarak bulunandı. Nefsi emmare ve ruh/ öz kendilik deneyimsel yönleri ile gerçekliği olan olgulardı.

Varoluşsal olarak nefsi emmare, öz kendiliğin doğa ile ilişkilerinde belirleyici -ihtiyaç duyulan- olsa da öz kendiliği, anlam ve değer edinimde herkes için iyi, doğru ve güzel olan erdemler ile insan kılmak önemliydi. Sonuçta ruhsal anlamda bütünlük bulunacak ise yasak, emir ve yasalar çerçevesinde sınırları olan ve ortak ilişkilerde derinlik kazanan özne olarak öznel anlamda karakter, kültür ve medeniyet içinde de kimlik edinmek olması gerekendi. Nefsi emmarenin terbiye edilmesine de sürdürebilir ve sürekli kılınacak ilişkiler adına her devirde ihtiyaç vardı.

Bilinçaltı, bilinçli olmaya zemin olan alt bellekler -melekeler- edinmek ile de ilgiliydi. Beyinde (kürsiyi alada) değilse de karın bölgesinden itibaren nefsi emmarenin alan bölgesinde varoluşa dair içgüdüsel belirimleri olan bellek edinimi de olanaklıydı. Bilgi, bilincin geniş alanında işlevsel ve işlemsel iken bellek söz konusu ise ruha, bedene, nefsi emmareye dair bütün varoluş belirimlerinde belleğe ve bellek biçimlerine haiz olarak varoluş bulunduğu kesindi. Böylesi katmanlı ve çoklu bellek edinimi içinde bütünlüğün korunması içindir ki gelecek, amaç belirimli olarak yaşamak, tahakküme olanak vermeden üst bir idealde buluşmak ve sonuçta beraber var olmak olması gerekendi.

*

İlkelerden, arketiplerden, duygulardan eksik bir düşünce ile bakılan bir dünyadan doğan pek iç açıcı değildi. Arketiplerin kültür ve medeniyetteki anlam, değer işaretlerini ve karşılıklarını göstererek insana ışık tutan ise Freud'dan biraz uzakta duran ve zaman içinde Freud ile yollarını ayıran Jung' tu.

Jung, yaratılmış gerçeklik içinde temsiller dünyasında yaşandığına ayna tutarken düşünce meydanında yerini almıştı. Temsilleri rol modeller

olmaları ile okurken, insanın nerede olabileceğine ne olabileceğine ne olmak istediğine bağlı olarak çıkmaza düştüğünde çözümleyici olarak el uzatılabilineceğine ayna tutmuştu. Geçmişe odaklı olmaktan daha çok ilişkileri belirli kılanları okumaya çalışmıştı. Ruhsal sorunları çözümlemekten ileri, nasıl yardımcı olunacağına dair çözüm üretmek ile ilgiliydi.

Jung'un Freud ile neyi açık ettiklerini bilmiş olmaları veya bilmiyor olmaları fark etmez… İnsanın varlığını, varoluşunu anlamaya dair kapı aralarken ışık tutmaları önemliydi. Göründüğünden fazlası olan insan, katmanlı çoklu gerçeklik içinde olduğundan da fazlasını yaşayan/ yaşayabilen olarak birçok biçimde görünüşe gelmekteydi. Ruhsal hastalıklar ise insanın böylesi gerçeğinin belirtileri olarak da okunabilirdi.

*

Marks mı? Düşüncenin bu alanında unutulacak değildi. Hegel'in anlayış dünyasını kendine ayna yapmakta, aynayı ters çevirmiş, olan bitene tutmaktaydı. Hegel'den sanki daha gerçekçi gibi durmakta, olan biteni okuma çabasındaydı. Hegel'in 'usun/ tinin hilesi' dediği gereksinimlerin, tutkuların, kişisel yönelimlerin tarihsel süreçte genel amaca yani ideanın gerçekleşmesine hizmet ettiği görüşünden farklı olarak maddi olan temel ihtiyaç belirimleri üzerinden ekonomik gerekçeler doğrultusunda tarihsel anlamda diyalektik oluşun gerçekleştiği yargısı ile olan biteni okuma çabasındaydı.

Hegel'de tarih, olgunun tarihi idi. Özgürlük idealine yani tinin gerçekleşmesi olanağına bağlı olarak ussal olan ile tarih gerçekleşmekteydi. Marks'ta ise tarih, sınıfsal öznenin, sınıfsal çatışmaların tarihi idi. Özne, tarihsel sorumluluğunu yüklendiğinde tarih varlığı olmaktaydı. Bu anlamda devrimin sorumluluğunu yüklenmek ile devrimin öznesi olan, tarih varlığı olarak görünecekti.

Her ikisinin haklılık payları olsa da tarih, anlam ve değer varlığı olan öznenin, anlam ve değer varlığı olarak kendini görünüşe taşımasının

tarihiydi. Ahlak biçimsel varoluşun kanıtı olarak değer varlığı olan insanın, tinine ayna tutmaktaydı. Bu anlamda tarih, sadece olgunun veya öznenin değil, öznenin olgusal olan üzerinden anlam ve değer varlığı olması ile değer kılınanın tarihi olarak görünüş bulmaktaydı. Bu durum özdeş indirgemeci yaklaşım ile Hegel vari olarak, olgu ve öznenin aşılmış birlikleri olan değer olarak anlaşılması gereken değildi. Olgu ve özne varoluşsal anlamda karşıt değillerdi ki değer beliriminde aşılmış olunsun. Olgusal olan ussaldı ve ussal olanın öznelde anlam belirimi ile ilişkilerinde yönelimsel, amaçsal, gerekli oluşuna bağlı olarak değere dönmesi -inanç belirimli olması- ile tarih, değer edinimi ile görünüş bulmaktaydı.

İnsan öznesinin değer -inanç- varlığı olarak her türlü alanda, alanın olgusuna -ilkesine- bağlı olarak ürettiklerini ortak değer olarak bulması ve ortak değerleri miras olarak yüklenmesi ise en genel anlamda tarihi görünür kılmaktaydı. Bu anlamda tarih, olgusal olanın ihtiyaç, koşul, duygu ve anlam belirimlerinde ortak değer kılınması ile toplumsal düzeyde içselleştirilmiş değer olarak bulunması sonucunda yüklenilmiş miras -inanılmış gerçeklik- olarak belirendi. Her devrin değer yargısal diyalektik oluşu içinde olgusuna bağlı olarak yeniden üretilmek zorunda kalınan ile tarih, değişime gebe oluş içinde yeni değerlerin miras alınması ile hep yeniden yazılandı.

En genel anlamda demek istediğim ise nesnel bağıntılı oluş içinde öznenin, olgusal olan üzerinden anlam ve değer varlığı olarak hak edişlerini -ürettiklerini, yaratım nesnesi olarak bulduklarını- *miras* bırakması ile tarih varlığı olarak görünüş bulmasıdır. Üreten ayrıca ürettikçe öznel ve toplumsal düzeyde de değer biçimsel olarak birikim -kültür, medeniyet vb.- sahibi olması ile insan, miras varlığı olarak tarih varlığıdır. *Miras* varlığı olunması durumu içinde tarih, ilk evresinde görünüş bulur.

Miras içinde doğan ve mirası yeni kuşaklara aktarma çabasında bulunan her toplum, ortak değerleri doğrultusunda diğer toplumlardan farklı olan değer dünyaları ile tarih varlığı olarak görünüş bulmaktaydı. Bundan daha öte olan ise tarih varlığı olanların

ilişkilerinde, farklı veya karşıt değer belirimleri sebebiyle diyalektik oluşun görünüş bulması, olgusuna bağlı olarak hep yeniden üretimi canlı tutmakta iken *gelişim,* ihtiyaçlara ve koşullara bağlı olarak hem tetiklenmekteydi hem de sürekli kılınmaktaydı. Bu ise olgusal anlamda tarihin, üretim nesnelerinde gelişime dayalı olarak görünüş bulduğu ikinci evresiydi. Bu evre içinde tarih, anlam ve değerden yana kendine dışsal olan ötekileri ile diyalektik oluş içinde *gelişim* ilkesinde bulunmaktaydı. Bu, doğaya kıyasen ilerleme olarak görünüş bulmaktı.

Anlam ve değer ediniminde her yeni olan, geçmişin değeri olan mirası ile değer yargısal düzeyde diyalektik oluş içinde hesaplaşmayı da kaçınılmaz kılar… Bu durumda ortak değer alanında karşıtı olmayan ötekisinin, karşıtı olan ötekisi kılınması sonucunda tarih, *gerçeklik* taşıması anlamında yeni olanın görünüş bulması ve sonuçta galip gelmesi ile tam anlamda aşikâr olmaktaydı. Yeni olana geçiş zordu. Her geçiş ise gelgitler içinde gerçekleşmekteydi. Her yeni olanın *gerçekliğine*, olgusal oluşuna bağlı olarak genele yaygın kılınması olanağı içinde de hep yeniden bir başlangıç olarak tarih, üçüncü evresinde görünüşe gelmekteydi. Bu anlamda tarih, hep yeni olanın referans alınması doğrultusunda öncesi ve sonrası anlamında kritik ile varoluşsal karşılığı olanla ussal olarak görünüş bulandı.

Yeni olanın ortak anlam ve değer belirimli olarak genele yaygın miras olması ayrıca mirasa ve hak edişlere karşıt ötekiler ile *diyalektik* içinde bulunulması sonucunda ise her türlü alanda üretim içinde olan tarih öznesinin, zor olan karşısında yeni olanı açık etmesi deviniminde tarih, hep *yeni olan* ile yeniden yazılmakta olandı. Bu devinim içinde diyalektik oluş; gelişimin, yeni olanın olgusuna bağlı olarak ilkesi bağlamında görünüşe gelmesinin, genele yaygın tesis edilmesi gerektiğinin çözümleyici olan ilkesiydi. Ancak tarih, diyalektik oluş içinde yaratıcı öznenin kendini gerçekleştirmesi açılımı olarak görünüş bulmaktaydı.

İhtiyaçlar veya koşullar, tarih varlığı olmanın -yönelimli kılan- zorlamalarıydı. İstençler, tutku, hırs vb. duygu karşılığı olanlar ise istenç ve duyguların değer üretken olması sebebiyle, değer belirimli yönelim

içinde, gelecek idealine bağlı olarak tarihe katılımın gereğiydi. Tinin bir hilesi olmaktan öte, tinsel olan olgunun yani ussal olan ilkenin nesnel anlamda değer kılınması ile tarihe katılımı koşullamaktaydı. Bu anlamda anlam, değer ve değer edinmesine bağlı olarak inanç varlığı olarak düşünsel etkinlikte yaratıcı erk sahibi olan öznenin, kendini gerçekleştirme olanağı içinde -aidiyet belirimlerinde- tarih varlığı olması kaçınılmazdı. Doğa ise nesneleri ile tarih öznesinin tarih varlığı olarak görünüş bulmasının sahnesiydi. Bu sahnede doğaya dair her ne var ise tarih öznesinin yani yaratıcı öznenin görünüşe gelmesinin nesnesi idi.

Sonuçta ise tarih, değer varlığı olan öznenin yarattığı dünyalar içinde kendisini de hep yeniden ahlak biçimsel belirimlerinde yarattığının gerçekliğini taşımaktaydı. İlkelerin olgusal anlamda genele yaygın tesis edilmesi içinde değer varlığı olarak görülen yaratıcı öznenin görünüşe gelmesiydi. Bu anlamda tarih, diyalektik oluş içinde ilerlemenin olanaklı kılınmış olması/ olunması doğrultusunda, değer olgusu altında gerçekliği oluşan bir olgu olarak görünüş bulmaktaydı.

İnsanın değer, miras ve gerçek olan ile tinsel anlamda gelişen, doğaya kıyasen de ilerleyen süreç varlığı olduğu düşünüldüğünde; nesnelliğe kıyasen insan, metafizik varlık olduğunu tarih açılımında görünüşe taşımaktaydı. Bu anlamda tarih, birey olarak insanın değil, tümel anlamda insanın/ insanlığın tarihi olarak tanık olunması gerekendi. Yani fert olarak insanın tarihi değil, tümel anlamda insanın/ insanlığın tarihi vardı. Bu doğrultuda kişi ve olayların tarihinden öte, ilkesine bağlı olguları varoluş nesnesi kılan/ bulan ve hep yeni olan ile değer varlığı olarak görünüş bulan insanlığın -tümel anlamda insanın- tarihine tanık olunur… Olunması da gerekir. Tarih, olgunun öznesinin tarihidir. Öznenin, olgusal olana bağlı olarak gelişimi, olgunun da gelişmesine bağlı olarak tarihi vardır.

Elbette olguların yani varlıksal veya varoluşsal karşılığı olanların tarihsel gelişime bağlı olarak tarihi vardı. İlke anlamında adaletin, özgürlüğün, bilginin, estetiğin, inancın vb. tarihi olmak ile beraber, alan belirimleri olan hukukun, öznenin, felsefenin, bilimin, sanatın dinin vb.

ilkenin nesnel belirimli olduğu olguların da tarihi vardı. Ancak, varlık ve varoluşsal karşılıkları olması anlamında olgusal ilkenin ve nesnel alan belirimli olgularının, tarihi olmasının öneminden daha çok, bunların olgusal anlamda yaratıcı özne olan öznesinin tarihi olmalarıydı. İlke ve ilkenin alan belirimi olan nesnel olgusal her durum, yaratıcı öznenin kendi gerçekleştirme biçimleri, olanakları olarak tarihseldi.

Yaratıcı özne tarihi, doğayı öznel ve nesnel anlamda bulurken ve yeniden üretirken/ yaratırken bulmaktaydı. Yaratıcı özne yeni olan ile gelişime bağlı tarih varlığı olarak bedene dair doğurulmadan, anlam ve değer alanı içinde doğmak ile yaşamaktaydı. Yaratıcı özne tarih varlığı olur iken tümeline yani insanlığa veya Tanrı'ya bağlı olarak tarihi olan ve aidiyet duygusunda tarihi, sorumluluk bilincinde yüklenmiş olduğu kadar yaşayandı.

İnsan, tarih içinde doğan ve tarihi yaşayan varlık olarak devirler anlamında tarih hep değişse de tarih varlığı oluşunu koruyandır. Tarih, varoluşunu anlamlı kılmak için tutunacak dalı olarak hep hazırda bulduğu idi. Tarih varlığı olarak da yaratılmış gerçeklik içinde varoluşunu anlamlı kılmaktaydı.

Yaratıcı öznenin ürettikleri ve sonuçta değer edinimi ile tarih, değer yargısal diyalektik ilişkiler doğrultusunda gerçek olanın görünüş bulması ve değer edinilmesi ile genele yaygın tesis edilmesi olanağı içinde yazılır. Değer edinimi, diyalektik oluş içinde tarihsel oluşun belirleyenidir. Bu anlamda her yeni değer edinimi ile tarihsel oluş, ortak değer belirimleri ile yeniden bulunmaya olanaklıdır. Diyalektik ise karşıtlık belirimi içinde, batıl olan karşısında gerçek olanın galip olması sonucunda genele yaygın kılınması ile hep aşılandı. Temel ihtiyaçlar ve tutkular vb. duygular ise istenç ve duyguların değer üretken olması doğrultusunda diyalektik oluşu devingen kılan belirimleriydi. Bu anlamda tarih, kendini gerçekleştirme özgürlüğü içinde bulmak isteyen insanın, hak talepleri ile hak taleplerinin de gerçek bilinen bir ülküye -inanılan inanç nesnesine- göre idealize edilmesi doğrultusunda ahlak biçimsel olarak varoluşun olanaklı olduğunun açılımıydı.

İnsanın pragmatik olması, diyalektik oluşu devingen kılar iken tarih, tarih öznesi olan yaratıcı öznenin olgusal kıldıkları üzerinden ilkeyi yani gerçek olanı ampirik bulması üzerinden hep geleceğe dair sonuç almak için gerçekleştirdikleri -proaktif olması- sonucunda bulduğuydu. İlkeler tarihsel deneyim (ampirik) olarak gereklilikler (pragmatik) olması ile tesis edilmek zorunda kalınanlardır. Pragmatik olan (hem maddi olanak hem de ilkenin gereklilik belirimi), gerçeği yani ilkesel olanı ampirik biçimsel düzeyde görünür kılar… Ampirik belirimli olan gerçeğin, pragmatik anlamda sonuç veren olması sebebiyle, geleceğe yönelik olarak meta değerlerin de ilkeye bağlı gerçeklik algısına göre hep bir üst değerde idealize edilmesi söz konusu olandı. Böylesi değer edinmenin kaçınılmazlığında tarih, öznelliğin metafizik oluşunun kanıtıydı. Bu anlamda tarih, gerçeğin ortak kabul ile değer kılınması ve metanın yani pragmatik karşılığı olanın geleceğe bağlı olarak değer kılınması doğrultusunda değer belirimli varoluşu anlamlı kılmaktaydı. Metanın değer kılınması ile edinilen maddi olması anlamında niceliksel birikim, ilkesel anlamda olgusal olana aktarıldığında, tinsel/ öznel anlamda niteliksel gelişime de neden olur. Felsefe, sanat, bilim, adalet vb. olguların tarihsel gelişimi de bunun kanıtıdır.

Tarih ibretlik ve örnek olan açılımları ile nasıl bir dünya kurulması gerektiğinin de ampirik ve pragmatik karşılıklarının bulunduğu ders alanıydı. İnsanın hangi düzeylerde gerçeklik kazanmış olarak varoluşunu anlamlı bulmasının aynası ve gerçek olana bağlı olarak nasıl olunması gerektiğinin ibretlik ve örnek derslerini barındırmaktaydı. Bu anlamda tarih, doğa bilimlerinden farklı olarak insanın insanlığını tanıyabilmesinin ilmi ve sonuç verilere göre nasıl olması/ olunması gerektiğinin çıkarımlarında bulmasının bilimi olarak diğer bilimlerden daha önemliydi. Çünkü doğa bilimlerinde çevresini ve şeyleri tanıma çabasında olan insan, tarih bilimi ile hem nasıl olması gerektiği hem de nasıl bir varlık olduğuna ayna tutmaktaydı.

Yorumbilimsel anlamda ise tarih, tümel anlamda insanın/ insanlığın gerçekleştirdiklerine bağlı olarak kendini görünüşe getirmesinin sonuç belirimleri ile okunması anlamını taşımalıydı. Her yeni olan ile yöntem

biçimsel olarak tarihin kritiğini yapmakta isek yorum biçimsel olmak ile tarihi yeniden okuma olanağını da edinmiş olmaktayız. Tarihte ne olduğu, nasıl olduğu önemli olmak ile beraber, olan bitene sonuçlardan hareket ile bakıldığında, ne için olduklarının gerçeğini taşırlar. Bu dahi yöntembilimsel olarak yorumbilim yapma olanağında tarihi okumak gerektiğin anlayışını verir.

Tarih her ne kadar yöntembilim ile okunmaya çalışılsa da yorumbilim ile ussal çıkarımların olduğu düşünsel alan olarak bulunur. Yöntembilim ile olgusallığa bağlı açıklayıcı her yaklaşımın, yorumbilimsel olarak anlamaya dayalı açımlama ile buluşması gerekir. Olgusal olanın ve insanın tarihinden bahsetmekte isek her ikisine de ihtiyaç vardır. Katmanlı olan çoklu gerçeklikten de bahsetmekte ise yöntembilim ve yorumbilim kaçınılmaz olarak bulduğumuz olur.

İnsanın elbette anlam bulmaya ve değer edinmeye bağlı olarak değişken olması söz konusudur. Bu dahi insanın tinsel/ öznel doğasının bir belirimidir. Tarihte insan doğası aramaya gerek yok diyenlere rağmen, insanın anlam ve değer varlığı olarak değişken olmasının, tinselliğinin/ öznelliğinin doğası olduğunu belirtmek gerekir. “İnsanın doğası değil tarihi vardır” denilmekte ise insan tarihi olduğu içindir ki tarih varlığı olmasına sebep veren doğası olmasının da gerçeğini taşır. Bu anlamda insanın tarih varlığı olduğunun sonuç ilkesinden hareket tarih varlığı olmasına sebep veren doğasını da açık etmek gerekir.

Anlam ve değer varlığı olan özneden bahsedilmekte ise anlayan ve değer edinimleri ile değiştirmeye yönelik yorumlayan ve yeniden yaratan oluşu ile değişime açık olarak metafizik oluşa haiz özneden bahsetmekteyizdir. Yarattıkları ve miras bıraktıkları ile kültür ve medeniyet varlığı olarak tarih varlığı olmayı kaçınılmaz olarak bulan özne için, her yeni olan ile kaçınılmaz olarak tarih varlığı olması söz konusu olandır. Yeni olanın olgusal olması, tarihsel anlamda olgusal kılınması anlamını taşır iken değiştirici ve dönüştürücü olduğu kadar tarihi, öznesine bağlı olarak şekillendirdiği görülür. Böylece hem olgusal olanın tarihi hem de olgusal olana bağlı olarak kendi tarihi olan özneye tanık olunmuş olur. Dinin, iyiliğin, güzelliğin, felsefenin, bilimin,

sanatın, hukukun, ahlakın, kültürün, medeniyetin vb. olguların tarihi var ise dolaylı olarak öznesinin tarihini konu almış olarak öznesine ayna tutulmaktadır. Tarih, tarihsel anlamda olgusal olan/ kılınan ile kendini görünüşe taşıyan, geliştiren öznesini tanımanın, anlamanın tarihidir.

Öznellikte anlam ve değer karşılığı olan zamansızların/ ilkelerin, kültürde ortak değer olması ve medeniyette kurumsal düzeyde genelin faydası adına tesis edilmesi ile tarih olgusal olduğuna dikkat etmek gerekir. İlke anlamında öznelde karşılığı olanın tarih olgusal kılınması, tarih olgusal kılınan ile beraber kendini de ahlak biçimsel kılan özneye tanık kılar. Tarih, olgusal olandan hareket ile hem olgunun hem de öznesinin gelişimine bağlı olarak değişimde görünüş bulandır. Tarihten bahsetmekte isek tarihin süregelişi içinde gerçek olan ile süzülerek/ rafine edilerek gelişim bulan olguyu ve özneyi birbirinden ayrıştırarak değil, ayırt ederek gelişim bağıntısında değerlendirmek gerekir. Gelişim ilkesine bağlı olarak da insanın tek tipleştirilerek tarih varlığı oluşundan koparılması değil, tarih varlığı olmasını sürekli kılacak olanakların gerçekleştirilmesi, tesis edilmesi gerekir.

Tarih, ilişkilerde adaletin tesis edilmesi gerektiği, özgürlük idealinde kendiliğin gerçekleştirilmesi/ yaşanması gerektiği ayrıca tanrısal olanda yaşarken insanın ne olduğu, ereğe bağlı ne olacağının ve nasıl olması gerektiğinin derslerini taşır. Adalet arayışı ve özgürlük ideali, tarihsel oluşu belirli kılıyor gibi görünse de her ikisini -özdeş indirgemeci olarak değil de- nesnel bağıntılı oluşta içeren selamet (güven ve devamlı olma -arayışı-); insanın aciz, zalim, güvenilmez vb. ahlak biçimsel belirimleri karşısında aranan olması sebebiyle insanı tarihsel oluşa zorlar. Hukuk ise adalet ve özgürlüğün tesis edildiği kurumsal yapı olarak selametin adresidir. Adalet ve özgürlük, birbirini yadsıyan değil, birbirini içerikleri ile nesnel bağıntılı oluşta tamamlayan kavram çifti olarak da değerlendirilmesi gerekir.

İnsan tekil anlamda varoluşunu korku veya kaygıları üzerinden değer olarak bulur. Böyle olduğu içindir ki tarihsel yürüyüşte özgürlükten daha çok varoluşsal anlamda selamete ihtiyaç duyar. Özgür değil ama selameti bulmuş olmak ile de yetinebilir. Ancak, tarihsel koşullar insanı

diyalektik oluş içinde özgür olmaya eyler. Zaten varoluş kendi olmak anlamında özgürlüğe haiz olarak bulunur iken kendiliği gerçekleştirmek anlamında özgürlüğe ihtiyaç vardır. Selamet dahi ereğinde özgürce yaşamanın gereği olarak ihtiyaç duyulandır. Tarihsel yürüyüşte ise selamet, geneli bağlayıcı olan ilke olarak hukuk çatısı altında ilişkilerde adaleti, idealde ise özgürlüğü koşullar.

İlkesel belirimleri ile gelişim ve ilerleme perspektifinden bakıldığında tarih, rastgele ve gelişi güzel olması anlamında olay ve olguların kişilerce yaşanmasının tarihi olmaktan daha çok, varoluşsal anlamda anlam ve değer edindikleri ile hem öznel hem nesnel düzeyde yaratıcı olan özneye, tanık olmanın tarihidir. Her olay, olgu ve kişinin sonuç etkilerinden bakıldığında, varoluşsal anlamda gerçekleşenlerin ne için olduğunun da belirimini taşır. Tarih, zamansal öteleme içinde hep geleceğe doğru çekilen insanın, varoluşunu sadece anlam ve değer edinimleri ile anlamlı bulmasının değil, sonuç belirimler üzerinden ne için olduğuna bağlı olarak anlamlı kılınmasının da olanağıdır.

Tarih, insanlığa/ yaratıcı özneye dair sonuç bilgiler verir. Sonuç bilgiler/ veriler kişi, olay ve olguların ne için olduğunun/ olduklarının göstergesidir. Bu anlamda tarih, sonuç belirimleri ile, kişilere bağlı olarak gerçekleşen olay ve olguların ayrıca olay ve olgunun öznesi olan kişinin/ öznenin ne için olduğunun ilmini verir. Sonuç veriler ile olgusal olanın gelişimi ve yaratıcı öznenin görünüşe gelmesi doğrultusunda tarihin kritiği yapıldığında tarih, ne için olunduğunun bilimi olarak insanlık tininde yerini alır.

Özne amaçsal/ ereksel oluşu ile sonuç belirimine göre kendinin ne için olduğunu belirli kılandır. Böyle olmak ile beraber tarihsel bilinci olan ve olgusal olana yaptığı katkının da idrakinde ve sonuçlarını öngörebilmekte ise ne için olduğunu bilir/ bilebilir. Böyle olsa da gerçekleştirdiklerinin sonuçlarına bağlı olarak ne için olduğunun kritiği yapılır/ yapılabilir. Bu anlamda sürekliliği olan olgusal olana dair her katkı, tarihsel miras olması anlamında insan tinine bir katkı olarak tarihte yerini alır. İnsanlık tinine, yaratıcı öznelliğe katkı anlamında yeni olana dair başlangıç belirimi olan her olay, olgu ve kişinin ne için

oldukları; gerçekleştiklerine bağlı olarak var oldukları zamanda/ devirde kısmen anlaşılabilir. Ancak olay ve olguya dair gerçekleşenin ve gerçekleştiren öznenin ne için oldukları; genele olan etkilerinin sonuç belirimleri doğrultusunda, gelecekten hareket ile en sağlıklı biçimde belirli kılınır/ kılınabilir. Yani bireysel anlamda ne için olunduğunun/ olduğunun idraki edinilebilir olsa da genele yaygın olarak ne için olunduğu, ancak gelecekten hareket ile çözümlenebilir.

Marks için emek, insan ve sömürü isyanın/ devrimin bayrağıydı. O, hak talepleri ile daha adil bir dünya için bağırmaktaydı. Ancak, anlam ve değer varlığı olması sebebiyle insanın hem amaç varlığı olması hem de hak edişlerine bağlı olarak adaletin tesis edilmesi gerçeği karşısında sınıfsız olamayacağını görememişti… İnsanı anlam ve değer varlığı olarak doğru okumuş olsaydı, düşüncelerini değiştirir miydi bilinmez ama insanı varoluşsal olarak yanlış okuduğu kesindi.

Mülkiyet edinme hakkını kaldırma ideali ile bakıldığında dahi mülkten varlıksal anlamda pay almış insanın, hak edişlerine bağlı olarak mülkten mülkiyet edinmesi hakkı, varoluşsal bir hak olarak adaletin gereği idi. Mülkten pay almış olarak varoluş adına mülke geri dönüldüğünde, mülkten hak edişlere bağlı olarak pay almaya devam etmek, doğada adaletin tesis edilmesi anlamında dikkate değerdir. Her varoluş çabası veya hak talebi, mülkten pay almaya yönelik olarak gerçekleşir. Bu gerçekleşir iken mülk zemininden hareket ile insan, hak ettikleri ve miras aldıkları ile tarih varlığı olmasında tin varlığı olduğunu görünüşe taşır. Mülkten pay almak, insan olmanın başlangıç aşaması ve zemini olarak dikkat edilmesi gereken varoluşsal bir durumdur. Bu anlamda mülkiyet edinme hakkını kaldırma çabası dahi insanın varoluşsal/ var olma çabasına, fıtratına aykırı olduğu gibi hak edişlere bağlı olarak adaletin tesis edilmesine de aykırı idi. Ayrıca sonuç etkisi olarak hak edişe ve miras edinmeye ket vurma çabası, tarih varlığı olmasının önüne de ket vurma çabası olması anlamını taşımaktaydı.

Mülkten mülkiyet -servet- edinme hakkı, ölümlü dünyada tarih varlığı olarak emanetçi olma hakkıydı. Sadece emanetçi olmak değil, emanet aldığı ile kendiliğin daha özgürce gerçekleştirme olanağının edinilmesi

ve mülkten emanet alınan ile güvence bulunması doğrultusunda özgün olarak kendini gerçekleştirebilme cesaretinin edinilmesi söz konusu olandı. Bu anlamda mülkiyet edinme hakkının kaldırılması, öznenin bireysel anlamda varlığını hem hiçlemek hem de tarih varlığı oluşundan yana yok saymak anlamını taşımaktaydı.

Bu duruma komünizm ideali ile bakıldığında, öznenin mülkiyetsiz kılınması ile sınıfların yok edilmesi idealine ulaşma çabası söz konusu olandır. Ancak bu durumda yaratıcı özne, tarih varlığı olarak tarih sahnesinde bulunacak olan değil, hak taleplerinin -sözde- adalet ilkesi gereği ile komünizmde idealize edildiği bir dünyada, olgusal olanın tarihinde öznenin yitik kaldığı/ kılındığı bir tarihe tanık olunur. Devrim, tarihsel sorumluluk yüklenmesi bağlamında özneyi görünür kılsa da komünizm ütopyası, olgusal olan karşısında öznelliğin yitik kılınması, yadsınmasıydı. Bu anlamda Hegel'in tarih anlayışını eleştiren Marks ile Engels'in ideallerine, tarihsel karşılığından bakıldığında, Hegel ile aynı çizgide oldukları görülür. Devrim aracılığı ile idealize edilmesi gereken komünizm ise sonuçta diyalektik devinimin bitirildiği donuk bir dünyanın kapısını aralamaktan öte değildi. Bu da insanlığın komünizm tecrübesi ile tarihsel olarak kanıtlanmış idi.

Diyalektik ise varoluşsal anlamda yöntemsel bir araç idi. Kurgul anlamda yöntem olması bağlamında amaç kılındığında ise yanlış yargı ve yıkıcı sonuçlara gebe olduğunda, amaç olmaması gerçeğini taşır. İnsanlık için amaç olması gereken ise ayrı değil aynı da değil oluşun gerçeğinde yani varoluşun olanaklı kılındığı yasa gereğinde hukuk çatısı altında buluşmaktır.

Hukuk bir ideoloji olmaktan öte, varoluşun ortak gerçeklik olduğunun vurgusunu taşımak ile beraber tek tipleştirmeye gitmeden, aynı değil ayrı da değil oluş içinde beraberce yaşamayı olanaklı kılar. Çatışkılı diyalektik oluşun aşılmış olmasını olanaklı kılar iken rekabete dayalı diyalektik oluşun da tesis edilmesi gereği olarak bulunur. Yani hukuk, kontrol edilebilir bir diyalektik ile tarih varlığı olmayı sürekli kılan tinsel/ öznel olanaktır. Hukuk alanı dahilinde diyalektik, ilerlemeye dayalı varoluşun ilineği kılınmış olmak ile gerçekliğini, olması gereken

sınırlarında bulması gerekendir. Söz konusu olan insan ve insanın insan ile anlam ve değer ediniminde varoluşunu bulması ise diyalektik insana öncelenmesi gereken değildir. Yadsınabilir karşıtı/ ötekisi kılmadan hukuk çatısı altında buluşmak, beraberce yaşamak da olanaklıdır. Siyaset, ticaret, kurumsal vb. alanlarda rekabete dayalı diyalektik, amaca bağlı canlı tutulduğunda, ilerleme sağlıklı bir biçimde olanaklı kılınabilir. Sonuçta cennet ideali olmasa da hakların tesis edildiği ve daha özgürce yaşanılan bir dünyanın kapısı aralanabilir.

Nefsi emmare sebebiyle insanın tekbenci doğası gereği ile zalim ve güvenilmez olması da düşünüldüğünde ihtiyaç olan, bireysel mülkiyet edinme hakkının veya sınıfların yok edilmesi değil, hukuksal anlamda meşru sınırlarda kabul edilebilir düzeyde gerçekleşmelerinin olanaklı kılınmasıdır. Bireyin, tekelci olmak -feodal olması- anlamında mülkiyet edinmesini, kurumsal anlamda devlete tahsis etmek, farklı düzeyde monarşi biçimsel olmaktan öte durmaz. Bu, üst ideal olarak bir ülkü için dahi olsa, öznelerini yitik kılmak ile sonuçlanır ve sonuçlanmıştır. Ülküye bağlı olarak da -ayrıntılarda olmasa da- genel anlamda insanın tek tipleştirilmesi -kendi gibi kılınması- çabası olarak ahlak biçimsel bir tutum içinde bulunmaktır. Bu durumda insan, özgün olması bağlamında özgürce kendini gerçekleştirme olanağı elinden alınmış olarak, tarihsel oluşuna yitik kılınmış olur/ kılınmıştır. İnsan aynı değil, ayrı da değil oluşun gerçeğinde, insan ile olan ilişkilerinde görülen hak talepleri doğrultusunda özgürlük idealinde var olacak ise aynı kılmanın yani tek tip kılmanın değil, aynı olmamaya rağmen hukuk çatısı altında ayrı da olmadan yaşama olanağı edinmesi gerekendir.

Mülk, varoluşa zemin olan her ne ise varoluşun gereği olarak olması gerekendir. Varoluşun zemini olarak bulunan her ne ise hak olarak bulunandır. Yani hak olan, haktan (varlıksal karşılığı olan gerçek olandan) pay almış olmak ile pay aldığını varoluşun hakkı (kendiliğe ait) olarak bulmaktır. Bu doğrultuda her varlık, kendi varlığını mülkiyet hakkı olarak, insan gibi 'Ben-im' diyerek sahiplenebilir veya sahiplenmese de varoluş çabasında varoluşunu değer olarak bulur iken varlığını, mülkiyeti olarak sahiplenmiş olur. Varoluşunun sürekliliği için

de genel anlamda mülk olandan yana pay almaya devam eder… Pay almaya devam da etmek ister. Bu ifade, hukuk ilkesi altında devlet idealini temellendirmek için doğa ilkesi olması anlamında Locke'un ve dünya vatandaşı düşüncesinin ön izleği olması anlamında Stoacı dünya görüşüne yakın durur. Böyle olsa da bu ifade, hukuk ilkesi gereği devlet ideali için uyarlanmış bir tanım olmaktan daha çok, varoluş çabası içinde varoluşun gerçeği olarak tanık olunması gereken bir tespit ve tanıtlamadır. Tanrı'dan, doğadan hak almış olanın varoluş çabası, mülkten tahsis edilmiş özerklik alanında özerk olarak varoluşun özgürce bulunmasının da gereğidir. Tanrı varlığına ait tanrısal sıfatlardan ve Tanrı'nın mülkünden pay almış olan her can için, varoluşunun gereği olarak pay almaya devam etmesi ise özgürlük hakkı olarak adaletin de ahlak biçimsel bir belirim olarak, Tanrı'nın rahmetini tesis etmesinden öte değildir.

Varoluş hak olarak bulunduğunda elbette hukuk, var olanların hak belirimlerine göre tesis edilmesi gerekendir. Bu anlamda devlet, otoritenin (güç sahibi olanların) veya fevri olarak tanrısal/ ilahi bir iddia ile gerekçelendirmiş olmanın değil ama tanrısal olanı taşımanın gereği olarak varoluş çabasında bulunanların ortak biçimde varoluşunu olanaklı kılmak için ussal anlamda olması gereken olarak bulunur. Bu anlamda mülkten pay alma çabası, otorite sahiplerine veya fevri anlamda Firavunlaşan, üstün ırk iddiasında bulunanlara veya tek tipleştiren üst bir idealde buluşanlara, tanrısal olanlar ile iddia sahibi olanlara vb. bırakılmış olarak terk edilmesi gereken değil, evrensel hukuk esasları ile devletin tesis edilmesi ile genele yaygın kılınması gerekendir. Bu anlamda devlet, mülk edinme çabasının özerk anlamda özgürce gerçekleşmesinin güvencesi olarak meşruiyetini bulması gerekendir.

Ancak, mülkiyet edinme hakkında önemli olan, hak edişlerin hukuki anlamda adil bir oranda vergilendirilmesi ile ortak fayda belirimlerinde hizmet olarak halka geri döndürülebilmesidir. Bu, hak edişlerin sadece emek ile hak edenin değil, ortak varoluş ilkesi gereği ile ötekilerinin de hak edişlerde hakkı olduğunun gerçeğini taşıması sebebiyle olması

gerekendir. İslam'da ki zekâtın ussal gerekçesi de bu gerçeğe dayanır. Madem ki her emek, bütünün katkısı içinde edinilmektedir… Hak edişlerin vergilendirilmesi ile bütüne katkı olarak geri döndürülmesi de gereklidir. İnsan tekbenci olduğu içindir ki en sağlıklı biçimde bütüne dair geri dönüşün olanaklı kılınması içindir ki devlete ihtiyaç vardır. Bu anlamda devlet, mülkiyet haklarının korunmasının gereği olarak üzerinde uzlaşılan kurum olması ile beraber sadece uzlaşı nesnesi değil, hak edişlerin genele yaygın geri dönüşünü -paylaşımını- sağlayacak yapı olması ile de olması gerekendir.

Böylece hukuk çatısı altında yapısal kılınan devletle hem hak edişlerin güvence altına alınması ile adalet tesis edilir hem de iktisadi adalet ile genele yaygın hizmet içinde fırsat eşitliği korunmuş olarak, hak edişlerde rekabete gidilmesi ile diyalektik devinim sürekli kılınır iken insanın tarih öznesi olması da sürekli kılınmış olur. Böylece mülkiyet edinme hakkı hem meşru kılınmakta hem de herkesin faydasına olacak biçimde edinilmesine olanak verilmiş iken mülkiyet edinme sınırı, öznenin özgür iradesine bırakılmış olarak çizilmiş olur.

Halka vergilendirilmiş kazanım olarak dönen her hak ediş, hakkaniyet ölçüsünde halka bedelini ödemiş olmak kaydı ile sınırsızdır. Bu anlamda her insan, hak edişe bağlı olarak mülkten mülkiyet edinme hakkına sahiptir. Böylece hak edişlerin vergilendirilmesi ile katılımda olduğu insanlık idealinde, tarih varlığı olarak kendini bulması olanağına sahip olmaktadır. Böyle olduğunda ise devlet, meşruiyetini belli bir otoriteye veya fevri bir iddiaya bağlı olarak bulmaktan daha çok uzlaşıya bağlı olarak bulur. Uzlaşı, devletin meşrutiyeti adına Locke'un izleğinde öngörülmesi gereken ilke olsa da mülkiyete bağlı edilen servetin, ortak anlamda buluştuğu ve kurumsal düzeyde herkes için hizmet olarak pragmatik düzeyde genele yaygın devinimli kılınması söz konusu olur ise devlet, meşruiyetini neden olarak uzlaşıda bulsa da erek olarak kurumsal hizmeti genele yaygın kılmasında bulur.

İşte bu, varoluş ilkesi olarak mülkten pay alanların hem özgürce pay almaya devam etmesinin olanağının hem de mülkten pay almasının sınırının devlet ile belirli kılınmış olması ile tanrısal olanın da tesis

edilmesidir. Çünkü doğada varoluş, mülkten pay almak ile başlıyor gibi görünse de pay alınanın sibernetik ussal oluş içinde hep yeniden taksim edilmesi gerçeği ile sürekli kılınması doğrultusunda süreksizliğin varoluş olanağı kılınmasında olanaklı kılınmıştır. Bu anlamda mülkten hak edişlerin vergilendirilmesi süreksizlik ilkesi ile uyumlu iken ortak kazanç olarak vergilerin genele yaygın hizmet kılınması ise mülkten pay almayı sürekli kılmanın gereği olarak bulunur. Bu durumda her birey hak edişlerine bağlı olarak bütüne yaptığı katkıları ile bütünün de bir parçası iken tarih varlığı olma olanağını korur.

Locke'un uzlaşı ile devleti gerekçelendirmesi doğru olsa da mülkten pay almayı emeğe bağlı olarak hak edenin görür iken açık uçlu olması ile emperyalizmi besler nitelikte yaklaşımda bulunması hem fırsat eşitliği hem de iktisadi adalet ilkelerinin ruhuna yani taşıdığı anlama aykırı durur. Elbette mülkten yana emeğe bağlı olarak hak edişlerde sınırsız kazanım edinme olanağı vardır ama hakkaniyet ölçüsünde genele dönülmesi gereği ile mülkiyet edinmenin sınırının da görünür kılınması gerekir. Bu, emperyalist ve egemen olma yaklaşımlarının önüne geçecek biçimde yapısal kılınması gerekendir… Ki bireyin veya genelin özgürlüğünün korunmuş olması ile tarih varlığı olması da sürekli kılınmış olunsun. Böylece sınıflar arası sınırsız açık ara oluşmasının da önüne geçilmiş olunur.

Devlet ise meşruiyetini, uzlaşı nedeninde yani halkın devlette hakkı olması ve devletin halkın mülkiyet hakkına göre durum yönetiminde bulunmasına bağlı olarak işlevsel kılınmasında elbette bulmalıdır. Ancak, devlet meşruiyetini ereğinde, paylaşım yani sosyal hizmet esasına göre evrensel hukuku tesis etmekte bulması gerekendir. Bu anlamda Tanrı'nın mutlak devlet olması gerçeğinde devlet, bireyselliğin kurban edildiği değil hem bireyselliğin korunduğu hem de insanlığın tümel anlamda nesnel kılındığı gerçeği olarak halifesi olduğu Tanrı'yı genele yaygın görünüşe taşıdığı olgu olması ile gerçeğini bulur. Tanrısal olan ilkeleri kurumsal düzeyde genele yaygın tesis etmesi ile devlet, Tanrı'nın insan tininde görünüşe taşındığı en yüksek nesnel ideal olması ile ereğinde gerçekliğini bulmuş olur.

Durum yönetimi belirimi ile devlet, hukuk zemininde ilkelerin tesis edildiği olgu olarak halka nüfuz ettiğinde, insanın bireysel anlamda tarih varlığı olmasının da sürekli kılınması için gereklidir. Hukukun fırsat eşitliği esası ile bireyin tarih varlığı olması sürekli kılınır iken iktisadi adalet ile bireyin tarih varlığı olması sürdürülebilir olarak sürekli kılınır.

Otorite, tanrısal iddia ve uzlaşı gerekçesine bağlı olarak meşruiyet bulan devlet yapıları, tanrısal olan devlet idealinin görünüşe gelmesinin tarihsel belirimli süreç evreleridir. Uzlaşıya, rızaya dayalı katılımcı olma ile bireyselliğin korunduğu ve paylaşıma dayalı işletilebilir olması ile de tümele nüfuz edebilmesine göre meşrutiyetini evrensel hukukun tesis edilmesine göre bulan devlet, Tanrı'nın görünüşe geldiği devlet olarak hakkı gereği ile olması gerekendir.

Bu anlamda devlet, doğada Tanrı'nın gizil durmasına benzer gibi görünmez olarak varoluşun her alanında hukukun tesis edilmesi ile nüfuz etmiş olarak hissedilmesi gerekendir. Bu da hukuk ile güvenin, selametin tesis edilmesi sonucunda hissedilir bir durumdur. Gelecekte teknolojik gelişimler ile bu, olanaklı kılınabilir.

Siyaset ise hüküm, yönetim alanı olarak değişen koşullar, ihtiyaçlar ve kriz durumları karşısında, sonuçlarına katlanmak kaydı ile doğrudan katılımcı olunan demokrasi ile de olanaklı kılınabilir. Devletin dahi olmayacağı bir gelecek var ise devlet yerine geçecek erkin kimler olacağı değil, özerk teknolojik yapıların olması olasıdır.

Siyaset, durum yönetiminden daha çok gelecek idealine yönelik yapılır… Yapılması da gerekir. Devletin, durum yönetiminden farklı olarak gelecek idealine göre işlevsel kılınmasının da gereğidir. Gelecekte durum yönetimleri özerk teknolojik yapılar ile idare edilebilir olsa da kiriz durumlarını veya gelecek adına olması gerekenleri değerlendiren insan kaynağına ihtiyaç vardır. Bu, insanın kendi adına üretken olması ve kararlar alması özgürlüğünü sürekli kılmak ve canlı tutmak adına önemlidir. Bu anlamda durum yönetimi değilse de gelecek idealine göre yönetimin -özerk teknolojik yapılar ile değerlendirilmesi söz konusu olsa da- hep insan elinde olması gerekir.

Yeterlilik ve liyakat esasına göre halkları geleceğe en ideal düzeyde taşıyacak insanlara ihtiyaç vardır. Yönetici ve lider olanların geneli okuyabilmesi, sorunlar karşısında çözümleyici kararları öngörebilmesi ve yaratıcı etkinlikte öncü olarak halkları için, -geleceği öngörebilmekten de ileri- geleceğin kapısını aralamaları, geleceği güne taşıyabilmeleri gerekir. Bu anlamda siyaset hem direk demokrasi ile hem de geneli temsil eden üst bir meclisin yani değerlendirme kurumunun olması, kararlar alması ve halkın onayına sunması ile yapılabilir. Direk demokraside yasama işi ise bir meclisten daha çok üst meclisin ve yöneticilerin yetki alanında olanaklı yapılabilir. Yapılması da gerekir. İnsan, insan olmasının gerçeğini yine insan ile korumalıdır. Devletin durumu gelecekte değişse de insanın tarih varlığı oluşunu koruması için dahi olsa siyaset alanında devlete her daim ihtiyaç vardır.

Ancak, evrensel ahlaki değerlerin korunmasına, her devirde ihtiyaç olduğu da unutulmamalıdır. Sonuçlarına katlanmak kaydı ile herkes inandıklarından ve gerçekleştirdiklerinden yana özgür olsa da sorumlu olduğunu/ kılınacağını da hesap verilebilir olunması sebebiyle unutmamalıdır. Geleceğin dünyası, geleceğin değişen sorunlarına göre hep yeniden kurulacak iken ahlaki değerlerden yana Tanrı'nın tavsiyelerini unutmamak yerinde olur. Tanrı'nın mutlak devletinde yaşamakta isek Tanrı'nın devleti ile uyumlu olan uzlaşı (halkın rızasının gözetildiği ve katılımcı olunan halk için olan devlet), paylaşım (her türlü ortak olunan kaynağın, kazanımların halk için kılındığı sosyal devlet) ve hukukun evrensel esaslarına göre işletilen devlete ve siyaset yapmaya her devirde ihtiyaç olacaktır.

Bu anlamda sınırları evrensel hukuk esasları ile belirli kılınmış olarak uzlaşı, paylaşım ve selamet ilkelerinin tesis edilmesine göre meşruiyeti olan devlet, devlet olma özelliğini taşımış olur. Özgürlükler ise uzlaşı ile beraber devleti meşru kılan neden ilkeleri olsa da paylaşım ve selametin tesis edilmesi, devleti ereğinde meşru kılar. Paylaşım ve selamet doğrudan ilişkili olup, evrensel hukuk esasları ile sınırlarını bulan özgürlüklerin güvence altına alınmasının, sürekli kılınmasının da gereğidir. Her türlü koşulda ise Rousseau'nun da dediği gibi "egemenlik

halkın olmalıdır.” Halkın doğrudan veya dolaylı olarak katılımcı olduğu devlet ile, sınıflar kabul edilebilir bir sınırda bulunmalıdır. Devlet halkın devleti olarak sınıflar arası uyumu ve düzeni, herkes için olan hukuk esasları ile tesis etmek ile yükümlü olandır. İnsanın zalim ve güvenilmez olması ve bunu kurumsal düzeyde dahi gösteriyor olması söz konusu ise küreselleşen dünyada herkes için olan evrensel hukukun tesis edilmesine ihtiyaç vardır.

Marks, mülkiyet edinmeyi yüksek bir ideale feda etmek ile sınıfların olmadığı bir dünyanın hayalinde ölmüş, teorik usun derin uykusundaydı. Devrim bayrağı ise kefeniydi. Sözün masum olduğunu söyleyenlere inat, değere döndüğünde dünyalar kuran ve yıkan gücü, arkasında duran mirasta görülmekteydi. Sözün yaşamda karşılıkları oluştuğunda nasıl sonuçlar verebileceğini, önceden de deneyimlemiş olan insanlık, onun bıraktığı mirastan sonra en acı biçimde bir daha tecrübe etti. Yıkıcı olanın sonucunda açık olan ilme dair bereketi biçmek de gerçek ile hikmet sahibi olarak görü sahibi olanların hakkıydı. Eskilerin de dediği gibi “yanlış doğrunun azığıydı.”

Şurası kesin ki liberaller ve kapitalistler marksizme kıyasen, bireyin tarih varlığı olmasına katkıda bulunmaları ile ileride dururlar. Ancak, sosyal adaletten yoksun liberalizm ve bir belirimi olan kapitalizm, madalyonun iki yüzü gibi birbirini tamamlar iken iktisadi adaletten uzak olması ile -doğru orantıda- fırsat eşitliğine de ket vurmuş olması ile evrensel hukuku tesis etmekten uzaktır. Birey özgürlüğü ile tarih varlığı olmak ile beraber sosyal adalete katkıda bulunarak katılımcı olmalı ayrıca sosyal adaletten yoksun kalmamalı/ kılınmamalıdır.

Fıtri olarak hak kılınmış olanlar zemininde her can, kendini gerçekleştirme hakkı gereği diğerlerinden üstün değildir. Bu bağlamda eşitlik, varoluş haklarında kendiliğin gerçekleştirilmesi fırsatında, iktisadi adalette, hesap verebilir ve denetlenebilir olma olanağında hukukun esaslarında aranması gerekendir. Nedenlerin belirli kılındığı bir dünyada amaç, erek ve sonuç belirimlere göre hak edişlerde bulunmakta isek adaletin gereği olarak eşitlik beklenmeyeceği gibi sınıflaşmak da kaçınılmazdır. Önemli olan ise sınıflaşmayı, hak

edişlerine ve haksızca zapt ettiklerine bağlı olarak bulan insanın, hukuk esasları çatısı altında hak ve had belirimleri arasında hakkaniyet ilkesi gereği meşru yani kabul edilebilir düzeyde oluşturabilmesidir.

Gerçekleştirmelere bağlı edinilen kazanımlardan bakıldığında adalet, eşitliğin olduğu değil, hakların gözetilmesi anlamında tesis edilmesi gerekendir. Hak edişlerin ihtiyaç, gider fazlası dışında ortak ihtiyaçlar ve hakkaniyet ölçüsüne dikkat edilerek vergilendirilmesi ise sibernetik ussal oluşta yapısal kılınırken hem fırsat eşitliliğinin sürekli kılınması hem de iktisadi adaletin tesis edilmesi için gereklidir. Vergilendirilmiş kazanımların genel hizmetler ile sınıf gözetmeksizin genele yaygın tesis edilmesi de hizmette eşitlik ilkesinin korunumu için gerekli olandır. Sonuçta ise ilkelerin genele yaygın tesis edilmesinin olanağı da edinilmiş olarak gelişim, tekâmül sibernetik döngüsel oluşta yakalanmış olarak gerçekleştirilebilir.

Bu durumda sınıfların yok edilmesi değil, sınıflar arası sürdürülebilir ilişkinin yakalanması ile çokluğun hüküm sürdüğü bir dünyanın kapısını da aralamış olmak önemlidir. Mesele fırsat eşitliği ve iktisadi adalet ile sınıflar arası koordinasyonun sağlanması ile toplumsal yaşamda insan için öngörülü bir geleceğin kapısını aralamaktır. Hukuk esasları (fırsat eşitliği, iktisadi adalet, hesap verebilir ve denetlenebilir olmak) çatısı altında bu gözetildiğinde insan için hakkaniyetli bir dünyanın da kapısı aralanmış olur. Hukuk, yargısal sonuç belirimlerine göre sibernetik ussal bir yaşamın tesis edilmesinin gereğidir. Değişen durumlara göre hakkaniyet ilkesinin korunması ile yargısal oluşunu koruyarak yapısal olması gerekendir.

Anlam ve değer varlığı olmak ayrıca yetenek, yeterlilik, hak edişlere bağlı olarak farklı alan belirimlerine göre karşılıklı varoluş söz konusu ise sınıflaşmak kaçınılmazdır. Önemli olan ise sınıflaşmanın kaçınılmaz olduğu bir dünyada hak edişlerin vergilendirilmiş olması ile hukuk çatısı altında, makul olduğu ölçüde kabul edilebilir düzeyde sınıflaşmanın ortak varoluş adına olanaklı kılınmasıdır. Her alandaki hak edişlerin kurumsal etkinlik içinde geri halka döndürülmesi, ortak varoluşta ötekini karşıt kılmadan ortak gerçekliği/ varoluşu olanaklı kılar.

İlişkilerin sürdürebilir kılınmış olunması ile de varoluş, öngörülebilir bir geleceğe taşınabilir.

Yönetimde (siyasette) ise demokrasi ile halkın yönetime katılmasıyla da fırsat eşitliği tesis edilir iken halkın demokratik ortamda gelişimi de öncelenmiş olur. Böylece idealde bir halife/ vekil aramak yerine, kendi başına bir halife olarak kendi halifesini/ vekilini kendi seçme özgürlüğünü edinmenin rahmetinde bulunulur. Bu anlamda her bir seçmen, kendisi adına yönetimde bulunacak olanı seçer iken devlete hükmedecek olanı seçmekten daha çok, kendisine halife olanı seçmiş olmanın özgürlüğünü göstermiş olur. Yani kendisine hükmedecek halife olanı değil, kendisinin halifesi olacak olanı, kendisi adına devlete hükmetmesi için seçmiş olur.

Bu anlamda İslam -evrensel- hukuk esasının fırsat eşitliği esası ile örtüşen demokrasinin, "müminin kayıp hazinesi…" olan bir hikmeti olarak, hukuk çatısı altında en mükemmel düzeye taşınması gerekir. Esasa uygun her yenilik, olgusal olana katkı olması ile içtihattır. Esastan koparan, uzaklaştıran her yenilik ise olgusal olanı sığ ve yoz kılar iken eğrelti duran bidattir. Bu anlamda esas ile uyumlu olması anlamında demokrasinin, hikmet belirimi olarak İslam'a uygunluğunu belirtmek içtihattır. İslam, ideolojilerdeki tek tipleştirmeye yönelik uygulamalardan farklı olarak teklifi ile gönüllülüğü esas alır. Üst bir ilke, kimlik belirimi olarak -tek tipleştirmeden- buluşmayı olanaklı kılan din olma özelliğini taşır. Osmanlı tecrübesi de bunun kanıtıdır. Modern emperyalizm dahi kapitalizm ile kendi için kendi gibi kılar iken tek tipleştiren özelliğe haizdir. İslamı tek tipleştiren değil de üst bir ideal durum olarak buluşma adresi olarak görmek yerinde olur.

İslami açıdan bakıldığında siyasal yönetimin yapısından daha çok nasıl yönetileceğine insanın demokrasi ile karar vermesi, tek başına halife olduğunun da şuuruna ermesi anlamında önemlidir. İnsan Tanrı'nın halifesi ise düşünsel özgürlüğün yani yaratıcı etkinliğin özgürce ve özgünce gerçekleşmesi için dahi olsa demokrasiyi öncelemelidir… Ki halifeliğini, olanaklarına bağlı olarak hakkı gereği ile gerçekleştirebilsin.

Düşüncenin hapsedildiği bir dünyada ise insanın halife olduğundan bahsedilemez. Bunun içindir ki insanın hukuk çatısı altında hak ve had belirimleri doğrultusunda hak edişlerinin güvence altına alınması ve yaratıcı etkinliğinin sürekli kılınmasına ihtiyaç vardır. Tarih, tinsel anlamda gelişim ve doğaya karşı ilerleme ile görünüş bulmakta ise insan, ideoloji olmaması anlamında hukuk çatısı altında buluşmak ile gelişimini açımlamalıdır. Ayrıca insan, tümelinde tarih varlığı olsa da birey olarak tarih varlığı oluşunu, demokraside seçimleri/ reyi ile tarihe yön verir iken bulması gerekendir. Böylece yaratıcı etkinliğinde hak edişleri ve miras edindikleri ile doğaya kıyasen ilerler iken tarih varlığı olarak görünüşünü hem taçlandırmış hem de sürekli kılmış olur.

Bu anlamda evrensel hukuk çatısı altında, demokratik kamusal alanda tarih varlığı olduğunu hem bireysel anlamda aynı olmayışını korurken hem de tümelinde insanlık idealinden ayrı da olmadan görünüşe taşımış olur. Bu anlamda tarih varlığı oluşunu, ideoloji olmayan yani ideal kılınan olarak tek tipleştirmeyen hukuk çatısı altında ve demokratik kamusal alan edinilmesi ile korur. Hukuk ve demokrasi, ideoloji olmayacak/ kılınmayacak kadar insanın tarih varlığı olması adına ve halife oluşunu hakkı gereği ile yaşaması adına -madalyonun iki yüzü gibi- önem taşır.

Hukuk ile demokrasi, hem ilkeye bağlı olgusal olanın hakkı gereği ile görünüş bulması hem de öznenin varoluşsal anlamda yitik kılınmadığı tarihsel oluş içinde kendini gerçekleştirmesi için bir olanaktır. Bu olanakların sorunlar karşısında yitirilmesi değil, geliştirilmesi için ilkelerine -esaslarına- bağlı olarak yeniden ele alınması gerekir. Bu durumda olguyu yadsımadan ve özneyi de yitik kılmadan, olgusuna bağlı aidiyetleri ve seçimlerine bağlı sorumlu oldukları ile tarih varlığı olduğunu bulan insana tanık olunabilir.

Hukuk, evrensel esasları yani fırsat eşitliği, iktisadi adalet, denetlenebilir kılmak ve hesap verebilir kılmak ile toplumsal yaşama çatı olması gerekendir. Demokrasi ise kamusal uzlaşım aracı olarak toplumsal yaşamın siyasi zemini olması gerekir. Hukuk varoluşun, olgusal anlamda tarihsel olan kazanımların güvence altına alınmasının

gereğidir. Demokrasi ise öznenin ihtiyarı ile tarihsel oluşa, tarihe katılımıdır. Hukuk rekabete dayalı diyalektiğin güvencesi, demokrasi de çokluğun katılımı ile rekabete dayalı olarak yönetimin sürdürebilir kılınmasının gereğidir.

Toplumsal yaşamda esaslara, normlara yani ilkesel anlamda olması gereken gerekli olanlara göre belirli kılınmış her belirim, ahlak biçimsel olmaya eyler… Ahlak biçimsel anlamda ilişkilerin sürdürülebilir, olgusal olanların da sürekli kılınmasının gereği olarak olması gereken, aranması gerekenlerdir. Her esas olgusal anlamda sürekliliği/ zamansızlığı, evrenselliğine bağlı olarak tanrısal oluşunu koruyor olmasına göre genele yaygın, her ferdin varlık ve varoluşuna dair bir gerçeği olarak bulduğu/ bulabileceği veya katkı sağlayan ise esas oluşunu korur. Bu anlamda hukuk ve demokrasi, toplumsal yaşamda hem etnik düzeyde hem de bireylerin ilişkilerinin sürekli ve sürdürebilir bir biçimde ahlak biçimsel olarak gerçekleşebilmesinin gerçeği olarak görülür/ görülmesi de gerekir.

Bu anlamda hukuk, genel esasları ile ahlak biçimsel oluşa eyler iken hem ilişkilerin sürdürebilir olması hem de insanı sürekli olarak tarih varlığı olmasının güvencesi olması önemine haizdir. Demokrasi ise insanın hem tarih varlığı olmasını sürdürebilir kılar hem de toplumsal ilişkilerde ahlak biçimsel anlamda ilişkilerin sürdürebilir olarak yönetile bilinmesinin gereği olan öneme haizdir. Halkın siyasi alanda hem denetleyici olması hem de hesap verilen merci olmasını olanağını sunar. Bireylerin siyasi alanda söz hakkı sahibi olmalarına sebep verir iken fırsat eşitliğini, siyasi alanda olanaklı kılar. Her bireyin geleceği adına söz sahibi olması olanağını, özgürlüğünü verir. Devleti, ilkeleri kurumsal düzeyde tesis etmeye ve işletmeye eyleyen halkın gücü ile halk için kılması doğrultusunda da iktisadi adalete eyler olması gereği ile de olması gerekendir.

Demokrasi ile, çatışkılı diyalektiğin olumsuz yönlerine inat rekabete dayalı diyalektiğin tesis edilmesi söz konusu olduğu içindir ki rekabet, uzlaşı, diyalog, rıza, hoşgörü, taraf olmalara bağlı olarak da aidiyetlerin korunması ile yönetim alanında ahlak biçimsel oluşun kabul edilebilir

sınırlarda gerçekleşmesi olanağı edinilmiş olur. Beraberce yaşayabilmek için kabul edilebilir bir zemin olarak toplum içi uyumlu yaşamanın olanağıdır. Her yönetim biçimi ve yönetime dair uygulamanın, anlam ve değer bağlamları ile hem ahlak biçimsel olduğu hem de toplum üzerinde ahlak biçimsel etkileri olduğunu da ifade etmek yerinde olur.

Devletin siber -dijital- ortama taşınmaya başladığı bir dünyada gelecekte dahi -insan var ise- hukuk ve demokrasiye ihtiyaç vardır. Bu iki olgu karşıt olmayıp, devlet çatısı altında insanca yaşamanın ve var olmanın gereği olarak olması gerekendir. Gelecekte devletin idari işleri, özerk biçimde geliştirilmiş yapay zekâlar ile idare edilebilir. Küresel ölçekte devletleşmeye de gidilebilir. Genel idari işler özerk yapılarda ve küresel ölçekte çokluğun katılımcı olduğu karar alan ve yürürlüğe koyan kurumsal yapılar olmasına rağmen, yönetimin/ siyasetin yerel olarak insan elinde olması gerekir. Bu, halkların haklarının korunması, savunulması yani özgürce yaşamalarının güvence altına alınması için gereklidir.

Devletin idari işleri, yapay ve özerk olan yapılar tarafından işletilse de siyaset kurumları sorunlar karşısında hem insanca çözüm üretebilmek hem de insan özgürlüğünün korunması adına önemlidir. Küresel ölçekte hukukun ve demokrasinin sürekli ve sürdürebilir kılınması, özele ait kurumsal ağlarla kamuya ait kurumlar üzerinden hareket ile egemen olmak isteyen şirketlerin veya tiranların, insan yaşamını hiçe saymaması için de gereklidir. Küresel ölçekte hukuka (güvence çatısına) ve demokrasiye (katılım zeminine) insanın olduğu her devirde ihtiyaç olacaktır. Küresel anlamda bütün dünya halklarının, yerel olarak da her halkın, sorunlar karşısında kendi geleceklerine dair karar almaları hukukun küresel ve yerel düzeyde tesis edilmesi ile olanaklı kılınmalıdır. Halklar küresel ölçekte iç içe bulunmakta veya kaynaşmış olsa dahi yerel olan bulunmakta ise korunmayı da hak etmiş olması gerektiği içindir ki küresel ölçekte hukukun tesis edilmesi içinde hakları korunmalıdır.

Mülk, evvelde ve sonrasında her daim Âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Mülkten rızıklananlar, varoluşa dair ihtiyacını giderme çabasında olanlar için yerelliğin korunmasına bağlı olarak sınırların olmadığı bir dünya da olması gerekendir. Mülkten pay almış olanların, hak edişleri ile pay almaya devam etmeleri hakkı gereği, hukuk ve demokrasiye ihtiyaç vardır. Küresel anlamda şartlar, koşullar zorladığında ise Stoacıların da dediği gibi "dünya vatandaşı" olmak idealinde buluşmak belki de olması gerekendir. Ancak yerelliğin yani kültürel ve medeniyet mirası üzerine edinilen özgünlüğün ve özgürce yaşamın korunması hem tek tipleşmemek hem de halklar arası çatışkıya değil de rekabete dayalı diyalektik ortamın korunması için gereklidir. Böylece tarih varlığı olarak insana tanık olmaya devam edilebilir. Demokrasi, diyalektik anlamda rekabet ortamının korunması adına da önemlidir.

Tek tipleşen bir dünyada ise sıradanlaşan insan, özgünce kendini gerçekleştirmekten yana yitik kalabilir. Bu anlamda tarih varlığı olmaktan yana da yitik kalınabilir. Hukuk çatısı altında, demokrasi zemininde her daim rekabetin öncelenmesi ile, ilişkilerinde proaktif (yani eski tabir ile eba vakt olan) varoluşunun sorumluluğunu yüklenmiş ve geleceğe yönelik olarak belirleyici olması anlamında iş gören dinamik ve üretken insana, tarih varlığı olarak ihtiyaç vardır.

Teknoloji ile beraber ilerleyen insanlık için de teknolojiye bağlı olarak daha çok kontrol edilebilir bir dünya kurmaktan öte, daha kolay yaşanabilir bir dünya amaçlanmalıdır. İnsanın olmadığı bir dünya, nedenini yitirmiş bir dünyadır. Erek, her daim nedenleri nesnel kılmış olarak ne için olduklarını da belirli kılar. Bu anlamda doğanın ereği olan insan için amaç, insan olmaktan öte olmamalıdır. İnsan, insan olmanın ne için oluşunu da tanrısal olan sıfatlarının gelişimi ile Tanrı'ya ulaşmasında bulmalıdır.

Teknoloji ile beraber insanın, sınırsızca kontrol edilmesi veya sınırsızca eylem varlığı olması değil, insanca yaşamasının olanaklarını tesis etmek gerekir. Yarının dünyası elbette bugünün dünyasından daha gelişmiş bir dünyadır. İnsan veya insan formuna yakın her canlı, varoluşunun hakkı gereği hak ettiklerine bağlı olarak yaşamayı hak eder. Bu

anlamda hak kılınmış olanı, hak edilenlere bağlı olarak hak etmiş olmak ile yaşanması önemlidir.

Hukuk, demokrasi, adalet, özgürlük ve özgünlüğün olduğu bir dünyada sonuçta selamet içinde yaşamak olması gerekendir. Tarih de göstermektedir ki ortak varoluşun gereği olarak terbiye ile varoluşun, ahlak biçimsel olarak yaşanmasına her devirde ihtiyaç vardır. Nefsi emmarenin olduğu bir dünya var ise terbiye ile Rabbini -galip sıfatı ve esması doğrultusunda- özgürce ve özgünce yaşamak da olması gerekendir.

Var isek tikel olanaklara haiz birilerinin bahşetmesi ile değil, tikel belirimler üzerinden tümel olanakların sahibi olan Rabb-ül âleminin bahşetmesi ile varızdır. Varoluş Rabbi ile olanaklı iken özgün ve özgürce yaşamanın cesareti ile kendi olmayı bulan her canın, kendi olmayı sürekli kılması için, varoluşunun sorumluluğunu yüklenmek ile kendini gerçekleştirmesi gerekir. Bu anlamda ortak varoluşta, ötekisini karşıt kılmadan buluşmak, ahlak biçimsel olarak beraberce yaşamak da olması gerekendir. Bunun hukuk ile de güvence altına alınması, genele yaygın olarak ahlak ilkesini tesis etmek için de gereklidir.

Tanrı'dan ve Tanrı'nın mülkünden hak almış olarak varoluşunu bulan her can, hak edişine bağlı olarak mülkten ve Tanrı'dan hakkı kadarı ile pay alması sürekli kılınmıştır. Bu da ilahi adaletin gereğidir. Hakkı dışında pay almak isteyenler ise sonunda kısas/ karma gereği, yaptıklarının sonuçlarına katlanır. Adalet, ortak varoluşun gereği olarak tesis edilmekte iken varoluşu, tekbenci olmak ile fevri kılan her can, sonuçlarına katlanmak kaydı ile yaptıklarının sonuçlarına doğru yürür. İlahi adalet herkes için iken herkes için kılınmış olan hukuka ihtiyacı vardır.

Genel anlamda demek istediğim ise anlam ve değer varlığı olan her öznenin amaçsal oluşuna bağlı olarak ahlak biçimsel oluştan kaçışı olmadığıdır. Bu anlamda nasıl bir ahlak sahibi olunması gerektiği sorunu ile karşı karşıyayızdır. Mülkten pay alan ve pay almaya da hak edişine bağlı olarak devam eden ve miras bırakmak ile tarih varlığı olan

ayrıca amaca bağlı olarak kendi için dünya kuran öznelikten bahsetmekte isek yaratılmış gerçeklik olarak dünya kurmaktan da kaçış yoktur. Bu anlamda nasıl bir dünya kurmamız gerektiği gerçeği ile de karşı karşıyayızdır. Nasıl bir dünya kuracağız ve nasıl bir ahlak sahibi olacağız? İslam, hukuk ve demokrasi, en ideal anlamda nasıl bir dünya kurmamız gerektiği ve nasıl bir ahlak üzeri yaşamamız gerektiğinin usunu taşırlar.

Kastettiğim; bir ütopya gerçekleştirmek değil, insan olmanın gerçeklerine bağlı olarak beraberce yaşamanın olanağı olması anlamında en ideal düzeyde nelerde buluşmamız gerektiğidir. Bu bir tekliftir… Tek tipleştirmeye fırsat vermeden beraberce yaşayacak isek en ideal düzeyde bu üçüne ihtiyaç vardır. Böyle olsa da İslam'da buluşmayı olanaklı bulamasak da hiç yoksa hukuk ve demokraside buluşmayı genele yaygın olarak tesis etmek gerekir.

Bu anlatılar ile beraber belirtmek gerekir ki Marks ve Engels, materyalist diyalektik yaklaşımları ile hem insanın tinsel/ öznel doğasından hem de toplumsal yapının değişmesi idealinde materyalist yaklaşımları ile, toplumsal oluşun tinsel/ öznel metafizik oluşundan uzak durur. Tinsel olanın diyalektik ve sibernetik ussal oluş belirimlerinde görünüşe gelmesi ve ilkenin genele yaygın olgusal anlamda tesis edilmesi gereğinden de uzaktırlar.

İnsan anlam ve değer varlığı iken inanç ve metafizik düzeyde olgusal varoluştan kaçamaz. Bu anlamda nasıl bir metafizik ve inancın olması gerektiği sorulması gerekendir. Sırat-el Müstakim yani sonuç alınan/ verene, varlıkta ve varoluşta karşılığı olana, süreksizliğe rağmen olgusal oluşunu koruyana göre ayrıca öznelliği ve ilkesel oluşu içeren metafiziğe ve inanç belirimine ihtiyaç vardır. Bu anlamda Tanrı, insan, metafizik, inanç, ahlak, hukuk, demokrasi vb. belirimlerde varlıksal zeminden hareket ile varoluşsal düzeyde anlam ve değer varlığı olan insanın gerçekçi bir dünya görüşü ile sonuçlara göre nasıl yaşaması gerektiğinin usu edinilmiş olunur/ olunabilir.

Kant, metafizik olanın bilinemez olduğunu belirtir. Belirtmesine rağmen “kendinde şey” olanın bilinemez olduğunu ifade eder iken varlıksal düzeyde değil de epistemolojik düzeyde yeni bir metafizik durum belirleniminde bulunur. Hegel metafizik olanı bilmeye değil de tanıtlamasını yapmaya çalışır. Böylece epistemolojik düzeyde, oluştan hareket ile varoluşun doğasına -yanlış bir izlekte/ yöntemde yaklaşımda- ayna tutmaya çalışır. Marks ve Engels ise doğaya dair varlıkbilimsel olmaktan hareket ile materyalist diyalektik yöntem ile metafizik olanı bitirme çabasında bulunur.

Aslında ise şahıs olmaktan, anlam ve değer varlığı olarak özne oluştan bahsedilmekte ise metafizik varoluşun kaçınılmaz olduğu gizil olmayacak kadar aşikârdı. Bilinemez denilenin aslında bilinir olduğundan, Kant’ın uzak olduğu bir gerçekti. Hegel, epistemolojik çizgide kurguladığı yönteminde oluşun ilmi ile tanıtlamada iken özdeş indirgemeci yaklaşımı ile, aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeğinden, varlıksal ve varoluşsal gerçeklikten uzaklaşmıştı. Marks ve Engels ise varoluşun doğasının tanrısal olandan hareket ile metafizik olduğundan uzaktı. Yaratılmış dünyalar içinde kendi yaratıkları ile dünyalar kurar iken metafizik oluşunu hep koruyarak tarih varlığı olan öznenin, katmanlı ve çoklu gerçekliğe haiz metafizik varoluşundan uzakta ve sığ bakmaktaydılar. Felsefe tarihinin düşünürleri olarak düşünce tarihine birçok katkılarına rağmen, varlığın ve varoluşun gerçeğinden hem epistemolojik hem de varlıkbilimsel düzeyde geri ve yanlışlar ile dolu açılardan bakmaktaydılar.

Anlam ve değer varlığı olan öznenin, inanç, ahlak, metafizik varoluşundan kaçışı olmadığı gibi tarih varlığı olarak metafizik dünyalar kurmaktan da kaçışı yoktur. Bu anlamda tümellerin gerçekliğinden de kaçış yoktur. Bu nedenlerden dolayı varlık ve varoluşta esas teşkil eden yani gerçekliği olan ve kendisinden ampirik ve pragmatik sonuç alınan her ne ise ona göre inanç, ahlak ve metafizik düzeyde varoluşu bulmak ve metafizik dünyalar kurmak gerekir. Yaşanan, gerçekleştirilen her şeyin sonuçları olduğu bir dünyada yaşamakta isek buna da dikkat etmek yerinde olur. Gerçek olandan ve gerçeğe bağlı olarak esas

olandan kaçışın olmadığı tarihsel bir varoluşta gerçeğe göre yaşamak kaçınılmaz iken ahlak, inanç ve metafizik varoluştan da kaçış yoktur.

*

Husserl, bir masanın üzerine oturmuş. Masanın etrafına, not düştüğü sayfaların dağılmış olduğu görülmekte. Gözlerini dikmiş boşluğa, bir şeyleri ayrıştırır gibi bakmakta. Analitik düşüncenin gözlükleri ile köksüzleştirdiği, yalın biçimde görmeye çalıştığı fenomenler dünyasına bakmakta. En yalın biçimde fenomen, içerikten yoksun ele alındığında, özsüzleştirilen bir dünyanın kapısını aralamaktaydı.

‘Bilinç bir şeyin bilinci, düşünce bir şeyin düşüncesi’ ise bağıntılı olduğu şeyler içinde olunan dünyadan kopmadan bakmak gerekti. Böylesi bakarken Descartes’ten ayrışmakta, uzak durmaktaydı. Bilinç bir şeyin bilinci ise nedenini kendi dışında bulandı. Bunun takipçisi ise biraz ileride duran Sartre; elinde formel mantığın miyop gözlüğü ile ne kadar doğru ve uzağı görecek ise daha fazlasını göremeden bakınmaktaydı. Husserl’in önceledi ile, insan resmine yeniden bakınmanın derdine düşmüştü. Onun için, bilinç sonradan edinilen, kendi dışında olan ile edinilmekte ise öz sonradan kazanılmakta demekti. Özün, ruhun sonradan edinildiğinin yanılgısı ile kendilikten/ ruhtan böylesi habersiz, insan öznesini felsefesinin merkezine koymakta. Kendiliğe dair özün temeli üzerine insan olmanın, anlam ve değer varlığı olarak tümelinde edinilen kimlik kazanma olduğundan habersizdi.

Bilgi, öznelde farkındalığa gelmekti. Nesnesinin bilgisi anlamında her farkındalığa gelmek ise düşünsel/ öznel, zihinsel alanda bilginin anlam ve değer beliriminde ve öznesinin üç zamanlı olması beliriminde yönelim, irade ve karar alma vb. sirayet eder iken bilinçli olmaya nedendi. Böyle olmak ile beraber bilinç, bilinçli olanın bilinciydi. Kendinde tekil olarak şuurlu olan öznenin, bilgiden yana farkına vardıkları sonucunda varoluşsal refleksler göstermesi ve refleksif düşünsel olmak ile de görünüş bulandı. Bilinç öznesinin kendine dışsal olanlara veya kendi üzerine dönük olarak düşünsel her yönelimi bilinçli olmayı görünür kılmaktaydı.

Bilinç; bir şeyin bilincinde -idrakinde- olmak anlamında bilgisini edinmek ile belirendi. Dayanağı kendilik olan öz, ruh ile nesnelliğe aşkın, öznesi olduğu edimlerin, nesnelerinin idrakinde -farkında- olanın bilinciydi. Bilinç, bir şeyin bilinci olmaktan daha çok, bir şeyin bilgisi ile bilincinde olmakla ilgiliydi. Şeyin bilgisinin idraki ile öznellik belirimi olarak görünüş bulandı. Bilinç, her bilişsel eylemde bilginin düşünsel alanda -zihinde- işlevsel kılınması belirimi ile açımlanan/ görünüş bulandı… Bilenin bilineni, bilgisinde düşünsel alana yani kendilik alanı olarak beliren zihin alanına, anlam ve değer belirimleri ile yerleşik kıldığı ve kapsadığı sibernetik ussal düşünsel etkinlik durumuydu. Kendiliğin içkin ve kapsayıcı olarak yerleşik olduğu düşünsel -olan kendilik- alanının sibernetik ussal yapısal kılınması ile öznellik alanı olarak da bulunandı.

Varoluş nesnesinin/ nesnelerinin bilincini edinmek ile sonuçta özne olunduğunun sanısında bulunmak, öznesi olduğu edimlerin ve nesnelliğin bilgisi ile -etkin olan- kendiliğin -ben olmanın- bilincinde olmakla özne olduğunun idrakinde olmak ise iki farklı durumdu. Ereğe, sonuca, amaca göre nedenlerin belirli kılındığı sibernetik ussal oluşta bilinç, yapısal kılınmış olarak nesnesinin bilinci olmaktan öte, öznelliğin bilinci olarak bulunandı. Şuurlu, dirimsel, bakış ve hareket sahibi olma belirimlerini -nurda- şahıs olmanın aynılığında bulmak ile bilincin öznesi olmak, bilinçli olmaya hep önseldi.

Bu, “düşünüyorsam varım” sözü ile “varım ki düşünenim” sözü arasındaki fark gibi bir durumdu. “Düşünüyorsam varım” ifadesi, nesnesi üzerinden gerçekleşen düşünme etkinliği ile var olunduğunun anlamını içerir. “Varım ki düşünenim” ifadesi ise düşüncenin varoluş nesnelerinden bağımsız olarak var olan öznenin, düşünceye önsel düşüncenin öznesi olduğu anlamını içerir. Düşünce, hep bir şeyi düşünmek iken düşüncenin öznesi olarak var olanın, hep bir şeyi düşünmesi kaçınılmazdı.

Düşünsel etkinlikteki süreklilik ise sadece bilmeye yönelik bir eylem olmayıp yanı sıra varlıksal -nur- zeminden hareket ile varoluş çabasının ayrıca anlam ve değer edinimiyle biçimlenen benlik bilincinin sürekli

kılınmasıydı. Düşünen özne, ben olması zemininden hareket ile düşüncenin yaratıcı doğası gereği anlam ve değer ediniminde kendini de tinsel anlamda karakter ve kimlik belirimli olarak ahlak biçimsel düzeyde yaratmaktaydı. Düşünsel yaratım içinde ahlak, kendiliğin görünüşe gelme olanağıydı.

Düşünce bir etkinlik iken öznesini var kılan değil, öznesi ile var olandı. Yaratım erki olarak da kendini gerçekleştirmenin en temel belirimiydi. Kendi üzerine düşünen -refleksif- olunduğunda ise düşünce, kendi üzerine düşünmekte değil, öznesi düşünen olarak kendi üzerine düşünmekte olandı. Düşüncenin öznesi, düşünce üzerine düşündüğünde de düşünce ile, düşüncenin nesnesi düşünce olması kaydıyla düşünülmekte idi. Var olmak ise düşünsel etkinliğe önseldi. Ancak, düşünsel etkinlik sadece bilme etkinliği değil, yaratım etkinliği de olduğu içindir ki öznelliğe/ tinselliğe dair kendiliğin de hep yeniden, öznesi oldukları üzerinden karakter ve kimlik belirimlerinde yaratımı da gerçekleşmekteydi. Varoluş çabası düşünce etkinliğinde sürekli kılınmaktaydı.

Hakiki varlık anlamında nurun aynılığında şahıs/ kendilik -ruh- anlamında var olmak söz konusu ise varoluşa önsel hiçbir şey olamazdı. Varoluşsal yüklemler anlamında var olanlar (düşünce, irade, kudret, dil, bilme, anlam ve değer edinimi vb.) ise varoluşun olanakları olarak tinsel anlamda kendini gerçekleştirmenin, gerçekleştirirken de anlam ve değer belirimlerinde hep yeniden yaratmanın da olanağı olarak bulunmaktaydı. Bu, hakiki varlık olarak kendiliğin, kendini varlıksal anlamda değil, varoluşsal anlamda anlam ve değer varlığı olarak kendini yaratmasıydı. Sonuçta karakter ve kimlik belirimlerinde görünüş bulmak da bunun kanıtıydı.

Ruh özdeğe, varoluşa önsel miydi yoksa ruh, özdeğin önsel olmasına bağlı olarak gerçekleştirilenlere, anlam ve değer edinimine göre sonrasında mı edinilmekteydi? Özne mi nesneden önceydi yoksa nesne mi özneden önce gelmekteydi? Düşünce varoluştan önce miydi yoksa varoluş düşünceden önce miydi? Bu, önsel olanın sorunsal kılınması ile ilgiliydi.

Elbette ruh kendilik olması anlamında nurda varoluşunu bulur iken duyular ile bilinen özdeğe önsel ve nesnelliğe aşkın özneldi. Bakan olmadığında nesnesinin ne önemi vardı? Boşluğa bakarken nesnesi olmadan şuurlu bakışa sahip özne var ise nesnesi ne anlam taşımaktaydı? Öznesi olmayınca düşüncenin mümkün olabileceğini kim söyleyebilirdi? Zaten duyular ile ampirik başlayan ve dil ile gerçekleşen düşüncenin, önce öznesi yok muydu? Canlılar âleminde aynı türden fenomenler arasında dahi içerik olarak karakter farklılığı gözlemlenirken öznellikten ve nesnellikten, özünden yalınlaştırılmış fenomenin ne anlamı kalırdı? Biçim içeriğin izlerini/ belirimlerini taşırken özden yani ruh/ kendilik ve içerikten (anlam ve değer yüklü oluştan, çoklu anlam taşındığından) yoksun bir fenomenoloji ne kadar bilimsel olurdu?

Sonuçta fenomeni betimlemek söz konusu ise bu tümel belirimi ile dilde tanık olmak değil miydi? Her betimleme ise anlam ve değer bağlamında yorum içerir iken yoruma açılan kapıydı. Fenomenleri ise en yalın hâli ile göreceğim derken çoklu gerçeklikten uzak köksüz kılmak da biçim üzerinden yeniden anlamlı kılar iken ya hiçliğe, anlamsızlığa ya da betimlenmiş olanı yorum bilime bağlı olarak yeniden anlamlı kılınırken insan eli ile özünden kopuk, ruhsuz bir dünyanın ayak seslerini vermekteydi. Bilgi, anlamak, anlamlı kılmak ve kavramak, çoklu gerçeklik içinde değer yargısal gerçekleşir iken öznel anlamda da anlam ve değer belirimli dil gerçeği ile olanaklı ise bir fenomen nesnel düzeyde ne kadar yalın görülebilirdi? Öznenin bakışları altında kendi gerçeğini koruyabilir miydi? İçerik, sonunda açık olacak gerçeği değil miydi?

Bu eleştirel sorular ile bakar iken içerik-biçim, özne-nesne, madde-enerji, ruh-beden, celal-cemal vb. -ikicilikte ayrımda belirlenen ama-ikili birlik durumunda bulunanlar ile katmanlı ve girift olan çoklu gerçeklilikte bağıntılı bir dünyada varoluşa tanıkken, Husserl fenomenolojisinin ontolojik ve varoluşsal eksikliğine de tanıktı. Özleri bilmek değil de özleri görüngüleyen bilinci bilmenin yöntemi olan fenomenoloji bizler için, ikili gerçeklikte izafi oluştan yalıtılamayacak,

anlam ve değer edinimleri ile hep zenginleşen bir dünyadan bakmanın ilmiydi. Husserl'deki gibi sonucu nereye çıkacağı belli olmayan tanıtlamadan yoksun bir aygıt olmaktan daha çok tespiti, tanımı, tanıtlanması ayrıca deneyimsel ve tarihsel olarak da tahkiki yapılabilir olanı okuma biçimiydi. Bu, bilimsel olmanın gereği değil miydi? Ortak gerçekler anlamında tümeller ve öznenin varlığı söz konusu ise dilin gerçeğinde anlam ve değer varlığı olarak çoklu gerçeklikte izafi oluşta varoluş, metafizik düzeyde gerçekleşmekteydi. Böylesi bir gerçekte varoluş kaçınılmazdı. İnsan metafizik düşünmeye, metafizik doğası gereği zorunlu olan varlıktı.

Husserl felsefe için bir aygıt, kurgu yapayım derken oturduğu masada boşluğa bakarken fenomenlere istediği kadar baka dursun, gerçeklik söz konusu ise yanlış yerden bakmaktaydı. Objektif bakabilmek için varsayılan yaratılmış gerçeklikten bir adım geriye çekilerek bakışta bulunmak belki yeniden düşünmek için gerekli olabilirdi ama hangi parametreler ile yeniden düşünülecek ve bakış görüye dönüştürülecekti? Bakış en yalın hâli ile bakmak iken görü; irade, duygu ve en önemlisi ise dil varlığı ile mümkün değil miydi? Söz konusu dil ise varlığın, dil ile bilinmesi ve anlamlı kılınması sonuçta kaçınılmaz değil miydi? Anlam isimlendirme, dil ile öznel kılınmakta ve bilinçli oluşa neden iken isimlerin dünyasına dönülmüş olunmakta değil miydi?

Eğer yaratım ve yaratılmış gerçeklik içinde varoluş söz konusu olan ise amaca, ereğe bağlı edinilen anlam ve değer içeriğinde biçimsel oluşta gerçeklik bulan temsiller dünyasında olunduğu da unutulmamalıydı. İçerik, biçimin görünüşünde belirimleri oluşur iken biçime bağlı nesnellik üzerinden gerçekleşmelerde, eylem ve ilişki biçimlerinde hep dışlaşmaktaydı. Böyle iken özne-nesne ikili doğasından hareket ile bu her iki olgunun sonuçta askıya alınması, bu bilincin içeriksiz bakışımı ile özleri sezmesi ne kadar mümkündü? Her seziş dilde, ilişkilerde, yönelimlerde, varlıksal alan içindeki gerçekleşmelerde çağrışım ile olanaklı iken yalıtılmış bakışımda ne kadar gerçekleşebilirdi? Fenomenolojinin temel iddiası değilse de düaliteyi özne-nesne,

madde-enerji, biçim-içerik vb. varoluşsal gerçeklik belirimleri ile askıya almak doğru muydu? Askıya alınan ikili birliğin gerçekliliği ise sonuçta gerçek ne olarak bulunacaktı?

Görünüş, biçimin görünüşü müydü yoksa içeriğin biçim üzerinden görünüşü müydü? Her ikisi ve öznellikte yeniden değer ve anlam kazanması ile her görünüş, onanma biçimlerinde gerçekliği, katmanlı, çoklu ve nesnel izafi yani bağıntılı gerçeklik olarak bulmaktaydı. Öyle ise yalıtılmış bir nesnenin tek başına bir gerçekliği olabilir miydi? Varlık olarak gerçekliği belki olabilirdi ama varoluşsal düzeyde bir gerçekliği olduğundan bahsedilemezdi.

*

Sartre mi? Hakikate gözü kör, Tanrısız hümanist, ölümün karanlığı üstüne çökmüş, aydınlığı yitirmişti. İnsansız bir dünyaya insanı anlatmaya çalışmaktaydı. Ne kadar insan oldu ise o kadar anlatmaktaydı. Hakikatin varlığından yoksun kalan varoluşçuluk bu kadar eksik olabilirdi. Husserl'in gölgesi altında özsüz dolaşmaktaydı. İnsan ve özgürlük balonu da olmasa erek denilen tutunduğu ipten de yoksun, karanlığa gebeydi. Ruhun/ kendiliğin temelinde insan olmaya yükselen öz, onun için sonradan edinilendi. Özgürlüğe tutunurken köksüz ne kadar özgür olunabilirdi? Özün gerçekleşmesi söz konusu ise ereğinde, böylesi varoluş sürecinde kendiliğe katılanlar ile yakalanmakta ise özgünlük, özgürlük böylesi yaşanması gerekendi. Özünden saptırılmış, ayrı düşmüş varoluş, onun ile karanlığa gebeydi. İçinden çıkılmaz körlüğe zaten mahkûm edilendi. Her şeye rağmen insanın kendini gerçekleştirmesi gerektiğini vurgulayandı.

*

Heidegger mi? Varlığın, insanın üzerindeki perdeyi zaman ve dil ile kaldırma çabasındaydı. Varlığı anlamaya dair düşünce dünyasındaydı. Bilgibilimsel çizgide "varlık nedir" demek yerine "varlığın, varlık olmanın anlamı ne" sorusu ile varoluşu sorgulamaya kapı aralamıştı.

Varlığa yeniden ve yeni bakışı ile kendisini varoluşçu olarak görmese de varoluşçuluğa katkısı olmuştu.

Hiçliğin geride durduğu, belli belirsiz çizdiği varlık resmi önünde, anlamlı kılan insanı öne çıkarmıştı. 'Varlık ne' demek yerine anlamaya çalıştığı için olsa gerek ki varlığı görünür kılacak tanımlamadan kaçınmıştı. Onun için varlık zamansaldı ve zamansal değişimler içinde anlaşılması gerekendi. Yani varlığın anlamı zamansal oluşu içinde açımlanmaktaydı. Bu, zamansal oluşa göre anlamı belirenin, beliren anlamına göre bilinmesi, anlaşılması anlamını da taşımaktaydı. Sonuçta ise zamansal oluşa bağlı olarak beliren anlama göre varlığın yorumlanmaya açık olması anlamını da içermekteydi.

Heidegger, şimdi ve burada olanın, zamansal oluşta açılımı ile görünüşe gelenin, varlık olduğunun özdeşliğinde bakmaktaydı. Varlık içinde varlık olarak insan, varoluşu ile şimdi ve burada durmaktaydı. Var olanlara, şeylere ait olmayanın, varlık oluşu ile ne olduğu değil, kim olduğu sorgulanması gerekendi. Kendisine dönmesi için kendisini düşünmeye ve kaygıya ihtiyaç duymaktaydı. Kaygı, varlık oluşunu hissetmenin ve yeniden kendine dönerek varlığını düşünmesinin gereğiydi.

Onun için varlık, ne olduğuna dair olarak bilinmesi gereken var olanlar değil, var olanların, şeylerin toplamı da değil, şimdi ve burada oluşu ile zamansal oluştaki değişimler içinde açılımları ile anlaşılması gerekendi. Zaman, varlığa özdeş varoluşun gereğiydi.

Varlık ile var olanları, bilmeye dair olarak birbirinden ayırmış, var olanları bilmeye hapsedilen insanı, şimdi ve burada olarak varlığını, varlığı anlamaya kapı aralamıştı. Böyle olsa da izafi indirgemeci olmaktan uzak özdeş indirgemeci bir dünya görüşüne çıkmıştı. Heidegger'in varlık kavramı ile Allah isminin yapısökümü yapılmış olsa varlığa dair ifade ettikleri ile vahdeti vücutçuların eskiden beri süregelen Allah'a dair ifade ettikleri arasında aynı çizgide oldukları görülürdü. Farklı kulvarlarda aynı çizide buluşmak böyle bir şeydi.

Varlığa dair yaklaşımında doğru şeyler de söylemiş olsa yanlış yöntem ve yaklaşımlar ile yanlış sonuçlara varmak, düşüncenin çıkmazıydı. Yanlış dahi olsa doğruya azık nice katkıları vardı. En önemlisi ise varlığı anlama ve anlamlı kılma çabasında olan insanın öne çıkarılmasıydı. Zamansal değişimlerde de varlığı anlamaya dair yol edinilebileceği de önemliydi. Bundan olsa gerek ki olgunun değişen tarihine, zamansal değişimleri ile ayna tutan Foucault'yu anlamak daha kolaydı.

Oluşun değil, olgunun tarihi var iken metafizik, değişimlere rağmen belirli bir dünyaya bakabilmenin ilmiydi. Böylesi bakıldığında varlığın ne olduğuna dair metafizik yapmaya karşı dursa da zamansal oluş içinde olgusal değişimlere rağmen metafiziğin belirli bir dünyaya baktırmasından kaçamamıştı. Heidegger'in bundan haberi var mıydı bilinmez ama felsefi bakışı ile açık ettiği en önemli gerçeklik buydu. İnsanın özne, anlam ve değer varlığı oluşunda bulduğu metafizik doğası gereği, değişen olgusallık içinde ussal olarak belirli bir dünyaya tutunmaya da ihtiyacı vardı. Metafizik sadece varlığı bilme veya anlamaya çalışma ilmi değil, bir ihtiyaç olarak da yapılması gerekendi. Süreksizlik içinde sürekli olanlar ile oluşun içinde akmakta iken akışa rağmen varoluşunu bilmek ve anlamlı bulmak için yapılması gerekendi.

Heidegger'in varlığı, fenomenoloji gereği askıya alınmış Tanrı yerine düşüncede ikamet ettirilen varlıktı. Fenomenolojinin felsefi olan ateist dili, düşüncesine yerleşik ve hâkimdi. Böyle olsa da sanki insanı, özdeş indirgemeci yaklaşımı ile varlığın çocuğu gibi öne çıkarırken teslis inancındaki İsa'dan etkilenmişti.

Descartes'e inat, şimdi ve burada düşünenim diye bağırırken nesnel öznelliği öncelediği bir dünyadan bakmaktaydı. Husserl'in fenomenoloji aygıtını, kurgusunu olgusal olanda, varlık alanında denemekteydi.

Sartre ile uzak dursalar da fenomenoloji çizgisinde, madalyonun iki yüzü gibi farklı ama sonradan anlamlı kılınana, anlam kazanana bakıyorlardı. Sartre sonradan öz, içerik, anlam kazanan insana "varoluş özden önce gelir" deyişi ile bakmaktaydı. Varoluşu özden önce bulan

insan için öz kazanmak sonradan gerçekleşendi. ‘Beşer doğan özne sonradan insan olmaktaydı.’ Belki, böylesi yalınkat okunduğunda haklıydı. Doğada olanlar için değilse de insan için öz, ona göre sonradan edinilendi. Her var olanın, özünü dışlaştırırken gerçeğini açık ettiğinden; varoluşunu, özünü yaşarken bulduğundan habersizdi.

Heidegger ise Sartre’ den farklı olarak insanın özü ile şimdi ve burada olarak zamansal açılımı ile görünüş bulan varlık özdeşliğinde görmekteydi. Varlık içinde anlam veren insanı önceleyerek anlamlı kılınan varlığa bakmaktaydı. Değişen zamanlarda varlığın anlamı da değişmekteydi. Varlık, varlık olma bakımından şimdi ve burada olarak bulunandı ama değişen devirlerde, değişen anlamlarda kendini anlamlı kıldıklarıyla görünüş bulandı.

Şimdi ve burada düşünenim derken dahi varlıksal, zamansal düşünmeyi, metafiziğin durağan olduğunu söylediği dünyaya tercih etmişti. Böylesi bakarken ne kadar doğru gördüğü ise tartışılması gerekendi.

Anlam ve değer dünyası olarak değişen devirlerde, hep yeniden kendini üreten özne söz konusu ise nasıl donuk bir metafizik olabilirdi? Hegel dahi “zamanın ruhu” derken değişen metafizik tinsel oluşa dikkat çekmemiş miydi? Asıl metafizik, kendisinin de dikkat çektiği, anlamının anlaşılması ile anlamlı kılınarak görünüş bulan varlığa dair değil miydi? İlkeleri ile varlığı bilmek de bunun bir parçası değil miydi? Dil ile anlamlı kılmak, ürettikleri ile doğa zemininde doğaya aşkın öznellikte yaşamak söz konusu ise metafizik olmak kaçınılmaz olan değil miydi? Bilmek ve anlamak ayrıştırması içinde çoklu gerçeklilikten yitik, düşüncede kaybolmak kaçınılmaz son değil miydi? Her anlaşılan ise anlaşıldığı ölçüde ve yönde ifade edilecek ise kavramlaştırılırken bilmeye dair olarak görünüş bulmakta değil miydi? İfade etmek yorumbilmseldi ve her yorum, öznelliğin metafizik oluşta bulunmasını olanaklı kılmakta değil miydi? Kendisinin ‘asıl düşünülmesi gereken varlığın anlamıdır’ anlamında işaret ettiği metafizik oluşu kaçınılmaz kılmakta değil miydi?

Heidegger'e göre metafizik, 'felsefenin ilk adımında var olanı var olduğu gibi ilkeleri ile ne olduğuna dair bilmekte kalmıştı, Varlığın hakikati üzerine düşünmekten yana da aşılmıştı. Varlığı anlamak ise varoluşun köklerine uzanmaktı.' Bu bağlamda belki doğruydu ama düşünen özne, anlam ve değer varlığı olarak anlamlı kılması da söz konusu iken metafizik oluş kaçınılmazdı. Anlaşılan o ki katmanlı ve girift olan çoklu gerçeklikte bağıntılı oluştan uzak bakmaktaydı. Varlığın anlamını düşünce ve zamanda bulurken özdeş indirgemeci oluşu ile hakikatten uzaktı.

'Varlığın anlamı ne' sorusu, sonuçta varlığı duymak, hissetmek ile bulunabilirdi. Varlığı duymak, hissetmek ise varlığa geri dönmek ile mümkündü. Ayrımlı ikicilik ve özne-nesne, içerik-biçim vb. ikili birliğinin gerçeğinden bağımsız olarak varlığa olduğu gibi yönelmek sonuçta bilerek veya bilmeyerek Zen Budizm'e ve sufilerin cem dediği mertebeye uğramaktı. Varlığı, ikiliğe dair gerçekliği askıya alarak anlamaya çalışmak anlaşılabilir bir şeydi ama katmanlı, girift çoklu ve bağıntılı gerçeklik içinde bulunurken özdeş indirgemeci yaklaşımda gerçeğe ne kadar yakındı? İnsan karakter ve kimlik edinimleri ile zaten ikili gerçekliğe aşkın yaşamakta değil miydi? Yaşam zaten ikiliğe aşkın yaşanan, ikiliği aştıktan sonra yaşanan değil miydi? Askıya almak, bir ve farklı oluş içinde kapsayıcı olarak aşkın yaşamak ile iki farklı şeydi. Her şeye rağmen zihinsel düzeyde bilmeye dair olan ile varoluşsal, yaşamsal olan arasındaki farkı sezdirmeyi başarmış görünmekteydi. Sonuçta yorumlamanın kaçınılmaz olduğu bir dünyayı işaret etmekteydi.

Belki de farkında olmadığı: Varlığın anlamanın, varoluşsal değişken belirimleri ile sezgisinde hissetmek ve yaşadıklarında farkına varmak ile ilgili olması dışında, ussal olarak varlığın bilinebileceği ve bilinmesi gerektiğiydi. Elbette varlık, var olanlar değildi ama var olanlar varlık olma bakımından varlıktan aldıkları pay kadarı ile varlığa işaret etmekteydiler. Bu nedenden dolayı dahi olsa varlığa giden yolda bilinmesi gerekenlerdi. Varlık da bilinmesi gerekendi… Varoluş ise varlığı yaşamsal, öznel belirimleri ile bulmak ve varlığını anlamak ile

ilgiliydi. Bilinmeyen şey nasıl anlaşılacaktı ve nasıl anlatılacaktı? Varlığı bilmek ve onu yaşarken anlamak, anladığını da dilde karşılıklarının oluşturulması ile bilmenin derin bakışında bulmak, ayrıca dil ile onu görünür kılmak olması gerekendi.

Var olanları bilmek ve varoluşu anlamak, asıl meselenin kendisiydi. Bu iki durum da varlığa dair köksel olan ortak özelliklerin belirimleri ile varlığa yol tutmanın olması gerekenleriydi. Duyular ile var olanları deneyimlemek, nesnelliğin tadına bakmak ile var olanlara dokunmak mümkündü. Bunlardan farklı olarak da duygular ile anime edilen ilkeler ve sanatsal olan ile varlığa dokunabilme olanağının olduğunu da hatırlatmak gerekirdi. Yaratım ise kendiliğe dair varlığı, oluşun içinde birebir yaşamaktı ve görünüşe taşımaktı.

Zaman ise öznel zamansal oluşta Heidegger'in ölümle bitimli dediğinden öte bitimsiz yaşanandı. Nesnel zaman elbette bitimli ve ussal bir belirlemeydi ama kendiliğe dair öznel zaman bitimsiz olarak yaşanmaktaydı. Varlık, var olanlara yerleşik ortak gerçeği ise her daim yokluğa, hiçliğe düşmeden var olduğundan dolayı anlamak da gerekirdi ki zaman ölümsüzdü. Varlık öz kendilik ise zamansal oluşu kaçınılmazdı. Nesnel bitimli zaman değil, geçmiş, gelecek ve şimdi burada olarak üç zamanlı bilinçli oluşta öznel zamansal olmak kaçınılmazdı. Kendiliğin bitimsiz, tüketilemez oluşunda zamansal oluşun dördüncü durumu ise hep aynı kendiliğin yaşlanmadan zamansız oluşta bulunmasıydı. Görünüşlerin bitimli zamansal oluşu, kendiliğin bitimsiz zamansal oluşu içinde ne kadar anlamlıydı? İki gözden bakan yedisinde de olsa yetmişinde de olsa değişmeden, yaşlanmadan aynı duran değil miydi? Bu, sonradan edinilen değer biçimsel olarak içselleştirilmiş olan varsayılan kendilik değil, ruhun yani öz kendiliğin ölümsüz olduğuna da bir delil değil miydi? İnsan bütün yaşamı boyunca ruhun ölümsüzlüğünü zaten deneyimlemekteydi. Bedene ait varoluşu ile bundan habersiz yaşamaktaydı. Bu durumu Kant'a da sormak gerekmez miydi?

Zamansal oluşa dair böylesi durumlardan Heidegger habersiz, zamansal değişim içinde varlığı anlama çabasındaydı. Tanrı dahi üç

zamanlı öznel zamansal oluş içinde kendiliğini yaşarken, kendiliğin bitimsiz olmasında değişmeyen varlık olarak değişmeyen kendiliğinde dördüncü öznel zamansal oluşta var olmakta değil miydi? Bunları nereden bilecekti ki insan bilincinde varoluşun dışına sürülmüş, varlık oluşu tartışmalı kılınmış Tanrı söz konusu olan ise deneyimlenmesine, bilinmesine, anlaşılmaya çalışılmasına olanak var mıydı?

Zaman varoluşsal olarak sadece kendiliğin yaşanmasıdır. Elbette varlığı hissetmenin de gerçeğiydi. Zamanın kendi varlığı var değil ama asıl varlığın varoluşsal belirimiydi. Kendilik ise olumsuzlaması yapılabilir olan var olanlardan farklı olarak olumsuzlaması yapılamayacak olan, onun deyimi ile de 'kendisinden kaçılamayacak' olandı. İşte varlık olarak aranması gereken gerçeklik, kendiliğin kendisinde aranması gerekendi. Kendiliği yaşarken kendiliği varlık olarak bulmak ise elbette var olanlarda varlık oluşu değil, öz de varlık oluşu bulmaktı.

Özne oluştan bahsetmekte isek elbette ki üç zamanlı oluşta öznel zamansal olarak varoluşu kaçınılmazdı ama zaman varlık değil, hareket belirimleri, gerçekleştirdikleri üzeri varlığın varoluşsal bir belirimiydi. Hakikat, varlık kendilik ise elbette onun da var olanlar gibi olmasa da nesnel olan bir yönü olmalıydı. Bu durumda bilinmemesi/ bilinememesi gibi bir durum da olmazdı. Kendiliğin hakikatini nerede bulmak gerekti? Dini metinler Tanrı'nın olduğunu söylemekte, özellikle Kur'an'da nur, enerjinin kendisi olduğu söylenmekte değil miydi? İtiraz edilen bilim, sonuçta nurun bilimini de yapmakta değil miydi? Kendiliğin nesnel yönüne de artık dikkat çekmek gerekecekti.

Varlığı bilmek, varlığı anlamak, varlığa dokunmak, varlığı yaratımda yaşarken bulmak varoluşsal bir sürecin evreleri olarak görülmesi gerekendi. Özdeş indirgemeci yaklaşım içinde varlık görüşü olan birisi için, çoklu ve bağıntılı gerçeklikte böylesi olan bir durumu anlamak beklenemezdi. Bu süreç, değişime dair oluş içinde var olanlara değil de değişmeyen varlığa ermenin açılımları ile doluydu. Yeter ki varlığına dair olumsuz belirimler sebebiyle yaşanabilir olan varoluş krizi değil de bilmeye, anlamaya dair varoluşun derdine düşülmüş olunsun. Varlığı bilmek için usa ve ampirik oluşa, anlamak için birliğe ve yaşanabilir

olmasına, dokunmak için birliğe ve farklı oluşa, yaratımda buluşmak için ise düşüncenin yaratım erkine, yaratıcı eyleme ve en yalın hâli ile hakiki olmaya ihtiyaç vardı.

Bunlara geride duran Kafka yarattıkları içinde boğuşan ve boğulan insanın resmini çizmekteydi. İnsan içinde bulunduğu dünyayı resmederken birçok insana da ayna tutmaktaydı.

Kafka'dan ötede duran Foucault, olumsuz olanın tarihine/ dünyasına ayna tutmaktaydı. Olumsuzun tarihine ayna tutarken de olguların tarihi olduğunu göstermekteydi. Tarihsel gelişiminde hep yeniden üretilen olgusallığa tanık kılmaktaydı. İktidar modelleri, cinselliğin tarihi vb. çalışmaları ile olgularda gizil duran gerçekleri kavramlaştırdıkları ile görünür kılmaktaydı. Tarih, kişilerin ve olayların değil, olguların tarihiydi. 'Tarihte us' çalışması ile Hegel olgunun tarihi olduğuna zaten ışık tutmuştu. Gerçekçi bakış açısıyla, olguların ayrıntıları ile süreç ve evre belirimlerinde değişken oluş içinde görünür kılınması da olması gerekendi. Olgusuna bağlı olarak yaratılmış gerçekliklerin, zamanın değişimleri içinde farklı ilke bağıntısında yeniden yaratıldığına tanık kılmaktaydı. Bunu yaptığını bilmekte miydi bilmem ama anlaşılan o ki hikmetten aldığı pay bundan ibaretti. Hegel olumlu ussal olanın tarihine tanık kılma çabasında iken Foucault, olgusal anlamda olumsuz olanın tarihine tanık kılmaktaydı. Olumsuz olanın tarihini gösterir iken yarattıkları içinde kaybolan özneye dikkat çekmesi önemliydi.

Olumsuz olanın tarihi ve eliyle yaptıkları içinde boğuşan, kendine yitik kalan insan için ilke bağıntısında bütünsel olarak kavramaya yetenekli us, düşünce ile bilmek, bildikleri ve anladıkları ile yeniden yaratmak kaçınılmazdı. Varoluş ortak gerçeklik ise şiddetin yıkıcı tarihine "dur" demek gerekirdi. Şiddet, varoluşun bir gerçeği ise Hegel'in de işaret ettiği gibi hukuk ile varoluş sınırların gerisine çekilmeliydi. Kaldı ki 'hukuk' bile yeri geldiğinde zalimlerin, mazlumlar üzerinde uyguladıkları bir şiddet yöntemi ve yönetim aracı olabilirdi.

Şiddetin tarihinde hak talepleriyle kendini hep yeniden var kılmak, yeniden üretmek söz konusu ise medeniyetin kanlar üzerine inşa edildiği gerçeği gözler önündeydi. Ne kadar acıdır ki yönetmek ve kullanmak için aldatılan, uyutulan insanı uyandıran da farklı biçimlerde görülen şiddetti. Kimisinde uyandırıcı olduğunda, hak talepleri ile isyan ateşiydi. Kiminde ise iktidar olanın gölgesinde, korkular içinde kâbus olmanın gerçeğiydi. Daha iyi bir dünya yaratmak için de zalime, batıla karşı kullanılan bir silahtı. Bir olay ve olgunun birçok gerçeği ve gerçeklerine bağlı olarak bağıntılı oluşta görünüş bulduğu düşünüldüğünde, nereden baktığın çok önemliydi. Daha güzel bir dünya için insani nedenlerimizin olduğunu da unutmamamız gerekirdi. Daha güzel bir dünya kurulacak ise insanın insan ile -ilişkilerinde ve ürettikleri üzeri- ikinci yaratılışını bulduğuna duyarsız kalınmamalıydı.

Foucault'un hemen önünde… Deleuze ve Guattari ikilisi, ellerinde kavramlar merceği ile ayrıntılara bakarken, gözden kaçırılanları kavram feneri ile görünür kılma çabasındalardı. Ürettikleri kavramlar ile ayrıntılara ışık tutmaktalardı. Yeni bir dünya kurmakta da değillerdi.

Her biliş durumu, idealar ile ruhsal düzeyde bilme yöneliminde olarak gerçekleşmekte iken öznelliğe dair değer yargısal biliş de idealar ile olanaklı iken tümellere itiraz etmeleri pek anlaşılır değildi. Zaten her biliş, farklılıklara rağmen bilme nesnesinin tümel belirimlerine bağlı gerçekleşir iken düşünce etkinliği içinde öznel veya nesnel anlamda tümellerden kaçış olanaklı mıydı? Ayrıca isimler dünyasında yaşanmakta ve isimler ile belirli bir dünyaya bakılmakta iken böylesi tümel kılmaya bağlı olarak gerçekleşen düşünsel etkinlikte tümellerden yoksun düşünülebilir miydi?

Kendi deyimi ile 'kavram yaratmak' söz konusu ise her kavramlaştırılana, kavramın tümel belirimli olması sebebiyle tümelden bakılmakta değil miydi? Biliş, tümeller ve dilde tümel kılınanlar ile olanaklı iken tümellere itiraz anlaşılır değildi. Tekil, tikel vb. ifadeler ve belirlenimlerde bulunmak dahi tümeller gözlüğünden görüşün gerçekleştiğinin kanıtıydı. Dil doğası gereği tümeller ile dilde tümel kılınanlar ile bilmeyi olanaklı kılmaktaydı.

Deleuze düşüncenin sadece bilme değil, yaratma erki olduğuna da dikkat çekmekteydi ama yarattıkları içinde karakter ve kimlik edinimleri ile yaratılmış gerçeklikte kendini de doğrulmadan yaratan yaratıcı özne belli belirsiz, eksik durmaktaydı. Anlam ve değerlerin akışkan olduğu bir dünyada yersiz yurtsuz kılmaya çalıştıkları ile Nietzsche'nin izlerini takip etmekteydi. Modern çağın insanı ise değişen değerler ve ilişkilerinde süreksiz iken yersiz yurtsuz olmaya açıktı.

Yeni bir başlangıç için olsa da yersiz ve yurtsuz kılınanlara rağmen insan, her yeni dünya kurduğunda, anlam ve değer dünyası yeniden şekillenirken emek, aidiyet, sorumluluk ve sahiplenmeler ile kök salmakta ve dallanıp budaklanmakta olduğu bir dünyayı yaşamakta değil miydi? İnsan böyle iken yersiz ve yurtsuz kılmalar içinde ne kadar insan olabilirdi? Ait olmadığı yerlerde kendini ne kadar hissedebilir, değerinde ne kadar yaşayabilirdi? Heidegger'in "köklere bağlılık" dediği, insanın insan ile ortak anlam ve değerlerde insan olabilmesi için gerekli değil miydi? Kendisi, abartılı bir biçimde öz köklere değil de soy köklerine tutunmuştu. Elbette soy kökler, değişen değerler içinde tutunacak kökleri olmayanların, sürüklenmeden yaşaması için gerekliydi. Ama kökler arsız olarak dallanmakta ise insanın boğulmaması için budanması da gerekmez miydi? Öz köklere bağlılık ile insan olmaya dair ortak noktalarda buluşmak olması gereken değil miydi?

Bunlara rağmen, küreselleşen dünyada akışkan ve değişken anlam ve değerler sebebiyle yersiz ve yurtsuz olmak kaçınılmazdı. Böylesi durumda dahi bir üst idealde buluşmak söz konusu ise yersiz yurtsuz kalmak mümkün müydü? Kavramsal ve yerel olarak egemen olanı yerinden etmek yeni bir düşünce biçimi çıkarmış gibi görünse de Deleuze tümellere uzak dursa da tümeller ile düşünebilen insan için merkeziyetçi düşünmek kaçınılmaz değil miydi? Erek, sonuç, amaç belirimli düşünce etkinliği içinde sibernetik ussal oluş kaçınılmaz iken her düşünce biçimi merkeziyetçi olma yapısallığında gelişmekte değil miydi? Bu anlamda kök saplı düşünce biçimi olarak ifade ettiği düşünce

biçimi dahi bir düşünme tarzı olmaktan öte değildi. Bilincin sibernetik olması doğası gereği ile merkeziyetçi düşünme etkinliğinden ne kadar uzaktı?

Düşünsel anlamda kaos, bütün anlamsız kıldıkları ve yeniden oluşa sebep verdikleri ile Deleuze da resmedilmiş gibi görülmekteydi. Akışın içinde değişkenlik söz konusu ise sabit fikirli olmamak, aslında söylenmesi gerekendi. Çoklu dünyalar içinde gezinmek söz konusu ise Deleuze, merkeziyetçiliğe karşı belki haklıydı. Çoklu dünyalar içinde yeni dünyalar kurmak söz konusu ise sabiteler, yeni dünya kurmanın gerçeğiydi.

*

Wittgenstein ve Habermas, dile mercek tutmuş olarak dili, iletişime indirger iken düşüncenin görüngüsü olması bağlamında, düşüncenin yaratım olanağı içinde öznelliğe dair yaratıcı dokunuş olduğundan uzaktılar. Özellikle Wittgenstein dilin, anlam ve değer beliriminde öznelde yaratıma neden olduğuna uzak, analitik mantık çizgisinde felsefesini biçimlendirmişti. Wittgenstein için dil, analitik felsefi yaklaşımın ana teması olarak görünen dünyayı göstermekten öte olmamalıydı. Bu anlamda dünya ile uyumlu resmetme olgusuydu. Başka bir deyişle de dil temsil niteliği taşımaktaydı. Elbette dil, temsil niteliğini taşıyandı. Bu anlamda duyusal ampirik olgusal olması düzeyinde dünyanın gerçeğini değil de dünyanın kendisini göstermekteydi.

Erken döneminde Wittgenstein için, dil ile dünya resmedilmesine bağlı olarak uyumlu olması gerekendi. Bu durumda insan tininin gerçeği olarak görülen ahlak, estetik, metafizik vb. anlam ve değer belirimli olgular, dünya ile uyumlu biçimde resmedilmeyecek oldukları içindir ki üzerine konuşulmayacak olanlardır.

Wittgenstein için -metafizik- felsefe “dilin yanlış anlaşılmasının yan bir ürünü” olmaktan öte değildi. Yanlış anlaşılmanın önüne geçmek için ise analitik yöntem ile analize indirgenmiş ve dünyayla uyumlu olan bir

dille felsefe yapılması gerekendi. Bu anlamda ideal dil arayışında olduğu görülür. Ancak dil, dünya ile uyumlu olduğu evresinde en temel anlamda, felsefe yapmanın değil, dünyaya çekilmenin ve iletişim kurmanın olanağıdır.

Varlıkta ve varoluşta karşılığı olmayan, belirsiz duranın hakkında yani üzerine konuşulmayacak olan hakkında susulması gerektiğini söyler iken Hume ve Kant çizgisine yakın, sanki bir tekrar gibi eğrelti durmaktaydı. Wittgenstein, soyut kavramsal düşünmekten öte, dil ile resmedilen -düşünsel etkinlikte temsile dayalı görünüş bulan- bir dünyaya tanık olunduğunu görünür kılar iken onun için gerçeklik, görünenin dışında aranması gereken de değildi. Bu anlamda nesnelliği ussal kurguda bilginin sentetik oluşunda öznelde bulan Kant'tan uzaktı. En sığ anlamda gerçekliğe böylesi yalınkat yaklaşımda bulunmak, felsefi olmaktan uzaktı. İngiliz ampiristlerin sanki dil alanında tekrarıymış gibi durmaktaydı.

Düşüncenin holografik düşünsel olmasına yakın duran, dilde resmedilmiş dünya görüşü ile dünyanın görünür kılınması adına dilin önemini açımlamış olması önemliydi. Ancak dili hem genel anlamda iletişime indirgemiş olması ile dili anlamlı kılmaktan yana eksikti hem de sadece dünyayı değil dünyanın gerçeğini de görünür kılma olanağı olarak sınırsız iken gerçekliği sadece olan bitenin dilde resmedilmiş -temsil edilmiş- olmasına indirgemekten yana hakikatten uzak ve sığ idi.

Dil oyununu görüşü ile dili iletişimde analiz ederken de resmedilen dünya görüşünden farklı olarak kullanım düzeyinde dili sorgular. Anlam arayışına dair ideal dil edinimine karşı, gündelik yaşamdaki anlamaya dair dili sorgular. Anlamın, kavramın dilde kullanıldığı biçimi ile açık olduğunu vurgular. Dili, etkinliğin parçası veya yaşam biçimi olarak bulur. İdeal dil arayışında dil, günlük yaşamın bir parçasıdır.

Elbette dil, kullanıldığı biçimi ile anlamlıdır ve öznelliğin bir belirimi olarak yaşam biçimi olmadan, yaşam biçimine eyler. Anlaşılan o ki Wittgenstein, değer kavramına yitik, kavramsal zorlamalarda bulunur iken eksik görüşü ile dilin doğasını anlamaktan uzaktı. Öznelik söz

konusu ise anlam, değer biçimsel olarak dilde kullanılmış olması ile değer yargısaldı. Gündelik yaşamda, dilin değer yargısal pragmatik oluşunda biçim kazandığından habersizdi. Haberi olmuş olsaydı eğer değer biçimsel olarak dilin kullanılışında ahlak biçimsel düzeyde biçimlendirilerek kullanıldığına tanık olurdu. Bu anlamda değer biçimsel kullanım biçimi ile dil ve ahlak bağıntısında dilin metafizik olgusal oluşuna da tanık olmuş olacaktı. Bu durumda dünya resmi ile uyumlu olguya haiz dil görüşüne aşkın olan, gerçeklik ile uyumlu dil görüşünde bulunabilirdi. Zaten dil, nesnesi ile aynı değil ama anlam içeriği ile ayrı da değil oluşun gerçeğinde biçimlenir iken metafizik olgusaldır. Ayrıca değer biçimsel yüklemleri ile de metafizik oluşa eyler.

İletişimde dil, pragmatik düzeyde ampirik karşılıklarına göre kullanılır. Dilin, özneler arası iletişimde bulunmak, bağ kurmak, gerekçeli söylem belirimi ile ikna etmek, baskın ifade belirimleri ile tahakküm etmek vb. amaç belirimlerine göre kullanılmasında pragmatik işlevsel oluşuna tanık olunur. Pragmatik düzeyde dilin, kullanım biçimsel oluşuna bağlı olarak amaçsal kullanımı doğrultusunda anlamın değer belirimine göre eyler oluşa haiz olduğu görülür.

Böyle olsa da dil ile anlam ve değer dünyası oluşurken dilin, düşüncede kavramsal ve imgesel karşılıklarının oluşması ile öznelde anlam ve değer belirimlerinde eril ve dirimsel olması doğrultusunda düşünsel etkinlik içinde, her bilişsel durumda bilinçli olmayı olanaklı kıldığı görülür. Her bilinçli olma durumunda dil, öznesinin anlam ve değer yüklemleri kazanmış olmasında doğrulmadan doğuşuna olanak verir. Yani dil, öznellikte her yeni anlam ve değer edinimi belirimi olarak melekler -temel olanaklar/ yetiler- zemininde ikinci yaratımın/ yaratılmanın olanağı olarak bulunur. Ayrıca ussal olarak her bilineni bilmenin aracı iken hem bilme nesnesinin öznelde anlam ve değer belirimlerine göre yeniden yaratılmış olmasının olanağıdır hem de bilme nesnesi ile varoluşsal düzeyde buluşmayı olanaklı kılar. Bununla da kalmaz bilme nesnesinin ampirik verilerine göre kullanım alanında pragmatik olarak yeniden nasıl üretilmesi/ yaratılması gerektiğini bulmanın da ussal olanağıdır.

Bu anlamlarda dil, öznelde yaratıcı dokunuş ve nesnelde ise yaratım aracı olarak içinde bulunulan dünyaya yeniden biçim vermenin olanağı olarak bulunur. Bu anlamda öznesini anlam ve değer varlığı kılar iken metafizik kılması anlamında da önemlidir. Öznesi olan öz kendilik/ benlik zaten bedene içkin ve aşkın metafizik oluşta bulunur iken eylemlerinde de gerçekleştirdiklerine aşkınsal iken hep metafizik oluşta bulunur. Bu anlamda varlıksal düzeyde kendilik için metafizik olmak, aynı değil ayrı da değil olmanın gerçeğinde kaçınılmaz olarak bulunur.

Dil ise öznesi ile öznellikte ayrı olmadan nesnel belirimli olması sebebiyle de aynı olmadan gerçekliği/ nesnelliği olandır. Böyle olmak ile beraber ussal oluş içinde bilme nesnelerini, anlam ve değer belirimlerinde öznel oluşu içinde içermesi ile onlardan ayrı olmadan ama aynısı da olmadan öznellik ile nesnellik arasında buluşmayı olanaklı kılan olanak olarak nesnel oluşunu bulur. Bu anlamda dil, hep kendinde şey olarak bulunanı, görünür kılmanın ayrıca kendinde şey oluşunun belirimleri ile kendisine tanık olmanın aynası olarak spekülatif olma doğasına sahiptir.

Sibernetik ussal oluş içinde üç zamanlı (geçmiş, gelecek ve şimdi belirimlerinde) bilinçli olmak ise dil dolayımında olanaklı olur. Dil ile her biliş durumunda, bilmeye dair bilinçli olmak yakalanmış olmak ile beraber bilme nesnesiyle bağ kurulmuş olunsa da dil, özne ile nesneyi birbirinden öteler iken ikiciliğe de neden olmuş olarak sadece buluşmalarını olanaklı kılar. Bu anlamda dil ile varlıksal birlikte teorik düzeyde özdeş indirgemeci olarak ikiciliğin aşılması değil, izafi indirgemeci olarak varoluşun nasıl gerçekleştiğini dilin dahi doğası olan aynı değil ayrı da değil oluşun gerçekliği ile anlamlı kılmak olması gerekendir.

Düşünce, yaratıcı erke haiz oluşunu etkinlik beliriminde bulur iken dil ile yaratıcı erke haiz olduğunu görünür kılar. Dil, öznelde yaratıcı dokunuş olarak görünüş bulur… Kullanım biçimsel oluş belirimine göre de dokunulan her alanı, anlam ve değer yüklemleri ile değiştirme ve dönüştürme olanağı olarak görülür.

Yaratımdan bahsetmekte isek sadece dilin temsil niteliği taşıdığından değil, yaratımdaki amaçsal oluşa bağlı olarak her var kılınanın amaca, ereğe, sonuç belirimine bağlı olarak içerik ve biçim durumuna göre temsil niteliği taşıdığını bilmek gerekir. Bu anlamda temsil, temsil niteliği olanın ne için olduğunun da gerçeğini kendinde taşıması anlamında hikmetini kendinde bulundurduğu anlamını da taşır. Dil ise ne, nasıl ve ne için olunduğuna bağlı olarak bilineni, öznelde temsil eden nesnelliğe haizdir.

Bulunulan evren içinde her şeyin anlam ve değer içeriklerine sahip olarak biçimsel oluşa haiz olduğu düşünüldüğünde, temsiller dünyasında var olma durumunda bulunulduğu görülür. Bu nedenledir ki bulunulan evren içinde her şey, amaca/ ereğe/ sonuçlara bağlı olarak görünüş bulur iken dil belirimli oluş içinde yer edinir. Var olan her şey, anlam ve değer içeriğinin belirimleri ile biçimsel oluşun beliriminde temsil dünyasında bulunmuş olarak yaratıcılarının, dil biçimsel oluşta var kılması ile vücud bulmuştur. Eskiler, dili hâl (durum biçimsel) ve kâl (söz biçimsel) biçimsel olmak üzere iki düzeyde sınıflandırırken de bu doğrultuda temsiller dünyasına bakmışlardır. Asıl temsil olanlar melekût olduğu içindir ki yer kürede var olanlar gölge olma düzeyinde temsil özelliği taşır demişlerdir.

Temsiller dünyası, düşüncede dil ile temsil edildiğinde öznel ve nesnel dünya arasında bağlantı kurulmuş olur. Düşüncenin yaratıcı gücü ile yaklaşımda olarak dil ile hem öznelde hem de nesnelde anlam ve değer dünyası kurulduğunda ise dil, yaratılmış gerçeklikte varoluşun belirleyicisi olur. Buna rağmen dil, anlamın/ bilginin öznelde dirimsel ve işlevsel oluş belirimlerinde ayrıca kullanım biçimsel oluşunda usun bir görüngüsü olmasından öte değildir. Temsilde taşıdıklarını öznelde yaşamsal olan meleke, karakter, duygu vb. belirimlerine bıraktığında ise varoluş sınırı da belirmiş olur. Böyle olsa da kullanımına bağlı olarak yüklendiği anlam ve değer belirimleri ile öznelde yaratıcı dokunuş olarak etki eder. Sadece görü sahibi kılmaz görü sahibi kılar iken öznel dünyanın anlam ve değer belirimleri ile yeniden yaratılmasının sınırsız olanağı olarak kendilik dünyasında yerini alır.

Dil, pragmatik düzeyde kullanım biçimsel oluşundan hareket ile alan belirimlerinin ilkelerine, normlarına göre değer yargısal oluşta kullanılır iken etik oluşun görüngüsüdür. Usun pratikte etik biçimsel olarak işlevsel oluşunda öznesini de özneler arası ilişkide kullanım biçimine göre etik kılmaya eyler. Meşru/ evrensel olan ortak değere göre biçim kazanan ahlaki tutumlarda -karakter belirimlerinde- dilin etkisi, kullanım biçimsel oluşunda görülür.

Karakter biçimsel olan her ahlaki tutum, dil ile ifade edilendir… Eylem ve edimsel oluş durumları da dil ile kritiği yapılandır. Her ifade ayrıca eylem ve edimin kritik edilmesi, değer yargısal oluşta belirirken özneler arası ilişkide duygu, davranış ve tutum belirimlerinde karşılık gördüğünde dil, ahlaki belirimlerde görünüş bulmaya eyler. Yaratıcı dokunuş olması da ahlak biçimsel oluşa eyler olmasında belirginleşir.

Bu anlamlar ışığında dilin, ortak uzlaşı aracı olarak hem nesnel olan ile hem de özne olan ile buluşmaya neden olan bir iletişim aracı olduğunu belirtmek gerekir. Böyle olmak ile beraber hem dünyayı temsil etmekte hem de dünyayı belirli kılan ussal gerçekliğe ayna tutmakta olduğu da görülür. Böyle olsa da öznesinin, anlam ve değer varlığı olarak en yüksek biçimde görünüşe gelmesinin nesnesidir. Ancak dil, bunlardan da öte yaratıcı dokunuştur. Anlam ve değer yüklemlerinde yaratımın içerik anlamında gerçekleşmesinin olanağı olması ile nesnelliği olan öznel belirim olarak varoluşun en temel belirleyici olgularındandır.

*

Wittgenstein ve Russell, analitik düşünme ekolünün ilk temsilcilerindendi/ kurucularındandı. Analitik düşünce biçimi; argümanlara ve nesnel karşılığı olması gereken varsayımlara bağlı olarak belirsiz olanı düşünsel etkinlikte yadsır iken sorgulama nesnesini çözümleyici olarak ayırıma tabi tutarak düşünmeyi öncelemekteydi. Dilin yapısallığı içinde sorunlara eğilmek ve sorunsal olanları çözümlemek amaç iken idealist felsefenin metafizik yaklaşımını yadsımış olarak görünüş bulmuştu. Bu anlamda Descartes ve

usçulardan uzak Hume'a yakın, görünen dünyanın gerçeği ile ilgiliydiler. Öznel ampirizmi dil perspektifinde ele alarak düşünceyi, analitik mantıksal yöntem belirimi ile kurgulamaktaydılar.

Özellikle Russell, mantıksal atomculuk görüşü -varsayımı- ile dili en yalın önerme belirimlere indirgemekle, nesnel olgusal gerçeklik ile uyumlu kılma çabasındaydı. Bu anlamda en yalın biçimde her önerme, yanlış veya doğru olmak kaydı ile doğrulanabilir ilkesi ile kritik edilmesi gerekendi. Dil ise Wittgenstein'ın da işaret ettiği gibi kullanıldığı biçimde anlamlı olandı. Başka bir deyişle de ilişki bütünlüğü içinde bağıntılı oluşta gerçekliği olandı. Buna ek olarak belirtmek gerekir ki dil, usun görüngüsüydü. Bu anlamda dil, bağlamları ile dil olma özelliğini kazanmaktaydı. Yalınlaştırılmış bir dil, bağlamlarından ayrıştırıldığında, çoklu gerçeklik içinde gerçekliği vermekten yana uzaktı.

Wittgenstein, "dilin sınırları mantığın sınırlarıdır" ve "dünyanın sınırları mantığın da sınırlarıdır" derken çoklu gerçeklikten/ anlamlılıktan uzak, yalınkat bir dünya resmi çizmekteydi. Zaten Russell ve Wittgenstein -özellikle Russell- için dil ile dünya arasındaki uygunluk amaçsal olduğunda, çoklu anlamlılığı ortadan kaldırmak ve normatif biçimsel bir dil oluşturmak aranandı. Mantık, tutarlı oluşa bağlı çıkarımlardan, önermelerin doğrulanabilir olmasına indirgendiğinde, yalınkat bir dünyaya bakmaya eylemekteydi. Bu anlamda normatif bir dünya ile karşı karşıya kalındığında anlam ve değer bağıntısından uzak ruhsuz bir dünyaya bakılmış olunurdu.

Dilin sınırları ise duyusal algı düzeyinde dünyanın sınırlarına işaret ediyor gibi görünse de dil, dünyanın sınırlarını aşmanın olanağıydı. Yani anlamın değer belirimli olması ile insan olabilmenin gerçeğini taşımaktaydı. Dünyanın sınırları, mantığın sınırlarını da belirliyor değildi. Mantığın sınırları, yöntem biçimsel olarak tutarlı oluşun korunması ile gerçeğe bağlı düşünsel yürüyüşün sınırsız olabilmesinin olanağı idi.

Analitik olmaya bağlı olarak yalınlaştırılan dilde, en yalın hali ile önerme, yalın bir dünyaya bakmaya eyler iken gerçeği vermekten daha

çok, anlam ve değer varlığı olan insanın gerçeğinden uzak bir dünya resmi çizmekteydi. Dil, mantıksal anlamda doğrulanabilir olan önermeler ile normatif olmaya zorlandığında, öznelliğin anlam ve değer belirimli doğasının gerçekliğinden uzak bir dünyaya tanık kılar. Dili, başka bir önermeye indirgenemeyecek yalınlaştırılmış önermeler ile, dünyayla uygun biçimsel kılmak yerine; kavramın, anlamın ve anlamın değer biçimsel oluşa deviniminin doğası çözümlenmeye çalışılsaydı eğer dilin dünyanın sınırlarını aşma olanağı olması ile insan olmanın nasıl gerçekleştiğinin gerçeğine tanık olunabilirdi.

Kavramın içerdiği anlam, işaret ettiği gerçeklik ile uyumlu olması kriterine göre yadsınamaz olması gerçeğinde bulunur. Bu anlamda mantıksal atomculuk ile, dilin yapısallığı içinde yalın kılınmış önermeler aracılığıyla nesnellik/ olgusal olan (İngiliz dilcileri için olgu, Hume çizgisinde bulundukları içindir ki duyusal olan ile yakından ilgilidir) ile bağıntı kurmaktan önce, kavramın ve anlamın doğasına ulaşılması gerekirdi. Böyle olduğunda, Russell'ın dahi sonuçta mantıksal atomcu görüşte hedeflenen dildeki atomcu olgulara yani algıda tanışık olduğumuz ve düşünce deneyiminde mantıksal olması gereği ile bulunan -başka bir önermeye indirgenemeyen- en yalın önermelere veya kavramlara ulaşmaktan yana şüphe ettiği durum geride bırakılmış olurdu.

Çünkü yalınlaştırılmış önermeler veya kavram değil ama her anlam, doğası gereği ile biricik, eril, dirimsel ve bütünlüklü oluşu ile parçalanmayacak en yalın bilgi belirimiydi. Anlam, en küçük bilgi paketçiği olarak nesnesinin bilgisi olarak edinildiğinde ise nesnesinin bilgisi ile aynı olması içeriğinde gerçekliği verendi. Böyle olsa da anlam dilcilerin işaret etiği gibi dilin kullanım biçimsel oluşu içinde görünür kılınmaktaydı. Anlam hem özneldi hem de dil bağlamında nesnesini görünür kılar iken nesneldi. Böyle iken kendi içinde karşıtlık barındırmadan görü sahibi kılma olanağına haiz olandı.

Öznelliğin iradeye bağlı olarak değer yargısal oluşu içinde anlamın; öznelde değer yargısal olması, dilde değer biçimsel olarak ifade kazanmış olması, nesnesinin bilgisi olması anlamında değer biçmeyi

(bilgi değer biçme olanağıdır) olanaklı kılması söz konusudur. Ayrıca kullanım durumuna göre de değer oluşunu koruması söz konusu ise dünyayı resmetmeye araç olmasından daha çok, öznelliğin gerçeğine ait olarak metafizik bir dünya kurmanın olanağı olduğu da görülmelidir. Öznesinin aynısı olmasa da öznelde öznel oluşu ile değer biçimsel olarak ahlak biçimsel oluşa eylemesi ve metafizik kılması da söz konusu olandır.

Anlam hem nesnel anlamda gerçekliği bulmanın nesnesi hem de öznel anlamda metafizik oluşun gerçekliğine tanık kılar iken dilde karşılandığı kavram ile kullanılış biçimine göre görünüşe taşınandır. Varlıkta ve varoluşta ussal olarak karşılığı aranması gerekendir. Ampirik olarak tahkikinin yapılması, pragmatik olarak da sonuç verilerine göre değerlendirilmesi gerekir.

Bu anlamda söz konusu dil ise dilin kendisi üzerinde analitik yaklaşım ile çözümlemede bulunmak yerine, anlamın doğası gereği gerçeklik ile bağıntısında, dil dolayımı içinde gerçekliği verip vermediğinin araştırılması daha doğru idi. Bu anlamda duyusal olguculuğun sığlığından kurtulmak için, nesnel ampirizme ve pragmatizme uğramak kaçınılmazdır.

Bundan kastım ise analitik mantıksal düşünceden etkilenmiş mantıksal pozitivist olan Viyana Çevresinin, doğrulanabilir ilkesi ile her türlü metafizik usçuluğu yadsıması çizgisinde bulunmak değildir. Tam tersi, metafizik oluşun öznelliğin doğası gereği kaçınılmaz olduğunu vurgulayarak, metafizik olguların da ampirik ve pragmatik sonuç verileri ile kanıtlanabilir olduğunu belirtmektir. Bu anlamda kanıtlanabilir olan yasaların varlıkta yadsınamaz ve ilkelerin de varoluşsal anlamda yadsınamaz olduğu gerçeği ile özdeş indirgemeci değil de nesnel bağıntılı oluşta örtüştüklerine dikkat etmek gerekir. Öznellik ile nesnellik tözde aynılıkta bulunduğu içindir ki varoluşa dair her belirimde özneliğin içerilmiş olması ile nesnelliğe aşkın gerçeklikte var olmak olanaklıdır. Yasalar, bulunulan dünyada varoluşun zemini iken ilkeler ise varoluşsal anlamda, görünen dünyadan farklı olarak üst bir gerçeklikte var olunduğunun gerçeğini taşırlar. Bu anlamda hem

içinde bulunulan dünyanın gerçeği hem de tinsel anlamda var olunan dünyanın gerçeği içinde, katmanlı olan çoklu gerçekliğe haiz varoluş kaçınılmaz olarak bulunur.

Ayrıca 'olguların çokluğundan oluşan dünya görüşünden' kurtulmak için ise sibernetik, spekülatif, diyalektik ve katmanlı çoklu gerçekliğin ilkesel anlamda nesnel bağıntılı oluşu içinde görüngülerin arkasında yatan gerçekliğe yani olguların toplamı değil de olguları belirli kılan gerçeğe tanık olmak gerekirdi. Dili çoklu gerçekliğe ayna tutan çoklu anlamlılığa haiz kendi doğasından kopararak, ideal bir dil arayışında bulunmak, zorlama olmaktan öte değildir.

Russell için, dilsel olguların çokluğu ile biçimlenen bir dünya, gerçekliği ile görünür olandı. Aslında ise olgusal olan, ilkesi gereği ile nesnel olandı ve ilkesi gereği diğer ilkeler ile nesnel bağıntılı oluş içinde bütünsel bir dünyaya tanık olabilmenin bir belirimiydi. Olguların içerdiği anlam, düşünsel etkinliğin bağıntılı gerçekleşmesi içinde ilkeyi görünür kılar iken gerçeklik anlam ile bulunandı. Olgular ise içerdiği anlamın görünüşe gelmesinin tikel belirimli nesneleriydi… Anlamı içermek ile nesnel/ olgusal olmaktaydılar. Gerçek, olguların çokluğu değil, ilkenin anlam belirimli olarak öznelde görünüşünü ile tanık olunandı. Bilmenin nesnesinin bilgisi (ne, nasıl ve ne için olduğuna dair bilgisi) ile öznelde bilgininin dilde karşılık görmesi ile gerçeklik, tanık olma bağlamında bilen ve bilinenin aynı değil ayrı da değil oluşu içinde buluşmasını içermekteydi.

Ayrıca kavramların çoklu anlam zenginliğine bağlı olarak dilsel bağıntıda ussal oluşu görünür kılar iken başka hiçbir önermeye indirgenmeyen yalınlaştırıldıkları önerme belirimine indirgemek, ussal olmak adına bakıldığında ne kadar doğru idi. Bu anlamda dilin dünyaya yönelik tarafı ile normatif kılınması, teknik açından olanaklı görünse de insanın çoklu gerçekliliği ve değer varlığı olması sebebiyle dilin ruhsuz kılınmış olması gerçeğine de tanık olunurdu. Çoklu anlam taşıyan dil ve kavramlar, çoklu gerçekliğin bir belirimi olarak zaten olması gerekendi. Ancak, çoklu anlam taşıyan kavramların, ussal bağıntı içinde dilde kullanılış biçimlerine bağlı olarak sadece verilmek istenen anlamı açık

ettikleri de kesindi. Bu anlamda dilin yalınlaştırılması, dünyanın gerçekliliği ile uyumlu kılınma çabası olması anlamında sonuçta gerçekliği bir belirime indirgeme çabası olarak katmanlı olan çoklu gerçeklikten uzak kılar iken ne kadar doğru idi.

Russell için felsefe, dünyayı anlama çabasıydı. Bilimsel anlamda kesin olmayan şeyler üzerine düşünmekti. Bu anlamda bilime önseldi. Filozofun işi de dogmalar ile uğraşmak, ideal kabul edilen ütopya anlamında dogmaların peşinden koşmak veya dünyayı değiştirmek değil, içinde bulunulan dünyayı anlama çabası olmalıydı. Bu anlamda yapılması gereken ise bilimsel kanıtlara, argümanlara bağlı olarak analitik yöntem ile bilinmesi gerekeni görünüşe taşımaktı. Analitik düşünme biçimini yöntemsel kılan mantık normu -kuralı- ise "var olması gerekene" göre değil, "var olana" göre düşünmekti. Bu, Russell'da net olarak görünüş bulmaktaydı.

Kanaatim o ki analitik düşünce biçimi öncelenir iken dilin mantık kurgusal oluşu içinde -usun görüngüsü olması çizgisinde- felsefe sorunsal kılınır iken duyusal olguculuk çizgisinde mantığa, çözümsel yaklaşımda bulunulmuştu. Bu doğrultuda dil ile, mantık biçimsel anlamda analitik yöntem edinmek, nesnel olana dair dilde normlar edinmek ile sınırlandırılmış bir dünyaya bakmaya eylemekteydi. Her çözümsel oluşa bağlı olarak edinilen sonuç, dilde normlara bağlı edinildiğinde, normatif olarak nasıl düşünülmesi ve olunması gerektiğinin de sınırları çizilmiş olunmaktaydı.

Analitik düşünsel yaklaşımda her ne kadar var olan veya gerçekleşen her ne ise düşüncenin konusu iken var olana, gerçekleşene göre düşünülmesi gerektiği, sonuca bağlı olarak nasıl olunması gerektiğini ve yeniden kurgulanmasını da belirli kılmaktaydı. Her ne kadar başlangıçta anlama amacı ve sonuçta ise tespite/ çözüme dayalı vargı hedeflense de her çözümsel olan, nasıl olunduğunun gerçeğini verir iken nasıl olması gerektiğinin de gerçeğini veya yeniden farklı bir biçimde kurgulanabilir olduğunu da görünür kılmaktaydı. Bu anlamda bilimsel oluşa yakın durulsa da var olana odaklı oluşu ile katmanlı çoklu

gerçeklik içinde nesnel bağıntılı oluşa bağlı bağıntı kurulmasından ve hakikatten uzak, sığ bir yaklaşım olmaktan öte değildi.

Bu, yalınkat bir düşünme biçimi olup katmanlı ve çoklu gerçeklikten uzak bir yaklaşımdı. Wittgenstein'ın dile dair sınırlayıcı ve ısrarlı tutumu, Russell'ın sadece var olanı anlama çabası ile bilmeyi sınırlı bir alana hapsetmesi, çoklu gerçeklikten ve çoklu anlam bulmaktan yana uzak olduklarının kanıtıydı.

Popper'ın, doğrulamaya dayalı düşünen analitik olgusalcılığı benimsemiş Viyana çevresi olan pozitivistlere karşı belirttiği yanlışlanabilir prensibi ile dahi bakıldığında; analitik olmakta her ne kadar doğru olana açık olmak öncelemiş olsa da yanlışlanabilir olmaya da açık olunması gerekirdi. Yanlışlanabilir prensibinden hareket ile bakıldığında, ussal anlamda belirli kılmaya dayalı düşünen deterministler de eleştirel anlamda nasibini almaktaydı.

Böyle olsa da genel anlamda analitik yöntem, izafi indirgemeci olarak nesnel bağıntılı oluşta çoklu gerçekliğe tanık kılmaktan uzaklaştırmaktaydı. Yanlışlanabilir olma ilkesi ise teorik bir yaklaşım olarak mutlak doğru arayışına ket vurmak ile metafizik yaklaşımlara karşı analitik düşünce çizgisini koruyor olmak ile beraber, çoklu gerçeklik içinde nesnel bağıntılı oluşta gerçekliğe tanık olmaktan uzak, sadece teorik bir yaklaşım biçimi olarak görünüş bulmaktaydı.

Elbette yanılmak, yanlış açılardan bakmak veya yanlış olmak olasıydı ama yanlış olanın doğru olanı doğrulamaya kapı araladığı da tarihsel olarak hep deneyimlenmekteydi. Yanlışlanabilir ilkesi, bilim yapılırken mutlak doğrular aramak değil de her türlü olasılığa açık olmayı öncelemekte idi. Böylece daha geniş perspektiften bilim yapabilme olanağı da edinilmiş olmaktaydı. Böyle olsa da bilimde, doğrulanmış olanlar ile bilim yapılmaya devam edilmekteydi.

Doğrulanabilir veya yanlışlanabilir prensipleri, bilim yapabilmenin düşünsel olanaklarını belirli kılmış olması adına önemli olsa da çoklu gerçeklikten uzak tutumda bulunmadan, bilim yapabilme olanağını da

edinmek gerekliydi. Günüm biliminin, varlık ve varoluşu gerçek anlamda anlamlı kılmaktan, nesnel olgusal yaklaşımı nedeni ile uzak olması ayrıca ilimler arası disiplinden yana yetersiz kalması ve çoklu gerçeklikten uzak nesnel yaklaşımı da göstermektedir ki yeni bir bilimsel tutuma ihtiyaç vardır. İlimler arası disiplinden kastım ise ansiklopedik düzeyde bilgi tasnifi değil, ortak ilkelerden hareket ile varlığı ve varoluşu bütünlükte anlamlı kılabilecek yaklaşımda bulunabilmektir/ bulunmaktır.

Bütünden ayrıştırılmış, ayrımlı kılınmış parçadan hareket ile bilim yapılmakta ise bütünü anlamaktan yana yetersiz kalınması söz konusu olur/ olmaktadır. Bütünü anlamak için ise bilimsel kanıtlara, kesinliğe bağlı olarak felsefenin, bağıntı kurmak ile anlama ve anlamlı kılma ilmi çabası zaten gerekli olmuştur. Felsefe teorik düzeyde bilime öncül olsa da kanıtları ile bilimin felsefeye öncül olması artık kaçınılmazdır. Bu doğrultuda bütünü bütün kılan arkasındaki gerçekliğin tespiti, ne olduğu, nasıl olduğu ve ne için varoluşa olanak tanıdığının araştırılması ve varlığa ve varoluşa dair bütün ilimler arası disiplin ile olan biteni anlamak, söz konusu olması gerekendir. Bu anlamda yeni olan ussal/ mantıksal yaklaşımlara ihtiyaç olduğu gibi düşünsel anlamda her türlü yeni yaklaşıma açık olmak da gerekir.

İlimler arası disiplin yapılacak ise her ilmin ilkesi gereği ile varlıksal ve varoluşsal karşılıkları olmasından hareket ile yapılması gerekir. Zaten ilim, ilkesi gereği ile varlıkta ve varoluşta disipline edilmiş olarak, varlığın olanağında ve varoluşun olanağı olarak bulunmaktadır. Bu anlamda nesnel bağıntılılığa ve izafi indirgemeci olarak çoklu gerçekliğe açık olmak da gerekir. İnsan ilişkilerinde ise ampirik ve pragmatik sonuçlardan hareket ile zaten ilimler arası disiplin, kısmi dahi olsa yapılmaktadır. Felsefi anlamda ihtiyaç olan ise varlık ve varoluşa dair ilmin disiplinini çözümleyecek, bilecek ve bu anlamda olan biteni anlamlı kılmaya yardımcı olacak ussal yaklaşımlarda bulunulmasıdır. Bilimsel anlamda ise ampirik ve pragmatik sonuçlar veren yöntemler üzerinden edinilen sonuç verilerden hareket ile, ortak

ilkelerde buluşma imkânının yakalanması sonucunda ilimler arası disiplin yapma olanağı edinilebilir.

Popper'ın yanlışlanabilir prensibi, çoklu gerçekliği karşılamaz… Farklı bir açıdan da bilime, diyalektik düşünme olanağını yeniden hatırlatmasıdır. Ayrıca her türlü olasılığa hazır olacak biçimde kuramsal olmayı geniş perspektife taşımış olmasıdır. Analitik belirimli normatif düşünmeyi her türlü bilimsel olasılığa açık kılar iken daha geniş açıdan düşünmeye eyler. Bunun içindir ki katmanlı çoklu gerçeklilik, sibernetik, diyalektik vb. mantık biçimlerine de varlık ve varoluşu anlamlı kılmak adına ihtiyaç vardır.

Analitik düşünme biçimi; mantıksal norm olarak belirli kılınan ile kriter alınana göre çözümleyici olarak düşünsel etkinlikte bulunur iken tespite varım ve sonuçta ise kritikte bulunmaktan öte değildi. Yöntemsel anlamda eksiklik var ise sonuçta yanlış vargılarda bulunmak da kaçınılmazdı.

Demek istediğim ise böylesi bir yöntem ile nesnellik duyusal algı gerçeği ile önceleniyor iken analitik oluş ile sınırlayıcı olmak kaçınılmaz olarak bulunmakta iken gerçek, hep ötelerde durmaya devam etmekteydi. Düşünmeye dair sınırlayıcı olan, çoklu gerçeklik içinde yaşanırken ve gerçek olana göre nasıl yaşanması gerektiği sebebiyle, gerçeğe dair ya şaşı ya da kör kılmaktan öte durmaz. Buna, Wittgenstein ile Russell'ın nesnel olgusal olarak görülen dünya kriterince beliren ve olguların çokluğuna tanık kılan sığ dünya görüşlerinde de tanık olunabilirdi.

Özellikle Russell, felsefeyi sadece anlama çabasına indirger iken sözün yaratıcı, değiştirici, yeniden yapılandırıcı erkinden uzak, dili de tam anlamı ile anlamamış olarak felsefe tarihinde eğrelti duran bir yaklaşım içinde görülmekteydi. Bilmek sadece bilmekte kalmayıp, öznelde değere dönmekte ve değer biçimsel olarak öznesini hem bilinçli kılmakta hem eyler kılmaktaydı… Öznesini ahlak biçimsel oluşa eylemekteydi.

Bilgi ortak değer belirimi olduğunda ise bilen öznesini kültür oluşturmakta ve medeniyet üretmekte olarak dünyalar kurmaya eylemekteydi. Kültür ve medeniyet mirası içinde de ahlak biçimsel oluşa eylemeyi, içselleştirilmiş değer olduğu sürece sürekli kılmaktaydı. Bu anlamda felsefi olarak asıl sorulması gereken; sadece anlayabilmek/ anlaşabilmek ve bilme/ anlama çabasında bulunmak değil, bilinenin/ anlaşılanın bilgisinin sonuçta öznelliğin doğasına bağlı olarak nelere sebep vereceğinin de öngörüsünde bulunmaktı.

Böylece felsefe yapmayı, bilgibilim anlamında sadece nesnel olgusal olanı bilmeye ve bu doğrultuda geliştirilen yöntem biçimsel oluşa hapsetmeden, süreç belirimli kılmak olması gerekendi. Bilgi süreç beliriminde bulunduğunda ise bir sonraki evresinde ne olacağı veya neye eyleyeceğini öngörmek de olanaklıydı. Bilginin öznelde değer belirimli olarak karşılıklarını tespit etmek ve verdiği sonuçları ile de yeniden değerlendirerek sadece anlamaya dair olmadığına da tanık olmak gerekirdi. Bilgi dahi olgusal oluşunu çoklu gerçeklik içinde bulur iken analitik düşünsel yaklaşım, henüz bilgiyi tam anlamamış iken gerçekten uzak, sığ bir görüş olmaktan öte değildi.

Elbette analitik düşünme yöntemi ile sorgulayan ve sorguladıkça çözümsel anlamda sonuç bulmaya yönelik olarak usun mantık biçimsel anlamda yapısal kılınmasına da ihtiyaç vardı. Bu ussal yöntem, sorgulama nesnesinin ne veya nasıl olduğuna dair cevap arayışı olarak önemli olsa da ne için olunduğuna dair cevap arayışına yanıt veremez… Ayrıca bilgi, sadece nesnesini bilmeye/ anlayabilmeye indirgendiğinde, bilginin öznellikte gerçekleşen sonuç verilere göre ne, nasıl ve ne için olduğundan, anlamlı kılınmasından yana eksik kalır. Bu anlamda analitik yöntem, bilginin sonuçta ne olduğundan yana eksik yaklaşımı ile bilimsellikten uzaktır. Çünkü bilimsel olan, sonuç veriden hareket ile ne veya nasıl olunduğunun vargısında görünüş bulur. Bu anlamda tümel belirimli olanı çözümlemek ile ne veya nasıl olduğunu bulmak, söz konusu olsa dahi bu, felsefi anlamda yeterli değildi.

Anlaşılan o ki Russell sözün, anlam içeriği ile öznelde değere döndüğünde nelere sebep verdiğinden habersizdi. Haber sahibi

olmuşsa dahi süreç beliriminde nelere eyler olduğundan yana bağıntı kurmaktan uzaktı. Varoluşun hangi olanaklar dahilinde gerçekleştiğinden yana ussal olmaktan da uzak ve sığ bakmaktaydı. Hume'un çizgisinde dünyayı okumaktan da öte değildi. Bilgibilimsel oluşun öncelendiği felsefi yaklaşımında, algının kendiliğe dışsal kıldığı dünya içinde özne-nesne düalitesinin, dünya ile uyumlu dil görüşü ile sürekli kılındığına da tanık olunur. Varlık felsefesinde ise varlığın katmanlı çoklu gerçekliği barındırması sebebiyle aynı değil, ayrı da değil gerçeğinde varoluş olanaklı iken nerede birliğin olduğu ve nerede ikiliğin olması gerektiğine ayna tutacak bir dile de ihtiyaç vardı.

Dil, sadece görünen dünyayı bilmenin veya özneler arası iletişim kurmanın doğası gereği kullanım nesnesi olan değil, varlığı anlama çabası olarak da ussal olmanın gerçeğini taşımaktaydı. Varlığa dair her anlam edinimi, resimleri -olguları- ile tanık olunan algısal gerçeklikten öte, varlığın gerçekliğine dair bilgi edinimi olarak görü sahibi kılmaktaydı. Yani dil ile olması gereken, dilde betimlenmiş bir dünyaya bakmaktan öte, bütün gerçekliği ile dilde görünür kılınmış bir dünyaya tanık olmaktı. Bu da varlıkbilim yapmak ile olanaklıdır. Bilgibilim, varlıkbilim ile beraber yapılmadığında, sığ dünya algısı görüşü ile varlıksal gerçeklikten öteler. Algıya dayalı gerçeklikte dili sadece betimleme aracı kılar iken varlığa dair gerçekliğin dil ile serimlenmesinden, açımlanmasından uzak kalınır.

Filozoflarının doğruya dair tespitleri ve bilimsel kanıtlar ile düşünsel yürüyüşe devam etmek felsefi çizgiyi korumak adına önemlidir. Filozofların veya teorik bilimin var ise yanılgıları, felsefi anlamda sorunsal olup felsefe yapılmayacak anlamını taşımaz. Bilimin kesinlik arayışı karşısında felsefe bitmiştir anlayışı da anlam arayışından uzak bir dogma olmaktan öte değildir. Her iki durumda tam tersi, felsefenin yeniden başladığı yeri görünür kılar. Çünkü sorunsal olan felsefenin konusudur. Bilimsel anlamda kesinliği olanın da varlıkta ve varoluşta karşılıklarına bağlı olarak yeniden okunması ve kriter alınarak kritik yapmanın olanağı olarak yorumbilimin zemini olması söz konusu olandır.

“Yanlış doğrunun azığıdır” düsturu gereği, eleştirel düzeyde felsefenin, anlama çabası olarak yapılması gerekir. Felsefi sorunlar ise bilgibilimsel ve varlıkbilimsel alanda bilmeye/ anlamaya dair sorunsal olanların, felsefenin konusu olmasını ifade eder. Felsefe bir sineği şişeden çıkarma çabası olmaktan öte, varlığı anlamaya dayalı sorunsal durumlar karşısında anlam arayışı olarak devam etmesi gerekendir. Bu durumda hakikate dair her anlam arayışında dil, daha özgür kılınmış olarak özgürleştirici olandı. Hakikate işaret etmeyen yani hakikati görünür kılmayan dil ise sığ bir dünya görüşüne -şişedeki sinek gibi- zaten hapsedilmiş olmaktaydı. İronik olan ise şişedeki sinek örneği ifadesinin, sözü ifade edenleri resmetmekte olduğu idi.

Genel anlamda demek istediğim ise çoklu gerçeklik içinde sadece bir bilgibilimsel yöntem ile varlık ve varoluş, anlamlı kılınmaktan yana yetersizdir. Bu anlamda, katmanlı çoklu gerçeklikte nesnel bağıntılı oluş içinde varlık ve varoluşa dair bilmeye dayalı her görüş eksik kalır. Ya yadsınabilir ya da yadsınamaz olarak bulunurken de gerçeklikten öteler. Hakikate sadece bir beliriminde tanık olunması dahi söz konusu olsa, diğer belirimlerinden yana eksik kalındığı içindir ki hakkı gereği ile hem ve hem de belirimleri ile bilmek, anlamak söz konusu olmaz. Bu durumda söz konusu olan; ussal olarak her bilme biçiminin ve bilme durumunun, katmanlı çoklu gerçeklik içinde nesnel bağıntılı oluşta yerindeliğini, sadece ussal değil, ampirik ve pragmatik sonuç verilerine göre de tespit etmek ve her biliş durumunda bunu koruyarak bilme etkinliğine devam etmektir.

Yanlış olanların olumsuzlanması ve varlıksal anlamda çoklu gerçekliğe (bir olay ve olgunun birçok gerçekliği barındırmış olarak görünüş bulması) haiz belirimlerin olumlanması ile hakikate daha yakın olma olanağı edinilebilir. Böylece hakikati, aynı değil ayrı da değil oluşun gerçekliği içinde daha yetkin bir durumda bilme olanağı edinmiş oluruz/ olabiliriz. Hakikat ise bilinebilir olduğu gibi yaşamsal anlamda değer olduğundan yaşanabilir olarak da bulunması gerekendir.

Bu anlamda yeniden ve yeni bir dil oluşturmak kaçınılmaz olarak bulunur. Hakikate ayna olacak yani -görüngülerin dünyasından daha

çok- gerçek ile uyumlu olan yeni bir dili, varlıkta ve varoluşta karşılığı olması kaydı ile ussal, ampirik ve pragmatik sonuçlara bağlı tahkik edilebilir olan kavramlar ile temellendirmek gerekir. Yaşamsal/ varoluşsal düzeyde beliren karşılıklarına göre kavramlaştırmak ile görünür kılmak da gerekir.

Ussal olan sonuçta gerçeği vermesi gerekendir. Bu anlamda sorunsal olan karşısında bir mantık belirimi yetersiz kalmakta ise yeni mantık biçimleri ile düşünebilmeyi hep olanaklı kılmak gerekir. Her mantık belirimi, yöntem biçimsel olması anlamında yöntem olarak sınırlayıcı olsa da hem ilkesi gereği ile bütüncül bakabilmeyi hem sonuçta edinilen kesinlik verisi ile daha doğru düşünebilmeyi hem de kendisi ile sınırlayıcı olmadan bağlam kurmalar içinde yeni mantık biçimlerini edinmeyi de olanaklı kılabilmelidir. Eğer yeni mantık biçimlerini edinmeyi olanaklı kılmamakta ise hiç yoksa yeni mantık biçimlerine açık olma tutumunun korunması yerinde olur. Ampirik olan hem herkes için ortak gerçeklikte bulunması gerekeni vermeli hem de yöntemsel anlamda aynı sonuç verilere göre kesinliği vermelidir. Pragmatik olan ise hem genelde tesis edilebilir hem de sonuç verilere göre yeniden kurgulanmaya, üretilebilmeye veya kullanılabilir olmaya açık, olması gerekendir.

Bu anlamda gerçek ile uyumlu bir dil, dilin kendi yapısallığı içinde kurgulanıyor olmaktan öte, gerçekte karşılığı olup olmadığına göre edinilmesi gerekendir. Olguların çokluğuna değil, olguların gerçeğe göre ne, nasıl ve ne için olduklarına tanık olmak, olması gerekendir. Hep daha büyük bir -resmin- gerçekliğin parçası olanları da materyalist bir çizgide sadece olgusal çokluğa indirgemek, hakikatten uzak sanılar içinde yüzmektir. Ussal anlamda hakikati yani varlıksal olan ve varoluşsal karşılıkları da bulunanı bilmeyi, anlamayı olanaklı kılacak sibernetik, spekülatif (aynalaştırıcı), diyalektik ve katmanlı çoklu gerçekliğe açık olan mantıksal oluşa haiz, düşünmenin yapısal kılınmasına da ihtiyaç vardır.

Bilgi, sonuç veridir. Sonuç veri olması anlamında bilgi, nesnesinin ne, nasıl ve ne için olduğunu da belirli kılmanın gereğidir. Ussal anlamda

ne olunduğu, ampirik olarak nasıl olunduğu ve pragmatik yani sonuç verilere göre yeniden kurma, üretme, kullanım nesnesi kılmanın da gereği olarak ne için olunduğunu açık eder. Nesnesinin ne için kılındığından farklı olarak da kendi mahiyetinde ne için olduğuna ise içeriğinin gerçekleşmesi belirimlerinin sonuç verilerinde tanık olunabilir. Bilgi nesnesinin doğada aldığı rol ve insan tininde içeriğine bağlı olarak karşılık görmesi, ne için olduğunun gerçeğini verir. İnsan sadece ne veya nasıl olunduğunu değil, ne için olunduğunu da aşikâr eden ussal oluşa haizdir. Mutlak olan ise ne için olunduğunu belirli kılandır. Bu anlamda Tanrı her şey ve herkes için Tanrı olmayı bulur iken her şey ve herkes de Tanrı'nın Tanrı olması için varoluşta yerini alır. Varoluş ortak gerçeklik ise birbiri için olmak ile ne için olunduğunu bulmak kaçınılmazdır.

Öznelde bilgi, sadece nesnesinin bilgisi olarak kalmayıp, değer biçimsel olarak bilmeye eyler. Her bilme durumu öznelde, anlamın görü düzeyinde değer belirimli olması ile değer biçimsel olarak gerçekleşir… Hazlar nesnesini değer olarak bulmaya, irade değer kılmaya ve duygular değer üretmeye sebep kılar iken bilginin değer biçimsel oluşu sürekli kılınır. Bu da yetmez, değer biçimsel anlamda katmanlı bilme biçimi olarak, öznel meleke belirimlerine yerleşik kılınır. Ayrıca değer biçimsel oluşuna bağlı olarak öznelde hep işlevsel olması ile yerleşik olmasını korur. Amaç varlığı olan öznesinin, kullanım nesnesi olduğunda ise eylem, edim belirimlerinde değer biçimsel görünüş bulur. Nesnesini bilme durumunda ise nesnesinin değer biçimsel durumunun açık edilmesi olarak bilgi ile öznelliğe katılması söz konusu olur.

Bu doğrultuda hakiki anlamda her bilme durumunda bilme nesnesi, nesnelliğinin/ olgusallığının değer belirimli olarak bulunması ile değer biçimsel olarak bilinir iken hakiki anlamda değer biçilmiş olarak da görünüşe taşınmış olur. Zaten yaratımdan bahsetmekte isek amaca bağlı anlam ve değer içeriğinde var olmaktan bahsedilmiş olunur. Her var olma durumu, var olma bilgisi ile görünüş bulmak olduğu içindir ki her bilme durumunda bilme nesnesini, bilgisi olan anlam ve değer

beliriminde bulmaktayızdır. Bu anlamda bilmek, sadece öznelde anlam ve değer beliriminde bilmek anlamını taşımamakta, bilgi nesnesini anlam ve değer belirimli bilgisi ile bilmek anlamını da taşımaktadır. Bu durumda öznelde bilgi ile nesnesinin bilgisi aynılığı korur iken değer belirimli olarak varoluşun gerçekleştiği gerçeğini de taşır.

Bilgi öznelde değerdir. Her bilme durumunda bilme nesnesini, değer biçimsel olarak bilmek ile kalmayıp, varlıksal anlamda değer biçimsel durumunun da çözümlemesini yapmış olur iken kendinde değer oluşu da açık edilmiş olur. Bilgi ve değer bağıntısı kurulmadığı sürece, felsefe tarihi boyunca ve en son belirimlerinden olan dil çözümlemesine dayalı yapılmaya çalışılan analitik felsefe biçimi ile görülen o ki sadece bilgiye veya bilmeye/ anlamaya dayalı felsefe yapmak eksik yaklaşımlı olup, doğru okumalardan uzak kılmaktadır.

Varlığı bilmeye ve varoluşu anlamaya çalışmakta isek varlık ve varoluş arasında yasa ve ilkeler ile uzlaşı sağlayarak doğru çözümlemelerde bulunmuş olunsa da bilgi ve değer bağıntısı yapılmadığı sürece, her bilme veya anlama çabası eksik kalır/ kalmış olur. Günüm biliminin de en büyük eksiği budur. Bilim, sadece bilme nesnesini bilmek değil, bilgiyi de -hem nedenlerine hem sonuçlarına bağlı olarak- bilmek anlamında felsefi içeriğini korumalıdır.

Bu anlamda bilginin, sadece nesnesini bilmek veya varoluşu anlamak olmadığı, öznelde değer biçimsel olduğunda sonuçları itibarı ile bilmeye ve anlamaya eyler iken ne ve nasıl olduğu ayrıca ne için kılındığının bilgisi ile de bilinmesi gerekir. Bilgiyi bilecek isek bilginin, sadece nesnesini bilmek olmadığı, sonuçları ile ne olduğu, nasıl olduğu ve varoluş adına ne için olduğunun belirimleri ile bilinmesi gerekir. Bilmek her ne kadar nesnesini bilmek olsa da varoluşsal anlamda buluşmaktır… Varoluşun anlam ve değer beliriminde gerçekleşmesinin olanağıdır.

Böylesi olanak olarak bilgi, ne için olduğunun da beliriminde bulunması gerekendir. Sonuçta ise ne için kullanıldığına bağlı olarak da varoluşun nesnesi kılınandır. Varoluşsal sonuçları ile değerlendirilir iken öznesini

kritik etmenin de aracıdır. Öznesini dahi değer biçimsel olarak bulmanın gereği olarak varoluşu değer beliriminde anlamlı bulmanın da gereğidir. Bunun ile de kalmaz, her değer belirimli bilgi ile öznesi kritik edilir iken ahlak biçimsel düzeyde varoluş kaçınılmaz olarak bulunur.

Bilgi nedir ve nasıl edinilir soruları elbette önemlidir. Ancak sonuçta bilgi nedir, nasıl formasyonlardan geçmektedir, ne içindir ve ne için kılınmaktadır sorularının cevabı ile de ne olduğunun, bilgi-değer bağıntısında anlamlı kılınmasına ihtiyaç vardır. Bu durumda bilginin değer biçimsel olması üzerinden ahlak, hukuk, siyaset vb. disiplinler arasında sadece ussal anlamda alanların ilkelerini gözeterek bağıntı kurulmaz… Ayrıca öznelde bilgi ve değer bağıntısının sonucunda gerçekleşmesi gerekenlere tanık olmak anlamında bağıntı kurmuş olarak felsefi yani hikmet bilgisini, ussal bir süreç beliriminde bulunmuş olarak hakiki anlamda görünür kılmış oluruz. Bu anlamda felsefe, bilme/ anlama çabasını sadece bilgibilimsel oluşa indirgemeden, bilginin değer biçimsel olduğunun gerçeği ile de varlığı değeri ile bilmek varoluşu değerinde anlamak ile de ilgili olmalıdır. Bu, ahlak felsefesinin de gerekli olan başlangıç belirimidir.

Her şeye rağmen her şey ile bilmekte iken dünya görüşü edinmek, değer yargısal olarak inanç belirimli olduğu içindir ki yorum yapmaya açık olan insanı yorumlamaya eyler. Bilgi, öznelde değer yargısal olarak inanmaya eyler. Öyle ki birin şakası veya yalanı dahi başkasının gerçeği olma olanağı taşır. İnancın böylesi biçimde öznelliği eylemesi gücü, öznesinin yöneliminde yani gerçekleşme erkin olarak irade beliriminde karşılık görmesi ile eylemesinde görünüş bulur.

Bilginin öznellikten aldığı eril erkinde inandırıcı gücü ile öznesini inanmaya açık varlık kılması, sonuçta bilgiyi inancın nesnesi kılar iken varoluşun da nesnesi kılar. Yani özne, bilgide inandıkları ile değer yargısal oluşunda tutundukları ile anlamlı kıldığı yaşamda varoluşunu, anlam ve değer belirimlerinde sürekli kılar iken olanaklı bulur. Bilginin inanç nesnesi olması söz konusu ise öznesini inanç belirimli olarak inanmaya eyler. Bu anlamda inanmak, öznelliğin bilgi ile doğası gereği

buluşmasında değer biçimsel oluşta bulduğudur. Önemli olan ise neye inanıldığıdır. Sonuç veren veya sonuç alınana -yani gerçek olana- inanmak ile bir dünya (öznel veya nesnel karşılıkları olan) kurmak mı? Yoksa, kullanabilir olanlar edinilse de sonuçta, sonuçsuz kalan/ bırakana -batıl olana- inanmak ile sonuçta gerçek karşısında yıkılacak bir dünya kurma çabasında bulunmak mı? Bu durumda önemli olan ise doğru bilgi ile varlıkta ve varoluşta karşılığı olmasına göre doğru yorum yapabilme olanağının da edinilmesidir. Bu da çoklu gerçeklik içinde zaten hem olması gerekendir hem de anlam ve değer zenginliği içinde yaratıcı erkin sürekli kılınması için olması gerekendir.

Çoklu gerçeklik içinde çoklu anlam zenginliği, düşünsel etkinlikte yaratıcılığı yorumbilimsel anlamda sürekli kılar. Bir şey sadece ne olduğuna bağlı olarak kendisi değil, birçok gerçekliğe haiz olarak kendidir. Bu anlamda bir şeyi bilmekten daha çok bilgisi anlamında birçok gerçekliğe haiz olduğu ile bilmeye açık olmak gerekir. Bilmek ise bir şeyi bilmekten daha çok bilginin sonuçları ile değer biçimsel olarak bilmeye eyler oluşu ile bilinmesi gerekendir.

Özellikle Russell'ın analitik düşünsel yaklaşımı, sonuçta çoklu anlamlılığı dilde kaldırma çabasını taşır iken yaratıcı erkin sürekli kılınmasını olanaklı kılmaz. Ayrıca değer verilerinden uzak bir dünya ile karşı karşıya bırakır iken insanı anlam zenginliğinden yana ruhsuz bırakır. Bilginin, sonuçları itibarı ile sadece anlama veya bilmeye dair olmadığının gerçeğinden uzaktır. Sonuçta objektif/ nesnel bakmayı amaçlarken hem değer yargısal bakışımda gerçekleşmesi hem de gerçekten öte kılan yaklaşımı/ tutumu ve vargıları ile yorumbilimsel olmaktan da uzak durmaz. Usçuların metafizik yaklaşımını yadsır iken dil bağlamında metafizik yapmayı kaçınılmaz olarak bulmuştur.

Zaten dil, anlam ve değer yüklemleri ile öznesini metafizik olmaya eyler. Dil öznesi olan için, anlam ve değer varlığı olması söz konusu ise metafizik varoluştan kaçış yoktur. Bilgi değer biçimsel olduğunda, yorumbilimsel anlamda varoluşu, metafizik kılmaya koşullar.

*

Biraz ileride “hakikati dolayımlı biliriz” ve “var olmak algılanmaktır” diyen algıcılara benzer bir biçimde “her şey dil ile var olur” diyen Gadamer durmaktaydı. Bir metine yorumbilimsel olarak nasıl yaklaşılması gerektiğine dikkat çeker iken varoluşsal olarak yaşama dair yaklaşımlarda nasıl olunması gerektiğine de dolayımlı olarak ayna tutmuş olmaktaydı.

Gadamer için ‘dil, anlama çabası olarak varlığa katılımdır… Varlığı ifşa eder.’ Buna bağlı olarak da dilden bağımsız olarak dünya anlaşılabilir değildir. Ayrıca ‘yorumbilim bir ifşa çabasıdır.’ ‘Yorum temsilidir.’ Temsil niteliği taşıması sebebi ile yorumlanan bir dünyada yaşamak, sonuçta temsil bir dünyada bulunmak anlamını da taşır.

Gadamer için hakikate dair yöntem hataya düşmemek için gerekli olsa da hakikate sahip çıkılamayacağı içindir ki her yöntem, kesinliğe dair bilgibilimsel olmak ile beraber despotik sonuçları olandır. Tek bir doğru yorum amaçlamak ise ifşa edilecek olana, tek tipleştirmek anlamında yaklaşımda bulunmak anlamını taşırdı. Bu anlamda, yöntembilime karşı olarak yorumbilimi öncelemesini anlamak daha kolaydır. Doğru yorumun evrensel bir kriteri olabileceğini ret eder. Yorumun kendisinde ortaya çıkan ise eser değil, eserin temsilidir. Eskilerin şerh dediği de bundan ibaret değil miydi?

Gadamer, Dilthey’in “özne, yorumlanacak nesneye objektif yaklaşmalıdır” deyişine karşılık yorumlanacak olana ön yargısız yaklaşmanın olanaksız olduğunu vurgular. Ufukların kaynaşması tabiri ile de bunu açıkça anlamlı kılar. Yorumlanacak olanda maksat aramak yerine önyargı ile yorumlanacak olana yaklaşımda bulunmak, öncelediğidir. Bu anlamda yorumlanması gerekende maksadı anlamak ile anlamlı kılınması yerine yorumlanacak nesneye farklı bir yaklaşım olarak önyargı ile yaklaşım hem yöntembilimsel oluşa itirazdır hem de yorumu yapılacak olanı, belli bir yaklaşım ile sınırlamadan yoruma açık oluşunu korumaktır. Bu anlamda Gadamer haklı olsa da yorumlanacak olana fevri yaklaşımda bulunmamak ve nesnelliğini de hiçlemeden yaklaşımda bulunmak, mutlak doğru değilse de doğru yaklaşımda olarak yorumbilim yapmayı olanaklı kılar.

Yorumbilim, yöntembilime uğramadan yapılabilir mi? Gadamer ile sorulması gereken temel soru aslında budur. Bu anlamda yorumbilim sadece bir metni anlamak için değil, ifşa etmek, kritiğini yapmak için gereklidir anlayışı ile Gadamer'e hak vermek doğru olsa da yöntembilim ile yorumu yapılacak olanın varoluşuna dair sınırlarının belirli kılınması önemlidir. Bu, mutlak anlamda doğru yorum yapmak için değil de yorum yapar iken hata payını en düşük seviyede tutmak için önemlidir.

Yorumbilim sadece bir metni anlamak veya hakikatine dair ifşada bulunmak anlamını taşımaz. İnsan öznesinin çoklu gerçeklikte var olduğu ayrıca anlam ve değer varlığı olarak yorumladıkları ile varoluşunu inşa ettiği düşünüldüğünde, bütün yaşam alanlarında varoluş ile ilgili olduğu görülür. Varlığı dilin temsil erki dahilinde yöntembilimsel olarak bilmek ayrıca yorumbilimsel yaklaşım ile anlamak ve ifşa etmek yani görünür kılmakta iken varoluşun hangi zeminde inşa edildiğini görmek için de yöntembilim ve yorumbilime ihtiyaç vardır. Katmanlı ve çoklu gerçeklik içinde varoluş olanaklı ise hem nasıl bileceğimize dair yöntem arayışları hem de nasıl anlayacağımıza, ifşa edeceğimize dair yorum biçimlerine uğramak gerekir.

Elbette anlama çabası tarih olgusal olarak bir süreç işidir. Tarihsel oluşundan koparılmış olarak yapılacak her anlama veya ifşa etme çabası, anakronik yaklaşımda bulunmaktan öte durmaz. Bu nedenledir ki yorumu yapılacak olana bağlayıcı genel ilkeleri dahilinde yaklaşımda bulunmak anlamayı, ifşa etmeyi kolaylaştırır. Bu anlamda yorumu yapılacak olan her ne ise içerik ve biçim belirimli olarak temsil niteliğinde görünüş bulduğundan dolayı, biçimsel belirimlerine dair ne olduğu ve içerik belirimli olarak ne anlam taşıdığı ile ilgili olarak ilkesel yaklaşım önemlidir.

Öznelde anlam; biricik, dirimsel, bütünlüklü ve kendi ile özdeş iken sabittir. Ancak, anlama yetisi düşünsel etkinlik içinde sabit değildir. Kavram ise tarih olgusal olması ve nesnel bağıntılı olması gereği ile çoklu anlam taşır iken sadece bilgibilimin nesnesi değil,

yorumbiliminde en temel nesnesidir. Kavramın nesnel bağıntılı oluşta çoklu anlam zenginliği içinde dil ile yorumbilimsel düzeyde varoluşu anlamlı kılması da kaçınılmazdır. Her yorum ise varlığa bir yaklaşım ve varoluşu anlamlı kılmanın gereği olarak insan tininde yerini alır. Çoklu gerçeklik içinde varlığı bilmek, varoluşu anlamak için, taşıdığı hakikate göre ifşa etmek, görünür kılmak için gerekli olandır.

Katmanlı olan çoklu gerçeklik içinde, amaca/ ereğe/ sonuçlara bağlı olarak temsilde gerçekleşen her varoluş durumunun ne, nasıl ve ne için olunduğuna bağlı olarak çoklu anlam taşıması da söz konusu olandır. Bu durumda yöntembilime bağlı her bilme ve yorum bilime bağlı her anlama, ifşa etme çabası, nesnel bağıntılı oluş içinde bilmenin veya anlamanın dolayımlı gerçekleştiğini görünür kılar. Varlığı bilmek için yöntembilimsel olarak bilgibilimsel olmak kaçınılmaz iken varoluşu anlamak için de yorumbilimsel olarak bilgibilimsel yaklaşım kaçınılmazdır. Çoklu gerçeklik içinde varlığı bilmek, varoluşu anlamak için de gerekli olandır. Bu anlamda tarihsel süreç içinde varlığı bildikçe varoluşu anlamanın daha kolay olacağı yargısında bulunmak da kaçınılmazdır. Bu durumda hem yöntembilimi hem de yorumbilimi Hegel vari olarak aynı oluşta değil, nesnel bağıntılı oluşları içinde izafi indirgemeci olunması ile ele alacak yaklaşıma ihtiyaç vardır.

Bu anlamda Gadamer gibi hakikatin etrafından geçmek değil de bizatihi hakikati konu alarak hem hakikati bilmek hem de varoluş belirimlerine göre hakikati yorumlamak kaçınılmaz olarak bulduğumuz olur. Zaten dilin spekülatif doğası gereği her bilmenin öznelde anlam ve değer taşıması söz konusu iken ayrıca her bilmenin bir beliriminde nesnesini bilmek olduğu da düşünüldüğünde her bilişin dil dolayımında yorum içerdiği de unutulmamalıdır. Gerçeklik ise bu anlamda her biliş durumuna göre her olumlamada diğer belirimleri ile olumsuzlanmış olarak hep ötelenendir. Buna rağmen her biliş durumunda bilginin, nesnesinin bilgisi olması sebebiyle aynılıkta görü vermesi doğrultusunda kendinde şey oluşunun belirimlerine tanık kıldığı da unutulmamalıdır. Kendinde şey olan, ussal olarak ne olduğuna, ampirik olarak nasıl olduğuna ve pragmatik olarak da ne için olduğuna tanık

olunur iken bilinebilecek olandır. Bu anlamda her biliş durumunda dil ile bilinen, anlaşılan, ifşa edilen her ne ise bilme nesnesinin kendinde şey oluşuna tanık kılar iken bilgiden yana zenginleştikçe ve nesnel bağıntılı oluşa bağlı olarak daha bütünlüklü görülebilir.

Hakikate duyarlı/ açık olan arayış içinde bulunanlar için hakikat, aynı değil ve ayrı da değil oluşta, aynı olunmadığı içindir ki ikilikte bilinen ve ayrı olunmadığı içindir ki dolayımsızca yaşanan olarak anlaşılabilecek, bilinecek olandır. Düşüncenin/ ussun bilme nesnesi ile biçimlenen ikili doğası gereği her biliş, aynı olunmadan ayrı da olmadan farklı oluş belirimleri ile gerçekleşir. Dile indirgenen ile biliş, anlam ve değer bağıntısında gerçekleşir iken bilen ve bilinen ikiliğinde bulunmayı zorunlu kılar. Böylece hakikat, bilme düzeyinde dilin de doğası gereği hep dolayımlı olarak bilinmiş olan olur. Gadamer, “hakikatin içindeyizdir ve onu dolayımlı biliriz” derken us ve dil bağlamında doğruyu söylemiştir.

Hakikat, yüklemlerinde aynı olunmadığı için dolayımlı bilinmek zorunda kalınan olur. Hakikat, us ve dil bağlamında da dolayımlı olarak bilinir. Her bilme bu nedenledir ki Kant’ın da dediği gibi dolayımlıdır. Böyle olsa Kant, bilinecek olan ve bilinmeyecek olanlar ile kategorik bir yaklaşım ile felsefeye dogmayı yerleşik kılmış olarak felsefenin en büyük kazası ve enkazını insanlığa miras bırakmıştır. Gadamer ise “hakikati dolayımlı biliriz” derken -Kant’tan daha ileride bir görüşü dile getirmiş olmak ile beraber- dil bağlamında doğru söylemiş olsa da hakikatten ayrı olunmadığı içindir ki ayrı olmaya sebep olanlardan kurtulmak ile hakikatin kendiliğinde dolayımsız deneyimlenmesi ile anlam beliriminde de bilineceğini öngörememiş olsa gerektir.

Hakikati dolayımlı bilmek, izafi bağlamlarında yoruma açık oluşu ile bilmek anlamını da taşır. Yorumbilim izafi oluşun farklılıklardaki beliriminde hakikati bağlamlarında görünüşe taşımanın gereği olarak insanlık tininde yerini almış olur. Aynı değil, ayrı da değil özdeyişi; katmanlı gerçeklikte içkin, içinde ve dışsal olmak anlamında Vahid, Muhit, ikilik/ çokluk vb. bağıntıda bağlamlar bulmak ile varoluşun nasıl olanaklı olduğunun anlamını taşır. Kimi durumda yanlış yorum dahi

hakikatin, batıl üzerinden görünüş bulmasının gereği, olmazsa olmazlarından olarak insan tininde yer edinir.

Böyle olmak ile beraber hakikatin görünüş bulması bir süreç işi olup, izafi düzeyde çeşitlilikte görüş bulunduğu içindir ki öznel edimsel, nesnel olgusal belirimleri ile imgesel, kavramsal düzeylerde izafi indirgemeci oluşta yoruma açıktır. Aynı değil, ayrı da değil ifadesi, özdeş indirgemeci oluşa muhalif, izafi indirgemeci yaklaşımı ile hakikate ayna tutmayı gerekli kılan anlayışı verir. Bu bağlamda Plotinus'ta görülecek olan doğaya özdeş basit Tanrı anlayışı, Muhiddin Arabi'nin Tanrı hakikatini doğa ile özdeş kıldığı açıklamaları, Spinoza'nın doğaya içkin doğa Tanrı anlayışı, Schelling'in özdeş indirgemeci olarak düaliteyi aşma çabası, Hegel'in dilde karşıtları karşıtların aşıldığı yeni bir kavramda aşma çabasında iken gösterdiği özdeş indirgemeci ussal yaklaşımı vb. hakikate ayna tutayım der iken hakikatten uzaklaştıran sapmalar olarak görülmesi gerekenlerdir.

Hakikat, varlık alanında yarattığı gerçeklik içinde örtülü olduğu içindir ki kendisi ile karşılaşılacak ve yüzleşilecek olandır. Yaratımdan ve yaratımdaki amaçsal oluştan bahsetmekte isek varoluş, sonuç ve erek belirimine göre yaratılmış gerçeklik içinde temsil olma özelliği taşır. Her temsil ise yorumbilimsel olarak görünüş bulmak olduğu içindir ki varoluş yoruma açık varoluştur. Bu anlamda temsile dair her varoluşu, gerçekliği içinde anlayabilmek için varlıksal düzeyde hakikat bilgisine ihtiyaç vardır.

Katmanlı ve çoklu gerçeklik içinde ise varoluş, varlığı bilmeye, yorumlamaya dair olarak dilin temsil bağıntısında anlam ve değer ediniminde yorumbilimsel olarak bulunur. Varoluşa yorumbilimsel yaklaşım, öznenin yönelimsel olmasına bağlı olarak irade belirimi doğrultusunda duyusal düzeyde yaratılmış gerçeklik içinde bulunur iken anlayışa dair sezgisel, bilmeye dair ussal ve duyguya dair değer yargısal olarak kaçınılmaz olarak bulunur. Bu durumda varoluş, öznel yaklaşımda olarak yoruma açık bulunur. Varlık dahi bu durumda yoruma açık olarak varoluşu anlamlı kılmanın gereği ile bilinmeye çalışılan olur.

Böyle olsa da varlık ve varoluş ilkesel anlamda ele alınmadığı sürece fevri olarak yorumlanmış olmasına bağlı olarak bulunur. Madem ki yorum varlığı olmaktan kaçış yoktur… Öyle ise yorumbilmsel oluşa zemin yöntembilimsel olmak kaçınılmazdır. Dil hakikate ayna tutar. Ayna doğru tutulmadığında ve düzgün olarak gerçek formunda yalın oluşta tutulmadığında, aldatıcı olarak hakikati görmeye öteler. Bu anlamda yorumu yapılacak her olgu, varlık ilkesine bağlı olarak ele alındığında bütünlüklü görüye neden olur iken çoklu gerçeklik içinde varoluşunu bulması sebebiyle nesnel bağıntılı oluş içinde yoruma açık olarak bulunur. Her yorum ise değer biçimsel olması nedeni ile bilinenin, öznelde veya nesnelde yeniden yaratılması olanağı olarak bulunur. Sanat, mitler vb. bu anlamda önemlidir.

Dilin ayna oluşu, hakikat ile yüzleşmenin, buluşmanın gereğidir. Bu durumda hakikati yalın bir biçimde görünüşe taşıyacak bir ayna edinmek şarttır. Ussal oluşu ile beraber dilde anlam, değer ve oluşan duygu belirimlerinde melekeleri zemininde yaratılan insan olduğumuz içindir ki hak ve hakikat ile ilgili nesnel bağıntılı olmaya haiz bir dil edinmemiz şarttır. Böylece hakikate bağlı olarak gerçeklik zemini olan yaşam biçimi de edinmiş olabilelim. Bu bağlamda Kur'an dili, aynı değil ayrı da değil içeriğinde özdeş indirgemeci olunmadan nesnel bağıntılı oluşta ifade içeriği taşıyan, tevhid dili oluşu ile önemsenmesi gerekendir.

Doğru yöntem ve doğru anlatım hakikate tanık olmanın gereğidir. Hakikate dil üzerinden tanık olmak ise dil ile hakikat görünüş bulur iken hakikat ile yüzleşmekte, buluşmakta onu idrakte görmek anlamını taşır. Hakikat, nesnel bağıntılı olması bağlamında dilde görünüş bulacağı içindir ki hakikati bilebiliriz ama hakikati tümelde kavramak değil de hakikati anlamak söz konu olması gerekendir. Hakikat kavramsal düzeyde kavranması gereken olsa da izafi düzeyde bağlamlarında anlaşılan olduğu içindir ki dolayımlı bilinen olarak anlaşılması gerekendir. Zaten varlıkbilimsel olarak hakikat, doğrudan kavranacak olan değil, kendisinin varlıksal kavrayışında anlaşılması

gereken olarak bulduğumuz olur. Dil bu bağlamda hakikati, aynalaştırıcı olan olması ile dolayımlı bilişte görünüşe taşır.

Dilin öznelde karşılığı olan anlam ve değer yüklemlerinde metafizik aşkınsal olması, öznesini de metafizik aşkınsal kılar. Özne ise öz kendilik/ benlik olması durumu ile nesnelliğe hep aşkın duran olarak iç dünyada bulunur. Bu durumda anlam ve değer yüklemleri ile kendiliğin karakter ve kimlik belirimlerinde açılımı dahi yorumbilimsel açılım olarak varoluşun bulunduğunun göstergesidir. Yaratılmış gerçeklik içinde dolayımlı oluş içinde kendiliğin edinilen anlam ve değer belirimlerinde hep yeniden üretilmesi/ yaratılması -sadece nesnel olanı değil- öznelliği dahi yorumbilimsel olarak anlamamız gerektiğini gösterir. Bu yargı dahi kendiliğin bilgisi üzerine yapılmış olduğu içindir ki yorumbilimsel olunacak ise yöntembilimsel olarak doğru bilgi ediniminin, yorumbilimsel olmaya öncelenmesi gerektiğini gösterir.

Yorum, yapılıyor olduğu yönteme bağlı olarak bir anlama biçimi olmak ile beraber yapılırken anlayışın oluşmasına sebep veren oluşta görülür. Yorum yapar iken yorumu yapılanı anlarız -sezeriz-, anlama çabası içinde bulunuruz. Bir düşünce biçimi olarak yorum, anlaşılmaz olanı anlaşılır kılma çabasıdır. Böyle olsa da yorum yaparken yorumu yapılanın anlaşılıyor olması ile anlam ve değer belirimlerinde usta/ zihinde/ öznellik alanında buluşmak söz konusu olur.

Anlam tanrısal hazine iken Tanrı'dan edinilen olarak bulunur. Yorumda, doğru yargısal oluş söz konusu ise anlam, değer belirimi ile beraber Tanrı'dan alınmış olandır. Olgusunun gerçeklik belirimi olan tümellerine bağlı olarak yapılacak olan her doğru yorum, tanrısal olan anlam ile buluşmaya nedendir. Olgunun bir değil birçok gerçeği olduğu düşünüldüğünde ise gerçeklik belirimlerine bağlı olarak tek, tek belirimleri ile bilinmesi değil, gerçeklik belirimleri arasındaki ilkesel bağlamların kurulması ile yorumlanışında bilinmesi olması gerekendir. Yorum, yorumlanan nesnesini bütünlüğünde görebilmenin gereğidir. Bu bağlamda sadece nesnelliğe haiz okuma biçimlerinden farklı durur… Tümeller ile bütünlüklü görüş verdiği içindir ki anlam ve değer belirimli bağlamları ile yargısal oluşta metafizik oluşu kaçınılmaz olarak bulur.

Değişmezlere/ tümellere bağlı her doğru okuma biçiminde yorumu yapılan, gerçekliliği ile görünüş bulur. Bu durumda yorum, katmanlı -içkin, aşkın- ve çok boyutlu anlam derinliğinde gerçeği görünüşe taşımanın belirimidir. Böyle olsa da olgunun birçok gerçeklikte bağlamları ile hep yeniden yorumlanması gerektiği unutulmamalıdır. Bu durumda yorum, salt bilme biçimlerindeki gibi 'böyledir' yargısal oluşundan farklı olarak birçok belirimi ile böyledir oluşa -hem, hem de belirimlerinde- tanık kılması gerekendir. Bu anlamda yorumu yapılacak olanın böyledir yargıları ile sınırlandırılmadan ayrıca tek bir yorum veya yorum biçimleri ile de sınırlandırılmadan hep yoruma açık kılınması önemlidir. Böyledir oluşun kesinliği ise tespite dayalı doğru bilgi zemininden hareket ile yorumun hep daha doğru yapılmasını olanaklı kılmak için önemlidir.

Değişmez olgularına bağlı olarak değişen ve gelişen belirimleri ile varoluştan bahsetmekte isek tümel olan yani zamansız/ evrensel olan ortak gerçekler ile olgu belirimlerine bağlı olarak yorum yapmak kaçınılmazdır. Değişmezleri ile değişim içinde bulunulmakta ise yorum, değişmezlere içkin değişimlere aşkın yapıldığında metafizik oluşta gerçekleşir ve felsefi düzeyde zamansız oluşu yakalar. Bu durumda söylev/ söz/ düşünce sadece bugünün değil, geçmişe ve geleceğe de ayna tutan olma özelliğini taşır. Bu, yorumun doğruluğunun, gerçekle örtüştüğünün de göstergesi olur. Bu anlamda yorum, sadece tarihsel perspektif çizgisinde yapılması gereken değil, şimdi ve burada oluşa ayrıca geleceğe de ayna tutabilecek olanak olarak yapılması gerekendir.

Bu durumda Gadamer'den farklı olarak belirtmek gerekir ki evrensel düzeyde doğru olanı vurgulamak olanaklıdır. Yeter ki olgusuna bağlı olarak yapılan yorumun, tarihsel karşılığı olmak ile beraber şimdi ve burada olmayı anlamlı kılması ayrıca geleceğe de ayna tutuyor olması ile gerçeğe dair bengisel olması söz konusu olsun. Bu anlamda özellikte Kur'an, ayet belirimleri ile evrensel doğruların yorumlanmış olarak temsildeki anlatım gücüyle biçimlenmiş diliyle önemlidir. İnsan varlıkta ve varoluşta karşılığı olan ilke belirimleri ile olguları; tarihsel, şimdi ve

burada oluşa dair ve geleceğe de ayna tutacak biçimde yorumlamakta ise tanrısal olan yorum biçimini yakalamış olarak, süregelen olan bitene ayna tutmanın yolunu edinmiş olur.

Dil, tümel belirimleri ile zaten yorumbilimsel oluşa haizdir. Bunun içindir ki gerçeğe bağlı doğru yorumda bulunabileceğimiz, evrensel oluşa haiz felsefi bir dile de ihtiyaç vardır. Felsefe doğru yorum yapabilmenin dili olarak ussal olanı gerçekliliği ile görünür kılmanın bir gereğidir. Felsefi her paradigma ile bir yaklaşım biçiminde olarak yorumbilim yapıldığı da unutulmamalıdır. Felsefe, vahiy bilgisinden aşağı olsa da vahiy bilgisini de anlayabilmenin yorum dilini felsefede bulmak gerekir. Bu anlamda önermelerden daha çok tahkiki yapılacak olan tespitler ışığında tarihsel, varoluşsal ve gelecek belirimli olarak tanıtlaması yapılacak olanın doğru biçimde yorumlanması ile bilimsel nitelikte felsefe yapma olanağı bulunmuş olunur.

Bu çalışmanın geneline bakıldığında: Tarihsel olan felsefi yaklaşımlara, konu olgularına geri dönerek tespitlerde bulunmuş olarak geri dönülmekte ve böylece kritiklerini yapma olanağı içinde hep bir üst perdeden görü sahibi olarak değerlendirmeler yapıldığı görülür. Böylece olgularına bağlı olarak her felsefi yaklaşımın hem nerede kaldığı hem de hikmete dair var ise gerçeklik belirimleri, yorumları yapılmış olarak ifşa etmek söz konusu olandır. Yöntem olarak sibernetik, spekülatif ve katmanlı gerçeklilik mantık belirimleri kullanılmakta ayrıca aynı değil ayrı da değil oluşun gerçeği doğrultusunda düşünce yapısal kılınırken felsefi düzeyde kritikler yapılmakta olunması ile yorumbilimsel olmak da korunmaktadır. Bununla da kalmayıp şimdi ve burada oluşun nasıl değerlendirilmesi gerektiğine ayna tutulmaktadır. Gelecek ise gerçek olarak ifşası yapılan ile daha öngörülebilir olarak önümüzde durmaktadır.

Bu anlamda yöntembilim ve yorumbilim eşittir bengisel olana ulaşmak değil, nesnel bağıntılı oluş gerçeği ile yöntembilim zemininden hareket ile yorumbilim olanaklı kılınır iken bengisel olanın ifşa edilmesi ile her devirde karşılığı olan gerçek olanın hem bilinmesi hem de yorumlanması olanağı yakalanmış olmaktadır. İnsan halifetullah ise

tanrısal olan anlam ediniminde tanrısal olana yani her devrin gerçeği -bengisel/ zamansız- olana, Tanrı gibi ayna tutma olanağına sahiptir. Yeter ki Kant'ın dediği gibi düşünme cesaretini gösterebilsin. Düşünme özgürlüğü içinde sınırsızca düşünme olanağını, geçmişin gölgesinde kalmadan geliştirebilsin.

Bengisel olandan uzak her düşünce ister yöntembilimsel ister yorumbilimsel olarak edinilmiş olsun fark etmez, gerçekten uzak gerçeğin etrafında dönmekten öte değildir. Bengisel olması anlamında gerçek, her devrin gerçeği olarak hem yöntembilimsel hem de yorumbilimsel olarak tespiti, tanımı, tanıtlanması olanaklı iken sonuç belirimli olması ile kriter alınarak kritiği olanaklı kılandır. Her kritik ise yorumbilimsel olmaktan öte değildir. Bu anlamda felsefe, bengisel olana bağlı olarak yorumbilimsel yapılmış olması ile gerçekliğini bulur iken gerçeğe ayna tutmanın ilmi olarak görünüş bulur.

Bir olay ve olgunun veya herhangi bir metnin çoklu gerçekliğe haiz olduğunu bilmek, olay ve olguya her türlü okuma biçiminde yaklaşımın, yorumbilimsel olduğunun gerçeğini taşır. Her türlü okuma yaklaşımında çoklu anlam gerçeği içinde yorumu yapılacak olan ile buluşmanın gerçekleşmesi de kaçınılmaz olarak bulunur.

Yorumu yapılacak olanın içerdiği niyet, amaçsal veya ilkesel oluşa bağlı olarak temsil olduğunun gerçeğini taşır. Bu anlamda yorumu yapılacak olanın temsil olduğu gerçeği ile temsilde içerdiği maksadın araştırılması yaklaşımı, yorumbilimsel olması dahilinde görülür. Temsilin çoklu gerçekliğe bağlı olarak içerdiği anlam belirimlerine göre yorumlanışı sonucunda ise birçok anlam bulmalarda yorum yapmak kaçınılmaz olarak bulunur.

Yorumu yapılacak olana objektif bakabilmek için öznenin anlam ve değer dünyasını askıya alması da söz konusu olabilir. Bu durumda anlam arayışından farklı olarak, yorumu yapılacak olanı değer yargısal belirimde doğru kritik etme çabasında da bulunulabilir.

Yorumcunun farklı perspektiflerden bağlamlar kurarak ve çıkarımlarda bulunarak yorumu yapılacak olana katılımı da söz konusu olabilir. Zaten her özne, üzerinde karakter biçimsel belirimiyle galip olan Rabbi ile okumalarda bulunur iken kendine göre okuması sebebiyle anlama etkinliğine katılmak zorunda kalır. Bu, öznenin dışarıdan sınırlanmadan özgünce anlama etkinliğine katılması için önemlidir. Ayrıca farklı öznel perspektiflerden yorumlanacak olana anlam zenginliği katmanın da gereğidir. Bu anlamda önemli olan, yorumu yapılacak olanın ne olduğu veya ne içerdiği değil de okuyucunun ondan ne anladığı ise okunanın farklı dünyalara dokunmuş olmasının gerçeği ile de karşı karşıya kalınır. Bu tür okuma biçiminde, fevri yorumlardan hareket ile çoklu anlam içermenin nasıl görünüş bulduğuna da tanık olunur/ olunabilir.

Yorumu yapılacak olan olgunun bilgisine dair evrensel kılınması ile herkes için gerçekliliği olduğunu belirtmek ise olgu, ilkesi içeriğinde geneli kapsayıcı olan bir gerçekliğe sahip değilse yanlıştır. Her olgunun elbette ilkesine bağlı olarak herkes için olan ortak gerçekliği vardır. Ancak, olgunun katmanlı anlam beliriminde çoklu gerçeklik içinde varoluşu söz konusu olduğunda evrenselci olmak, özdeş indirgemeci olmak anlamında değil, izafi indirgemeci olmak anlamını taşır/ taşımalıdır. Bu durumda ilkenin, genel gerçeklik olarak herkes için ideal kılınması anlamında herkesi bağlamayacağı da kesindir. Bu anlamda olguya, özdeş indirgemeci evrenselci her yaklaşım, çoklu gerçeklikten uzak olması nedeni ile anlam daraltıcı ve değer kılınması bağlamında kriter kılınması ile otoriter yaklaşım biçiminde sığ ve eğrelti durur. Bu durumda evrenselci yaklaşımı yeniden tanımlamak gerekir ki hak ettiği anlamda yorumbilmsel yaklaşım içinde yerini almış olsun.

Evrenselci yorumbilimsel yaklaşımda önemli olan, yorumu yapılacak olgunun evvela ilkesi veya ilkelerini belirli kılmaktır. İlkeleri belirli kılınmış olgunun hem çoklu gerçeklik içinde nesnel bağıntılı oluşta yorumlanması daha kolay ve gerçekçi olur hem de varlıksal veya varoluşsal karşılıklarının gösterilmesi ile tahkike açık tanıtlanması yapılmış olunması doğrultusunda genele yaygın gerçekliği olduğu da gösterilmiş olur. Böyle olsa da bu, yorumbilimsel bir yaklaşım olup,

çoklu gerçeklik içinde varoluş olanaklı iken anlam ve değer edinimi anlamında geneli bağlayıcı olmadığı gerçeği ile ifade edilmesi gerekendir.

Evrenselci yaklaşımda önemli olan bir prensip de yorumu yapılacak olan olgunun, herkes için değil de karşılığı olan gerçekliğe bağlı olarak muhatabı olduğu sürece evrensel oluşunu zamansal olarak koruduğudur. Bu anlamda olgu, tarihin kör kuyusuna atılmış olarak sadece bir zamana aitmiş gibi ele alınmaz. Olgusal olan, taşıdığı ilkeye bağlı olarak ilkenin her devirde gerçekliği olduğu düşünüldüğünde, karşılığı oluşmuş olan gerçekliğe göre her devirde muhatabı oldukça evrensel olduğunun yaklaşımı içinde ele alınması ve yorumlanması gerekendir. Bu da betimlenmiş veya serimlenmiş olan olgunun, taşıdığı ilkelerden hareket ile anlamlı kılınması ve varlıksal veya varoluşsal karşılıklarının her devirde olabileceği gerçeğinden yaklaşım ile yorumlanması anlamını taşır. Varlıksal ve varoluşsal karşılıkları olmasına bağlı olarak her olgu, muhatabı olan öznesi bulunduğu sürece, her devirde gerçekliğini evrensel olması anlamında korur.

Evrenselcilikte en ideal yorumbilimsel yaklaşım ise yöntembilimden hareket ile kesinliğe haiz bilgi zemininde, her devirde gerçekliği olanın ifşa edilmesi sonucunda, geriye dönük verileri kritik edebilme olanağının yakalanmasıdır. Böylece yorumbilim, bengisel olana bağlı olarak yapılabilme olanağına kavuşur.

Tarihsel perspektiften yorumu yapılanın da anlam zenginliği içermesi doğrultusunda gelişimi söz konusu olandır. Bu anlamda yorum nesnesinin günde karşılığının olup olmadığından daha çok üzerine yapılan yorumların, aslına bağlı olarak gerçekliğinin veya nerede durduğunun kritiğinin yapılması da yorumbilimsel oluşun korunmasıdır. Yorumu yapılacak olan hep oradadır. Ancak tarihsel anlamda yorumu yapılmış olmasının gerçeğinde, yorumlanış belirimlerine yorum getirmek ile yorumu yapılacak olana yaklaşımda bulunmak, doğru yorumlarda bulunulacak olması anlamını taşımaz.

Önyargılarımızla da yorum biçimsel yaklaşımda bulunmak ile anlama etkinliğimizin kaçınılmaz olduğunu, Gadamer zaten belirtmişti. Bu da yeni anlayışa önsel olan, anlayışa dair bir ön form belirimi olandan hareket ile anlama etkinliğinin gerçekleştiği anlamını taşır. Ayrıca bilginin değer yargısal olarak inanç nesnesi olması açısından da bakıldığında ön yargı, bilgibilimsel anlamda her biliş durumunun başka bir biliş durumuna geçmenin/ geçebilmenin olanağı olarak belirir. Zaten her okuma Rabbi ile gerçekleşir iken önyargı, ahlak biçimsel olarak bulunur. Her okuma biçimi, ahlak yargısal yaklaşım içinde gerçekleşmekte iken yorum, özgün yaklaşımın belirimini taşır/ taşımalıdır.

İnsan tarih varlığı olarak miras varlığı iken kültür ve medeniyet değerleri içinde doğar. Bu neden ile değer yargısal olarak önyargı ile koşullanmıştır. Bu anlamda Rabbi ile gerçekleşen ahlak biçimsel okuma erkinde, ortak değerler içinde eritilen yorumlarda bulunur iken anlama etkinliğinde bulunur. Ortak değer edinimleri içinde yorumlama erki yani okuma gücü, ortak değerler ile belirli kılınmış olması içinde ahlak biçimsel olarak gerçekleşir. Bu anlamda hem Rabbi ile okumak hem de ortak değerler ile okumak önyargıyı koşullar.

Her okuma biçimi ahlak biçimsel olarak gerçekleşir iken yanlış okumalardan/ yorumlardan kaçınarak özgün okumanın sürekli kılınması gerekir. Bu anlamda Rabbi ile okumanın önyargılı yaklaşımını aşmak öteki öznelerin rabbi ile okumalarına açık olmak ile olanaklıdır. Ortak değerler içinde edinilen mirasa bağlı olarak bulunan önyargıyı aşarak özgünce okumayı sürekli kılmak ise merak veya şüphe içinde sorgulama ve araştırma doğrultusunda hakikate duyarlı, açık olmak ile olanaklıdır.

Bu anlamda çoklu gerçeklik içinde yanlış anlam nitelemelerinde bulunmamak içindir ki nesnel bağıntılı oluşa dikkat etmek gerekir. Ayrıca çoklu gerçeklikte nesnel bağıntılı oluşa bağlı olarak hangi perspektiften yorum yapıldığına da yorumun doğruluğunun sağlamasını yapmak için dikkat etmek gerekir. Sonuçta ise gerçeğe dair her yorumun, batıl olanın yani gerçekte karşılığı olmayanın, sonuçsuz

bırakanın yadsınması ile tarihsel ilerlemeyi görünür kıldığına da dikkat etmek yerinde olur. Yani tarihsel olarak gerçek olan ile hep yeni bir dünya kurma olanağı var iken gerçekte karşılığı olmayanın yadsınması kaçınılmazdır. Bu anlamda doğru yorum, gerçeğin doğru biçimde anlatılmasından öte değildir. Gerçek ise çoklu gerçeklik içinde yanlışlanabilir olan değil, nesnel bağıntılı oluş içinde yorum varlığı olanın tininde yerini alır/ almalıdır.

Yöntembilimsel olarak bilmeye dair her yaklaşım ise bilgiden yana kesinlik arayışı olarak çoklu gerçekliğe haiz olduğu içindir ki bir perspektiften yaklaşıma olanak verir iken yorum biçimsel olmaktan öte durmaz. Yöntem hep aynı sonuca varmak ile kesinliği vermesi anlamında yorum olmayandır denilecek olunur ise çoklu gerçekliğe haiz oluş içinde her bilme durumu, kesinliğe dair bir yorum olmaktan öte durmaz. Ayrıca sonuç veri olarak kesinlik bilgisi, çoklu gerçeklik içinde nesnel bağıntılı oluşa bağlı olarak var olanın yani yoruma açık olanın hangi zeminden hareket ile yorumlamamız gerektiğinin gerçeğini taşır.

Tarihsel perspektiften bakıldığında yorumbilime dair yöntem arayışları, farklı yorum biçimsel yaklaşımlar ile görülmektedir. Yorumbilimdeki yöntem arayışları veya yorumun sınırsız olanağı içinde yorumun ne, nasıl ve ne için olduğuna dair felsefi yaklaşımlar ve ifadeler doğrusunda belirtmek gerekir ki varlığa ve varoluşa dair her yaklaşım, bir okuma biçimi olarak yorum biçimsel olmaktan öte durmaz.

Zaten, içkin olan aşkın varlık olarak öznenin, anlam ve değer varlığı olması ile nesnelliğe aşkınsal metafizik oluşuna bağlı olarak öznelliğin ve nesnelliğin çoklu gerçekliği içinde yorum varlığı olması da kaçınılmazdır. Öznelliğin veya nesnelliğin çoklu gerçekliği barındırması içinde anlam ve değer varlığı olunması doğrultusunda yorum varlığı olmak, yorumladıkları ile metafizik oluşunu sürekli kılan öznelliğin gerçekliğine tanık kılar.

Anlam ve değer varlığı olan her varlığın yorum erki taşıdığı kesindir. Yorum, anlam ve değer varlığı olanın yönelimlerine, sonuç, erek ve amaç belirimlerine bağlı olarak gelişen metafizik okuma biçimidir. Dil dolayımı nedeni ile de temsil içerikli olarak her okuma, çoklu gerçekliğe de bağlı olarak yorum biçimsel olmaya evrilir. Sonuç verilere göre kritiği yapılan her ne ise sonuçtan hareket ile ne için olduğuna dair anlamlı kılınırken de yorumbilim, ne için olunduğunu da ifşa eden ilmi yaklaşım olarak bulunmuş olur.

Yorum sadece anlama etkinliği içinde bulunmak değil, varlığa ve varoluşa dair olan gerçekliği, çoklu gerçeklik içinde nesnel bağıntılı oluşa bağlı olarak görünüşe taşımak, ifşa etmek anlamını taşır. Düşünürler, bu durumu farklı açılardan belirtmiş olsalar da yorum, yorumu yapılanın doğru yorumu yapılır iken hep yeniden keşfedilmesi/ bulunması ile sonuçlanmaz. Yorumu yapılanın, her yorum yapıldığında yeni anlam ve değer edinimlerinde öznelde yeniden yaratıldığı anlamını taşır. Bunun ile de kalmaz… Öznelde kendiliğin anlam ve değer edinimlerinde hep yeniden doğrulmadan doğuşuna olanak verir. Ayrıca varlıksal anlam da içinde bulunulan dünyayı, varoluşsal olarak edinilen anlam ve değer belirimleri ile hep yeniden olmak kaydı ile yeni edinilen dünya görüşünde görmeye nedendir. Yani yoruma bağlı edinilen her anlam ve değer belirimi öznel dünyayı değiştirir iken nesnel dünyaya bakışımı da değiştirmektedir. Bunun ile de kalınmaz… Her yeni anlam ve değer edinimine bağlı olarak nesnel dünyayı, öznel dünyaya idealize etme çabasında bulunarak yeniden yaratmaya, değer kılmaya olanaklı kılar. Bu da dilin, yaratıcı dokunuşuna bağlı olarak yorum erkine haiz öznesinin yorumlama gücünde kazandığı anlam ve değer edinimi ile yeniden yaratabilme olanağının erkine nasıl haiz olduğunun anlamını taşır. Sanatsal etkinlikte dahi yorumlanan nesnellik öznel kılınmış olunur iken yeniden yaratılmış olmanın gerçekliğinde bulunur.

Böylesi yaratım erkinde ne yaratıcı özne ne de nesnel olan her ne ise olduğu gibi kalmaz. Yaratıcı özne kendinde benlik sahibi olması zemininde anlam ve değer edinimlerinde varoluşsal zenginlik içinde

bulunur iken yeniden yaratılmış olan her ne ise değişmiş yeni durumu ile bulunan olur. Bu durum içinde iken nesnel olanın kendinde şey oluşunu hiçbir zaman bilemeyiz yargısına ulaşılmaz. Her bilme durumu ve gerçekliği ifşa etme çabası anlamında yorumlamada bulunmak, kendinde şey oluşu ile nesnesini bilmek anlamını taşır.

Yaratımda ise nesnel olanın kendinde şey oluşuna sadık kalarak, kendinde şey oluşu zemininden hareket ile anlam ve değer niteliğinde hep yeniden bulunması ve yaratılması olanağı içinde aynı kalmaması söz konusu olandır. Çünkü her yaratım, aynı kılmamak gereği üzerine açık olur. Bu durumda yaratıcı özne için, yarattıkları içinde yorumlayan olarak yarattığı her ne ise yaratımda amaçsal, ereksel veya sonuç belirimli olmak söz konusu olduğu içindir ki her yaratılan temsil olma niteliğinde yeniden yoruma açık oluşta bulunur. Böylece yorum, karşıtlığa aşkınsal varoluşsal bir devinim olarak anlam ve değer edinimleri doğrultusunda hem kendiliğin karakter ve kimlik edinimlerinde hem de nesnelliğin aynı kılınmadığı yeni bir varoluş durumunda bulunmasının olanağı olarak bulunur.

Yaratımın başlaması ile beraber, yaratımdan önceki varoluşsal durum geçmiş anlamında geride bırakılmış ve şuursal anlamda da artık aşılmıştır. Varlıksal anlamda bir önceki duruma dönmek de varoluşsal değişim sebebiyle olanaklı değildir. Bir önceki durumun varlıksal olan nesnel belirimlerini töze bağlı yaratım ile oluşturmak olanağı yakalansa da varoluşsal olan öznel belirimde artık farklı bir bilinç durumunda olmak bir defa yakalanmıştır… Ve bu bilinçli olma durumuna bağlı olarak da bir önceki varoluşsal durum, geçmiş olarak kendilikte barındırılmasından öte değildir. Yaratımdaki önceki varoluşsal durum, varlıksal zeminden hareket ile bakıldığında geçmiş olarak varoluşsal bir belirim olması ile hep korunuyordur.

Şimdi ve burada olmak ise hep bir yönelim durumunda gelecek belirimli oluş içinde öznelliği bulmak anlamını taşır. Yönelim içinde gelecek belirimli olmanın gereği doğrultusunda hiçbir zaman geçmiş olmaya dönük olarak varoluş bulunmaz. Yaratımla beraber yaratıcı özne ile yaratılan arasında zamansal öteleme sebebiyle, geçmiş

belirime gelecek belirimi olarak dönmek söz konusu olsa da yine zamansal öteleme sebebiyle yaratıcı özne için geçmiş olmaya yönelik olarak dönüşte bulunmak söz konusu değildir. Bu, daim olarak yaratımda bulunmanın sonucu olması ile hep bulunandır/ bulunacak olandır. Yaratılan, geçmiş belirimli olarak kendisine gelecek belirimli yönelimde bulunulması ile aynı olmamanın gerçeğinde dönülmüş olandır. Yaratımdan itibaren her daim yaratan ile yaratılanın zamansal ötelemede buluşmakta olarak varoluş gerçekleşirken ve yönelim belirimli olarak geleceğe ilerleme söz konusu olduğunda, hiçbir zaman geçmiş olmak anlamında geçmiş olana dönmek söz konusu olmaz/ olamaz.

Yaratıcı öznenin yaratımı bitirmesi yani düşünsel/ yaşamsal etkinliği bitirmesi söz konusu olur ise kendi ile aynılığında hakiki varlık olarak hep olduğu gibi bulunan olur. Böylesi durumda dahi yaratıcı olduğunun idrakinde olarak hiçbir zaman geçmişte olduğu bilinç beliriminde bulunmaz. Geçmişe dönük olarak böyle bir hareket içinde olunsa dahi artık geçmiş olmayacak kadar, zamansal öteleme içinde kendini kendine varoluş nesnesi kılmış olmanın idrakinde yeni bir varoluş durumunda bulunulmaktadır.

Her yaratımda, varoluşsal anlamda anlam ve değerden yana bilinçlenmek ve zenginleşmek söz konusu iken bir önceki varoluş düzeyi artık aşılmıştır. Yeni varoluş aşamasında ise yaratıcı özne, kendilik bilinci edinmek anlamında, geçmiş yaratım belirimlerine geri dönerek geçmişi kendine ayna kılabilir. Böyle olmak ile beraber her yeni varoluş aşaması; hakiki varlık anlamında değil de varoluşsal düzeyde aynı olunmadığının gerçeği ile yüzleşmek adına geçmişe dönük olmayı kendilik bilinci adına bulur/ bulmalıdır. Ayrıca her yeni varoluş aşaması, süreksizliğe bağlı olarak gerçekleşen yaratımdaki süreklilik içinde, hep yeni bir varoluş durumuna taşınıyor olmanın başlangıç aşaması olarak bulunur.

Hem geçmişe dönük hem de gelecek belirimli yönelim içinde şimdi ve burada olarak üç zamanlı bilinçli oluş içinde varoluş, düşünsel/ yaşamsal etkinlikte kendiliğin, anlam ve değer edinimi devinimi içinde

nesneleri üzerinden hep yeniden yaratılması, bilinçli oluşun yeniden inşası içinde bulunur. Böylesi varoluşsal devinimdeki süreksizlik içinde hakiki varlık olarak kendisini nur olmasına bağlı sürekli bulan öz kendilik/ benlik ise varoluşunu, değişen koşullar karşısında yeniden yorumlamak ile anlam ve değer edinimi ile yeniden yaratma gereğinde bulur. Böylece değişime rağmen değişmiyor oluşunu her daim koruyan öz kendilik/ benlik, yorumlama gücü olarak yaratım gücünü, kendini gerçekleştirme gücü olarak bulur… Hem nesnel olanı hep yeniden yaratırken hem de anlam ve değer edinimlerinde kendini de tinsel/ öznel anlamda varoluşsal belirimlerde hep yeniden yaratma olanağı içinde, her daim kendini gerçekleştiriyor olmakta kendini bulur. Yani hakiki varlık oluşuna bağlı olarak düşünsel/ yaşamsal etkinlikte varoluşu hem olanaklarını açımlarken hem de anlam ve değer yaratımında yüklem olarak aldıkları ile ahlak biçimsel etkinlikte buluyordur. Bu olurken de -hiçbir zaman- geçmiş belirimleri ile aynı olmak için geriye dönüş gerçekleşmez/ yaşanmaz.

*

Biraz ileride aydınlık içinde, kendi etrafını kendinden yayılan nurlar ile aydınlatan Meryem, kucağında tuttuğu İsa ile ayakta durmaktaydı. “Beni unuttun mu” dercesine beklerken, bu düşünce meydanında hepsinden önce kendisinin ve oğlunun da hakkı olduğunu söylemek istercesine bakınmaktaydı. Doğru ya Meryem arı, duru düşüncenin sahibiydi. Ona ulaşmadan söz nasıl doğabilirdi. Kadın veya erkek fark etmez, düşünceye dair söze hamil olacak ve söz ile doğrulmadan insan doğacak ise Meryem ve İsa arketipinde kendiliği bulmak olması gerekendi. Atası Âdem ve sonrasında gelenler dahi söz ile doğrulmadan doğanlar değil miydi?

Daha nicesi ile bu aydınlık alanda felsefenin ne için olduğunu gösteriyorlardı. Günahı ve sevabı kendilerinin olsun… Böylesi insanlık mirasını yüklenirken, hikmetin kapısı önünde kendilerine düşen paydan nasiplenmekteydiler. Bizi ilgilendiren ise insan olmanın zaaflarından dolayı yaşadıkları, dedikoduları değil, hikmetten aldıkları pay idi.

Felsefe bitti diyenlere inat, aydınlık alan; usun ve kavramsal görü ile gerçeğin peşinde olanlar, anlamanın ve anlamlı kılmanın çabasında olanlar ile dolmaktaydı. Varlık, Tanrı, us, varoluş, dil, iletişim, değerler, ahlak, kimlik, yaratım, yaratılmış gerçeklik olguları ve daha nicesine, kavramın gücü ile ışık tutmaktaydı. Varlığa, varoluşa dair hikmetin alanı nasıl boş kalabilirdi? Sözün, eril gücü gereği yıkıcı ve yapıcı olduğu ise tarihinden, tarihte bıraktığı izlerden belliydi.

Anlaşılan o ki hepsi, düşünceye dair katkıları ile düşünce tarihindeki yerlerini almışlardı, almaya da devam etmekteydiler. Eleştirel olarak hem düşüncenin hakkını vermekte hem de düşünceye dair katkılarından yana değerleri biçilmekteydi. Her devrin kendine has, düşünceye ve varoluşa dair sorunları var iken düşünceye dair bu alan boş kalacak değildi.

Varlığın ve varoluşun izafi dünyasında, çoklu gerçekliğin farklı taraflarından bakmaktalardı. Bilek güreşi tutarcasına, insanın düşünce dünyasının ne kadar renkli olduğunu betimliyorlardı. Bu anlamda yanlış yoktu. Yanlışa dair olanlar zaten süreçte ayıklanmaktaydı. Eksikler ise tamamlanması gerekenler olarak, düşünen insanın önünde bulduklarıydı. Çoklu gerçeklikte, nesnel izafi ve her an değişmekte olan bir dünyada bulunulmakta ise bakış açılarına göre değişen farklı dünyalara bakmak ve farklı dünyaları yaşamak kaçınılmazdı.

Düşünsel düzeyde mantık yöntemleri ile tutarlılığı gözetmek, yaşamsal/ deneysel düzeyde tahkiklerde bulunmak, tahkike bağlı sonuç almadaki doğruluk ve bilginin kullanımına bağlı olarak netice vermesi, doğru bilgi edinmenin gereğiydi. Doğru olan bilgiden şüphe etmek ise Allah'ın varlığından değilse de işlerinden yana kendisinden dolaylı olarak şüphe etmek olurdu. Doğru bilgi ise gerçek olandı, gerçek ise geneli bağlayıcı olarak kendisinden sonuç alınabilecek olandı.

Tespiti yapılanın, tanımlanması, tanıtlanması ve sonuçta değer alanına yerleşik olarak sonuç veren olması, felsefeyi yeni bir zeminde bulmaktı. Gönlüne böylesi bilgiler akarken 'katından ilim verilenlerden' olarak rahmet meydanında bulunmaktaydı. Katından ilim verilmesi, öz

kendilikten bilgilenmekti, kaynağından beslenmekti. Bu, vahyin bir cüzi olarak düşünce ehline hep açık olan bir kapıydı. Zaten ussal düzeyde bilmeye dair ve yaşamsal düzeyde anlamaya dair her türlü biliş durumu özde, nurda gerçekleşirken Allah'tan feyiz alarak bulunmakta değil miydi?

Gözler açıldı. Rahmet meydanında sanki yeniden uyandı. Eksik ve kusur arama derdinde değil ama varlığın, varoluşun bağıntılı olan çoklu gerçekliğinde renklenen insan düşüncesini, tarihsel sürecinde yeniden okuma derdine düştü. Farklı bir yerden bakabilmenin uyandırıcı olan özelliğini bulmuştu. Gerçeği, anlamanın, anlamlı kılmanın peşinden koşarken, kavramsal bakış ile olan bitene, sürüp de gelene, sürüp de gidene mantık biçimleri ile tutarlılıkta tanık olmanın, kavramsal görü sahibi olmanın adresi felsefeydi. Antik Yunan'ın bir değeri oluşunu, tarihsel gelişiminde aşmış insanlık mirasıydı.

Deneyim ve gözlemlere dayalı bir akış içinde ussal bir seyre gerek var mıydı? Roman gibi yaşanan bir yaşamın usa dair gerçeği de vardı. Düşünce meydanında düşünürlerin görülmesi söz konusu olsa da öncelikli olarak düşünceye tanık olmak kaçınılmazdı. Sürecinden bakıldığında ise karşıtı olmayan ötekisinde, bir ve farklı oluş içinde düşüncenin gerçek öznesi olan Tanrı'nın görünüşe gelmesi söz konusu olandı.

İnsan olmak söz konusu ise yabancısı kalınacak hiçbir alan olmamalıydı. Usun zorlayıcı dünyası sanki yaşamı durdurmuştu. Söz konusu yaşananlar ile yüzleşmek, hesaplaşmak ise usa ve usun vicdan formasyonuna herkesin ihtiyacı vardı. Kendi hesabını kendi görsün diye, hesabını görme özgürlüğünü kendinde bulsun diye us ile vicdan olması gerekendi.

*

Felsefi olan düşünsel gelişmeyi sürecinde anlamak önemliydi. İnsan bulunduğu devrin sorunları karşısında yeni araç ve yöntemler ile

çözümler de üretmekte. Felsefe kavramlar ile düşüncenin gücünü kullanırken varlığa ve yaşananlara yeniden ayna tutmanın alanıdır. Her filozof, çoklu gerçeklilikte nesnel izafi oluş içinde yaşanılan bir dünyaya bakmakta. Baktıkları açıya göre geçmiş ile eleştirel izafi oluşta hesaplaşmakta iken felsefe tarihine eklemlenmektedir. Varlığa ve varoluşa dair olanları anlama, anlamlı kılma çabasındayken, eleştirel yürüyüşte felsefe tarihini varoluşsal bir süreç kılmaktadır. Kendi zamanının düşünsel ve varoluşsal sorunları ile ilgilenmekteyken de yeniden felsefe yapmak ile kavramsal görü oluşturmak zorundadır.

Okudukların, çoklu gerçeklik içinde nesnel izafi oluşa haiz olarak değişmezleri ve değişkenleri olan bir dünyada olunduğunun referansı ile bakıldığında hem kanaatleri barındırmakta hem de ussal bağıntılı oluş dizgesinde gerçekleşen bir süreci resmeden tespitlerdir. Her tespit, yeniden felsefe yapmanın düşünsel yolunu açar. Tespitlerin doğruluğu, yeniden değerlendirdiğin bir dünya ile yüzleşmeni sağlar.

Felsefe tarihine, her filozofun yaşadığı devirdeki siyasi koşulları, egemen düşünceleri, süreç içinde eleştirel diyalektik olan ussal gelişimi vb. açılardan da bakılabilirdi. Varlık ve varoluş belirimlerine göre ayrıştırarak da okunabilirdi. Her filozofun hikmetten aldıkları pay ile düşünce dünyamıza kattığı zenginlik içinde bilmeye, anlamaya dair miras bıraktıkları ile felsefe tarihini okumak da gereklidir. Bu ve farklı referanslardan bakarak felsefe tarihini sürecinde okumaya çalışanlarda olmuştur. Bizi ilgilendiren ise felsefenin ana ilkesi olan kavramsal görü ile hikmete duyarlıkta olarak anlama ve anlamlı kılma çabasında bulunmaktır.

Yeni kavramlar ile yeni bir dil şekillenirken de yeni anlamlar öznelde değere döndüğünde, yeni bir dünya kurmanın kapısını aralar. Her yeni dünya, geçmişe kıyasen farklı gördüğün ve farklı biçimlerde yaşadığındır. Sözün, dünya yıkan ve kuran gücü düşünüldüğünde, felsefeye her zamankinden daha çok dikkat etmek gerekir. Kavramsal görü ise tanıtlaması, tahkiki yapılamayacak önermelerden daha çok doğru tespitler doğrultusunda yapılması gereken felsefe ile sağlanmalıdır. Felsefe bir süreç belirimi olarak hep yeniden farklı

açılardan bakarken kendini ilmi düzeyde geliştirmenin de bir aracıdır. Tarih olgusal olarak insanın ussal gelişimini ve tinsel ilerlemesini görünür kılması adına da önemlidir.

****

Söz Konusu Olan

Bilim olgusal düzeyde karşılığı olanın gerçekliğini açık etmenin aracı ise felsefe kavramlar ile gerçeği anlaşılabilir olarak görünür kılmanın gereğidir. Din ise gerçeği, yaşamsal düzeyde genele yaygın kılmanın kurumu olarak görülmesi gerekendir. Gerçeğinin yaşamsal düzeyde yorumlanışı olarak görülmesi gerekendir. Bu anlamda gerçekliği olmayan değil, gerçekliği yaşamsal düzeyde tesis etmenin gerçeği olarak olması gerekendir.

Nur Göğü Seması kitap serisi ile amaçladığım… İslam dininin özünde barındırdığı gerçeği açık etmekti. Yaratım, amaç, erek, sonuç, içerik, biçim, temsil, anlam, değer, ahlak, bilgi, tümel, katmanlı çoklu gerçeklik, nesnel bağıntı vb. kavramların varlıkta varoluşta belirimleri ile aynı değil ayrı da değil gerçekliği içinde ilkesel anlamda metafizik düzeyde gerçekliği görünür kılmaktı. Tanrı, insan, kâinat bağıntısında varoluşu Kur'an perspektifinde anlamlı kılmaktı. İnsanın göründüğünden daha kapsayıcı, katmanlı ve çoklu gerçekliğe haiz olduğuna farklı bir açıdan bakmak ile tanık kılmaya çalışmaktı.

Söz konusu hakikat ise hakikatin varlıksal durumu ve varoluşsal belirimleri ile anlamlı kılınması olması gerekendir. Bu anlamda tespit, tanım, tanıtlama ve sonuç belirime göre kanıtlamaya gidilmesi sonucunda katmanlı çoklu gerçekliğe bağlı olarak nesnel bağıntılı oluş içinde yorumbilim yapmak da kaçınılmazdır. Metafiziği olmayan bir görüş ile salt nesnel olanın dünyasına bakmak ruhsuz bir dünyaya bakmaktan öte değildir. İslam metafiziğini bilimsel düzeyde yapacak isek Kur'an ayet ve surelerini içerdikleri ilke belirimleri ile varlıkta veya varoluşta karşılıkları ve tarih olgusal belirimleri ile okumak olması gerekendir.

Ayet, ussal anlamda karşılığı olan, olgusal olandır. Sure ise ayet içerikleri ile yaşamsal anlamda karşılığı kapsayıcı olarak aranması ve ilkesi gereği ile de tesis edilmesi gereken olarak okunması gerekendir. Kur'an gerçekliğin betimlendiği ilkesel oluşa haizdir. Bu nedenle ilkeleri (tevhid, değerler, ahlak, karakter, kimlik vb.) ile okunması gerekir.

Sonuçlardan konuşulması sebebiyle sadece hakikate göre değil, hakikate göre belirli kılınan sonuçlara göre de yaşanması gereken ve hakikatten yana sonuç alınacağını ifade eden tinselliğin ontolojisine haiz bilimsel içeriğe haiz olduğu da unutulmamalıdır.

İslam isek Kur'an perspektifinde metafizik yapmak kaçınılmazdır. Bu durumda ilke belirimi ile Kur'an'ı, Kur'an Mucizesi kitap serisindeki gibi ilke belirimleri ile okumaya ihtiyaç vardır. Kur'an'ı ilkesel oluştan uzak bulanları, imanlı olmaktan daha çok ussal oluşa davet etmek gerekir. Bunun için ise vicdan sahibi olmalarını şahsen beklerim. Vicdan sahibi olmayanın, hakkı gereği ile Kur'an'ı anlamaya duyarlı olacağı kanısında değilim. Kur'an hakkı gereği ile okunacak ise katmanlı çoklu gerçekliğe nesnel bağıntılı oluşta ayna tuttuğu gerçeği ile de okunmalıdır. Hakikatten yana sonuç almaya dayalı olarak da tahkik edilmesi her iman eden canın hakkıdır. Kur'an'da sonuçlardan konuşulması ve sonuç almaya dair ifadelerde bulunulması dahi Kur'an'ın ilkesel içeriğe haiz olduğunun gerçeğini taşır.

Kur'an katmanlı çoklu gerçekliğe ayna tutarken, hakikatten yana sonuç almaya göre yaşamayı tavsiye eder iken insanlığa hakiki anlamda gerçek olana dair bir davetin risal edilişidir. İman eden herkes için böylesi davet, hakikatten sonuç almak ve hakikati deneyimlemek ile tahkiki sonucunda hakikate göre yaşamak gerçeğini taşır/ taşımalıdır.

Anlaşılan o ki İslam, teorik metafizik bir yaklaşımı -dünya görüşünü- barındırmak ile beraber pratik metafizik oluşu -ahlak biçimsel olma ve bir dünya kurma- idealini de içermiş olması ile hem varlıksal hem de varoluşsal gerçekliğe bakan metafizik oluşa haizdir. Kur'an'ın evrensel mesaj içeriği ve insanın tarihsel çoklu gerçeği karşısında İslam'ın, tek tip kılma çabası olmadığı ve kapsayıcı olan bir üst ideal olması anlamında buluşma adresi olduğu unutulmamalıdır.

Din kalbidir. İman edenin gerçekten uzak olduğu değil, gerçeğe bakışı açısını gösterir. Bu anlamda yeni nesillerin dinlerini, İslamı, kutsal metne göre ussal ve deneyimsel anlamda tahkik ederek anlamaya çalışmaları hem hakikat ile tanışmanın ferdi olması sebebiyle kendileri

için hem de dinlerini değer olarak muhafaza etmeleri ve gelecek nesillere taşıyabilmeleri için önemlidir. Bu durumda din kalbi olduğu için ve dinde zorlama olmadığı içindir ki "dene ve gör" anlayışıyla davet kapasını tahkike bağlı tanıklığa açık tutmak gerekir. Dua, ibadet, hayır, karma/ kısas vb. olgulardan sonuç almak ve sonuçlar ile karşı karşıya kalmak söz konusu ise hakikate tahkik ile tanık olma yöntemini, Kur'an'ın ilmi anlamda içerdiği görülür.

Kur'an Cenabı Allah'ın daveti ise bu davette şüphe ile değil de imanla icabet ederek sonuç almaya dayalı tahkik ve tanıklıkta bulunmak gerekir. Ayetlerin varlıkta, varoluşta ve tarihte karşılıkları olan olgusal oluşa haiz oldukları anlamında ussal gerçekliğe sahip olduklarına da tanık olmak gerekir.

Nicelin dünyasında değersizleşen kurucu değerlerin korunması, ayrıntılardan koparan toptancı yaklaşımlardan kurtulmak, geneli ayrıntıları ile kucaklayan hikmet anlayışıyla olan bitene bakabilmek için dahi olsa özgürce düşünen, tahkik ve tanık olmak ile ayakları anlam ve değer alanına sağlamca basan iman edenlere ihtiyaç vardır. Söz konusu hakikat ise elbette küfür ehli de olacaktır. Küfür ehline rağmen mücadele ruhunu yitirmeden Allah için olur iken kendi için de olan adanmış ruhlara her devirde ihtiyaç vardır.

İnsan anlam ve değer varlığı iken inanç varlığı olmayı öznelliğin doğası, varoluşu gereği bulur. Bu anlamda herkes kendi inandığı ile yaşam sahibi iken dini de olandır. Hakikat, kendisinden kaçılmayacak gerçeklik olduğunu tarih olgusal olarak görünür kılar iken sonuçta dini gereği herkes yaşadıklarının sonuçları ile karşılaşacağı hakikat ile er ya da geç tanışacaktır.

Ölmeyecek olarak yaşanılan bir dünyada iman ve salih amelle akıbete göre yaşar iken sonuçlarına katlanılan değil, sonuçları ile selametin edinildiği bir dünyaya hazırlıklı olmak her müminin gerekenidir. Her şeye rağmen Allah'a iman, akıbete/ ahrete göre yaşamak ve salih amelde bulunmak ile İslam olmak, hakikate göre yaşamanın ve ondan sonuç almanın en genel çizgisidir.

En önemlisi ise her daim yaratıcı etkinlikte -salih amelde- varoluşu sürekli kılan Cenabı Allah'a yaratıcı etkinlikte bulunarak katılabilmektir. İbadetler yakin kılar, yaratıcı etkinlik ise Cenabı Allah'ı doğrudan deneyimleme, yaşama olanağıdır.

Yaratıcı etkinlik, düşünsel etkinlikte gerçekleşir. Düşünsel etkinlikte gerçekleşenleri gerçekleştirme olanaklarıyla -salih amelde- görünüşe taşımak, Cenabı Allah'ı tanrısal belirimleri ile doğrudan deneyimlemektir. Bilimsel, sanatsal, felsefi, dini vb. birçok alanda vahiyden bir cüz olan ilhama -iman ile- açık olacak duyarlılıkta bulunmak gerekir. İç dünyada düşünsel etkinlikte veya sanat gibi faaliyete bağlı olarak doğaçlama ve doğuş belirimli düşünsel eylemde yaratıcı etkinlikte bulunmak, Rabbi olan Allah ile doğrudan buluşmaktır.

Bilim, yaratıcılığa tanık olmanın gereği olsa da uygulama alanlarında yaratıcı etkinliğe eylemesi ile bulduğumuzdur. Felsefe kavramsal düzeyde yaratıcı etkinliği bulur iken dünyaya hep yeniden yeni bir biçimde tanık olmanın gereği olarak yapılması gerekendir. Sanat, hakiki varlık anlamında öznelliği doğrudan deneyimler iken hakikati, genele yaygın kılmanın, gönüllere dokunmanın, inmenin gereği olsa da yaratıcı erki görünüşe taşımanın olanağıdır.

Din ise hem düşünsel anlamda hem de gerçekleştirdiklerine bağlı olarak yarattıkları içinde yaşayan öznenin, hakikate bağlı olarak yaşamasının olanağını sunar. Bununla da kalmaz, özne olanın öznesi olduklarını yaratımda bulduğu bir dünyada yaşar iken gerçekleştirdiklerinin sonuçları olarak bulduğu/ bulacağı her daim yaratıcı etkinlik içinde bulunulduğunun gerçeğini taşır. İçkin ve içinde olunan yaratılmış gerçeklikten kaçışın olmadığı bir dünyayı görünür kılar. Yani, bizler yaratmakta kalmayıp, her gerçekleştirdiğimizin de yeniden yaratıldığı ve sonuçları olarak bulduğumuz daim yaratım dünyasında yaşamaktayız.

Din, yaratır iken yarattıklarının asıllarına bağlı olarak sonuçta yeniden yaratıldığı ve her gerçekleştirilenin bir yaratım olarak karşılık bulduğu

bir dünya içinde varoluşun sibernetik olgusal olduğu gerçeğini görünür kılar. Bu durumda sonuçlara göre yaşanılmasının tavsiye edildiği gerçeğini taşır. Hiç ölmeyecek olunan bir yaşamda güzel ve selamete haiz geleceği miras almak istiyor isek her gerçekleştirilenin yaratım olarak karşılıklarının oluştuğu/ olduğu gerçeği ile sonuçlara göre yaşamak olması gerekendir… Bu, en öncelikli dini iman esasımız olmalıdır. Seçimlerimize ve gerçekleştirdiklerimize yönelik olarak da belirleyici olmalıdır.

Demem o ki elbette yaratıcı etkinlikte bulunacağız ama genele rahmet olacak biçimde ve sonuçta bize de rahmet olarak dönecek olan yaratıcı etkinlikte bulunmak olması gerekendir. Cenabı Allah herkes için rahmet kılacağı yaratıcı etkinlikte kendisini en güzel biçimde yaşamayı nasip eder ise ne mutlu.

Not: Kanaatim o ki dört yüz sene içinde nur evrenini görmeye başlayarak daha çok tanıyacak olan insanın, töze bağlı olarak yeniden üretimde, yaratımda bulunacağı bir dünyanın kapısını aralaması kaçınılmazdır. Evrimi doğa sürecinden kopararak kendi eliyle biçimlendiren insana tanık olmak da kaçınılmazdır.

Sekiz yüz sene içinde bilgi birikimiyle insanın, töze bağlı olarak yaptığı üretim nesneleri ile zamanda zihinsel yolculuk yapması veya zamansal herhangi bir durumu birebir yeniden oluşturması da olanaklıdır. Bugünün tarihçileri ve filozofları yerini hem tarihçi hem de gelecek bilimci olarak şimdi ve burada oluşu süreç belirimli olarak değerlendiren, yorumlayan zaman gözcülerine/ bilimcilerine bırakırsa şaşılacak değildir.

Böylesi bir gelecekte tevhitsel anlamda anlaşılması gereken ise Cenabı Allah'ın kendisi ile insana verdiği sınırsız varoluşsal olanak içinde bunların gerçekleştiğidir. Bu anlamda zaman gözcülerinin, tevhide bağlı olarak felsefi anlamda olan biteni sürecinde görmeleri ve hikmeti bağlamında anlamlı kılmaları önemlidir.

Heidegger'in de işaret ettiği gibi varlığı anlayacak isek zamansal oluşu içinde anlamak gerekir. Ancak, varlığı özdeş indirgemeci olarak değil, aynı değil ayrı da değil gerçeği ile katmanlı çoklu gerçeklikte nesnel bağıntılı oluşa bağlı beliren bağlam derinliği içinde bilmek ve anlamaya çalışmak gerekir. Bu anlamda felsefe, tespitlere dayalı olarak yorumbilim anlamında yapılması gerekli olandır. Tevhidi de içerecek anlamda geniş bir perspektiften varoluşa ayna tutabilmelidir. Tevhitten uzak her biliş ise sadece bir veya birkaç açıdan bilişi veya anlamayı olanaklı kılar iken hakikatten kopuk olmaktan öte değildir. Sonuçta bilimin, felsefenin dahi öznelliğe örtük ateist diline rağmen tevhid dilini de edineceği bir gelecek de olanak dahilindedir.

Cenabı Allah'a iman etmek, bilim veya felsefe yapmaya engel değil, bilakis bilmenin kiminle gerçekleştiğinin hakkını da vermiş olarak bilmeyi, asli mecrası olan tevhid çizgisinde gerçekleştirme olanağını verir. İman eden ve hakikate duyarlı her vicdan sahibi öznenin, önümüzdeki bin veya binlerce sene sürecinde bunun mücadelesi içinde sonuç almaya dayalı olarak çalışması gerekir. Söz konusu hakikat ise iman, hakikate duyarlı olanların her daim uğrağıdır.

Sanat nasıl ki hakikati dolayımsız yaşamanın/ deneyimlemenin olanağıdır… İman eden her can için tevhidin gereği olarak güzel ahlak da hakikati dolayımsız deneyimlemenin olanağıdır. İbadetler yakin edinmenin gereğidir. Güzel ahlak erdemler düzeyinde esmayı hüsnayı yaşar iken dolayımsız olarak Cenabı Allah'ı yaşamanın olanağıdır. Fedakârlık, hizmet, fakr ile fütüvvet sahibi olarak yakin bulmak takvanın gereğidir. Fütüvvet ile edinilmiş ahlak ise Allah'ı hak etmenin bedelidir.

Ahlak, hak etmenin bedelidir. Nefsi emmare söz konusu ise zor ama sonuçta güzel bir bedeldir. Karakterleri, insanı, İslam olmayı, kısas/ karma gereği geleceği ve Allah'ı hak etmenin bedeli olarak ahlak, her devirde yaşanması/ olması gerekendir. Yaşar iken bulunması gereken Cenabı Allah ile yaşanılacak bir dünyada güzel ahlak beklenen bedeldir.

*

Yarınlara değerlerimizi, dinimizi miras bırakacak isek evrensel esaslara bağlı olan değer belirimlerini değişimlere rağmen koruyacak ve hakikat referanslı biçimlenmiş olan metafizik bir dünya görüşüne ihtiyaç vardır. Varlıkta, varoluşta ve pratikte karşılığı olmasına göre biçimlenmiş bir metafizik olmalı ki tahkikine, deneyimlenmesine bağlı olarak gerçekleşenlerde görünüş buluyor olduğuna tanık olunsun. Teorik olduğu kadar pratikte karşılıkları ile görünür ve anlaşılabilir olsun. Öyle ki Malik-ül Mülk ve Basir olan Tanrı'nın gözlerinden Tanrı görülsün… Faili Mutlak olan Tanrı, daim yaratıcı hareket beliriminde gerçekleştirdikleri üzerinden bulunsun.

Böylesi bir metafizik yaklaşımın gelecek ideali de olması gerekir ki değer belirimli olarak sürekli kılınabilsin. Telkine bağlı teklif değil, tahkike bağlı teklifi ile herkese açık olmasıyla da hakikati deneyimleyebilme olanağı doğrultusunda insan bilincinin önüne sunulabilsin. Dünyasını kurtarmadan ahiretini, geleceğini de kurtarmanın olanağı olmadığının mesajını verebilsin.

Bu anlamda ahlak biçimsel yaklaşımı ile hem hakiki varlık olması anlamında kendiliği hem de kendiliğin görünür olduğu ahlak biçimsel oluşu da içermiş olarak varoluşu anlamlı kılabilsin. Evrensel -tanrısal- hukuk esasları çatısı altında bir buluşma adresi de olabilsin. Farklı Bir Yerden Bakmak, Nur Göğü Seması, Hakikatin İzinde Öncesi ve Sonrası, Tevhid Okumaları, Kur'an Mucizesi ve diğer ders ve kitap çalışmalarında yapmaya çalıştığımız da bundan ibaretti.

İslam; hakikat, güzel ahlak ve hukuk esaslarında buluşulması gereken ve ahlak biçimsel olarak hak etmek ile yaşanması gereken dindir. Yarına bir mesajımız olacak ise geleceği miras alacak isek herkesin ortak gerçeği olan hakikate, güzel ahlaka ve hukuka gelecek adına da ihtiyaç vardır. Hakikat, güzel ahlak ve hukuk hem metafizik dünya görüşümüzü belirli kılmakta hem de gelecek ideali olarak erek belirimi ile önümüzde durmaktadır. İnsandan bahsetmekte isek gelecek adına bu ideali tesis etmek ve korumak için imana, ilime, bilime, tevhide, vicdana, adalete vb. olguya değişen her devirde ihtiyaç vardır.

En önemlisi de derin ve nitelikli düşünmek ile düşünceyi önceler iken bilmek ve yaratmak erkini kendinde bulan olanak içinde geleceğimiz adına yaratıcı etkinlik içinde bulunmamız/ bulunabilmemizdir. Yeni dünyalara açılmanın, ulaşabilmenin olanağı olarak düşünceye ihtiyaç vardır. Ayrıca yeni dünyalar kurmanın, yaratmanın olanağı olan düşünce ile yarattığımız dünyalar içinde güzel ahlak sahibi olarak rahmet, adalet ve hak üzeri yaşayabilir isek ne mutlu.

17.05.2020

****

FARKLI BİR YERDEN BAKMAK

HALİL İBRAHİM GENÇ

Sanat nasıl ki hakikati dolayımsız
yaşamanın/ deneyimlemenin olanağıdır...
İman eden her can için tevhidin gereği olarak
güzel ahlak da hakikati dolayımsız
deneyimlemenin olanağıdır.

En önemlisi de derin ve
nitelikli düşünmek ile düşünceyi önceler
iken bilmek ve yaratmak erkini kendinde bulan olanak
içinde geleceğimiz adına yaratıcı etkinlik
içinde bulunmamız/ bulunabilmemizdir.

Yeni dünyalara açılmanın, ulaşabilmenin olanağı olarak
düşünceye ihtiyaç vardır.
Ayrıca yeni dünyalar kurmanın, yaratmanın olanağı olan
düşünce ile yarattığımız dünyalar
içinde güzel ahlak sahibi olarak rahmet, adalet
ve hak üzeri yaşayabilir isek ne mutlu.